Geachte lezeressen en lezers,

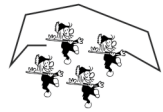

Op 18 september 2010 deed de bekende auteur/journalist Ewoud Sanders de mooie oproep aan zijn Nederlandse collega's in de NRC om hun boeken gratis beschikbaar te stellen als e-boeken in pdf formaat (www.ewoudsanders.nl).
Als 85 jarige auteur van een serie Nederlandse en Spaanse boeken, alsmede vele vertalingen vind ik het een eer dat ik hier ook aan mee kan en mag doen.
Uiteraard hoop ik dat vele auteurs ons zullen volgen.
Al mijn oudere Nederlandse uitgaven zijn geheel gratis beschikbaar in pdf-formaat op o.a. www.digiboeken.org
Mocht u toch een gedrukt exemplaar willen hebben, dan is dat mogelijk nog wel via de tweede handsboekwinkel te koop. Maar u kunt natuurlijk ook aan ons vragen of we een herdruk proberen te regelen.
U bent geheel vrij om mijn e-boeken te kopiëren (eindelijk kopiëren met toestemming!), aan anderen te geven en om er uit te citeren (mits met naamsvermelding). Maar u mag ze niet zomaar afdrukken en dan gaan verkopen.
Ik wil ook nog een keer mijn boeken als luisterboek maken. beschikbaar stellen. Dit kost echter geld, maar als iemand wil sponseren of op een andere manieren wil helpen?
Veel plezier met het lezen van mijn boeken en ook nu nog bent u welkom om commentaar te geven via ons email adres:
info@jeanschalekamp.com

Mijn nieuwste boek, Dood van een Hengelaar, is nu te koop!

Met vriendelijke groeten,

Jean Schalekamp
Mallorca, augustus 2011

Copyright: Jean Schalekamp / Paraplu Productie s 1926 – 2011
info@ digiboeken.org
Dit boek is beschikbaar als e-boek en hopelijk binnenkort als luisterboek.

Jean Schalekamp

Dr. Freud heeft hier gewoond

privé-domein

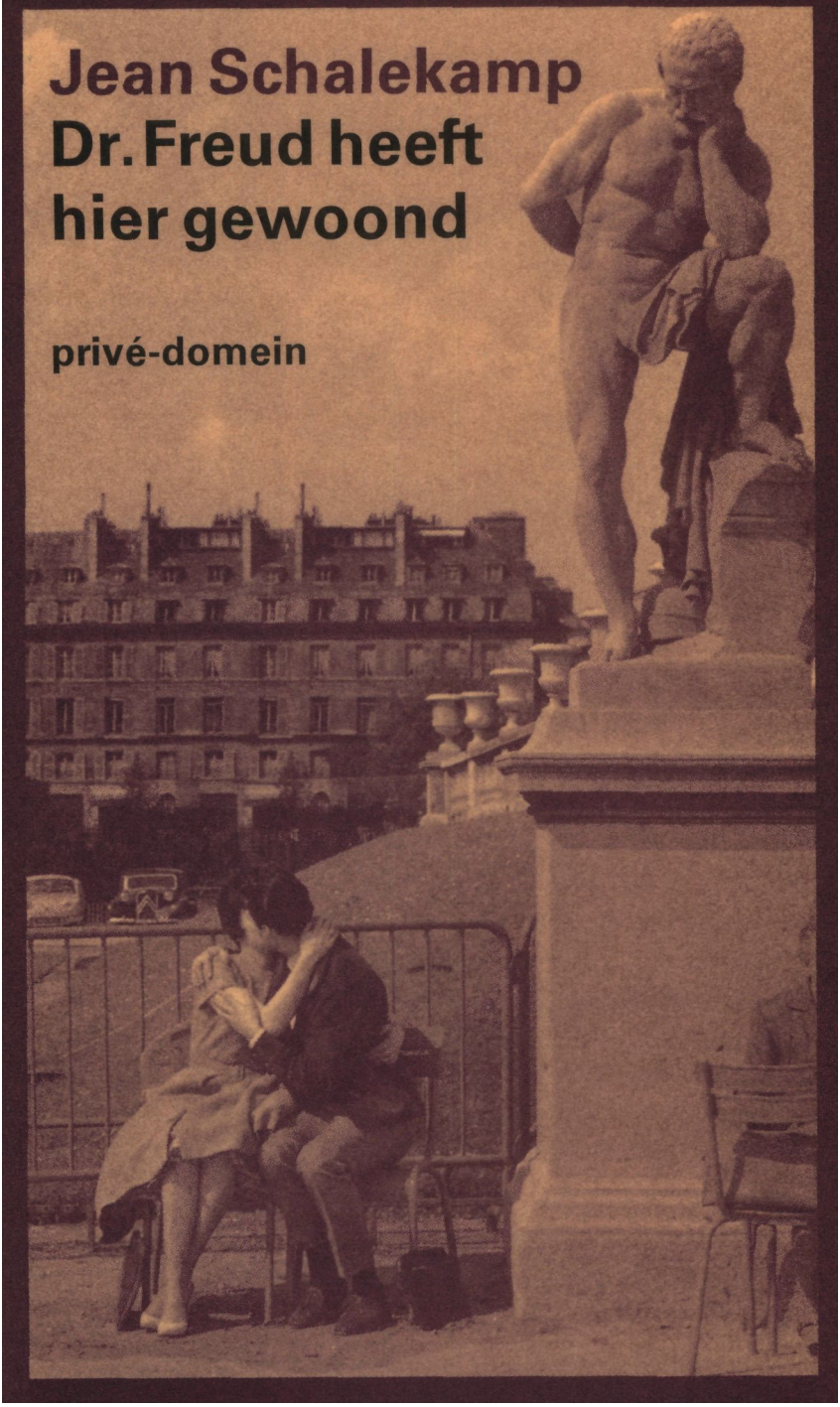

Schrijver en vertaler Jean Schalekamp (1926), enig kind van een Gereformeerde-Bondspredikant en een gewezen non, ontvlucht in de jaren vijftig het benauwende calvinistische Nederland en gaat naar Parijs. Hij neemt een kamer in het Quartier Latin en schrijft zich in aan de Sorbonne, maar van studeren komt niet veel. Liever verkent hij het onstuimige leven op en rond Saint-Germain-des-Prés. De adolescent Schalekamp poogt door te dringen tot de geheimen van de wereldstad. De lezer die hem op deze zoektocht volgt, ziet mondain Parijs in de hoogtijdagen van het existentialisme door de bril van een nieuwsgierig groentje met een blotebillengezicht. De jongeman slaagt er altijd weer in verliefd te worden op het type meisjes dat niks van hem moet hebben en leert pas bij de hoeren de lusten en de lasten kennen van de seks. Als pseudo-Fransman brengt hij vervolgens een zomervakantie door op het Amsterdamse Leidseplein, en hij treedt in het huwelijk, maar dat is geen lang leven beschoren. Hij keert terug naar Parijs, waar hij langzaam maar zeker naar de volwassenheid toe groeit. Hij beleeft een ingrijpend liefdesavontuur, en zegt ten slotte – 'sadder but not wiser' – zijn Parijse leven vaarwel.
Als Jean Schalekamp vijfenveertig jaar later weer naar Parijs terugkeert – nu als oude man met witte baard – om al die plekken die met zijn herinneringen verknoopt zijn nog eens op te zoeken, tekent hij, vlak bij zijn vroegere kamer op de rue Royer Collard no. 8, in een hotel 'waar dr. Freud gewoond heeft' deze herinneringen op.

Jean Schalekamp schreef diverse romans, reis- en verhalenbundels en vertaalde meer dan honderdtwintig boeken uit het Frans, Spaans en Engels. Hij woonde, met een korte onderbreking, tussen 1949 en 1954 in Parijs. Sinds 1960 leeft en werkt hij op Mallorca.

ISBN 90-295-3724-8

9 789029 537247

Nummer 223

DR. FREUD HEEFT HIER GEWOOND

»PRIVÉ-DOMEIN«
NR. 223

JEAN SCHALEKAMP

DR. FREUD HEEFT HIER GEWOOND

EEN PARIJSE KRONIEK UIT DE JAREN VIJFTIG

UITGEVERIJ DE ARBEIDERSPERS

AMSTERDAM · ANTWERPEN

Deze uitgave is mede tot stand gekomen dankzij een reisbeurs van de Stichting Fonds voor de Letteren.

Copyright © 1998 Jean Schalekamp

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BV Uitgeverij De Arbeiderspers, Herengracht 370-372, 1016 CH Amsterdam. *No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from* BV *Uitgeverij De Arbeiderspers, Herengracht 370-372, 1016* CH *Amsterdam.*

Foto omslag: Jardin du Luxembourg 1956,
foto Fred Brommet / Maria Austria Instituut

ISBN 90 295 3724 8 / NUGI 321

Steden zijn voor mij altijd vrouwen. Mijn verhouding met steden was immer als die van een man met een vrouw.

Julio Cortázar

Ik drink zorgvuldig proevend een slokje wijn, snijd een stukje van mijn entrecôte en kijk naar buiten, waar niets te zien is. Niets dan het zwart van de nacht, af en toe de langsflitsende lichten van een station en in het spiegelende glas mijn eigen gezicht, waarvan het witte baardje gestaag op en neer wipt, meebewegend met de tevreden kauwende mond. Het spiegelbeeld is zo beangstigend scherp dat ik zelfs de lichtelijk verbaasde en ook ietwat sceptische frons in mijn voorhoofd kan onderscheiden.

'Wat zie je?' vraagt M. aan mijn spiegelbeeld, terwijl ze een frietje aan haar vork prikt. 'Vind je jezelf zo'n knappe oude heer?'

Het is bijna half elf. De trein mindert vaart, nadert de grenspost van Portbou-Le Perthus, waar de wielbreedte wordt aangepast en de treinstellen naar Milaan worden afgehaakt. Daarna zal de in tweeën gesplitste trein zijn weg voortzetten, de ene helft naar het oosten, de andere naar het noorden.

Terug naar Parijs, bijna vijftig jaar nadat ik er voor het eerst aankwam. Deze keer niet alleen, en niet nauw zittend in de overvolle coupé van de door een stoomlocomotief getrokken Étoile du Nord, maar comfortabel dinerend in de restauratiewagen van de Joan Miró, een snelle, zacht wiegende Talgo Pendular, waarin één wagon verder onze bedden al worden opgemaakt. Deze keer niet vanuit het noorden, met 's morgens de door de eerste zonnestralen verlichte koepels van de Sacré-Coeur als herkenningspunt, maar vanuit het zuiden, in het donker nog, langs onherkenbare voorsteden en aankomend in het onaanzienlijke Gare d'Austerlitz.

1

Ik werd met een verschrikkelijk zwaar hoofd wakker in een kamer zonder raam. Dat had ik nog nooit gezien, een kamer zonder raam. Het gaf me een benauwd gevoel, alsof ik gevangen was, er nooit meer uit zou kunnen komen. Alleen boven de deur, links van het bed, was een matglazen bovenlicht, waar een gelig schijnsel door kwam. Geen idee hoe laat het was. Ik trok aan het koordje boven mijn hoofd. Een triestig peertje gloeide aan. Ik zag een gammele klerenkast, een fonteintje met één koperen kraan en een gebarsten spiegel, muren met donker, bijna zwart behang. Het enige vertrouwde waren mijn koffers, die onuitgepakt naast het bed stonden. Van buiten kwamen verre geluiden, een aanhoudend grommen van verkeer, en soms een merkwaardige tweetonige sirene. Ik keek op mijn horloge. Het was kwart over twee. Middag of nacht. Het was warm, en buiten was het druk, dus het zou wel middag zijn.

Geleidelijk begonnen werkelijkheid en herinnering tot me door te dringen. Het was duidelijk dat ik de hele morgen als een blok had geslapen na een lange, slapeloze nacht in de trein. Ik was met mijn zware koffers zomaar het eerste het beste hotel binnengewankeld, was op het bed neergeploft en in dezelfde seconde in slaap gevallen.

Ik stond op, piste in de wastafel en hield mijn gezicht onder de kraan om goed wakker te worden. Het water was lauwwarm en kleverig als zweet. Toen ik opkeek, zag ik mezelf in de gebarsten spiegel. Een bleek ventje met een bril, zo een die door iedereen voor 'bril' wordt uitgescholden, of, zoals in mijn geval, voor 'dominee'. Ik wendde snel mijn blik af.

Toen ik de gang op wilde gaan, ging er aan de overkant ook een deur open. Een buitengewoon lange, zeer zwarte neger met glimmend bloot bovenlijf stak zijn hoofd naar buiten. Hij glimlachte breed. Achter hem stond er nog een, die alleen maar een slipje aanhad. Ze glimlachten allebei, wezen uitnodigend naar het brede, hevig omgewoelde bed.

'Tu veux venir?' vroeg de voorste vriendelijk.

'Non, monsieur, merci beaucoup,' antwoordde ik beleefd, zoals mijn moeder me geleerd had, en ik liep de gang uit, naar de trap.

Bijna vijftig jaar geleden gebeurde dat. In de hete zomer van 1949, om precies te zijn op de veertiende juli. Ik had me niet eens gerealiseerd dat het die dag de veertiende juli was, maar ik merkte het zodra ik de nogal naargeestige omgeving van mijn hotel had verlaten en op de grote boulevards kwam. Het was feest. Overal vlaggen en uitgelaten mensenmassa's. Ik liep en liep en liep, ik wilde alles ontdekken, alles tegelijk zien, en maakte voor het eerst kennis met het fenomeen dat al die dingen waarvan je je zoveel had voorgesteld toen je er de plaatjes van zag, in de werkelijkheid toch niet dat overweldigende blijken te hebben dat je ervan verwacht had. Ik had niet eens een plattegrond, volgde op goed geluk de boulevards en kwam waarschijnlijk alleen door stom toeval niet in Pantin, Aubervilliers of een van die andere vreselijke voorsteden terecht.

De bekende gebouwen en monumenten bleven op de een of andere manier niet meer dan driedimensionale plaatjes. Ik zag ze niet echt, ik wás er nog niet. Veel authentieker kwam de geur op me over – een vreemd zoetig mengsel van uitlaatgassen en andere dingen, die ik niet thuis kon brengen – een geur die me een heviger gevoel van opwinding bezorgde dan de dingen die ik zag. Op een gegeven moment kwam ik op de Champs-Élysées terecht.

Daar rook het anders. Er hing een aroma van luxe en rijkdom, van volstrekt onbereikbare zaken. Ik was arm. Ik kwam uit een arm land waar alles nog schaars was, waar zuinig geleefd werd, waar een hoop dingen nog op de bon waren en bestedingsbeperking in acht werd genomen. De geuren die ik rook, waren de geuren van de soort wereld waarin ik het liefst zou willen leven, waarin ik eigenlijk thuishoorde. Tenminste, zo voelde ik het op dat moment. Ik liet me op een van de terrassen neer en bestelde een glas calvados, want dat was de drank die in de roman van Erich Maria Remarque, die ik kort voor mijn vertrek had gelezen, gedronken werd. Mijn stem klonk zo zacht, zo bedeesd dat ik het drie keer moest herhalen voordat de in wit met gouden tressen gestoken kelner begreep wat ik wilde.

Terwijl ik daar, in de schaduw van parasols en gebladerte, naar de langsslenterende mensen keek en al die subtiele geuren van parfums, fijne stoffen, juwelen, dure auto's en in exclusieve badzouten gebade dameshuid opsnoof, drong het ineens tot me door dat ik, toen ik de deur uit ging, helemaal had vergeten naar de naam van het hotel te kijken. Ik had geen flauw idee hoe het heette. Zelfs de naam van de straat wist ik niet. Het enige wat ik me kon herinneren was dat het dicht bij een boulevard met een ijzeren viaduct of luchtspoorweg was. En dat het station er niet ver vandaan kon zijn.

Het begon al te schemeren toen ik het viaduct, waar rommelend en ratelend de metrotreinen over reden, herkende. De lange rijen ijzeren pilaren met hun reusachtige bouten en klinknagels, de trappen die waren afgeschermd met een eigenaardige structuur van grijsgeschilderd ijzer en ondoorzichtig geworden glas en die naar de overkapping van het metrostation leidden. Barbès-Rochechouart. Op de hoek een klein, donker café waar twee tafeltjes en vier stoelen buiten stonden, een Noordafrikaanse bloemenverkoper die zijn spullen al inpakte. Een oorverdovend

gekwetter van vogels in de bomen, dat zelfs het lawaai van het verkeer overstemde. Niet lang daarna vond ik de straat en het hotel. Rue de la Nation. Hôtel la Nation. Natuurlijk.

Ik was doodmoe. Die middag moet ik uren en uren gelopen hebben. Ettelijke kilometers. Achteraf vraag ik me af waarom ik geen plattegrond heb gekocht, niet in metro of bus ben gestapt, een taxi desnoods. Misschien durfde ik niet, wist ik niet hoe dat werkte, misschien vond ik het zonde van het geld. Niet de calvados, voor de prijs waarvan ik drie taxiritten naar het andere einde van de stad had kunnen maken, maar wel een buskaartje.

Honger had ik ook. Zodra ik het hotel binnenkwam, stevende ik op de bar af en bestelde een broodje met een glas wijn. Het was een kleine bar met vijf krukken. Twee ervan waren bezet door mannen die met veel kletterend lawaai van dobbelstenen en luid geschreeuw 421 zaten te spelen. De kruk bij de ingang werd ingenomen door een oudere, al wat afgeleefde vrouw, die somber voor zich uit staarde. Op de hoek, aan de kant van de trap, was nog één kruk vrij. Op de kruk ernaast zat, met haar rug tegen de muur geleund, een meisje dat nieuwsgierig naar me keek. Ik ging zitten en begon gulzig op het knapperige, met forse plakken knoflookworst belegde broodje te kauwen, dat formidabele afmetingen had, wel een halve meter of zo, schatte ik. Ik probeerde zo netjes mogelijk te eten, want ik voelde de blikken van dat meisje op me gericht.

Af en toe waagde ik een heimelijke blik naar opzij en schuin omlaag. Ik zag twee over elkaar geslagen knieën, mooi rond en glanzend, gebruind, op korte afstand van mijn eigen broekspijpen. Ik zag een paar slanke vingers met lange rode nagels, die met een vluchtige, nauwelijks merkbare beweging de rand van de rok een ietsje omhoogschoven, zodat een klein stukje dij te zien kwam. Tegelij-

kertijd kwamen die prachtige knieën een eindje naar voren, tot op enkele centimeters van mijn benen. Die maakten onwillekeurig een minuscule beweging in de richting van de knieën, en de afstand was nu nog maar een kwestie van millimeters. Door de stof van mijn broekspijp heen voelde ik haar zachte warmte en de bijna onmerkbare elektrische trilling van een contact dat nog net geen contact is maar op het punt staat het te worden.

Ik legde het restant van mijn broodje neer, ik had ineens geen trek meer. Een vreemd gevoel woelde in mijn onderbuik. Dit kan niet, dacht ik. Dit geluk is voor mijn soort mensen niet weggelegd. Mijn blik gleed opnieuw naar opzij, wat hoger nu. Ze was elegant gekleed, viel opvallend uit de toon in de nogal groezelige omgeving van de hotelbar. Weer zag ik de vingers met de rode nagels de rand van de rok een ietsje verder omhoogschuiven, en ik voelde de druk van haar knieën tegen mijn dij.

'Het is warm,' zei ze, als om zich te verontschuldigen.

'Ja,' antwoordde ik een beetje hees.

Ze keek me aan en glimlachte. Donkerrode lippen, donkere ogen, kastanjebruin haar, halflang. Een jaar of vijfentwintig, schatte ik, in elk geval een paar jaar ouder dan ikzelf.

Ik wist niet goed wat ik verder moest zeggen, en vervloekte mezelf om mijn verlegenheid. Toen zag ik dat haar glas bijna leeg was en ik bood haar iets te drinken aan.

Ze schudde haar hoofd, zei dat ze geen dorst meer had. Ze glimlachte nog eens, vroeg toen plotseling:

'Tu veux?'

Ik dacht even na. Natuurlijk wilde ik wel, maar...

'Hoeveel?' vroeg ik aarzelend.

'Deux mille,' zei ze, 'pour toute la nuit.'

Tweeduizend. De hele nacht. Jezus, dacht ik. Het waren nog francs van lang vóór de geldsanering van generaal De

Gaulle, maar evengoed was het een fors bedrag, hoewel iets minder dan ik gevreesd had en niet eens zoveel méér dan het glas calvados op dat terras.

'D'accord,' zei ik.

Ik betaalde mijn broodje, vroeg de sleutel, ging haar voor op de trappen en opende mijn kamerdeur.

* * *

Hoeren speelden al vroeg een rol in mijn leven. Ik kwam ze voor het eerst tegen in de bijbel. De Hoer van Babylon. 'Vader, wat is een hoer?' Een geschokte reactie, een ontwijkend antwoord. Het moest dus wel iets heel opwindends zijn. In de bijbel stonden wel meer opwindende dingen, die ik las als ik alleen thuis was. Ik trok me er zelfs wel eens bij af, behalve als er onweer dreigde. 'Hoor, de Heere spreekt,' zei mijn vader altijd op onheilspellende toon als het onweerde. Ook al geloofde ik niet meer in zijn bestaan, mijn ongeloof was nog heel pril en begon al te wankelen als ik in de verte een vaag gerommel hoorde.

Op school hoorde ik algauw wat hoeren waren. Ze zaten in De Witte Ballon, zeiden mijn vriendjes. Voor een paar kwartjes mocht je het al met ze doen. Café De Witte Ballon, ergens in de buurt van de Voorstraat, aan het begin waar de gasfabriek was. Maar waar precies, dat wisten ze niet. Niemand van hen had het ooit kunnen vinden.

'Meneer, weet u misschien waar café De Witte Ballon is?' vroeg ik aan een aardige meneer die ik op het station van Dordrecht ontmoette. In Dordrecht moest ik altijd overstappen. Ik kwam daar aan met de elektrische trein uit Rotterdam, want daar zat ik op het Christelijk Marnixgymnasium, in klas 1B, en liep dan naar het andere perron, waar de stoomtrein naar Sliedrecht al klaarstond maar pas na een uur vertrok. Op een dag kwam er een vriendelijke heer in mijn coupé, die tegenover me ging zitten en gezel-

lig met me begon te babbelen. Hij vroeg van alles over school, onder andere of ik wel eens in de bloesjes van de meisjes keek of ze al borstjes begonnen te krijgen. 'Je weet wel,' zei hij, 'van die hele kleine heuveltjes met van die schattige roze tepeltjes.' Ja, dat zou ik best wel willen, dacht ik, maar ik kreeg er nooit de kans voor. Ik wist niet goed wat ik erop zeggen moest. 'Kom nou,' drong hij aan, 'je wilt me toch niet wijsmaken dat je nooit eens in zo'n meisje heur bloesje hebt gekeken om met haar tepeltjes te spelen? Dat vinden ze best lekker, hoor.'

'Nee meneer,' zei ik. Toen bedacht ik dat iemand die zulke dingen zei, wel zou weten waar De Witte Ballon was.

'Ik weet wat,' zei hij. 'De volgende keer, op een zaterdagmiddag, ga je met me mee. Dan eten we ergens een ijsje of gaan naar de film, en daarna zal ik je laten zien waar De Witte Ballon is.'

Terwijl hij dat zei, legde hij vertrouwelijk zijn hand op mijn knie. Langzaam maar onmiskenbaar voelde ik zijn vingers over de pijp van mijn plusfour omhoogkruipen. Ik vond dat nogal raar en wist niet goed hoe ik moest reageren. Op dat moment werd de coupédeur opengerukt. Een bejaard echtpaar klom moeizaam de hoge treeplanken op. De vriendelijke heer trok haastig zijn hand terug, stond op en mompelde: 'Ik geloof dat ik in de verkeerde trein ben gestapt.' Even later zag ik hem over het perron lopen en in de mensenmassa van een pas gearriveerde trein verdwijnen.

Later, toen ik al een jaar of veertien, vijftien was, ging ik zelf op zoek naar De Witte Ballon. Vanaf het Papendrechtse Veer kwam je al vrijwel direct in het eerste stuk van de Voorstraat, een smal, bochtig gedeelte met donkere, armoedige huizen. Daar hing altijd een eigenaardige geur, die me een beetje opwond omdat ik dacht dat het de geur van de Zonde was, de geur van geil. Het deed me aan een vies versje denken dat de jongens van de Lagere School

met den Bijbel soms opzeiden. Het ging over boerenjongens en meiden die een orgie of, in eigentijds idioom, een groepsseksgebeuren hielden 'al in een boerenschuur'. De laatste regel, de enige die ik onthouden heb, luidde: 'en het vet' – of, in andere versies, ook wel 'het geil' – 'liep van de muur.' Als ik aan dat versje dacht, zag ik gek genoeg niet een kluwen van wriemelende en zwoegende blote lijven voor me, maar alleen die muur, van oude, bijna zwarte bakstenen, waar het geil glimmend van afdroop. Ik vermoedde dat zich achter de net zo zwarte bakstenen muren van die groezelige buurt allerlei vieze, zondige dingen afspeelden. Ik nam dus als vanzelfsprekend aan dat daar die geur vandaan kwam. Pas later begreep ik dat het gewoon de stank van de gasfabriek was.

De Witte Ballon heb ik nooit gevonden en ik durfde er ook niet naar te vragen. Wel vond ik een ander café, in een van de zijstraatjes, een klein, somber hol waar, zeiden de vriendjes, ook wel meisjes kwamen die het voor een paar kwartjes deden. Zelf durfden ze er niet heen, de lafaards, dus ging ik alleen. Het rook er zurig. Dat kwam van een grote pot met vieze bleke worsten in het zuur, die op de bar stond. Meisjes zag ik er niet, wel een dikke vrouw die al erg oud was, misschien wel veertig, schatte ik. Ze vroeg een rijksdaalder. Dat was een hoop geld, alles wat ik bij me had, maar vooruit. Ze nam me mee, een klein, stikdonker steegje in. Het regende een beetje. Ik zag haar niet eens, voelde alleen haar vingers, die de knoopjes van mijn gulp openmaakten. Ik stak mijn handen onder haar rokken, tussen haar benen, en voelde ergens een grote bos ruw struikgewas. Net toen ze alle knoopjes open had, riep ze: 'Wegwezen, er komt iemand aan!' Het volgende moment stond ik alleen in dat steegje. Er kwam helemaal niemand aan, maar de vrouw was verdwenen, met mijn rijksdaalder.

Ik voelde me gefrustreerd, maar ondanks de mislukking ook een beetje trots. Ik had in elk geval iets meegemaakt

waar de dorpsjongens, die me altijd voor dominee uitscholden, niet aan konden tippen.

Een paar jaar later, op een koude herfstdag kort na het eind van de oorlog, liep ik door Den Haag – een magere jongen in een dunne, veel te ruime regenjas, die in de oorlogsjaren van beddenlakens was gemaakt, een slobberige broek, scheefgelopen schoenen, keurig in een scheiding gekamde en geplakte haren, een bleek, bloot gezicht met bril, een mond met dikke, een beetje slappe, omlaaggetrokken lippen, bange, altijd al bij voorbaat schuldige ogen, aarzelend, verlegen. Maar in mijn binnenzak had ik een kapitaal van vijfentachtig gulden, dat mijn moeder me had meegegeven voor een kleermaker die een winterjas voor me had gemaakt. Door een ongelukkig toeval kwam ik langs het Groenewegje, en daar zag ik voor het eerst een echte hoer. Mijn hart stond stil. Ze was jong en adembenemend mooi. Ze zat voor het raam in een groen plooirokje, dat een flink stuk van haar dijen liet zien, die in glanzende zijden kousen waren gehuld. En bij God, ze wenkte me en tikte tegen het raam.

Ik keek snel weer voor me uit, de grijze kade af. Terwijl ik steeds langzamer verderliep, dacht ik: zelfs Jezus had daar geen weerstand aan kunnen bieden. Ik bleef staan. Mijn hart bonsde hevig en een vreemd, knijpend gevoel kroop in mijn buik omhoog. Ik zag voortdurend die glanzende ronde knieën voor me, dat mollige stuk dij met een heel smal streepje bloot boven de iets donkerder rand van de kous. Nu pas zag ik het echt, nu het raam met dat goddelijke beeld al vele meters achter me lag.

Langzaam liep ik terug, zocht en vond het raam, maar de kousenbenen waren verdwenen. Een vaalbruin gordijn was ervoor getrokken, en door de spleet kwam alleen het licht van een roze schemerlampje. Een ogenblik vroeg ik me af of ik het wel echt had gezien, of het niet een visioen, een hallucinatie was geweest, een fata morgana.

Ik slikte een paar maal. Mijn keel was verschrikkelijk droog. Het gevoel in mijn buik kneep zo erg dat ik er haast hoorbaar van kreunde. Er kwam een man langs, die zei: 'Jammer, hè, poppetje gezien, kastje dicht. Maar er zijn er nog meer hoor.' Ik schaamde me hevig. Ik liep een paar keer heen en weer, de halve kade af, maar het gordijn bleef dicht. Ik was door het dolle heen. Een tipje van de sluier was opgelicht en ik had het paradijs gezien, nu moest en zou ik er ook naar binnen gaan. Kleermaker, kleermaker, dacht mijn superego vergeefs. Winterjas, winterjas, winterjas...

Toen werd er op een ander raam getikt, dat iets beneden straatniveau lag. Bevend van opgewondenheid maar zonder aarzelen liep ik het trapje af. Ik stond een ogenblik voor de nog gesloten deur met mijn linkerhand op het koude ijzer van de donkergroene trapleuning. Het gevoel dat ik toen had, in dat korte moment dat ik voor die deur stond en zeker wist dat het nu eindelijk zou gebeuren, is iets wat je maar één keer in je leven krijgt en nooit meer terug kunt roepen. De deur ging open. Een vrouwenstem riep: 'Kom maar', en: 'Pas op het stoepje.' De vrouw zelf kon ik in de donkere gang niet zien. Pas toen ze de deur van het kamertje opende, zag ik dat ze bij lange na niet zo mooi was als die andere, en ook veel ouder. Ergens achter in de dertig al, schatte ik. Maar ik kon niet meer terug.

Het kamertje was klein, vol en schemerig. Het stonk er naar petroleum en goedkope odeur, maar niet naar geil, zoals ik half verwachtte. De vrouw liep naar het raam en trok met een energiek gebaar het gordijn dicht. Op de een of andere manier leek het nu lichter. Er brandden twee schemerlampjes en in de hoek stond een petroleumkacheltje, zo'n ouderwets hoog ding met rode ruitjes waarachter je de vlam kon zien. Er stond een keteltje water op te zingen. Het was een gezellig kamertje, echt knus, met alle-

maal kussens en koperen prulletjes, en met vage prenten aan de muur. Ook hing er een Indische doek.

Het gezicht van de vrouw kan ik me niet herinneren. Alleen nog dat ze een zwarte jurk aanhad en een kralenketting om haar hals droeg. Ik zag haar witte blote benen boven de blauwe muiltjes uitkomen. Jammer, geen kousen. Ik stond daar maar, met mijn handen in de zakken van mijn regenjas, en voelde me ineens heel idioot. Iedere opgewondenheid was verdwenen, en ook dat rare knijpende gevoel in mijn buik.

De vrouw kwam naar me toe en zei: 'Doe je jas toch uit.'

Ik trok mijn jas uit en legde hem netjes over een stoel.

Terwijl ik mijn colbertjasje losknoopte, vroeg ze: 'Hoeveel geld heb je bij je?'

'Een paar tientjes,' zei ik voorzichtig.

'Laat me je portefeuille eens zien.'

Ik nam de portefeuille uit mijn binnenzak en hield hem zo open dat ze, dacht ik, al dat geld niet kon zien.

Ze had het blijkbaar toch opgemerkt, want ze zei: 'Geef me maar vier tienen.'

Het kostte me de grootste moeite die vier briefjes eruit te halen zonder dat ook de rest meekwam, maar het lukte.

'Kleed je nou maar uit,' zei ze, terwijl ze die zwarte jurk over haar hoofd trok.

Even later lag ik op de sofa met al die kussens, nieuwsgierig naar wat er nu allemaal zou gaan gebeuren. De opwinding kwam weer terug. Ze kwam naakt naar me toe en ik besloot eens koel wetenschappelijk te onderzoeken hoe zo'n vrouwelijk schaamdeel eruitzag, want dat had ik nog nooit gezien. Ik vond het nogal teleurstellend. Ik zag niets dan een grote bos donker haar.

Juist toen ik dacht dat het zou beginnen, zei ze: 'Je moet nog een kapotje kopen. Dat kost je een knaak.'

Ik kroop over de divan naar de stoel en pakte de portemonnee, waar ik het muntgeld bewaarde, uit mijn broekzak.

'Zo, nu zullen we hem zijn regenjasje eens aantrekken,' zei ze, wat ze met vaardige en snelle vingers deed.

Ze zat op de rand van het bed en ik strekte voorzichtig mijn handen uit naar het zachte vlees van haar dijen, terwijl zij met mijn pik begon te spelen. Ik voelde me heerlijk, niet alleen door het lekkere gevoel van dat vrouwenvlees onder mijn handen en die vrouwenvingers om mijn geslacht, maar haast nog meer door de hele omgeving waar ik me bevond: de divan met al die kussens, de zingende ketel op het kacheltje, de schemerlampjes. Die hele kamer had iets van een reusachtige moederschoot, en ik had wel urenlang zo willen blijven liggen, me als een varken wentelend in die zachte warme weelde.

Opeens hield ze op en zei: 'Waarom geef je me eigenlijk de rest niet? Toe joh, doe er nog vier tienen bij, dan kun je een beetje langer blijven en ga ik een paar lekkere kunstjes met je doen.'

Ik richtte me op, kroop weer naar de stoel, pakte mijn portefeuille en trok de rest van het kleermakersgeld eruit. Toen nam ze een ingewikkelde houding aan. Aan weerszijden van mijn hoofd torenden haar dijen op. Tussen de poort daarvan zag ik haar peervormige borsten bengelen, waarvan de grote bruine tepels kriebelig mijn buik beroerden. Ergens boven mijn neus was die bos haar. Op hetzelfde moment voelde ik mijn geslacht in haar mond verdwijnen. Voor ik het wist, was het afgelopen. Verrek, dacht ik, dat is ook vlug.

Bijna op hetzelfde moment was ze al van de divan verdwenen. Toen ikzelf ook opstond, liep ze naar de schoorsteenmantel en ze kwam terug met een grote fles eau de cologne.

'Kom eens hier,' zei ze.

Ze keerde de fles op haar hand en begon mijn haren, mijn gezicht en ten slotte mijn hele lichaam in te wrijven. Het moet haar wel de halve fles gekost hebben, maar dat kon er best af, vond ik, van die tachtig gulden.

Niet lang daarna verliet ik voorgoed het dijkdorp, waar de vrouwen geen glanzende nylons met jarretels droegen, maar gebreide kousen van dikke zwarte wol. Ik huurde een kamer in Den Haag. Daar kon ik me naar hartelust aan de Zonde overgeven en zou ik al die dingen kunnen doen die me altijd streng verboden waren geweest: fietsen op zondag, film, toneel, drinken, dansen, slechte vrouwen, kaarten en dobbelen.

* * *

'Ik heet Mireille,' zei ze toen ze mijn kamer binnen was gestapt en ik haar de tweeduizend franc betaald had. 'En jij?'

Ik schaamde me voor mijn naam. Eigenlijk heette ik Johannes, of Johan zoals ze me thuis noemden, een naam die voor mijn gevoel die hele afschuwelijke achtergrond van me symboliseerde. Een achtergrond van bijbelteksten, van traag zeurend kerkgezang, vader op de kansel, ouderlingen en diakenen, geuren van pepermunt en eau de cologne, zondagsschool en onverbiddelijke predestinatie. In Den Haag had ik me Joep laten noemen. Dat was tenminste origineler dan gewoon Joop, Jan of Hans.

'Joep,' zei ik dus maar.

Dat vond ze vreselijk grappig.

'Haha, Jupe,' zei ze, 'jupe courte.' Ze trok haar voor die tijd vrij korte rok uit.

Ze droeg lichtblauw ondergoed. Dat had ik nog nooit gezien. Vrouwenondergoed was altijd wit of roze, een enkele keer zwart. Maar dit was lichtblauw en heel glanzend, onderjurk, broekje, bh, alles. Ik liep naar haar toe en trok

het allemaal een voor een uit, heel langzaam. God, wat een feest. Ik merkte dat ik trilde. Over mijn hele lijf trilde ik als een gek. Jezus, wat was dat nu weer. Mireille merkte het ook.

'Wat beef je toch,' zei ze. 'Het is zeker je eerste keer?'

'Welnee,' antwoordde ik verontwaardigd.

'Hoeveel keer dan wel?'

'O, dat weet ik niet,' zei ik opschepperig, 'een heleboel.'

Ik begon verwoed haar prachtige naakte lijf te strelen en te kussen. Toen ze me het kapotje om deed – 'la capote anglaise,' zei ze – was het trillen al helemaal opgehouden.

Voor het eerst in mijn leven sliep ik in met een naakte vrouw in mijn armen. Maar toen ik vroeg in de morgen wakker werd en weer wilde beginnen, was het bed leeg.

* * *

Op de place Saint-Michel neem ik de metro richting Porte de Clignancourt. Ik mis de adembenemende, scherpe, met een weezoete geur vermengde walm van knoflook, het oorverdovende geratel van de wielen. De metrotreinen rijden nu op luchtbanden. Ik mis ook de reclame op de langsflitsende tunnelwanden, om de zoveel meter, in eindeloze herhaling: Dubo-Dubon-Dubonnet. Maar ik herken de namen van de stations: Cité, Châtelet, Les Halles, Étienne Marcel, Château d'Eau, Gare de l'Est, Gare du Nord. Ik zou het hele rijtje nog zo kunnen opnoemen. Barbès-Rochechouart: nog steeds hetzelfde ijzeren, grijsgeverfde viaduct met de reusachtige bouten, de immens dikke, vierkante pilaren van megalithische stenen.

Ik kijk om me heen, steek de boulevard over, sla zonder aarzelen de hoek van de eerste straat links om, trots op mezelf dat ik het na bijna vijftig jaar nog feilloos weet terug te vinden. Hier moet het zijn, rue de la Nation. Maar zo heet het niet. Ik kijk nog eens naar het straatnaambordje: rue Boissieu. Wat is dat nou? Heb ik me dan toch vergist?

Ik loop verder. Overal gigantische, compacte mensenmassa's. Prachtige, lange, zwarte vrouwen in kleurige gewaden, breedlachende, drukpratende Senegalezen, Kameroeners, Ivorianen, grijze of zwarte hadjibaarden, tulbanden, hoofddoekjes, djellaba's, hier en daar een sluier. Dit is Dakar, Conakry, Fez, Tlemcen. Een hammam, Arabische boekwinkels, uitstallingen met stapels korans en integristische lectuur. Een man duwt me een papiertje in de hand: 'Monsieur Guirassy, LE PLUS GRAND MARABOUT DU MONDE, is in staat al uw problemen op te lossen: liefde, werk, geluk, impotentie, rijbewijs, succes in zaken, onthouding van drank en tabak, ontmoetingen en snelle huwelijken. Resultaat binnen 3 dagen. Kom snel naar de grootste maraboet van Afrika. Spreekuur van 9 tot 20 u.' Zou hij me kunnen helpen de rue de la Nation te vinden? Ik heb altijd een hekel gehad aan vragen, zoek het liefst zelf de weg, al moet ik er uren voor omlopen, maar nu vraag ik het toch, aan een voorbijganger in tulband en djellaba, aan de eigenaar van een tapijtenhandel die voor zijn winkeldeur staat. Niemand heeft zelfs maar van de rue de la Nation gehoord. Ik loop dezelfde route terug, stap het café op de hoek binnen: 'La rue de la Nation, s'il vous plaît?' 'Mais c'est ici-même, monsieur, hier om de hoek.' Hij is alleen van naam veranderd, twintig, dertig jaar geleden al.

Ik loop de straat in. Het hotel is er nog. Dezelfde geelbruine gevel, dezelfde naam: Hôtel la Nation. Gaat er nu iets door me heen? Nee, ik kan niet zeggen dat er iets door me heen gaat. En toch stond ik hier bijna vijftig jaar geleden voor diezelfde deur, een bleek ventje met bebrild blotebillengezicht, doodmoe van de hele nacht in de trein, doodmoe van de kilometerslange dooltocht door de bloedhete stad. De deur staat open. Ik kijk naar binnen. Een donkere ruimte waar bijna niets te onderscheiden is. Daar ergens moet de trap zijn, maar ik zie geen bar. Er staan geen krukjes meer en er zit geen mooie jonge hoer die met slanke vingers haar rokje telkens een centimeter verder optrekt. Links van de deur is een klein restaurant gekomen. 'Couscous, méchoui, menu 55 frs.' Maar het is gesloten en ziet eruit alsof er nooit

meer iemand komt eten. Achter het raam bij de ingang van het hotel hangt een kartonnen bordje: 'Kamer met stromend water 80 frs., met douche en wc 130 frs.' Nee, dank u. Ik heb al een kamer.

2

Ik zat op het bed mijn geld te tellen. Mijn reiskapitaal bleek behoorlijk geslonken. Tweeduizend franc voor de hoer Mireille, achthonderd voor die calvados, en nog zo het een en ander aan niet meer te achterhalen, volstrekt overbodige, maar wel prettige uitgaven. Als ik op die manier doorging, zou ik er in een paar weken doorheen zijn. Dat was niet de bedoeling. Ik was van plan geweest een weekje in Parijs te blijven, maar nu besloot ik mijn verblijf in de stad drastisch te bekorten en diezelfde middag nog liftend verder te trekken naar het zuiden. Vandaar via Italië naar Joegoslavië, want dat was mijn uiteindelijke reisdoel. In die tijd ging nog niemand naar Joegoslavië. Iedereen ging naar Parijs. Niet iedereen te zijn, dat was een van de belangrijkste doelen die ik me gesteld had.

Ik had me voorgenomen erg zuinig te zijn. De eerste dag was daarvan niet veel terechtgekomen, maar ja, dat was de eerste dag. In het begin maakt iedereen wel eens een foutje. Maar de verdere dagen zou ik het werkelijk heel zuinig aan doen. Mocht het geld toch voortijdig opraken, dan viel er altijd onderweg wel wat te verdienen. Druivenplukken bijvoorbeeld, al was het daar misschien nog een beetje te vroeg voor. En eenmaal in Joegoslavië zou ik reportages schrijven voor de Nederlandse pers. Ik had me alvast laten voorlichten door het persbureau Tanjug, dat me stapels geestdriftig materiaal over het veelbelovende Joegoslavië had gestuurd. Dat zou ik allemaal ter plekke toetsen aan de werkelijkheid. Schrijven kon ik ook. Ik had bijna een jaar bij een bekend dagblad gewerkt.

De zwaarste koffer liet ik in het hotel achter, want daar

zou ik toch weer terugkomen. Ik nam een bus naar Vitry, liep een eindje de voorstad uit, zette mijn koffer neer en ging aan de kant van de weg staan. Liften was niets voor mij. Het liefst had ik de hele reis in een comfortabele trein gemaakt, zoals drie jaar eerder, toen ik naar Praag reisde, waar ik overigens nooit aankwam. Liften was eigenlijk een soort bedelen, vond ik. Ik schaamde me er een beetje voor, terwijl ik daar in de schaduw van een boom stond, in mijn keurige colbertje en met mijn nette koffer aan mijn voeten, in plaats van met een rugzak op mijn rug, wat natuurlijk veel gemakkelijker zou zijn. Maar een rugzak, nee, ik zag mezelf niet met een rugzak.

Die middag kwam ik niet veel verder dan Corbeil. Er was in die tijd nog niet veel verkeer op de wegen en meestal stak ik pas veel te laat en te aarzelend mijn duim op. De volgende dag, na urenlang vergeefs wachten en een paar korte ritjes in de cabines van een vrachtauto en van een gammele bestelwagen, stopte er even ten zuiden van Montargis een klein zwart autootje met een Engels nummerbord. Er zat een middelbaar Brits echtpaar in, dat helemaal naar Nice moest. Dat was een meevaller. Het waren bovendien erg vriendelijke mensen, die van hun kant ook wel blij waren dat ik meereisde, want het was altijd handig iemand bij je te hebben die een beetje Frans sprak. Ze konden zelfs geen ja of nee zeggen. Maar ze reden wel erg langzaam. Nooit sneller dan 50 kilometer per uur, en bij de minste bocht zakten ze af naar 20. En om de anderhalf uur zei die vrouw: 'Herbert, would you like a cup of tea?' 'Yes, dear,' zei de man, 'that seems a quite good idea.' Dan stuurde hij het wagentje naar de kant en de picknickkoffer werd uitgepakt. Een smetteloos wit kleed werd over de vieze grond uitgespreid, en daarna begon onder aangenaam gekout een uitgebreide en zeer langdurige theeceremonie, waar ik ook aan mocht deelnemen. 's Nachts sliepen ze in een duur hotel. Ik zocht een goedkopere gele-

genheid, en de volgende morgen zagen we elkaar weer bij de auto.

Toen we in het zuiden kwamen, spitste de man ineens zijn oren. Hij meende een verontrustend geluid te horen, een vreemd hoog snerpen. 'Did you hear that, dear?'

'Yes, darling, I suppose it must be the engine. We'd better stop now.'

'Oh, my God, in this wilderness.' Hij zette het wagentje aan de kant, opende de motorkap en bukte zich over de nog draaiende motor.

Het snerpende geluid hield aan, leek zelfs toe te nemen.

Ik stapte ook uit, luisterde nog eens goed en zei: 'I think it's the crickets. Listen, the noise is everywhere.'

Hij keek verbaasd op, luisterde scherp naar alle kanten en zei: 'Good heavens, you are right. Thank you very much, indeed.'

Toen we eindelijk, na ik weet niet meer hoeveel dagen of weken, in Nice aankwamen, namen ze hun intrek in het Négresco, en ik vond een goedkoop hotel in de rue Galiéni.

Het raam zag uit op de vierkante koker van een diepe binnenplaats, waar schelle, hol klinkende stemmen omhooggalmden. Ik lag amechtig op het bed in de schemerige kamer, pakte de door mijzelf gemaakte foto in het zilveren lijstje, die ik op het nachtkastje had gezet, en keek naar het lachende meisjesgezicht met de blonde krulletjes. Ik zuchtte.

Poppie heette ze, of all names. Poppie Kila. Ach ja, Poppie. Ze was twee, drie weken lang mijn secretaresse geweest en ik was nog steeds een beetje verliefd op haar.

Ik had haar ongeveer een jaar voor mijn vertrek ontmoet in Tokkie's Milkbar, een merkwaardig, piepklein café vlak naast de poort van het Binnenhof, waar milkshakes geschonken werden en een volkomen veramerikaanste

sfeer heerste. Toen, tegen het eind van de jaren veertig, kon dat nog. Uiteindelijk waren de Amerikanen nog steeds een beetje onze bevrijders en Vietnam lag nog ver in de toekomst. In de jukebox werden jazzplaten gedraaid, Art Blakey en Dizzie Gillespie vooral, 'Night in Tunesia' hoorde je soms wel zes keer achter elkaar. Er kwamen jonge en al wat oudere kunstschilders, balletdansers, journalisten. Er kwam een innemende oude Indischman met een grijs snorretje, die 'pappie' genoemd werd en die, beweerde men, een paar jaar had vastgezeten voor oplichting. En er kwamen ook snelle jongens in het laatste model Studebaker of op Italiaanse scooters, wat een nieuwtje was in die tijd. Niemand had nog zo'n ding. Later op de avond, na de milkshakes bij Tokkie's, ging dat hele gezelschap naar de donkere Dennenhut, waar ze ook jazzplaten hadden. En daarna reden de snelle jongens in hun nieuwe Studebakers en Plymouths naar de Berenbak in Scheveningen, waar op conventionelere muziek werd gedanst tot de morgen aanbrak. Soms mocht ik mee.

In die tijd was ik nog hopeloos verliefd op een nichtje, dat aan kunstschaatsen deed op de Hokij en zowel met de snelle jongens als met de anderen bevriend was. Ik koesterde een ingekleurde foto van haar, waarop ze in een heel kort balletrokje een pirouette maakte op de schaats. Ze had verrukkelijke benen. Op die foto drukte ik soms een kus, maar haarzelf mocht ik nooit aanraken, hoewel ik dat erg graag wilde, vooral die dijen.

In mijn prilste puberjaren had ik voor mezelf een strenge scheiding ingesteld tussen verliefdheid en seks. Bij meisjes op wie ik verliefd was dacht ik nooit aan seks. Ze waren heilig, oneindig hoog verheven boven dat alles. De meisjes op wie ik verliefd was, hadden niet alleen geen borstjes, ze hadden zelfs geen benen. Het enige wat ik voor me zag waren die lieve, etherische gezichtjes, die volmaakt onstoffelijk boven straatniveau zweefden. Alleen alle

andere meisjes hadden borsten, dijen, billen en nog geheimer, geheimzinniger dingen, die ik in mijn dagdromen bekeek, bevoelde en betastte.

Later, toen ik al meerderjarig was en in Den Haag woonde, was ik behalve met een stuk of wat beroepsdames ook al een paar keer naar bed geweest met gewone meisjes. Daar was een vrouw bij die ik op een feestje ontmoette en van wie ik me vooral de kut herinnerde, die iets merkwaardig elastisch had, alsof hij van rubber was gemaakt. Een andere, een lief, zacht Indisch meisje, mocht ik niet penetreren, alleen maar met het topje van mijn penis over haar poesje wrijven, of 'konijntje' zoals ze in Spanje zeggen. Maar op geen enkele van hen was ik verliefd. Hoewel in mijn latere puberjaren de objecten van mijn verliefdheden hun heilige, etherische karakter verloren, slaagde ik er altijd weer in verliefd te worden op meisjes die ik zelfs in de verste verte niet mocht aanraken.

Toen ik Poppie voor het eerst zag, werd ik niet meteen verliefd op haar. Dat gebeurde pas later, toen mijn machteloze gesmacht naar het nichtje over was en ik haar foto in kleine stukjes had gescheurd. Poppie vond ik gewoon een aardig, lief, eenvoudig meisje. Ze ging niet mee naar die dure nachtclubs, want ze mocht niet laat thuiskomen van haar ouders. Ze was ook een erg vrolijk meisje, heel spontaan. Altijd lachte ze. Heel veel jaren later, toen ik eens bij iemand naar haar informeerde, hoorde ik dat ze, jong nog, zelfmoord had gepleegd. Mijn verliefdheid op haar begon ongemerkt, nam heel geleidelijk toe, en was van het begin tot het eind even uitzichtloos als die op het nichtje was geweest. Ze vond me aardig, 'als vriend', zoals zulke meisjes dat dan zo lief kunnen zeggen, maar ik was haar type niet.

In die tijd werkte ik al niet meer bij de krant waar ik als beginnend journalist was aangenomen. Ik was op staande voet ontslagen, maar ik was niet de enige. Ed. Hoornik,

die dagelijks een cursiefje schreef voor dat blad, werd al na een paar weken aan de dijk gezet omdat hij zulke hoge declaraties indiende. Hij kon geen inspiratie krijgen als hij niet met pen en blocnote in de Savoy zat, een exclusieve nachtclub in de Lange Voorhout, waar ieder drankje meer kostte dan hij als honorarium voor zijn cursiefjes kreeg. Niet lang daarna werd een Vereniging van Ontslagen Redacteuren van het Haags Dagblad opgericht, de VORHD. Toen ik op een morgen op de redactie kwam, lag er op ieders bureau een exemplaar van het *Haags Lachblad*, een eenmalig nummer, dat de leden van de VORHD in elkaar hadden gezet. Iedereen stikte van het lachen, want in dat blad werden onder veel andere wetenswaardigheden de escapades van de hoofdredacteur met zijn secretaresse uit de doeken gedaan. Deze secretaresse, Louise, een aardig meisje met zwart haar en een bril, had zich die morgen ziek gemeld. Even later kwam de hoofdredacteur zelf binnen. 'Wie lacht, wordt op staande voet ontslagen,' brulde hij, en weer vlogen er een stuk of vijf de laan uit. Ik was daar niet bij, want ik wist nog net op tijd mijn uitgestreken smoel te trekken. Mijn beurt kwam een paar weken daarna. Ik was laat in de nacht met een taxi van de Berenbak naar huis gereden, had niet genoeg geld om de chauffeur te betalen en gaf hem als onderpand mijn perskaart. De volgende morgen kwam de taxichauffeur naar de krant om de perskaart te brengen en zijn geld op te eisen. Hij zat er nog toen ik bij de schuimbekkende hoofdredacteur werd ontboden.

Een ex-journalist van een andere krant, een vlotte knaap met een ietwat decadent-aristocratisch voorkomen, een snorretje en een Italiaans klinkende naam, die ik bij Tokkie's had leren kennen, stelde me voor om samen met hem en nog iemand een persbureau op te zetten. Het leek me een goed idee, en bovendien mocht ik hem wel. Iedereen mocht hem graag. Als hij iets verkeerds zei of deed, wat

nogal eens voorkwam, dan hoefde hij alleen maar met zijn charmante, schuldbewuste glimlach 'sorry' te zeggen en niemand was kwaad meer. De andere knaap, een degelijke, betrouwbare figuur, stopte er een beetje geld in, want veel had hij niet, maar hij had wel de nodige knowhow. De ex-journalist moest zijn kapitaal nog vrijmaken, zei hij, en ik leende enkele duizendjes van mijn moeder. We schreven de zaak in, bezochten de nodige instanties in Den Haag en in Brussel, huurden een pand en een reusachtige schrijfmachine, en ik opende met dat kapitaaltje een rekening bij Mees & Hope. Een bank met zo'n deftige naam, dacht ik, dat moest wel goed gaan. Ook lieten we briefpapier drukken met 'DUTCH PRESS' erop. En we waren het er alledrie over eens dat, al was het maar voor halve dagen, een secretaresse om al die brieven te schrijven onmisbaar was.

Ik stelde Poppie voor want, zo had ik ergens in mijn achterhoofd, dat bood me de gelegenheid alle dagen van haar prettige aanwezigheid te genieten, naar dat lieve gezichtje met de blonde krulletjes te kijken en naar haar klaterende lach te luisteren. Poppie wilde wel, want ze had toch niets anders te doen. En zo zat ze iedere morgen al die brieven te schrijven, die ik dan kritisch overlas en plechtig ondertekende. Ik voelde me een erg belangrijk man. Een man met een secretaresse.

Juist toen de eerste positieve reacties op DUTCH PRESS binnendruppelden, ging alles mis. Ik stapte op een morgen de deftige bank binnen om het geld voor Poppies eerste salaris op te nemen, en de rekening bleek rood te staan. De ex-journalist met de Italiaans klinkende naam had alles opgenomen en liet zich niet meer zien. Bovendien had hij de schrijfmachine naar de bank van lening gebracht.

Vanaf die dag begon een korte maar duistere periode met nachtelijke bezoeken van vage onderwereldfiguren, die met fysiek geweld dreigden als ik het waagde aangifte te doen, een vaderlijke inspecteur van politie, speelschul-

den bij een beroepsvalsspeler en ten slotte een sinistere figuur, die me aanbood om tegen 25 procent mijn geld terug te pakken van de journalist-oplichter. Daar tekende ik voor. Het lukte hem nog ook, maar hij hield alles zelf en ik zag er geen cent van.

Toen werd ik zo kwaad dat ik besloot het vaderland voorgoed te verlaten. Ik bereidde een plan voor om naar Joegoslavië te reizen, zo ver mogelijk weg van die rotstad, van dat rotland. Daar had ik natuurlijk wel geld voor nodig. Bij mijn moeder durfde ik niet meer aan te kloppen. Toen zag ik met mijn onschuldige gezicht kans om de sinistere figuur, door hem een lucratief zaakje voor te spiegelen, precies het totaalbedrag afhandig te maken waarvoor de ex-journalist me had opgelicht. Diezelfde avond nog pakte ik mijn koffer en stapte in de nachttrein.

Ik zette Poppies foto weer op het nachtkastje en begon mijn geld te tellen. Alle bankbiljetten en munten die ik bezat strooide ik over het bed uit. Veel was het niet. Onmogelijk om daarmee naar Joegoslavië te gaan. Zelfs voor Italië was het niet genoeg. Ik had natuurlijk al lang in Italië kunnen zitten als ik niet drie dagen in Nice was blijven hangen, maar ik was moe. Ik had geen zin om direct de volgende dag al weer verder te liften, en het was zo verschrikkelijk warm. Ik had wel honger. Voor mijn geestesoog doemde een klein restaurant op waar ik de vorige avond langs was gelopen. Ik had er even een blik naar binnen geworpen en het zag er buitengewoon aantrekkelijk uit. Niet wat je noemt goedkoop, maar ook niet echt duur. Als ik daar nu eerst eens lekker ging eten, dan was ik daarna misschien beter in staat om na te denken en een alternatief voor Joegoslavië te zoeken.

De zon stond al een stuk lager toen ik buitenkwam, en de ergste hitte was afgenomen. Ik liep over de Boulevard des Anglais en benijdde al die mensen die in de prachtige

hotels of op hun witte jachten woonden en die op die aanlokkelijke maar prohibitieve terrassen drankjes zaten te drinken die per stuk nog meer kostten dan een volledig menu in de goedkope eettentjes waar ik tot nu toe gegeten had. Dat waren mensen die nooit zorgelijk hun geld zaten te tellen. Ik dacht aan de vader van mijn moeder, die ik jammer genoeg nooit gekend had en die, vertelde ze, een zondig leven had geleid en altijd maar op reis was, naar Parijs, naar Nice, naar Rome. Op een keer had hij in Parijs gouden kousenbanden voor zijn vrouw gekocht. Zeker om iets goed te maken, voegde mijn moeder er schamper aan toe. Ik probeerde me dat voor te stellen, gouden kousenbanden, nou ja, het zouden wel goudkleurige zijn geweest. Zelf zou ik die nooit gekocht hebben, ik vond jarretels veel opwindender.

Op een bruggetje dat een nogal kwalijk riekend riviertje of afvoerkanaal overspande, stonden een paar mensen naar omlaag te kijken. Ik bukte me over de stenen balustrade. In het ondiepe, groenige water dreef zacht schommelend het lijk van een grote hond. Het was tot wanstaltige proporties opgezwollen en glom zwart. De mensen haalden hun schouders op en liepen verder. Ik haalde ook mijn schouders op en ging door, op weg naar het aantrekkelijke restaurantje in een zijstraat een eindje verder. Gek genoeg is die ballon van een dode hond het beeld dat me het meest is bijgebleven van mijn eerste verblijf in Nice. Zelfs onder het eten keerde het telkens weer op mijn netvlies terug en vergalde mijn plezier. Ook nu nog, bijna vijftig jaar later, is het het eerste wat ik voor me zie zodra ik de naam Nice hoor of lees. Toch heb ik wel ergere dingen gezien in mijn leven.

Het etentje waarop ik mezelf trakteerde had een forse bres in het restant van mijn reiskapitaal geslagen. Nadat ik het hotel had betaald, was er helemaal weinig van over. Maar ik was tenminste wel tot een verstandig besluit geko-

men. Ik zou naar Marseille gaan. Dat was een grote haven waar veel schepen lagen. Op een van die schepen hadden ze vast wel iemand nodig. Ik kon altijd het dek zwabberen, dat was niet moeilijk. Een tijdje aan boord van zo'n vrachtboot werken, veel exotische landen zien, geld verdienen – en het nog overhouden ook, want slapen en eten waren gratis – en er daarna boeiende reportages over schrijven, waar ik ook weer een hoop geld mee zou verdienen. Ik was weer vol illusies.

De volgende dag verkocht ik in een uitdragerij mijn fototoestel, de grote koffer en nog wat minder noodzakelijke dingen, en propte het hoogstnodige in een weekendtas. Dat maakte het reizen heel wat eenvoudiger. De ingelijste foto van Poppie kon er niet meer bij. Ik liet hem op het nachtkastje achter.

Pas tegen de avond kreeg ik een lift. Ik had urenlang aan de kant van de weg gestaan en gezeten, met in mijn rug een lange haag van bamboestengels. Aan de overkant van de weg, aan het eind van een stuk vlak land met dor gras en wat struiken, waren het strand en een blauwe streep zee. Er stonden wat auto's met caravans en een paar tenten, en af en toe drongen flarden van vrolijke muziek, stemmen en gelach tot me door. Ik voelde me erg eenzaam.

De lift bracht me niet verder dan een dorpje even voorbij Fréjus. Maar het was een aardige man, die belangstellend informeerde naar wat ik deed, en vertelde dat hijzelf in textiel reisde. De achterbank van zijn wagen was volgestapeld met platte kartonnen dozen. Het werd algauw donker, zei hij, en dan was het niet pluis langs de weg. Hij woonde nog bij zijn ouders. Die zouden er geen bezwaar tegen hebben een gestrande buitenlandse reiziger onderdak te verlenen.

Het was geen groot huis en de man had nogal wat jon-

gere broertjes en zusjes, maar op zolder hadden ze altijd een kamertje vrij voor noodgevallen. Het bleken lieve mensen. Ze vroegen honderduit. Iemand uit Holland, dat hadden ze nog nooit gezien. En wat ik dan wel van plan was in Marseille te gaan doen? Varen. Ze namen me een beetje sceptisch op. Ik zag er niet direct uit als een stoere zeebonk. Ik moest die avond maar flink meeëten, zeiden ze, dan werd het misschien nog wat. Ik trof het, moeder was iets heel lekkers aan het klaarmaken.

Uit de keuken kwamen heerlijke geuren en dampen, maar wat ik daar zag gebeuren lokte me niet erg aan. Moeder pakte een aantal grote, merkwaardige beesten met wriemelende poten, scharen en voelsprieten op, die van een groenbruinachtig donkergrijze kleur waren. Ze liet ze een voor een levend en spartelend in een grote pan met kokend water vallen, waaruit ze een tijdje later dood en donkerrood van kleur geschept werden. 'Mmm, des langoustines,' hoorde ik waarderend om me heen.

Ik was in die tijd nog een echte Hollander en weigerde die enge beesten te eten. Maar ik wilde ook niet dat ze dachten dat ik niet durfde of niet wist hoe je ze eten moest. Dus wendde ik een plotselinge hevige buikpijn voor. Grote consternatie en bezorgdheid. Een dokter? Nee toch? Nee, nee, zei ik met allebei mijn handen op mijn magere buik gedrukt. Mijn gezicht was van pijn vertrokken, maar drukte berusting in mijn lijden uit. Met een beetje rust en vasten ging het wel weer over. Ach ja, natuurlijk, zei moeder, de vermoeienissen van de reis. Ze stuurde de jongste dochter naar boven om het logeerbed op te maken. Ach, wat een mooi meisje was dat. Daar zou ik nu op slag dodelijk verliefd op kunnen worden, dacht ik zuchtend.

De volgende morgen was ik weer helemaal in orde en had een razende honger. Gelukkig kreeg ik als ontbijt gro-

te sneden dik met licht gezouten roomboter besmeerd boerenbrood. Die sopte ik net als de anderen in mijn mok, zodat er oogjes vet op de koffie ronddreven.

Midden in de nacht kwam ik in Marseille aan. Ik herinner me een eindeloos lange, totaal verlaten boulevard met lange rijen oranje knipperlichten in eindeloze herhaling en een tot in het oneindige toelopend perspectief. Aan de linkerkant stonden de hoge, zwarte silhouetten van haveninstallaties en zeeschepen. Daar hadden ze me afgezet, vier sombere, gangsterachtige kerels in een grote zwarte auto, die een op Italiaans lijkend dialect spraken. Met mij wisselden ze geen woord. Ze reden razendsnel over de smalle, bochtige bergweg, en in het handschoenkastje, waarvan het deurtje ontbrak, meende ik een matglanzend pistool te zien liggen. Op de vloer tussen voor- en achterbank stonden vierkante zwarte dozen of kisten, zodat er nauwelijks plaats voor onze benen was. Waarom ze voor me gestopt waren, was me een raadsel, want ze schenen erg veel haast te hebben. Helemaal stram en stijf wankelde ik met mijn weekendtas de auto uit toen ze me daar afzetten. Ik had het portier nog niet achter me gesloten of ze gingen er al met gierende banden vandoor, een kade op.

Op een terrasje aan de haven dronk ik in de koesterende morgenzon een kop koffie, sopte er mijn croissant in en keek met een zeker bang verlangen naar de donkere rompen van de vrachtschepen. Ik was al twee dagen in Marseille en mijn geld begon op te raken. Het werd zo langzamerhand tijd om iets te proberen. Ik begreep zelf niet waarom ik dat steeds maar bleef uitstellen. Op de een of andere manier kwam het er alsmaar niet van.

Na heel lang aarzelen en nog een tweede kop koffie stond ik op en slenterde naar de kade. Het dichtstbijzijnde schip, dat een zwarte, roestige romp had en een hoge schoorsteen die dikke, donkere rookwolken uitbraakte, zag er vies uit. Het tweede, een moderner vaartuig, maakte een

gesloten en weinig sympathieke indruk. Daarachter lag een grotere vrachtboot met een grijze romp en een mooie gele schoorsteen, die kort, breed en licht gestroomlijnd was. Het bleek ook nog een Hollands schip te zijn–uit Rotterdam kwam het–, en ik voelde toch een klein schokje toen ik de rood-wit-blauwe vlag zag. Inwendig trillend van angst en opgewondenheid begon ik de loopplank langszij de immens hoge scheepswand te beklimmen.

Halverwege werd ik teruggevloekt door een matroos die zich over de reling boog. 'Wat moet dat?' riep hij kwaad.

Ik vroeg of ze aan boord iemand nodig hadden.

'Nee,' zei hij een beetje vriendelijker, en even later: 'Dat gaat zomaar niet. Jij hebt vast geen monsterboekje.'

'Nee, meneer.'

Hij lachte. 'Dat dacht ik wel. Ga jij eerst maar eens een monsterboekje halen, anders kom je nergens aan de slag.'

'Waar moet ik dat halen?' vroeg ik.

'In Rotterdam, man, haha, ga eerst maar eens even naar Rotterdam.'

Ik droop af. Dat varen werd niks, dat was wel duidelijk. Ik liep regelrecht naar het Nederlands consulaat, hing een zielig verhaal op over een portefeuille die me ontstolen was, en vroeg geld te leen om naar Nederland terug te reizen. Mijn zielige, onschuldige gezicht overtuigde ze blijkbaar, maar ik moest wel eerst een hele preek aanhoren.

In Parijs ging ik weer naar hetzelfde hotel, waar mijn koffer nog stond. Deze keer gaven ze me een kamer met een raam. Het zag uit op een kleine, donkere binnenplaats, waar reusachtig dikke rioolbuizen liepen die een beetje lekten. Bij vlagen kwam er een weeïge stank door mijn open raam. Als het zo erg werd dat ik ervan moest kokhalzen, sloot ik het raam, maar dan stikte ik weer van de hitte.

Aan de overkant, één verdieping lager en op nog geen vijf meter van mijn bed, was nog een raam. Soms was het

donker, soms ging het licht aan en dan kwam er een vrouw binnen met een man achter zich aan. Het waren altijd een andere vrouw en man. Op een avond, toen ik al in bed lag, zag ik dat het dit keer Mireille was. Ik herkende haar gezicht en ook haar lichtblauwe ondergoed, dat ze heel langzaam uittrok, alsof ze een striptease uitvoerde voor de man, die met alleen zijn sokken aan geduldig bij het bed stond te wachten. Toen ze ging liggen, stortte hij zich boven op haar en begon er een woest gewip, gehijg en gepiep van spiraalveren. Ik kon alles horen. Terwijl ik ernaar keek, trok ik me af en viel in slaap.

3

Terwijl ik naar buiten staar, naar de strakblauwe hemel en het uitbundige, veeltintige groen van bomen op de berghelling, met de gele bloemtrossen van een acacia bijna vlak onder mijn neus, en dat alles badend in het overdadige licht van de junizon, probeer ik zonder mijn ogen te sluiten me het internaat voor de geest te halen. Eind oktober was het, of november misschien al. Stil, grijs, nevelig weer, hoge, al bijna kale bomen, gele en bruine bladeren op het zand van de oprijlaan. Het gebouw. Bruine, bijna zwarte bakstenen afgewisseld met grijze, bijna zwarte natuursteen. Twee of drie verdiepingen. Tralies voor de ramen van de benedenverdieping, grijsgeverfde luiken. Een hardstenen stoep, een hoge deur, donkerrood geschilderd maar het rood is vaal en vies geworden, met kale plekken waar een oudere laag lichtgroen doorheen schemert. De grimmige somberheid van een schoolgebouw uit de negentiende eeuw.

Aan het hoofd van een troep joelende kinderen stap ik naar binnen. De gang met grijsgeverfde deuren. De eetzaal, de slaapzaal. Maar zelfs als ik mijn ogen sluit, zie ik de slaapzaal niet voor me. Ik herinner me alleen dat ik in een hoekje sliep dat door een nog geen twee meter hoog houten schot werd afgescheiden van de rest. En dat, ja, nu komt er toch iets meer bovendrijven, ook in de slaapzaal alles grijs was geverfd, de deuren, de muren, het plafond, de bedden, alles. En dat er hoge tuimelramen waren, waardoor altijd een grijs licht binnenviel.

Aan de andere kant van het schot stonden twintig, dertig bedden met jongens van tussen de zeven en twaalf jaar,

over wie ik werd verondersteld toezicht te houden. Zorgen dat ze niet schreeuwden, stoeiden, vochten, met hun handen onder de dekens friemelden. Dat deden ze natuurlijk allemaal toch en ik, mager bleek ventje, kon weinig ertegen beginnen. Alleen als het lawaai me al te erg werd, stak ik mijn hoofd om het schot en liet een kort, dreigend gebrul horen. Dat wekte vooral de lachlust op, maar op den duur werd het toch stil.

's Middags moest ik met ze gaan wandelen in het omringende bos, dat aan het Bois de Vincennes grensde. Al die dagen was het hetzelfde stille, droge weer met een lichte nevel die tussen de bomen hing en die iedere dag dichter werd. Ik had er alleen willen zijn om rustig te zwelgen in die grijze weemoedigheid, maar dat was ik niet. In het begin liepen ze nog keurig in de rij, maar zodra de school uit het gezicht verdween, renden ze er joelend vandoor, alle kanten op. Hoeveel waren het er nou? Drieëntwintig of vierentwintig? Ik had ze toch precies geteld toen we op weg gingen. Ik probeerde ze terug te roepen, maar ze hoorden me niet eens. Een wat grotere jongen van een jaar of dertien, die medelijden met me kreeg, bood aan me te helpen. Hij had meer overwicht dan ik.

Op een middag raakte er eentje zoek, en ik had het niet eens in de gaten. Het waren er dus toch vierentwintig, want er waren er drieëntwintig teruggekomen en één ontbrak. Paniek. Niet ver ervandaan liep een smal, diep riviertje. Pas toen het al bijna donker was, werd het ventje gevonden. Het schreide hartverscheurend en wees met een bevend, beschuldigend vingertje naar mij.

Toen ik de volgende morgen bij de directeur werd geroepen, schudde hij zijn hoofd. 'Monsieur, vous êtes trop bon,' zei hij plechtig, maar niet onvriendelijk. Met het salaris van twee weken werd ik de laan uit gestuurd.

Het was een van de rare baantjes die ik had weten te

vinden nadat ik van Marseille in Parijs was teruggekomen. In de kamer met uitzicht op het hoerenbedrijf bleef ik niet lang. Iemand gaf me de tip dat je in de internationale Cité Universitaire gratis onderdak kon krijgen zolang de studenten die er woonden, nog op vakantie waren. Helemaal gratis was het niet, maar het kon. Het Nederlandse paviljoen – een beroemd, door Dudok ontworpen gebouw – zat vol, maar een van de andere gebouwen was vrijwel leeg. Ik geloof dat het het Chileense was, iets Zuid-Amerikaans in elk geval. Het stond schuin tegenover het nog beroemdere Zwitserse huis, dat van Le Corbusier was. Ik sliep er, kookte mijn simpele potje in de reusachtige en bijna altijd lege keuken, en verder zat ik vaak in het mooie witte Dudok-gebouw. Ik voelde me daar prettig, maakte er een hoop kennissen, leende af en toe geld, gaf het terug als ik weer eens werk had gevonden. Of ik kon typen, vroeg iemand. Ja, natuurlijk kon ik dat.

De volgende dag zat ik een handgeschreven filmscript uit te tikken. Het was een film over Bertrand du Guesclin die, naar de lengte van het script te oordelen, op zijn minst zes uur moest duren. Toen ik er na verscheidene dagen mee klaar was, wist ik heel zeker dat ik de film, als hij ooit in de bioscopen mocht komen, nooit zou gaan zien. Maar dat zei ik natuurlijk niet tegen de man, een Hollander, die me het door hem vertaalde script had gegeven.

Het was een aardige man. Hij betaalde goed, en ik was jaloers op zijn Frans. Hij sprak het snel en vloeiend, alsof hij in het land zelf geboren was. Dat scheelde ook niet veel, zei hij, want hij was er al heel jong heen gegaan. Zo wil ik het ook spreken, dacht ik. Ik redde me natuurlijk wel aardig, maar het bleef toch het schoolse Frans zoals ik het op het gymnasium had geleerd, het typische Frans van een Hollander die Frans spreekt. Ik nam me voor om alle Hollanders voortaan te mijden en mijn contacten uitsluitend

tot Fransen te beperken. Zolang ik in de omgeving van dat Dudok-paviljoen rond bleef hangen, kwam daar niet veel van terecht.

Een avond op een terras aan de Boulevard Jourdan, vlak bij de hekken van het donkere Parc Montsouris. Aan de overkant de bomen en de gebouwen van de Cité Universitaire, nu onbereikbaar geworden want de vakanties waren voorbij. De Chilenen waren al een paar dagen eerder teruggekomen en ik had een kamer gevonden in een hotelletje in een van de straatjes achter de boulevard. De zomer was nu wel afgelopen. Af en toe viel er een bui, maar onder de luifel van het terras was het droog. Lichten weerspiegelden zich in de plassen, autobanden slisten over het natte asfalt. Ik voelde me heel behaaglijk.

Het was de laatste avond. Een afscheidspilsje met de Hollandse studenten, die hun rugzakken al gepakt hadden en van wie ik namen en gezichten al lang vergeten ben. Plotseling was er ook een meisje bij komen zitten dat ik nog van vroeger kende, van Tokkie's Milkbar. Ik had haar altijd erg opwindend gevonden, een sensueel, beetje brutaal, provocerend smoeltje, een ontzettend sexy, slank lichaam. Ik wist al bij voorbaat dat ik geen schijn van kans had. Ze ging met anderen naar bed, die wel haar type waren. De snelle jongens. En zomaar ineens zat ik met dat meisje aan één tafeltje, op een terras aan de Boulevard Jourdan. Haar spullen, een rode rugzak, een weekendtas en een beautycase, had ze op de stoel naast mij gezet. Het was al net of ze bij me hoorde, of ik bij haar.

We praatten over gemeenschappelijke kennissen uit Tokkie's, over de vage onderwereldfiguren, die ook zij had gekend, zei ze. Schoften waren het, zoals ze haar behandeld hadden. Daar waren gewoon geen woorden voor. Toen zei ze dat ze pas over een paar dagen naar Holland terug zou gaan, maar tot zo lang zonder onderdak zat. Ha,

dacht ik onmiddellijk, en ik bood haar de helft van mijn kamer aan, wat dus ook de helft van het brede, diep doorzakkende tweepersoonsbed inhield. Ze accepteerde dankbaar en mijn geslacht sprong al bij voorbaat op van plezier. Ik dacht dat ik nu, door mijn status van in Parijs wonende Nederlander, ook zo'n beetje een snelle jongen was geworden, al had ik dan geen Studebaker.

Toen ik haar hevig opgewonden en met een enorme paal in mijn broek, mijn kamer binnenliet en haar bij wijze van verwelkoming wilde kussen, weerde ze me onmiddellijk af. 'Ik vind je best een aardige jongen,' zei ze, 'maar je bent mijn type niet. Ik kan er ook niets aan doen.' Ik mocht zelfs niet kijken toen ze zich uitkleedde, en vroeg me af wiens type ik dan wel was. Razendsnel schoot ze, in broekje en bh, waarvan ik nog net een flitsende glimp opving, onder de dekens en ging helemaal op het uiterste randje liggen. Jezus, dacht ik, terwijl ik op het andere uiterste randje lag.

De volgende morgen, toen ik terugkwam van het toilet, was ze al aangekleed en bezig het bed af te halen.

'Dat hoef jij niet te doen,' zei ik snel, 'dat doet die vrouw van het hotel wel.'

Maar het was al te laat. Ze haalde de kussenrol weg en onder mijn kant daarvan lag een pornoblaadje, allemaal prachtige meiden in kousen en jarretels. Ik schaamde me dood.

Ze pakte het op, bladerde het met een vies gezicht door en keek toen naar mij. 'Zo,' zei ze langzaam, 'ben jij er zo een. Had ik altijd al gedacht.'

* * *

Het straatje achter de Boulevard Jourdan, waar ik dat hotelletje vond, is er niet meer, en het hotelletje evenmin. Ik weet trouwens ook niet meer hoe het heette, en als de naam van het

straatje al is gehandhaafd, zou ik hem waarschijnlijk niet eens herkennen. Daarvoor heb ik er te kort gewoond. De huizen die er stonden, zijn afgebroken. Ervoor in de plaats zijn kolossale, nog lelijker flatgebouwen gekomen, met hier en daar een kruidenierswinkeltje, een café-tabac met uitslagen van de PMU *en een mager groenstrookje, waar een paar zielige bleke kinderen spelen. De flatgebouwen, twintig jaar geleden waarschijnlijk nog blinkend van nieuwheid, zien er nu al oud en haveloos uit. Ik moet ineens aan* Les enfants du siècle *van Christiane Rochefort denken. Het had hier kunnen spelen, of in duizend andere wijken van Parijs.*

Het café met het kleine terras waar ik met al die Hollandse studenten zat, is er nog. Ik ga buiten in de fletse zon zitten. De meeste tafeltjes zijn leeg. Een eindje verder, in een luidruchtig gezelschap, zit een oud, breekbaar mannetje. Ik ben zelf ook een oud mannetje, maar ik moet dat mezelf telkens weer voorhouden als ik andere oude mannetjes zie en denk daar nog niet bij te horen. Toch zie ik er nog niet echt breekbaar uit, geloof ik. Het mannetje is een beetje kinds. Hij staat op en komt naar me toe om een praatje te maken, maar ziet ervan af als er een blind meisje met een witte stok langskomt en voor het zebrapad blijft staan. Hij verandert van richting, loopt op haar toe en helpt haar ondanks haar zwakke protest naar de overkant van de brede boulevard. Auto's stoppen krijsend. Als de oude man triomfantelijk zwaaiend terugkeert van zijn missie, wordt hij begroet met het goedkeurend gejuich van de anderen aan zijn tafeltje. Hij gaat weer zitten. Een man met een blindengeleidehond, die kort na het blinde meisje aankomt en voor het zebrapad blijft staan, laat hij met rust. Hij heeft respect voor de hond. Er zijn hier veel blinden, denk ik. Ik denk ook aan mezelf, ik heb nog maar één oog, waar ik erg zuinig op moet zijn. Mijn gezichtsveld is ietwat beperkt geworden. De oude man staat weer op. Twee middelbare dames naderen het zebrapad en hij trippelt er haastig heen. Ze schudden hem boos van zich af. Ze willen helemaal niet oversteken.

Aan de overkant ligt de Cité Universitaire, half verscholen achter het hoge, al herfstig kleurende geboomte. Ik loop erheen, ga door het hek, herken de verschillende gebouwen, La Maison Arménienne, La Maison Tunésienne, het opvallende Pavillon Suisse van Le Corbusier. Er is ook veel bijgebouwd, zie ik. Het Chileense huis kan ik niet terugvinden. Eindelijk bespeur ik tussen het groen de strakke verticale en horizontale lijnen van Dudok, het Nederlandse huis. In mijn herinnering waren de gevels wit, of in elk geval lichter van kleur, vrolijker. Nu zijn ze grauw, naargeestig bijna. Ik herken de ingang, de ruime hal met het borstbeeld van mr. Loudon, de glazen wand die uitziet op de patio en de vijver. Het water daarvan is drabbig groen, als van een zwembad dat in geen jaren is schoongemaakt. Er zijn nieuwe marmeren tafeltjes gekomen, maar de bar en de simpele, rustieke krukjes, van hout met rieten zittingen, die waarschijnlijk al vele malen zijn vernieuwd, lijken nog dezelfde als 49 jaar geleden. Er staat niemand achter de bar. Er is niemand in de hal. Af en toe komt iemand een van de trappen af en gaat naar buiten. Op het mededelingenbord nodigen 'les anciens' van het Nederlandse Huis voor de komende zondagmorgen iedere student die maar wil uit voor een gratis ontbijt, eigen kom en bestek meebrengen.

De conferentiezaal lijkt kleiner dan vroeger. Alles lijkt kleiner. Vroeger stond er toch, herinner ik me, een grote zwarte, deftig glanzende vleugel, die een prachtige klank had. Nu staat er een kleine, bruine piano die eruitziet alsof hij erg blikkerig zal klinken en misschien nog vals ook. Om het Nederlandse huis weer in zijn oude glorie te herstellen, is een bedrag van dertig miljoen gulden nodig, vertelt iemand me, en waar moet dat vandaan komen? Toch ziet het er niet bouwvallig of zelfs maar vervallen uit. Alleen maar moe en een beetje afgeleefd. Sic transit gloria Dudoki.

* * *

Nadat ik de sombere rode deur van het internaat achter me had dichtgetrokken, liep ik een tijdje doelloos rond en kwam toen ongemerkt in het Bois de Vincennes terecht. Het was er stil, geen ander geluid dan het knisperen van de dorre bladeren onder mijn voeten, en af en toe het krassen van een kraai. Op het pad doemde de donkere schim van een ruiter op, die even later weer in de witgrijze mist tussen de bomen verdween. Ik luisterde naar het langzaam wegstervende klop-klop van de paardenhoeven.

Ik voelde me op een rare manier treurig en euforisch tegelijk. Ik was mijn baantje kwijt, ik zou weer op zoek moeten gaan naar een goedkope kamer, maar in gedachten hoorde ik ook steeds weer de oprecht vriendelijke toon waarop die man zei: 'Monsieur, vous êtes trop bon.' Goed, ik was dan misschien niet geschikt voor dat werk–en achteraf was ik daar ook wel blij om, want het beviel me daar helemaal niet–maar er was tenminste iemand die vond dat ik een goed mens was. Té goed zelfs. Ik had zelf nooit gedacht dat ik een goed mens was. Altijd leuk om zoiets te horen. Maar ja, wat moest ik ermee? Dat was het trouwens ook niet waar dat rare geluksgevoel vandaan kwam. Ik denk dat het al dat roerloze, bijna witte grijs was, dat me als een beschermend waas omhulde en waarin ik me prettig en veilig voelde.

Ik ging op een bankje zitten en dwong me ertoe aan concretere dingen te denken. Bijvoorbeeld aan de vraag wat ik hier nu eigenlijk was komen doen, niet alleen in dat mistige donkerebomenbos, maar in die stad, in dat land, die per slot van rekening niet de mijne waren. Ik kon toch niet altijd maar doorgaan met dat vage leventje, van de ene gore hotelkamer naar de andere, af en toe een baantje van een paar dagen, meestal zonder geld, met maaltijden die uit een homp brood of een zakje frites met zout bestonden. Ik was nu verdomme al drieëntwintig geworden. Het werd

toch zo langzamerhand tijd dat ik eindelijk eens een beetje volwassen werd.

De gedachte naar Nederland terug te gaan kwam bij me op, maar die verdrong ik met kracht. Het zou een terugkeer op hangende pootjes worden. Dat nooit, al was het alleen maar omdat ik mijn nederlaag niet wilde toegeven. Maar als ik hier wilde blijven, zou ik me toch in elk geval een doel voor ogen moeten stellen. Studeren, bijvoorbeeld, een studie volgen en die dan ook helemaal afmaken. Wat, dat was geen probleem. Letteren. Eventueel zou ook geschiedenis of archeologie in aanmerking kunnen komen, maar letteren was wat me het meest interesseerde. Door het contact met al die Nederlandse studenten in het Dudok-gebouw had ik al eens met de gedachte gespeeld, maar nu begon ik er echt zin in te krijgen. Alleen, studeren kostte geld. Leven ook, maar studeren nog meer.

MOEDER, dacht ik plotseling. Ineens herinnerde ik me dat ik nog een moeder had. Dat was ik natuurlijk niet echt vergeten. Zo eens in de maand schreef ik haar een plichtmatig briefje, waarin het altijd erg goed met me ging en mijn vooruitzichten briljant waren. Ik kreeg dan lange brieven terug vol vermaningen en bijbelteksten en weeklachten. Ik las ze vluchtig door en gooide ze daarna, samen met de knipsels uit vrome bladen en de afgescheurde blaadjes met toepasselijke teksten van de scheurkalender Honingdroppels, die er ook altijd bij zaten, in de prullenmand. Ik deed dat heel voorzichtig, want vaak zaten er tussen al die velletjes en blaadjes ook nog een paar briefjes van vijfentwintig en zelfs wel eens een honderdje. Dan was het feest. Ik had daar niet eens om gevraagd, want na het debacle met het persbureau had ik haar nooit meer om geld durven vragen. Ze stuurde het zomaar, omdat ze dacht dat ik het wel zou kunnen gebruiken, daar in dat verre, dure Parijs. Als ik geld in haar brieven vond, schaamde

ik me een beetje. Ik voelde me schuldig en nam me van alles en nog wat voor, bijvoorbeeld de eerste de beste trein nemen, me in haar armen storten en nooit meer weglopen, maar daarna verdrong ik snel iedere gedachte aan haar.

En nu ineens, terwijl ik daar in het Bois de Vincennes op dat bankje zat, zag ik haar weer voor me zoals ze me in het voortuintje uitgeleide deed als ik met fiets en schooltas naar het station ging.

'Kijk, jongen,' zei ze, 'de winkel van de banketbakker staat al weer vol. Het is pas half negen en de winkel staat al weer vol. Met arbeidersvrouwen. Die taartjes kopen. Zomaar midden in de week. Waar halen ze het geld vandaan? Je mag nooit op je medemensen neerkijken, jongen, leer dat van mij, ook al zijn het arbeiders. Maar ze hoeven toch niet meer taartjes te kopen dan wij? Arbeiders verdienen tegenwoordig meer dan nette burgermensen. Waar gaat dat heen? We leven in een goddeloze tijd, jongen, alle tekenen wijzen erop dat de Laatste Dag nabij is. Oorlogen, pestilentiën en beroeringen. Maar ook dat er geen verschillen meer zijn. Je ziet geen verschil meer tussen mevrouwen en meiden. De dienstmeisjes kleden zich al net als hun mevrouwen. En arbeidersvrouwen laten zich mevrouw noemen, zo ver gaat de hoogmoed al. Gelukkig draagt een heer nog een hoed en een arbeider een pet, maar wie weet hoe gauw dat ook zal veranderen. De Heere heeft toch niet voor niets de standen geschapen? Kom, ga nu maar gauw, anders kom je nog te laat.'

'Ja, moe.' Ik duwde met het voorwiel het hekje open en stapte op mijn fiets. Bij de hoek draaide ik me nog even om en zwaaide plichtmatig. Daar stond ze nog, al in de deuropening, met haar hoge witte haar, het ronde gezicht en de bril met dunne gouden randjes, dat gezicht dat op de een of andere manier van watten leek. Zo oud, zo klein, zo kwetsbaar was ze, en ik had haar niets dan verdriet gedaan.

Maar het was onmogelijk met haar te leven, zo veront-

schuldigde ik mezelf. Er was geen enkele vorm van contact, ze leefde in een totaal andere wereld met dat rare geloof van haar. Ze had nooit de normale wereld gekend. Ze was zo uit de beschermende omgeving van haar deftige, rijke familie – met een vader die van zijn vele uitstapjes gouden kousenbanden meebracht – in de strenge beslotenheid van een klooster overgestapt. Dat had ze, na er jaren als non en bruidje van Christus te hebben geleefd, ontvlucht omdat het kloosterleven haar niet vroom genoeg was. Later kwam ze mijn vader tegen, de strenge gereformeerdebonder die haar tot het zwartste calvinisme bekeerde en, zelf al stokoud, met haar trouwde en mij verwekte, een zielig, zwak nakomertje, een bang, verlegen ventje met een lullig brilletje en twee ouders die zijn overgrootouders hadden kunnen zijn, en dat nu hier, eenzaam en een beetje hulpeloos, op een bankje in de mist zat.

Als ik, dacht ik, nu eens echt serieus ging studeren, dan zou ik leraar kunnen worden, of misschien zelfs iets aan de universiteit. Wat zou ze op haar oude dag blij zijn, en trots op haar enige zoon. Dan zou ik alles nog goed kunnen maken, haar al het geld teruggeven dat ze me ooit geleend en geschonken had. Maar om dat te bereiken zou ik eerst wel een regelmatige toelage van haar moeten ontvangen.

In gedachten begon ik de brief al zorgvuldig te formuleren. Eerst een lange inleiding, waarin ik geleidelijk mijn ideeën ontvouwde en waarin haar geliefde term 'nuttig lid van de maatschappij' niet mocht ontbreken. Daarna een nauwkeurige berekening van wat ik maandelijks nodig dacht te hebben.

Maar ik begon het koud te krijgen in mijn dunne colbertje. Ik stond op en besloot naar de markt van de Boulevard Richard Lenoir te gaan om van het geld dat ik had verdiend, eindelijk eens die *sibérienne* te kopen die ik er had gezien. 's Zomers verkochten ze er *sahariennes*, beige linnen jasjes met korte mouwen en een heleboel zakken.

En tegen de winter hingen de kraampjes vol met sibériennes, indrukwekkende donkerbruine jekkers met een kraag van namaakbont. Gelukkig, ze waren nog niet uitverkocht. Van het resterende geld huurde ik een hotelkamer in de rue du Roi de Sicile. Hoe en waarom ik uitgerekend daar terechtkwam, kan ik met geen mogelijkheid meer achterhalen. Maar het eerste wat ik er deed, was de brief aan mijn moeder schrijven.

4

La Peau de chagrin van Honoré de Balzac, zonder jaartal, uitgegeven bij Librairie Joseph Gibert, 26 Boulevard Saint-Michel. De prijs staat nog op de kaft, in potloodschrift: 150 (oude francs). Het eerste boek dat ik me in Parijs aanschafte, net als iedere toerist aan de boekenstalletjes. Het was het begin van het bescheiden bibliotheekje dat ik opbouwde. Af en toe, als ik zonder geld zat, at ik dat bibliotheekje geheel of gedeeltelijk op (*manger sa bibliothèque*). Ik verkocht de boeken dan in de tweedehands afdeling van Joseph Gibert, waar ik ze later ook weer terugkocht. Uiteindelijk is er geen enkel boek van overgebleven, behalve *La Peau de chagrin.*

Het staat nu, bijna vijftig jaar later, als een relikwie in een van mijn boekenkasten, naast een nieuwere editie van Garnier. De oorspronkelijk grijze kaft is bruin geworden, de bladzijden met de piepkleine lettertjes zijn vergeeld en zitten vol ouderdomsvlekken. Het is ook nu nog een kostbaar bezit. Ik ruik er wel eens aan, maar het heeft niet meer dezelfde geur als toen. In 1981 vertaalde ik het in het Nederlands, *De huid van chagrijn*, en terwijl ik daarmee bezig was, kwam opnieuw de fascinatie boven waarmee ik het ruim dertig jaar eerder had gelezen. Ik identificeerde me toen volledig met Raphaël, de sombere, bleke, ziekelijke jongeman die omstreeks het eind van de maand oktober 1829 speelhol nummer 36 van het Palais-Royal binnenstapte. En net als hij stond ik op een avond over de leuning van de Pont Royal geleund naar het zwarte, in het lantaarnlicht glinsterende water van de Seine te staren, maar

zonder direct aan zelfmoord te denken. Zo erg was het niet.

Ik sleepte dat boek overal met me mee en het kreeg een ereplaats in mijn kamer in de rue du Roi de Sicile, tussen de andere boeken die ik me bij Joseph Gibert had aangeschaft om me voor te bereiden op mijn studie. Dat ik zo aan dat boek gehecht was, kwam denk ik doordat, zodra ik het gelezen had, het gevoel bij me opkwam dat ik misschien eens schrijver zou worden. Maar het verhaal dat ik toen, nog helemaal in de ban van Balzacs roman, schreef, was zo erbarmelijk slecht dat ik het al na enkele dagen verscheurde.

De rue du Roi de Sicile ligt, voor wie het niet mocht weten, in het vierde arrondissement, een klein eindje achter het Hôtel de Ville, en loopt parallel aan de rue de Rivoli, die daar lang niet meer zo deftig is als ter hoogte van het Louvre. Het is een korte, smalle straat in wat toen een ietwat groezelige, maar gezellige, levendige volkswijk was, Le Marais. Nu is die hele wijk misschien wel gesaneerd, of totaal verloederd.

Hoeren tippelden er ook, maar niet de aantrekkelijkste. Ze zagen er armoedig en verlept uit en zullen wel erg goedkoop zijn geweest. Ik liep er altijd langs met een air alsof ik het erg druk had. De gruwelijkste hoeren stonden een eindje verder, ergens tussen de Place du Châtelet en de Hallen in. Die kwamen tegen een uur of vier 's morgens te voorschijn. De jongste moet op zijn minst zestig zijn geweest. Ze waren in vodden gekleed, en om er zo mogelijk nog onappetijtelijker uit te zien zaten hun gezichten vol zwarte vegen. Het idiote was dat ze nog klanten kregen ook. Bijvoorbeeld een keurig gekleed heer van een jaar of vijftig, met een grijzend snorretje, die eerst keurend om zich heen keek om de lelijkste uit te zoeken. Toen stapte hij gedecideerd op een afzichtelijk, oud, dik wijf met een houten been af, dat op de hoek van de rue Saint-Dénis

en de rue des Innocents stond. Toen ik er langskwam, hoorde ik hem met een deftige stem vragen: 'Combien?' 'Cinq cents,' antwoordde het wijf. Even later liepen ze het straatje in en verdwenen door de deur van een goor hotelletje.

* * *

Le Bazar de l'Hôtel de Ville, het warenhuis voor de kleine man die net boven Monoprix-niveau uitkomt, verrijst hoog, massief en donkergrijs boven het straatgewoel van de rue de Rivoli. Ik steek over, sla de rue de la Verrerie in, en ja, waarachtig, drie blokken verder begint de Straat van de Koning van Sicilië. Feilloos, moeiteloos teruggevonden, alsof ik er nooit weg ben geweest. Ook het hotel is er nog, met zijn nog altijd geelgesausde, licht hellende en ietwat bollende voorgevel, vier verdiepingen met elk twee ramen. Beneden is, ook hier, een Arabisch restaurant gevestigd, een ietsje duurder dan dat in de rue de la Nation. 'Couscous, méchoui, menu 65 frs.' Het hotel heeft geen naam. Ik kan me ook niet herinneren dat het ooit een naam heeft gehad. 'Chambres' staat er eenvoudig op een bordje bij de deur.

Nee, de wijk is niet verloederd, maar wel gesaneerd, lang geleden al. Ik herinner me nu er ooit in de krant iets over gelezen te hebben: de sanering van Le Marais. Ze zijn gelukkig niet al te radicaal te werk gegaan. De bouwvallige krotten zijn niet door flatgebouwen vervangen, maar stijlvol gerestaureerd. Ik zie geen angstig overhellende, door zware balkconstructies gestutte muren, geen half ingestorte huizen meer. Het ziet er allemaal nog even schilderachtig, maar stevig en betrouwbaar uit, hoewel veel gevels al weer grauw en verveloos zijn geworden. De kleine, donkere bedrijfjes en de groezelige kroegjes zijn verdwenen. Het stikt er nu van de antiekzaakjes, bijouterieënwinkels, boutiques, *galerietjes, eethuisjes en alternatieve winkeltjes waar ze vegetarisch ivoor verkopen en cosmetica waarvoor geen walvissen gedood hoeven te worden. Hier en daar nog een 'couscous,*

méchoui, agneau 60 frs.', en dan is er ineens een complex van straten waar niets dan kosjere eethuizen en slagerijen zijn, falafeltentjes en bakkers met ongezuurd brood, en boekwinkels waar stapels thora's liggen, en Hebreeuws in 40 lessen. *Er loopt één orthodoxe jood met zwarte hoed en kaftan en een intens bleek, bebrild gezicht boven zijn donkerbruine baard.*

Er tippelen geen verlepte hoeren meer door de straten. Er is zelfs geen enkele bedelaar te bekennen. Het is nog altijd een gezellige, levendige volkswijk, een welgestelde volkswijk nu, waaruit alle gore, groezelige armoede van vroeger verbannen is en waar toeristen zich zonder angst of gewetenswroeging tussen de autochtone massa's kunnen bewegen. Dat doen ze dan ook. In groten getale.

Schuin tegenover me in het restaurant in de rue du Temple, waar ik ben binnengestapt om te dejeuneren, zit een plaatje uit 1920 te eten. Het totaalgewicht van alle bijouterieën waarmee ze behangen en beringd is, schat ik op een kleine twintig kilo. Ik tel zes of zeven halskettingen en parelsnoeren, aan iedere arm zeker vijf zware armbanden, aan elk van haar tien vingers één of twee ringen met kolossale stenen, en aan elk van haar angstig ver uitgerekte oorlellen is een ingewikkeld stelsel van allerlei door kettinkjes met elkaar verbonden zilveren of tinnen sieraden bevestigd, die tot over haar schouders hangen. Dat alles rinkelt en tinkelt als ze haar hoofd schudt of met haar handen gebaart. Ze draagt een robe van donkerrood fluweel en heeft helrood, krullend haar en groengelakte nagels. Haar gezicht is opgemaakt als dat van een mondaine vrouw op een schilderij van George Grosz uit zijn Berlijnse periode. Ik schat haar leeftijd op ergens tussen begin veertig en eind zeventig. Ze neemt heel af en toe een precieus hapje en praat aan één stuk door. De heer die tegenover haar zit, zegt niets. Hij heeft zijn bord al leeg.

* * *

Het prettige van de buurt was dat hij op loopafstand van

het Quartier Latin lag. Het was bovendien een erg plezierige wandeling: eerst langs het indrukwekkende stadhuis of over de Seinekades naar de pont Saint-Michel (altijd weer even stilstaan om naar dat onwaarschijnlijk mooie perspectief te kijken), een eindje de Boulevard Saint-Michel op, de rue des Écoles in, en dan stond ik voor de Sorbonne. Een kwartier, twintig minuten ongeveer. Ik kon ook tien, twintig andere routes nemen, die ik allemaal uitprobeerde. Een ervan, voor de Notre-Dame langs en dan over de pont de la Cité, was zelfs nog korter, want hij kwam zonder omwegen op de rue Saint-Jacques uit, aan de achterkant van de Sorbonne, maar dan miste ik de Dupont Latin, waar ik altijd mijn ochtendkoffie met croissants dronk en de krant las. Ik begon een mens van vaste gewoontes te worden en de Dupont was mijn stamcafé. Het was er smerig, de jukebox had maar een paar redelijke jazzplaten en voor de rest was het puin. Er kwamen veel rare figuren, die altijd probeerden te bietsen. Maar er zaten ook mooie meiden en veel studenten, en ik had er al een stuk of wat kennissen gekregen.

De rest van de morgen volgde ik een paar colleges, Oudfrans en middeleeuwse literatuur, *les grands chroniqueurs* vooral: Joinville, Villehardouin, Froissart en zo. Een beetje saai eigenlijk, maar ik dwong mezelf het boeiend te vinden en maakte driftig aantekeningen. Tussen de middag ging ik eten in een van de studentenfoyers, waar ik bonnetjes voor had. 's Middags nog weer een college of wat lezen, slenteren, kletsen met vrienden. Ik was redelijk tevreden in die tijd. Ik had een doel, ik voelde me niet eenzaam, niet melancholiek, ik leed niet aan een dodelijke, uitzichtloze verliefdheid, en werd ook niet belaagd door een Foedora, de onaanraakbare, fatale vrouw uit Balzacs roman.

Maar wat wel op een dringende, dwingende manier in me bleef woelen en wriemelen, was mijn hunkering naar

seks. Eens in de maand, als ik moeders studietoelage had ontvangen, ging ik naar de hoeren. Ik trok daar een hele avond en nog een flink stuk van de nacht voor uit, want ik was erg kieskeurig geworden. Een hoer moest mooi zijn, of op zijn minst aantrekkelijk, en ze mocht er ook niet al te hoerig uitzien. Haar gezicht moest nog onmiskenbaar iets van haar verloren onschuld uitstralen. Het mooiste was als ze er helemaal niet als een hoer uitzag, maar als een doodgewoon winkel- of kantoormeisje. Ze mocht ook niet al te oud zijn. Dertig was wel de limiet.

De mooiste en ook de minst hoerige hoeren tippelden in de omgeving van de Madeleine, maar die waren onbetaalbaar, alleen maar om naar te kijken. In de straten rondom het Gare Montparnasse had je ook heel aantrekkelijke, maar nog altijd in een prijsklasse die ik me niet kon veroorloven. Bovendien moest ik dan met de metro heen en met een taxi terug. Tot Pigalle wilde ik me niet verlagen, dat was iets voor toeristen. Liever liep ik de lange, rechte rue Saint-Dénis helemaal uit tot aan de boulevard van dezelfde naam, en dan weer terug via de Boulevard Sébastopol. Dat was een kwestie van uren, want ik nam in een voortdurende zigzagbeweging ook de zijstraten mee, waar de meeste hoeren stonden.

Het was moeilijk om tot een juiste, bevredigende beslissing te komen, want ik was een prijsbewuste hoerenloper geworden en wilde mijn kostbare geld goed besteden. Die daar, op de hoek van de rue du Ponceau, die met één been een beetje naar voren stond zodat het licht op haar volmaakt ronde knie viel, dat was een mooie. Maar nee, het gezicht was toch een tikkeltje te hoerig, net iets te zwaar opgemaakt. Een ander had een lief, opwindend gezichtje, maar ze was te dik of haar benen waren niet mooi. De volgende had een volmaakt figuur, maar te dunne lippen, of haar gezicht was te hard, het haar te kort. Enfin, er was altijd wel wat.

Soms ging ik een café in en praatte wat aan de bar met die meiden. Als ze een beetje vertrouwen in je begonnen te krijgen, vertelden ze je hun hele leven. Ik heb er later nog eens een boek over geschreven, zo'n flutromannetje onder pseudoniem, *Ginette* heette het, en als pseudoniem stelde ik Michel du Con voor, maar dat vond de uitgever, een keurige man, toch wel een beetje te ver gaan. Michiel Vanderkut, nee, het werd dus Michel Dupré, het enige pseudoniem dat ik ooit gebruikt heb.

Ik vermaakte me best op zo'n avond, zelfs als ik na urenlang zwerven en zoeken nog niets naar mijn zin had gevonden. Alleen het lopen daar in die buurten, door de hoe langer hoe stillere straten – de lichtkringen van de lantaarns in de nevel, de vrouwen die er stonden, in donkere portieken, op straathoeken of in de klassieke houding tegen een lantaarnpaal geleund, soms even, in het schijnsel van een lantaarn, een flits van een matglanzend, in zijde of nylon gehuld been, felrode, volle lippen of donkere ogen die vol fascinerende beloften leken, en overal om me heen de half gefluisterde uitnodigingen: 'Tu viens, chéri?' – kortom, alleen dat lopen en zoeken en kijken was al opwindend genoeg. Op den duur werd het hoofddoel, met een mooie hoer naar bed gaan, zelfs helemaal naar de achtergrond gedrongen en veranderde het lopen zelf in het belangrijkste doel. Dat was natuurlijk ook veel goedkoper. Daarna, zo tegen drie, vier uur in de morgen, liep ik terug langs de Hallen, waar de grootste drukte dan al voorbij was.

Als ik aan de Hallen terugdenk – het slopen ervan beschouw ik nog steeds zo ongeveer als een misdaad tegen de mensheid – dan zie ik mezelf om de een of andere reden altijd in de regen lopen, zo'n zachte, nauwelijks merkbare maar evengoed erg natte motregen, een beetje gebogen, met opgetrokken schouders, de kraag van mijn colbertje zo hoog mogelijk opgeslagen, langs grommende vrachtauto's, met carbidlampen verlichte kraampjes en hoge stapels kis-

ten en kratten, plassen en stukgetrapte meloenen en tomaten ontwijkend. Hier en daar staat nog een lelijke, aftandse hoer. En natuurlijk die immens hoge, holle, vaag verlichte ijzeren hallen, waarvan de gewelven leken op te gaan in een nevelig niets. Maar wat me van de Hallen het best is bijgebleven, dat is de geur van overrijpe vruchten en andere gewassen waarin het rottingsproces al begonnen is.

* * *

In wat sinds kort het Forum des Halles heet, wordt ieder rottingsproces al in de kiem gesmoord. Alles is er clean en helder, efficiënt en esthetisch verantwoord. Hier en daar hebben ze nog iets van de oude ijzerconstructies laten staan, donkergroen geverfd en omgevormd tot bogen, pergola's en rozenprieeltjes voor het in verdiepingen aangelegde parkje. Verder is alles glas en chroom en witte steen. Er is stromend, ruisend of spuitend water. Vijf jonge balletdansers jongleren lacherig en onhandig met witte kegels in de zon, en boven dit volmaakte designgebeuren uit verrijst de oude, grijze kerk van Saint-Eustache, hoger, eenzamer en vooral zichtbaarder dan vroeger, en ook naakter, als een oude slak die eindelijk uit zijn huis is gekropen.

Ik loop de rue Saint-Dénis in. Het is middag. Natuurlijk had ik deze route laat in de nacht moeten afleggen, maar de moed daartoe ontbreekt me. Ik weet hoe levensgevaarlijk de hoerenwijken in sommige steden geworden zijn. Maar: où sont les putasses d'antan? De hele straat en alle omliggende straten zijn voetgangersgebied geworden. Zo te zien lopen er alleen maar keurige winkelende mensen rond.

Een eindje verder in de rue Saint-Dénis is wel weer iets van zondige seks te bespeuren. Meer en meer seksshops, peepshows, seksclubs en sekstheaters volgen elkaar aan weerszijden van de straat op: 'Paris-Folies, show lesbiennes non stop', 'Nue intégrale: 25 frs.', 'Relaxation coquine: 100 frs.', 'Détente intime, 150 frs.', 'Relations discrètes: prix modérés', 'Votre maîtresse vous

attend: 200 frs.' Voor de ingang van dat laatste bedrijf staat een afschrikwekkende, dikke dame van op zijn minst vijftig, in zwart leer en kettingen gehuld.

Weer een eind verder komen, net als vroeger, ook de hoeren zelf weer te voorschijn, alleen zijn ze niet meer zoals vroeger. Ze dragen nu uiterst korte minirokjes, maar zijn vrijwel zonder uitzondering oud, lelijk en wanstaltig dik. Aan het eind van de straat moet ik me bijna met geweld tussen twee vrouwen door wringen. Hun reusachtige, door een onmetelijk diep decolleté half ontblote boezems steken op zijn minst een halve meter naar voren, zodat ze met hun beiden, de ver naar achteren reikende billen meegerekend, vrijwel de hele breedte van de straat in beslag nemen. Het zijn de enige blanke hoeren in de rue Saint-Dénis. Alle anderen zijn zwart.

* * *

In plaats van door de hoerenbuurten te zwerven, kocht ik ook wel eens een pornoblaadje bij de boekenstalletjes. Op een keer vond ik er een boek met de titel *L'Inquisition.* Het pretendeerde een historisch-wetenschappelijke verhandeling over de wapenfeiten van de Spaanse inquisitie te zijn, maar toevallig waren de slachtoffers bijna allemaal beeldschone jongemeisjes. De manier waarop ze door de inquisiteurs gemarteld werden alvorens naar de brandstapel te worden gebracht, werd zo gedetailleerd en in zulke sappige, verlekkerde bewoordingen beschreven, dat de historisch-wetenschappelijke aspecten van het werk er geheel door naar een onzichtbare achtergrond werden gedrongen. De boeken van de markies waren er niets bij.

Ik kende de Sade toen nog niet, want zijn werk was nog streng verboden. De arme Jacques Pauvert, die het probeerde uit te geven, werd het erg lastig gemaakt. Toen ik ten slotte een paar van zijn boeken las, bleken zijn beschrijvingen, vergeleken met die doorwrochte studie over

de inquisitie, nogal droog te zijn en soms zelfs onbedoeld humoristisch, zoals de episode van dat meisje van wie de borsten werden afgesneden, waarop ze 'verontwaardigd protesteerde dat dit toch wel een beetje onrechtvaardig was'. Hoe dan ook, ik nam dat boek over de inquisitie mee naar de rue du Roi de Sicile, waar ik het een ereplaats onder mijn hoofdkussen gaf.

Ik ging nu ook 's avonds steeds vaker naar het Quartier Latin. Vooral in de lentemaanden zag je daar de verrukkelijkste vrouwelijke studenten. Met een paar jongens die ik op het terras van de Dupont Latin ontmoette, gingen we op jacht naar zomaar in het wild rondlopende meisjes. 'Faire la chasse,' noemden we dat, in een tijd toen nog niemand ooit van uitdrukkingen als 'machismo', 'vrouwonvriendelijkheid' of 'ongewenste intimiteiten op de werkvloer' had gehoord. Die Franse meisjes waren overigens helemaal niet zo gemakkelijk te versieren. Een bioscoopje, een drankje, daar waren ze altijd wel voor in, maar voor de rest was het: 'Et surtout ne me touche pas, hein!'

Er was een student bij die Gérard heette, een jongen met een enorm brede, vriendelijke kop, die me soms een gevoel van plaatsvervangende schaamte bezorgde. Hij had ooit een beetje Nederlands geleerd uit een woordenboek van 1870 of daaromtrent, en wilde altijd Nederlands met me praten, terwijl ik dat nu juist niet wilde. Liever dan op de Franse meisjes, bij wie je toch niets kon bereiken, maakte hij jacht op toeristes die hij – hij had daar een opmerkelijk fijne neus voor – als Nederlands herkende. Hij stevende op zo'n nietsvermoedend meisje af en vroeg haar op onheilspellende toon: 'Mejuffrouw, zijt gij geil? Zijt gij ontuchtig?' Ik deed dan altijd maar of ik niet bij hem hoorde.

Op een avond, na weer zo'n mislukte jachtpartij, kreeg ik honger en stapte de bar Cujas binnen, in de straat van dezelfde naam. Ik bestelde een sandwich-jambon, ging er

op mijn gemak bij zitten en keek om me heen. Een tafeltje verder zat een meisje van een jaar of negentien, met kort zwart haar en van top tot teen in het zwart gekleed, alsof ze in zware rouw was. Dat begon in die tijd in de mode te komen. Ze was niet wat je noemt een schoonheid, maar had een aardig, expressief gezicht, dat me wel aantrok. Ze zat daar heel eenzaam een café-crème te drinken. Toen ze merkte dat ik keek, glimlachte ze en even later stond ze op en kwam naar me toe. O mijn god, dacht ik, komt er dan toch nog verlossing? Maar ze vroeg alleen maar: 'T'as pas une sèche?'

'Ja.' Ik bood haar een sigaret aan. 'Kom erbij zitten.'

Ze pakte haar kop koffie en kwam tegenover me zitten.

'Honger?' vroeg ik, terwijl ik de laatste hap wegkauwde, want ik kende de code in het Quartier. 'Neem gerust wat,' voegde ik eraan toe.

Bescheiden antwoordde ze: 'Si t'as du fric...?'

Ook zij kende de code, want iedereen was arm in die tijd. Maar geld had ik nog wel, want een paar dagen geleden was moeders toelage aangekomen. Ze bestelde twee spiegeleieren met spek en begon gulzig te eten. Haar zo te zien eten bezorgde mij ook weer honger, zodat ik hetzelfde bestelde. Ze zei dat ze Chantal heette, uit Lyon kwam en medicijnen studeerde.

'T'es chic,' zei ze, toen ze klaar was. 'T'es vachement sympá.' Ze had mooie grijsgroene ogen en ik begon hoe langer hoe meer zin in haar te krijgen. Tot mijn verbijstering zei ze ja toen ik haar voorstelde mijn kamer te gaan bezichtigen. Toen kreeg ik zo'n dringende haast dat ik zelfs een taxi nam.

'Dis-donc, t'es pas fauché,' zei ze bewonderend, maar eenmaal in de taxi zei ze niets meer, want we begonnen aan een kus die tot ver over de beide Seine-armen duurde. We renden de trappen op en in mijn kamer ploften we meteen op het bed. Ik had wel honderd handen en twintig

monden willen hebben, zo uitgehongerd was ik, en zij niet minder. In twee seconden had ik haar uitgekleed. Ik vond het gewoon zonde van de tijd dat ik haar even moest loslaten om ook mezelf uit te kleden. Broek, hemd en slip vlogen door de kamer en toen zei ze opeens: 'Oh, que t'es maigre, dis-donc, mais que t'es maigre!'

Ja, dat ik mager was wist ik ook wel. Daar kon ik nu eenmaal niets aan doen. Hoeveel ik ook at, ik bleef vel over been, maar het hinderde me wel dat ze dat zei. Bijna verloor ik mijn moeizaam veroverde zelfvertrouwen. 'En jij bent veel te dik,' had ik bijna gezegd, maar ik hield me in want ze bleek lang niet zo dik als ze in haar kleren geleken had. Ze had een fijn, jong, stevig lichaam, echt wat je noemt lekker. Ze was, in de vrouwonvriendelijke terminologie van die tijd, 'vachement bien roulée'.

Woedend liet ik me op haar vallen, beet in haar oor en haar nek, graaide met mijn handen overal tegelijk, begroef mijn gezicht tussen haar borsten en haar dijen, zoog de huid van haar lies op, likte haar clitoris, drong ten slotte bij haar binnen en kwam veel te vlug klaar. Het was nog net geen ejaculatio precox. Na afloop vroeg ze weer een 'sèche'. Terwijl we lagen te roken, zei ze dat ik een reuzefijne jongen was, maar dat ik beter onder de dekens kon gaan liggen, want ik was beslist te mager om tegenaan te kijken.

Na de sigaret begonnen we opnieuw en zo gingen we door, tot we eindelijk in slaap vielen. Toen ik een paar uur later wakker werd, was het al lang licht. Ik kreeg al weer zin, maar ze sliep nog en ik was bang dat ze kwaad zou worden als ik haar nu al wakker maakte. Ik voelde me voldaan en geweldig trots, en begon er al ernstig over te denken haar tot mijn vaste vriendinnetje te promoveren, want al dat jagen en zoeken 's avonds werd op den duur ook zo vermoeiend. Ik zag zelfs al een verre toekomst voor me: ik

als leraar aan een lyceum in een of andere Franse provinciestad, waar Chantal, mijn wettige vrouw, haar artsenpraktijk had gevestigd.

Voorzichtig stond ik op en kleedde me aan, zodat ze tenminste niet weer over mijn magerheid kon beginnen. Ik ging naar beneden om een kop koffie te drinken en toen ik terugkwam, was ze ook wakker geworden. Ze liep in haar onderjurk door de kamer en deed iets in haar tasje, dat op een stoel stond. Ik pakte haar beet en we deden het nog een keer.

Het was inmiddels twaalf uur geworden. We liepen naar een groot café bij het Châtelet, waar we eieren met spek aten. We praatten veel. Zij vertelde over haar jeugd in Lyon en haar strenge, burgerlijke ouders, ik over de mijne, en mijn voornemen een vaste verhouding met haar te beginnen nam steeds vastere vormen aan.

'Wanneer zie ik je weer?' vroeg ik hoopvol, toen ze opstond en zei dat ze weg moest.

Ze haalde haar schouders op.

'Kom maar naar de Cujas,' zei ze. 'Daar ben ik vaak.' Ze maakte haar tasje open en gaf me een kaartje waar, zoals ik pas later constateerde, haar volledige naam en haar adres in Lyon op stonden. Voordat ze het tasje weer sloot, zag ik nog net dat er aardig wat bankbiljetten in zaten. Zo arm was ze dus niet. Misschien had ze pas geld van haar ouders gekregen. We namen afscheid en ik liep tevreden naar mijn kamer terug. Waar ik tot de ontdekking kwam dat ze de helft van mijn geld had gestolen.

Merde, dacht ik, sacrée putain de merde.

De avond van de volgende dag zat ik me urenlang te vervelen in de bar Cujas, want er kwam niemand die ik kende. Zij ook niet, zoals ik al had verwacht. De volgende avond evenmin, en in de Faculté de Médecine gaven ze geen inlichtingen over studenten. Toen ik de avond daarna

thuiskwam en naar de wc ging om te plassen, voelde ik een eigenaardige pijn, die ik nog nooit eerder bij mezelf had geconstateerd.

's Ochtends was de pijn veel erger geworden en het ergste was dat ik steeds vaker moest pissen. In de loop van de dag werd het ondraaglijk, een scherp, snijdend gevoel. Tot overmaat van ramp had ik die avond een afspraak met een nichtje van me dat een tijdje geleden naar Parijs was gekomen om er, zoals zoveel Hollandse meisjes, als au pair te werken en Frans te leren. Ze was niet het nichtje van moederszijde op wie ik in Den Haag zo wanhopig verliefd was geweest, maar een van de familie van mijn vader. Een keurig, oppassend meisje. Mijn moeder had haar mijn adres gegeven, ze had me geschreven, we hadden al eens een kopje koffie gedronken in een keurige gelegenheid, en een week geleden hadden we afgesproken om naar een concert te gaan, want het arme kind kende verder nog niemand in die grote stad. Vanzelfsprekend had ik haar nooit meegenomen naar de cafés die ik frequenteerde.

Intussen was het me met een afgrijselijke zekerheid duidelijk geworden dat ik me een van die vreselijke, schandelijke ziektes op de hals had gehaald waartegen mijn vader in zijn christelijke feuilletons in bedekte maar zeer onheilspellende termen gewaarschuwd had. Dat was een verschrikkelijke gedachte. Chantal, zuchtte ik, vervloekte Chantal, studente in de medicijnen nota bene, mijn geld stelen en me ook nog ziek maken. Want een ander kon het niet geweest zijn. Ik was al een tijdje niet naar de hoeren gegaan en bovendien gebruikte ik daar altijd een kapotje. Ik schaamde me dood en begon hoe langer hoe meer tegen dat concert op te zien. Met lood in mijn schoenen ging ik op weg om nichtje af te halen en met haar naar de Salle Pleyel te gaan. Ik had nauwelijks aandacht voor de muziek en zat maar in mezelf te bidden en te smeken dat ik niet

midden onder het concert dringend de zaal zou moeten verlaten.

Nichtje zag er stralend uit. Ze was tamelijk mooi, met een hoog voorhoofd, grote, grijsblauwe ogen en lang blond haar. Ze was ook een erg spits, voor die tijd nogal geëmancipeerd meisje, dat van mening was dat een man altijd tegengesproken moest worden. Ze was het dan ook nooit met me eens, maar speelde het op een manier die ik wel grappig vond. Ik had best verliefd op haar kunnen worden als ik gewild had, maar dat leek me de meest zinloze onderneming van alle zinloze ondernemingen waaraan ik me op dat gebied ooit had gewaagd, dus begon ik er maar niet aan. Ik was blij toen het pauze werd en ik me even terug kon trekken. Met een van pijn vertrokken gezicht kwam ik weer in de foyer, waar keurige mensen beschaafd liepen te converseren.

'Wat heb je?' vroeg ze.

'Niets,' zei ik, 'een beetje kiespijn.'

'Kiespijn,' zei ze minachtend.

Ze vroeg niet verder en begon over een of ander probleem te praten waarover ik mijn mening moest geven, zodat zij daar dan weer tegen in kon gaan. Ik wist weinig verstandigs te zeggen, maar terwijl ze stond te oreren, keek ik naar haar en dacht hoe plezierig het zou zijn om haar in mijn kamer te hebben in plaats van in die foyer met al die aanstellerige mensen. We zouden eerst nog een tijdje bekvechten, dan zou het bekvechten overgaan in daadwerkelijk gestoei, waarbij we op een gegeven moment allebei over het bed zouden rollen. Dan was er natuurlijk geen houden meer aan. Ze moest eens weten dat ik dit nu allemaal sta te denken, dacht ik, haar bloedeigen neef. Ik moest er bijna om lachen. Zo'n net meisje, zich van niets bewust, niet wetend dat ik niet alleen haar in gedachten met vuige fantasieën bezoedelde, maar ook nog was aange-

tast door een schandelijke ziekte. Schandelijke ziekte, schandelijke ziekte, dacht ik. Toen schoot het door me heen dat ik misschien wel nooit meer met een meisje naar bed zou kunnen gaan.

'Vind je ook niet?' vroeg ze scherp.

'Ik ben het absoluut niet met je eens,' zei ik.

'O nee? En waarom dan wel niet?'

'Tja,' zei ik, 'dat is niet zomaar in een paar woorden samen te vatten. De kwestie is...'

Op dat moment ging het belletje. Gelukkig, want ik had geen idee waarover ze het had.

'Ogenblikje,' zei ik. 'Ik ben zo terug. Na afloop praten we wel verder.'

Zodra het concert afgelopen was, bracht ik haar met een taxi naar haar huis. Ik reed met dezelfde taxi door naar de Straat van de Koning van Sicilië. Ik rende de trappen op en schoot de wc binnen. Het was nu erger dan ooit. Ik stond daar in dat nauwe, donkere, stinkende hol, met een hand tegen de altijd van vieze vochten, dampen en sappen druipende muur, en perste er met veel moeite een paar druppels uit, die als een mes door mijn urethra sneden. Achter me hees de dronken mankepoot die boven me woonde, zich de trap op.

Langzaam strompelde ik naar mijn kamer. Die nacht sliep ik nauwelijks, want om de haverklap moest ik opstaan en naar die stinkende grot lopen. In de wastafel kon ik het niet doen, want die was verstopt. Het schoot me te binnen dat ik er misschien wel aan zou doodgaan. Die gedachte joeg me zo'n panische angst aan dat ik me bereid verklaarde om de Heere aan te roepen en opnieuw in Hem te geloven, als Hij maar zorgde dat het overging en ik weer met meisjes naar bed kon gaan. Pas tegen de morgen nam ik het besluit me over mijn schaamte heen te zetten en naar een dokter te gaan.

Die dokter was een joviale kerel, die helemaal niet ge-

schokt of boos reageerde toen ik hem met veel aarzelingen en gestamel het gebeurde vertelde. Hij lachte zelfs hartelijk, gaf me een prik en zei: 'Vanmiddag terugkomen voor nog een prik en dan is het in vierentwintig uur over. Twee dagen geen alcohol en prikkelende spijzen. Probeer erachter te komen waar dat meisje zit, voor ze nog meer jongens besmet. Ze weten het soms zelf niet, want vrouwen hebben er geen of weinig last van. En zorg dat je het niet te vaak krijgt, want dan is het moeilijker te genezen. Gebruik liever een regenjasje als je niet zeker bent.'

Bij de deur sloeg hij me nog eens hartelijk op mijn magere schouders en zei: 'Haha, ik zeg maar altijd: "Wie zoiets nooit gehad heeft, is nog geen man."'

Zo, dat wist ik dan ook weer. Ik was een man geworden. Ik had nooit gedacht dat dat met zoveel pijn gepaard ging.

Opgelucht stapte ik langs de grijze en donkerrood gesausde, scheve, hier en daar door zware balken gestutte muren. Ik snoof met welbehagen de geuren van de groente- en fruitkarretjes op die langs het trottoir stonden. Ik hield ineens weer intens van het leven, van de mensen, de dieren, de vruchten des velds. Wat was het toch een gezellige, bedrijvige buurt waar ik terecht was gekomen. Vrouwen liepen haastig met volle boodschappenmanden, bedelaars strompelden over de stoepen, sjouwers keerden met hun ijzeren karretjes terug van de Hallen. In piepkleine winkeltjes en bedrijfjes, waar het altijd schemerdonker was, werd driftig gearbeid. De cafés waren vol, op de ruiten van de minuscule restaurantjes stond nog steeds met witte verf het *réveillon*-menu van de sinds lang vervlogen kerstavond aangekondigd, en de eerste hoeren van de dag staken als lentebloemen hun blonde of bruine kopjes op en posteerden zich voor de deuren van de hotelletjes.

Ik stak door naar de rue de Rivoli, liep, zonder goed te weten waarom, de Galeries de l'Hôtel de Ville binnen en ging de trappen op naar de cafetaria, waar het vol winke-

lende huisvrouwen zat. Ik bestelde een kop koffie met melk en een zoet broodje, at het broodje op en roerde langzaam in mijn koffie. Toen stak ik een sigaret op en dacht: kom, ik moest maar weer eens een brief aan moeder schrijven.

* * *

De bar Cujas bestaat niet meer, maar bij de bushalte, waar ik op lijn 89 wacht, staat Chantal. Er gaat een schokje van herkenning door me heen. Er is geen twijfel mogelijk: ze is het. Ze is in die bijna vijftig jaar niet ouder geworden. Zo te zien is ze nog steeds negentien, hooguit twintig. Het sluike zwarte haar heeft ze nu halflang laten groeien, tot op haar schouders, maar ze heeft nog dezelfde ogen, dezelfde mond, en ze draagt dezelfde soort zwarte kleren als de existentialistenmeisjes in die jaren droegen. Ik zou haar bijna willen vragen of ze toevallig Chantal heet. Het zou me niets verbazen. Ze zou haar dochter kunnen zijn, of waarschijnlijker nog haar kleindochter.

Bus 63 komt eraan. Terwijl ze langs me loopt om in te stappen, kijkt ze me even aan met haar grijsgroene ogen, en ik meen er een vonkje van herkenning in te bespeuren. Ik glimlach, maar ze beantwoordt mijn glimlach niet. Bus 89 komt aanrijden en stopt achter bus 63. Ik stap in. Follow that bus, please.

5

Ik had nieuwe buren gekregen in het hotelletje van de rue du Roi de Sicile. In de kamer naast de mijne was een echtpaar met twee kleine kinderen komen wonen, een baby en een meisje van een jaar of drie. De baby krijste soms urenlang, maar daar wen je op den duur wel aan. Die man hield zielsveel van zijn kinderen, vooral van het meisje, dat hij vrijwel dagelijks over de gang achternarende onder het hartstochtelijk roepen van: 'Je te casseré la tête, je te casseré la gueule!' Blijkbaar kende hij geen andere manier om zijn vaderliefde te betuigen dan, als een equivalent van het Nederlandse 'Ik vrrreet je op!', steeds maar weer te herhalen dat hij het kind tot moes zou slaan. Het meisje kraaide van plezier en onderging het niet als levensbedreigend.

Wie hij wel af en toe tot moes sloeg, was zijn vrouw. Verscheidene keren deed hij midden in de nacht een serieuze poging om haar te vermoorden. Dat was op zichzelf nog niet zo erg, maar voor het zover kwam, maakten ze urenlang ruzie. Dat ging met een hels geschreeuw, gegil, gekrijs en plafondgebonk van naburige kamerbewoners gepaard, zodat ik geen oog meer dichtdeed. Een gezellige buurt waarin ik terecht was gekomen, dat wel, maar niet wat je noemt een serene omgeving om me in volledige concentratie aan mijn intellectuele arbeid te wijden.

Ik besloot iets anders te gaan zoeken. Een kennis van een kennis stelde me voor aan een Oostenrijkse muziekstudent die René Clemencic heette. Hij had een mooie, grote kamer midden in de Latijnse wijk gehuurd en zocht een kamergenoot om de kosten te halveren. Zo kwam ik in de rue Royer-Collard terecht, op nummer acht. Het was een

kort, hellend straatje dat van de rue Saint-Jacques naar een punt liep waar de rue Gay-Lussac en de Boulevard Saint-Michel elkaar diagonaalsgewijs kruisen. Een halve minuut lopen van het Parc du Luxembourg, vijf minuten van de Faculté des Lettres en tien van Saint-Germain-des-Prés. Mooier kon het niet.

De kamer, op de eerste verdieping van een crèmekleurig gesausd huis, was inderdaad mooi en ruim. Als ik me uit het raam boog, kon ik links de rue Saint-Jacques zien en rechts de bomen van het Luxembourg. De twee bedden stonden gelukkig ver van elkaar, elk in een hoek van de kamer, waar ook nog een tafel stond en voor ieder een bureautje en een gemakkelijke stoel. Boven mijn bed – het breedste, want de Weense muziekstudent was zo bescheiden het smalste te kiezen; blijkbaar had hij niet veel verwachtingen van het leven – was ook nog een boekenplank aangebracht, met voldoende groeiruimte voor mijn vooralsnog miezerige bibliotheekje.

Die kamer met iemand anders en bovendien iemand van dezelfde kunne te moeten delen, was niet ideaal, maar het zag er niet naar uit dat ik veel last van hem zou hebben. Hij zat de hele dag op het conservatorium en 's avonds bezocht hij alle concerten die er maar te bezoeken waren. Voor alle zekerheid stelde ik een overeenkomst voor. Als een van ons damesbezoek had, zou hij een handdoek over het ijzeren hekje voor het raam hangen, zodat de ander gewaarschuwd was en ergens een borrel kon gaan drinken tot het bezoek weg was. Als het ooit weg zou gaan, dacht ik erbij. Hij vond het best, maar ik kreeg niet de indruk dat hij iemand was die vaak zijn handdoek buiten zou hangen. Ik ook niet trouwens, in elk geval niet zo vaak als ik gewild had. Eén keer kreeg ik niet eens de kans, want het bezoek bracht ik zelf mee toen hij al lag te slapen. De volgende morgen was hij wel een beetje boos. We hadden nogal wat

lawaai gemaakt, zei hij. Vooral dat gegiechel van dat meisje, daar had hij geen oog dicht van kunnen doen.

Hij was een rustige, zeer ernstige en nogal saaie jongen met een bril waarvan het montuur overdreven dikke, zwarte randen had. Zijn Frans sprak hij buitengewoon traag, aarzelend en met een loodzwaar Duits accent. Mijn Duits was abominabel slecht–sinds de oorlog had ik een niet te overwinnen afkeer van die taal–en dus sprak ik toch maar Frans met hem, zo goed en zo kwaad als dat ging, want tegenover iemand die het slecht beheerste, werd het mijne van de weeromstuit ook beroerd, alsof het besmettelijk was.

Na een maand of drie ging hij terug naar Wenen en ik hoorde niets meer van hem. Het toeval wilde dat ik zesentwintig jaar later in een platenwinkel in Minneapolis twee platen van hem zag liggen: middeleeuwse muziek van het Clemencic Consortium. Ik kocht ze onmiddellijk. Blijkbaar was hij zoal niet wereldberoemd, dan toch internationaal bekend geworden. Een paar jaar later, toen ik in Spanje was, trad hij op in het auditorium van Palma. Ik meende hem op het verre, diepe podium te herkennen, maar kreeg niet de kans hem te begroeten. Toen ik, na nog weer enkele jaren, in Wenen was, zocht ik voor de aardigheid in het telefoonboek de naam Clemencic op. Ik belde op goed geluk en waarachtig, hij was het en hij herinnerde zich me nog. We spraken af in een deftig kunstenaarscafé, lunchten in een deftig kunstenaarsrestaurant en haalden herinneringen op aan de rue Royer-Collard. Het viel me op dat hij in vijfendertig jaar vrijwel niet veranderd was. Hij was alleen een beetje dikker geworden. Zo te zien droeg hij zelfs nog dezelfde bril. Ik was ook niet veranderd, zei hij, maar dat kan hij niet gemeend hebben.

Hij vertelde dat hij getrouwd was en drie kinderen had. Dat verbaasde me wel enigszins, want in Parijs ging hij zo

volledig op in zijn muziekstudie dat hij zelfs niet de allergeringste belangstelling voor vrouwen toonde. Ik verdacht hem er zelfs van aseksueel te zijn.

Gek genoeg leerde ik in diezelfde tijd ook een Oostenrijks meisje kennen. Ze was ouder dan ik, liep zo ongeveer tegen de leeftijd waarop meisjes bang beginnen te worden dat ze zullen overblijven. Ze had heel donker haar en grote bruine ogen. Ze was een zeer ernstig meisje, een ideale partner voor René, dacht ik, maar als er, een enkele keer, een voorzichtig lachje om haar mond speelde, had ze toch wel iets heel aantrekkelijks, dat me voor haar innam. Ze kleedde zich in van die keurige, stijve mantelpakjes. Als ik in mijn sjofele, slordige, niet al te schone kleren naast haar liep, moeten we er bijna als een komisch duo hebben uitgezien. Hoe ze heette kan ik me echt niet meer herinneren, maar – rare kronkels van het geheugen – ik weet nog wel dat ze in de rue Ordener woonde, op nummer 34, terwijl ik daar toch maar één keer geweest ben.

Wat ik nu precies in haar zag, is me een raadsel, en omgekeerd idem. Waarschijnlijk had ik een van die rare, vluchtige bevliegingen waarbij ik dacht dat ik, nu ik min of meer gesetteld was, ook een vaste vriendin hoorde te hebben met wie ik later zou trouwen en kinderen zou krijgen en zo. Ze vond me aardig, dat was duidelijk, we gingen een paar keer naar een concert of een goede film, maar meer dan handje vasthouden zat er niet in.

Haar moeder, zei ze, was een nicht van Gustav Mahler en had de wens te kennen gegeven mij persoonlijk te leren kennen, waarschijnlijk, vermoedde ik, om mij de gelegenheid te geven om de hand van haar dochter te vragen. Ik werd dus te dineren genodigd. In de rue Ordener. Dat was niet wat je noemt een deftige buurt en de dames woonden er nogal armoedig: een kleine, overvolle kamer met een nis waar gekookt kon worden, een slaapkamertje en het gemeenschappelijke fonteintje op de gang. Op het dressoir

stond in een krullerig lijstje het portret van de grote componist met zijn strenge schoolmeestersgezicht en het nog strengere brilletje. Moeder was een keurig dametje met zwartgeverfd haar en vertelde, terwijl ze me keurend opnam, over de voorbije glorie van het vooroorlogse Wenen en over oom Gustav, bij wie ze als opgroeiend jongmeisje aan huis kwam. Kort voor de Anschluss was ze met wijlen haar man en hun dochtertje naar Parijs gevlucht.

Ik at keurig, antwoordde uiterst beleefd en voelde me behoorlijk ongemakkelijk onder haar strenge blikken. Waarschijnlijk heeft ze na mijn vertrek haar dochter het voortzetten van de verhouding terecht uit het hoofd gepraat, want ik hoorde daarna nooit meer iets van haar.

'Ik heb een nicht van Gustav Mahler ontmoet,' vertelde ik de volgende dag aan René, in de mening dat hij dat wel leuk zou vinden.

'Ik hou niet van Mahler,' antwoordde hij somber.

* * *

Het hotel dat ik voor ons verblijf gekozen heb, staat in de rue Le Goff, op nog geen vijftig meter van de straat waar ik het langst heb gewoond. Le Goff (mort en 1880) was, zoals het straatnaambord vermeldt, 'médecin stagiaire à l'hôpital Val de Grâce'. Ik herinner me de straat. Ik herinner me het hotel. Hôtel du Brésil. Ik moet er vroeger vaak langs zijn gelopen, op weg naar huis. Toch is er iets mis met mijn herinnering. Ik dacht dat de rue Le Goff smaller was en aan één kant trappen had, zodat er geen auto's konden komen. Ik dacht ook dat het Russische restaurant er was. De straat is breed, er zijn geen trappen, er rijden wel auto's en er is geen enkel restaurant.

Naast de ingang van het hotel is een marmeren gedenkplaat die me vroeger nooit was opgevallen, of misschien was hij er toen nog niet. Er staat: 'SIGMUND FREUD, CRÉATEUR DE LA PSYCHANALYSE, HABITAT CETTE MAISON, 1885-1886'.

Ik sta voor het raam en kijk naar het razend drukke verkeer in de rue Gay-Lussac rechts, het iets minder razenddrukke verkeer in de rue Soufflot links en de lange, dubbele rij geparkeerd blik in de straat beneden me. Het verkeer aan weerszijden gromt, brult, loeit, giert, krijst en knettert. Misschien was dit wel zijn slaapkamer, denk ik. Ik probeer me voor te stellen dat dr. Freud honderddertien jaar geleden voor ditzelfde raam stond en naar het klikklak-klikklak van paardenhoeven over de keien luisterde en naar het verkeer in de rue Gay-Lussac keek, wat koetsjes, fiacres, rijtuigen, een paar calèches, af en toe een paardentram, en in de straat beneden hem de voetstappen en de tikkende wandelstok van een heer met hoge hoed.

* * *

Nu René vertrokken was, stond ik voor de keus: een nieuwe kamergenoot zoeken of naar een klein, goedkoop kamertje op de bovenste verdieping verhuizen. Ik deed geen van beide, blij die mooie, grote kamer eindelijk helemaal voor mezelf alleen te hebben. Het enige probleem was dat moeders toelage nu bij lange na niet meer toereikend was. Daar maakte de beheerder van het hotelletje, monsieur Goulet, zich ook zorgen over. Hij deed me, met zijn kleine, lichtgebogen gestalte, zijn vriendelijke grijze snor en het goudomrande brilletje, waar hij af en toe overheen keek, aan een Zwitserse horlogemaker denken. Zijn vrouw was nog kleiner, heel tenger en ze was altijd in stemmig zwart gekleed. Hun enige zoon, Pierre, was daarentegen zeer groot en dik en had een reusachtige bolle kop. Hij studeerde rechten.

Ze kwamen uit een dorpje vlak bij de Zwitserse grens en waren calvinisten, iets wat hen met trots vervulde. O jezus, dacht ik toen ik dat hoorde, dat ik nou uitgerekend in Parijs weer in een calvinistisch milieu terecht moet komen. Ik

zei maar niet dat mijn moeder een gewezen non was, maar vertelde wel dat mijn vader bij zijn leven predikant was geweest. Dat, samen met het feit dat ik Hollander was, deed me een heel stuk in hun achting stijgen. Hollanders, zei monsieur Goulet, waren een prachtig volk, godvruchtig, hardwerkend, eenvoudig, zuinig, zindelijk, nijver en vooral zeer betrouwbaar. Daar konden de Fransen een voorbeeld aan nemen. Een Hollander, daar stak hij zijn hand voor in het vuur. De Hollanders waren net als hun appels, zei hij. 'Kijk,' begon hij uit te leggen. Hij graaide in een mand en liet me een appel zien, een goudreinet. 'Kijk, dit is een Boskoop, de beste appel van de wereld. Een Hollandse appel. Mijn vader had een kwekerij en plantte altijd appelbomen van Boskoop. Die liet hij speciaal uit Holland komen. Er gaat niets boven de Boskoop.' De appel mocht ik opeten. Hij smaakte erg zuur.

Pierre was, wat Hollanders en andere buitenlanders betrof, wat sceptischer en kritischer dan zijn vader. Voor hem ging er niets boven de Fransen, het door God uitverkoren volk. Hij was dan ook actief lid van het Rassemblement du Peuple Français. Op een avond nam hij me mee naar het Vél d'Hiv, waar de Generaal in persoon zou spreken. Ik zag hem in die immens grote, overvolle ruimte heel in de verte op het podium staan. Er was duidelijk iets mis met de akoestiek of met de geluidsinstallatie, want alles wat De Gaulle zei, werd onmiddellijk honderdvoudig weerkaatst. Daardoor was er, tenminste in het gedeelte waar wij zaten, alleen maar een hol, onverstaanbaar gebral te horen. Het leek wel of hij in een echoput sprak. Toch kreeg hij om de vijf minuten een daverend applaus, vooral wanneer hij het met een onmetelijke verachting in zijn stem over 'les séparatistes' had, waarbij hij de laatste lettergreep van dat woord met een loodzwaar sarcasme rekte, en natuurlijk helemaal als hij, terwijl hij zijn meterslange armen in een

allesomvattend, zegenend gebaar over het Volk uitspreidde, een lang aangehouden 'La Fráááááance!' liet horen. Ja, dat waren prachtige momenten.

* * *

Aan de ijzeren balustrade voor het raam van onze kamer in de rue Le Goff is een plastic plantenbak bevestigd, waarin plastic geraniums groeien met roze bloemen, sommige nog half in de knop, andere in volle bloei, de meeste blaadjes nog frisgroen, sommige al een beetje vergeeld: de natuur op volmaakt bedrieglijke wijze nagebootst in de inferieurste materie die deze eeuw heeft voortgebracht. Natura imitationis magistra.

* * *

Wie goed zoekt, vindt altijd wel wat. Ik wist tamelijk zeker dat ergens nog iets uit die periode moest liggen. Ik wist alleen niet waar. In de map met oude papieren, verlopen paspoorten vol visa en andere stempels, trouwboekjes, onleesbaar geworden geboortebewijzen en andere parafernalia die nergens meer toe dienen – waar het, dacht ik, logischerwijs tussen zou moeten liggen – lag het niet. Misschien toch lang geleden weggegooid of bij een verhuizing verdwenen?

Verwoed begin ik al mijn bureauladen op te ruimen, iets wat toch al had moeten gebeuren. En nadat ik de moed heb opgegeven, komen ze helemaal achter in de laatste lade plotseling te voorschijn, in een vakje van een oude, verweerde portefeuille waar ik ze nu juist helemaal niet had verwacht: twee kaarten van dun karton, de ene verschoten rood, de andere, iets kleiner, van een soort grijs waaraan nog te zien is dat het oorspronkelijk paarsachtig is geweest. Op beide kaarten een pasfoto die met een roestig geworden nietje bevestigd is, met het gezicht en profil. De

foto's moeten in dezelfde tijd genomen zijn, want de kaarten dateren uit dezelfde periode. Toch zijn ze verschillend.

Op de grijze kaart staat: 'Université de Paris, Faculté des Lettres, Immatriculation, Carte d'Etudiant n° 4649, valable l'année scolaire 1950-1951'. Verder zijn er een onleesbaar, ovaal datumstempel, mijn naam, de rare, ietwat stuntelige handtekening die ik toen had, en op de achterkant een rechthoekig stempel met een andere handtekening en de inschrijvingsdata voor de examens.

De rode kaart is uitgeschreven door het Comité Parisien des Oeuvres Sociales en faveur de la Jeunesse scolaire et universitaire. Op vertoon van die kaart kon ik, op nummer 15 van de rue Soufflot, de bonboekjes kopen die me recht gaven op een goedkope maaltijd in een van de vele studentenfoyers. De achterzijde bevat, behalve een stuk of dertig datumstempels die van oktober 1950 tot juni 1951 lopen, de zeer ernstige waarschuwing dat zowel kaart als maaltijdbonnetjes *strictement personnels* zijn en dat iedere fraude op dit gebied tot strenge sancties kan leiden.

In perioden van nijpend geldgebrek verkocht ik de bonnetjes wel eens aan medestudenten die er om redenen van bovengenoemde sancties van buitengesloten waren. Eens, toen de prijs van de maaltijdbonnen met vijf franc werd verhoogd, barstten er kolossale studentendemonstraties los, die het verkeer op de Boulevard Saint-Michel volledig lamlegden, maar zelfs niet bij benadering het niveau van mei 1968 bereikten. De flics sloegen erop los met de witte wapenstok of met de stijf opgerolde zwarte cape, en de studenten bekogelden hen met muntjes van vijftig centimes of een franc. Af en toe werden een paar van hen in de zwarte overvalwagens gesmeten. Ik nam er wijselijk niet actief aan deel, maar keek vanaf het overdekte terras van La Capoulade belangstellend toe. Ik was veel te bang dat ze me mijn *carte de séjour* af zouden pakken.

Ik neem het verweerde, aan de randen ingescheurde

karton van de kaart tussen mijn vingers en houdt het bij mijn neus. Het ruikt nergens naar, niet eens naar papier, zelfs niet naar het oude leer van de portefeuille waarin het zoveel jaren heeft gezeten, maar ineens voel ik mezelf staan in een lange, trage rij op een binnenplaats, omgeven door hoge, donkergrijze achtergevels, in een gestaag vallende regen, de gelukkigen benijdend die al de glazen luifel boven de ingang van het restaurant hebben bereikt.

Ik houd beide kaarten een eindje van me af en kijk naar de foto's. Wat een arrogant kereltje was ik toen. Van het bangige, verlegen ventje is in elk geval uiterlijk niets meer te bespeuren. Parmantig steek ik op beide foto's mijn neus omhoog en mijn kin naar voren. Met een zekere laatdunkendheid trek ik mijn mondhoeken naar beneden. Op de bovenlip prijkt een snorretje, dun toelopend aan de uiteinden, waarvan er maar één te zien is. Dat snorretje is ook al zo hanig, net als het hoge, enigszins terugwijkende voorhoofd. Op de ene foto is mijn haar glad en glimmend geplakt naar achteren gekamd en draag ik een donker hemd met lichte stropdas, op de andere zit er waarachtig een sierlijke slag in mijn haar. Maar het merkwaardigst is dat ik op geen van beide foto's een bril draag. Had ik hem uit ijdelheid afgezet of was dat indertijd in Frankrijk voorschrift voor pasfoto's?

Dat snorretje had ik laten staan kort voordat ik naar de rue Royer-Collard verhuisde, in dezelfde tijd als waarin ik mijn voornaam definitief in 'Jean' had veranderd. Het moest een typisch Frans snorretje worden. Daarom had ik het zo laten groeien en zorgvuldig bijgeknipt. Maar de voornaamste reden was dat ik met dat snorretje niet meer zo'n blotebillengezicht had en ook dat Hollandsedomineeachtige, dat ik nog steeds scheen uit te stralen, nu eindelijk helemaal van me afviel. Het gaf me, meende ik, iets volwassens, iets mannelijks en tegelijk ook iets van de bonvivant, de vlotte jongen die weet wat er in het leven te

koop is. Kortom, het zou mijn kansen op kortstondige of langduriger amoureuze avonturen aanzienlijk vergroten. Maar nu ik de foto's bekijk, is het eigenlijk nog steeds een blotebillengezicht. Een blotebillengezicht met een snor.

* * *

'Natuurlijk,' verzekerde monsieur Goulet. 'Natuurlijk hebben wij er niets op tegen dat u in die kamer blijft wonen, maar...' Hij kuchte, schraapte zijn keel, streelde langzaam en nadenkend zijn grijze snor en keek toen over de bovenrand van zijn bril heen hulpeloos naar zijn vrouw, die hem met een knikje aanmoedigde. 'Maar, kunt u dat wel bekostigen?'

Dat vroeg ik mezelf ook af, want het had me vaak al heel wat moeite gekost om de helft van de huur op te brengen. Ik antwoordde zelfverzekerd en zonder aarzelen dat dit helemaal geen probleem was. Uiteindelijk, dacht ik, had de ervaring me zo langzamerhand geleerd dat problemen zich soms vanzelf oplossen.

Pierre, die het piepkleine, donkere kamertje van de *conciergerie* bijna helemaal opvulde met zijn logge lijf, keek sceptisch, krabde zich op zijn hoofd en zei, zonder mij aan te kijken: 'Als hij niet te lui is om te werken, kan hij altijd nog wat bijverdienen als het moet. In de rue Soufflot kunnen ze hem wel aan een baantje helpen.'

Dat was waar. Op nummer 15, waar ik mijn maaltijdbonnen haalde, had datzelfde Parijse Comité voor Maatschappelijk Werk ten behoeve van de Schoolgaande en Studerende Jeugd ook een arbeidsbureau voor arme studenten. Maar daar hoefde ik nog niet naartoe, want diezelfde middag trof ik in La Capoulade een studievriend, François. Hij was een donkere jongen uit Perpignan, die beweerde Spaans bloed te hebben en op de onverwachtste momenten 'La malagueña' begon te zingen. Zijn oom, zei

hij, handelde in cacaopoeder en koekjes, en zocht mensen die de Parijse cafés af moesten lopen, een werkje van een paar uur per dag. Het belangrijkste was dat al die cafés geregistreerd werden, zodat hij er een potentieel klantenbestand mee op kon bouwen: adres, telefoon, openingstijden, alles netjes op fiches genoteerd. Honderd franc per fiche, plus commissie als er bestellingen uit voortvloeiden.

De volgende dag gingen we met een man of vier aan het werk, ieder met een stapeltje blanco systeemkaarten, een blok bestelbonnen, een blik poederchocola, een grote doos gevuld met een rijk assortiment aan koekjes, en de nodige visitekaartjes om achter te laten. De bedoeling was dat we de eigenaar van zo'n café een koekje zouden aanbieden, zodat hij zelf kon proeven hoe voortreffelijk ze waren. Die koekjes zagen er erg lekker uit. Als kind was ik al dol op koekjes geweest, maar ik mocht er nooit meer dan één nemen. Vragen was streng verboden, en zelfs als me, bij andere mensen op bezoek, een tweede koekje werd aangeboden, moest ik dat beleefd doch beslist weigeren.

Aan het eind van de morgen kwamen we in La Capoulade bijeen om onze ervaringen uit te wisselen. Die waren niet gunstig. Niemand had een bestelling kunnen plaatsen en in de meeste cafés joegen ze ons weg zonder zelfs maar een koekje te willen proeven.

'Dit wordt niks,' zei een van de jongens. 'Veel te arbeidsintensief en het levert niets op. We kunnen de gegevens toch ook gewoon uit het telefoonboek halen?'

'Geniaal!' riep François en hij barstte in 'La malagueña' uit. We sjouwden stapels telefoonboeken en Bottins van het souterrain naar ons tafeltje en begonnen verwoed de fiches in te vullen. De openingstijden verzonnen we erbij.

'Laten we die koekjes dan ook maar opeten,' stelde iemand voor. 'We kunnen toch niet met die volle dozen terugkomen.'

Het was duidelijk dat dit werk op korte termijn mis-

schien wel lucratief was, maar weinig toekomst bood. Ik ging dus toch maar naar de rue Soufflot om me te laten inschrijven en kreeg al direct een baantje van één dag. Ik moest als figurant in een bioscoopreclamefilmpje, als kelner verkleed, met zo'n lang wit voorschoot om, door een namaakwoestijn hollen met een dienblad waar één flesje Perrier op stond, 'l'eau qui fait pssschiiiit'. Dat flesje viel telkens om. Pas na de zevende of achtste keer ging het goed, maar ik geloof niet dat het filmpje ooit gebruikt is. In het studentenbioscoopje van de rue Champollion, waar ze toen een eindeloos lange reeks abominabel slechte films met Louis Jouvet draaiden–maar je ging er toch heen omdat het Louis Jouvet was–heb ik het in elk geval nooit gezien.

Niet lang daarna werd ik naar een architectenbureau gestuurd om voor een Frans architectuurblad een artikel uit een Nederlands tijdschrift voor bouwkunde te vertalen. Het ging over het Rotterdamse Lijnbaanproject, dat toen net ontworpen of misschien zelfs al voltooid was. Dit werd mijn eerste vertaalervaring, maar het viel niet mee, want ik had geen woordenboek en dat heb je voor zoiets technisch als architectuur toch soms nodig. Ik heb daar in dat kantoor, waar ik door een groot raam uitkeek op de machtige kruin van een bloeiende kastanjeboom, een hele dag erop zitten zweten, af en toe in de glossy tijdschriften bladerend die op mijn bureau lagen.

Terwijl ik naar de foto's van gedurfde eigentijdse bouwwerken keek, dacht ik met een vage nostalgie terug aan een bepaald jaar van mijn kindertijd. Ik zat nog op de School met den Bijbel, de Prinses Julianaschool, en zal dus een jaar of elf, twaalf zijn geweest. Het jaarlijkse schoolreisje had ons naar Hilversum gevoerd, waar het stadhuis van Dudok zo'n overweldigende indruk op me maakte dat ik mijn toekomst duidelijk voor me zag: geen dominee, zoals mijn vader wilde, maar architect zou ik worden. Op mijn

kamer zat ik, in plaats van mijn huiswerk te maken, gebouwen te ontwerpen waaraan nog eeuwen later mijn naam verbonden zou zijn. Het eerst van al ontwierp ik voor het dorp een nieuwe bioscoop, want die tempel des verderfs, waar ik nooit binnen mocht komen omdat films zo mogelijk nog zondiger waren dan toneel, muziek, dans en cafébezoek, had een buitengewoon lelijke, sombere gevel, die de zondigheid van wat zich daarbinnen afspeelde nog leek te benadrukken. Ik tekende een vrolijk, licht en luchtig ontwerp met veel strakke horizontale en verticale lijnen, in de trant van de zonnig gele Dudok-gevels die ik had gezien. Zuchtend legde ik de tijdschriften opzij en probeerde een equivalent voor 'strekse voeg' te vinden.

Hoewel in de jaren vijftig nog niemand van ecologie had gehoord en het woord 'recycling' pas dertig jaar later zou worden uitgevonden (in *Webster's New Twentieth Century Dictionary Unabridged* van 1979 komt het nog niet voor), was de oudpapierhandel in Parijs al een lucratieve bezigheid geworden. De kiloprijzen stegen en daalden als aandelen op de beurs. Omdat er veel in werd gebeunhaasd, gaf het bureau op nummer 15 van de rue Soufflot speciale vergunningen voor studenten uit, die het recht gaven om in bepaalde wijken huis aan huis het overtollige papier op te halen en naar een centrale opslagplaats te brengen, waar het werd gewogen en betaald. Honderdduizenden oude kranten, tot pulp vermalen en tot papier geperst, waar dan weer nieuwe kranten op gedrukt werden zonder dat er een boom voor hoefde te worden omgehakt. Maar daar dacht toen nog niemand aan. Waarschijnlijk gebeurde het alleen omdat het goedkoper was.

Samen met een medestudent in de letteren, een verlegen jongen met rood borstelhaar, sproeten en een bril – Jean-Claude heette hij, geloof ik – huurde ik twee, soms drie keer in de week een handkar en dan gingen we op stap. Het was zwaar werk. We begonnen bovenin, op de

zevende of achtste verdieping, een heleboel trappen op–de lift was meestal verboden voor leveranciers en andere niet-bewoners, en de conciërges keken met argusogen toe–en belden overal aan om aan te kondigen dat we hun oud papier kwamen ophalen. Dan konden ze het alvast op het portaal klaarzetten. Soms hadden ze niets of reageerden geïrriteerd, maar meestal waren ze wel blij dat we hen van de rotzooi afhielpen. Daarna opnieuw de trappen op om al die pakken kranten en tijdschriften naar beneden te sjouwen. Het geliefdst waren oude telefoonboeken en vooral de Bottins, kolossaal dikke pillen die met hun compacte, betrekkelijk geringe volume een enorm gewicht vertegenwoordigden. Dat tikte lekker aan als het op afrekenen aankwam.

Op een keer zat er tussen het oud papier een stapeltje kranten uit 1942. We haalden er een paar uit, namen ze mee de metro in en begonnen er, alsof we ze net bij de kiosk gekocht hadden, belangstellend in te lezen. Op de voorpagina stond in reusachtige zwarte kapitalen: 'VERRADERLIJKE AANVAL VAN DE BRITSE VLOOT OP TOULON', met eronder een grote foto van de brandende en zinkende oorlogsschepen. Die krantenkop was een door de nazi's in omloop gebrachte leugen, want in werkelijkheid hadden de Fransen zelf hun eigen vloot tot zinken gebracht om te voorkomen dat de Duitsers de schepen in handen zouden krijgen. Het was druk in de metro. Sommige mensen keken geschokt toen ze de krantenkop lazen, werden zenuwachtig, dachten dat er een oorlog tussen Engeland en Frankrijk uitgebroken was, maar de meesten haalden na de eerste verbazing hun schouders op of lachten toen ze de datum zagen.

Ineens herinner ik me een appartement, ergens in de buurt van de Boulevard Raspail, op een achtste verdieping. Ik was alleen de trappen opgegaan. Jean-Claude was bij de al bijna volle handkar achtergebleven om even een broodje

te eten. Het liep tegen het eind van de morgen. 'Blijf niet te lang weg,' zei hij nog, 'ik wil naar huis.' De *minuterie* werkte niet en het was bijna donker op het portaal, alleen door een met een dikke laag vuil bedekt bovenlicht kwam een zwak, grauw schijnsel. Drie deuren gaven geen gehoor, maar de laatste ging open zodra ik gebeld had. In de vestibule stond een vrouw van een jaar of dertig in een niet goed sluitende peignoir. Het leek wel of ze achter de deur op me had staan wachten.

'Kom binnen,' zei ze nadat ik mijn zegje gedaan had, alsof ze me al jaren kende. Ik volgde haar verbaasd. 'Ga toch zitten,' zei ze toen we in de salon kwamen. 'Je zult wel moe zijn van al die trappen, en dan ook nog in het donker, het licht doet het al drie dagen niet en ze doen er niets aan. Wil je een kop koffie? Of liever iets anders?'

Ja, koffie wilde ik wel, en bovendien keek ik mijn ogen uit, want ze was erg aantrekkelijk en die peignoir viel aan de bovenkant telkens een eindje verder open. Wat een prachtige diepe geul, dacht ik, een geul vol beloften. Ze liep zingend naar de keuken en kwam even later terug met een zielig stapeltje kranten, vier of vijf, schatte ik, nog geen drie ons bij elkaar.

'Meer heb ik niet,' zei ze verontschuldigend, 'want ik lees niet veel als mijn man er niet is. Er staat toch niets dan ellende in.'

Ze ging weer naar de keuken en kwam terug met in iedere hand een kop koffie. Daardoor kon ze haar peignoir niet dichthouden en mijn hart stond stil. Wat een verrukkelijke zuilen van dijen, en bij god, ze droeg geen broekje. Heel even, in een flits, zag ik de volmaakte driehoek van een donker toefje. Toen zette ze de koffie neer en trok snel de peignoir weer dicht. Ze kwam naast me zitten.

'Kijk.' Ze wees naar een foto op het dressoir. 'Dat is mijn man.'

Ik zag een man in militair uniform en met een kepie op zijn hoofd. Hij had een dun, hanig snorretje, net als ik.

'Hij is in Indo-China en hij blijft nog vier maanden weg.' Terwijl ze dat zei, zuchtte ze en keek me veelbetekenend aan met haar doordringende bruine ogen. 'Vier maanden,' zei ze nog eens. Haar stem was een beetje hees en zwoel geworden en haar blik werd bijna smachtend. Haar gezicht kwam steeds dichterbij. Haar hand, die op het tafelblad lag, raakte bijna de mijne, en door de halsopening van de peignoir was nu ruim de helft van een zachte, melkblanke borst te zien. Bovendien begon een van de slippen van haar peignoir langzaam maar zeker van haar knie te glijden, zodat een prachtige, romige dij te voorschijn kwam. Het zweet brak me uit. Jezus, dacht ik, wat nu? Beneden stond die jongen te wachten, ik zou zo terugkomen, had ik beloofd, o dat vervloekte plichtsbesef van me.

Ik dronk mijn koffie en stond op.

'Blijf je niet nog even?' vroeg ze haast smekend. 'Ik voel me soms zo eenzaam.'

'Het spijt me,' zei ik schor, 'mijn compagnon wacht op me.'

Toen ik beneden kwam, was hij al verdwenen, met handkar en al. Zelfs nu heb ik er soms nog spijt van dat ik niet gebleven ben.

* * *

Van het hotel naar het punt waar de rue Le Goff uitkomt op de rue Gay-Lussac, is het maar een paar stappen. Op de hoek aan de linkerkant is een levensmiddelenwinkel, ernaast een apotheek, beide nieuw. Daar begint hij, de rue Royer-Collard. Met een zekere schroom loop ik erheen. Ik lees op het bordje: 'Royer-Collard (1763-1845), avocat, philosophe et homme politi-

que'. Dat stond er vroeger allemaal niet bij. De Parijse straatnaambordjes zijn leerzaam geworden. Ik blijf even staan en neem het straatje, dat nog geen honderd meter lang is, helemaal in me op. Smal, het eerste stukje steil oplopend. Er is niets veranderd. Drieënveertig jaar geleden was ik hier voor het laatst, en op wat kleine, onbelangrijke details na is alles gebleven zoals het was. Hetzelfde perspectief, dezelfde oude huizen met de hier en daar uitspringende, achterover of voorover hellende gevels, dezelfde geur, hetzelfde gevoel. Het is alsof ik er nog pas gisteren was. Nee, zelfs niet gisteren. Heel even, gedurende een fractie van een seconde, heb ik het gevoel dat ik er nog steeds woon, er nooit weg ben geweest. Er springen geen tranen in mijn ogen, maar ik kan niet zeggen dat er niets door me heen gaat.

Al na enkele stappen sta ik voor nummer acht. Het gebogen traliehek voor de twee ramen beneden, de deur, nog steeds donkergroen geverfd, met het kleine tralieraampje, waardoor ik in de schemerige gang kan kijken, de brede handgreep, het belknopje rechts, nog op dezelfde plaats. Boven, in de crèmekleurig gesausde, iets achterover hellende gevel, de hoge ramen, drie op elk van de drie verdiepingen. Ik kijk omhoog, het meest rechtse raam, dat was het, eerst op de eerste, later op de tweede verdieping.

Ik draai me om. De Russische nachtbar Bartek aan de overkant heet nu Machu Picchu en is een Peruaans restaurant geworden. Ernaast is een Vietnamese broodjeszaak gevestigd. Er staat een lange rij studenten geduldig te wachten. Het vroegere Indo-Chinese restaurant links ervan, hoe heette het ook weer, is nu Chinees en heet Het Hemelse Rijk. Als ik mijn hoofd naar rechts draai, zie ik de drukke rue Gay-Lussac en daarachter de hekken en de bomen van de Jardin du Luxembourg, precies zoals ik ze vroeger uit mijn raam zag. Ik draai mijn hoofd de andere kant op en zie de rue Saint-Jacques, met links op de hoek de kruidenierswinkel waar ik mijn boodschappen deed. Rechts is een Tibetaans restaurant gekomen. Ik heb geen idee wat daar vroeger was.

Er staan geen auto's meer geparkeerd in het straatje. Aan weerszijden zijn de smalle stoepen gebarricadeerd met amsterdammertjes.

's Avonds loop ik er nog eens door. Achter het deurraampje van nummer acht brandt een zwak peertje, maar alle andere ramen zijn donker.

6

Sinds ik in de rue Royer-Collard woonde, kwam ik haast nooit meer in de Dupont Latin. La Capoulade was nu mijn stamcafé geworden, op de hoek van de Boulevard Saint-Michel en de rue Soufflot, met aan iedere kant van de hoek een groot terras, dat in de winter overdekt en verwarmd was. Daar dronk ik mijn ochtendkoffie met croissant en *France-Soir*, die ondanks zijn naam al in de loop van de morgen uitkwam. Ook nam ik daar wel eens het aperitief, de middagkoffie en af en toe het namiddagpilsje. Het was een heel geschikt punt voor nette afspraken. Want La Capoulade was niet alleen een studentencafé, het was ook een tamelijk keurige gelegenheid. Er kwamen zelfs professoren en andere gevestigde burgers.

Wie er af en toe ook kwam, was Ferdinand Lop. Die zat dan in een hoekje van het terras aan de kant van de rue Soufflot een beetje knorrig voor zich uit te staren, met een krant waar hij niet in las, maar die hij hoofdzakelijk gebruikte om zich achter te verbergen. Hoed en stok had hij op de stoel naast zich gelegd. Zo nu en dan zag je zijn gezicht schichtig van achter de krant te voorschijn komen om een slok te nemen van de koffie die studenten aan een naburig tafeltje hem hadden aangeboden. Het was het gezicht van een oude, altijd ontevreden mopperaar met een grijs, door nicotine geelbruin geworden borstelsnorretje. Ferdinand Lop was zoiets als de dorpsidioot van het Quartier Latin. Als er presidentsverkiezingen in aantocht waren, werd hij door een groepje studenten kandidaat gesteld. Dat liet hij allemaal gelaten over zich heen komen. Complete demonstraties trokken dan over de Boulevard

Saint-Michel, met duizenden studenten die spandoeken meedroegen en onafgebroken 'Ferdinand Lop, président, Ferdinand Lop, président' scandeerden. Hij kon altijd wel op een paar duizend stemmen rekenen.

Paul Léautaud kwam nooit in La Capoulade, maar ik heb hem er wel een keer of wat langs zien lopen, tegen het eind van de middag. Een kleine, sjofele figuur, op weg naar het nabije Gare du Luxembourg, waar de Ligne de Sceaux begon. Hij kwam dan van de *Mercure de France*, waar hij werkte, en nam de trein naar Fontenay-aux-Roses, terug naar zijn katten en Barbette, het hondje dat soms boeken en manuscripten die hem niet bevielen opvrat. In die trein heb ik ook eens tegenover hem gezeten, op weg naar Saint-Rémi-lès-Chevreuse, maar ik durfde hem niet aan te spreken. Hij zag er zacht gezegd ook niet erg aanspreekbaar uit.

* * *

Ik wil nog één keer mijn kleine ochtendroute lopen om te proberen dat oude Capoulade-gevoel weer op te roepen. Dus loop ik 's morgens in alle vroegte – de grijze ochtendnevels trekken op, de zon komt achter het Panthéon te voorschijn en de gouden punten op de hekken van het Luxembourg blinken oogverblindend in het licht – naar de hoek van de rue Gay-Lussac, koop een krant en ga verder naar de hoek van de rue Soufflot, waar La Capoulade is.

Er is nog wel een café, maar het is duidelijk dat het La Capoulade niet meer is. De naam is verdwenen, het is een 'HAMBURGER QUICK' geworden. Gadver, denk ik walgend en ik draai me om. Op de andere hoek blijkt een McDonald's gevestigd te zijn. 'DEMANDE TON MENU D'ENFANT' staat er op de ruiten van het overdekte terras, en een infantiele clownskop prijst de 'BIG MAC GÉANT' aan. Ik loop erlangs en kijk naar binnen. Daar zitten geen kleine kinderen op donuts te kauwen,

en ook geen ongeletterde barbaren of domme toeristen. Er zitten juist studenten en intellectuelen. Ik zie zelfs, achter zijn beschamende dienblad en denigrerende bekertje van geplastificeerd karton, een heer zitten die met zijn bril en grijze baard waarachtig een beetje op mij lijkt. Hij veegt de kruimels van de donut uit zijn baard en kijkt me aan. Schaamt hij zich niet? Nee. Hij pakt het kartonnen bekertje op, dat om morsen te voorkomen is afgesloten met een dekseltje waarin een gaatje is uitgespaard waar een rietje uit steekt, en neemt een zuigje van zijn ochtendsap. Waar moet dat heen met de wereld, denk ik bedroefd terwijl ik verderstap naar café Le Départ. Daar word je tenminste nog behoorlijk bediend, met echte kopjes en metalen lepeltjes.

Ik zet me behaaglijk bij het raam, sla de krant open en sop mijn croissant in de koffie. Ik kan nu natuurlijk wel proberen mezelf voor de gek te houden door net te doen alsof ik in de oude Capoulade zit, maar daar krijg ik het Capoulade-gevoel niet mee terug.

* * *

La Capoulade was niet mijn enige stamcafé. Er kwam een tijd dat ik er wel een stuk of tien had, vooral toen ik mijn territorium uitbreidde naar Saint-Germain-des-Prés en omstreken. Ik kreeg het toen wel verschrikkelijk druk met cafébezoek, zo druk dat er weinig tijd voor studeren overbleef. Le Mabillon, La Rhumerie Martiniquaise, Le Bonaparte, La Pergola, Le Tabac Saint-Claude, Le Latin, Le Café de l'Odéon, Le Prince, en niet te vergeten de verschillende jazzkelders: Le Vieux Colombier, Le Tabou, waar Boris Vian toen nog vaak kwam, Le Club Saint-Germain, Le Kent, La Rose Rouge van de rue de Rennes, La Rose Rouge van de rue de la Harpe. En dan was er ook nog La Librairie, een boekhandel waar je de nieuwste literatuur kon kopen of eventueel meepikken, maar ook, als je een trapje afging, kon drinken en met vrienden discus-

siëren. In een later stadium ging ik ook nog wel eens naar de Montana, of naar Le Tournon, waar veel artistiekerige Amerikanen kwamen, maar die frequenteerde ik niet zo vaak dat ik ze als stamkroegen kon beschouwen.

In het begin, toen ik Saint-Germain-des-Prés nog niet zo goed kende, begaf ik me natuurlijk, aangetrokken door de grote faam die ze hadden gekregen, naar Le Flore en Les Deux Magots. Maar die hield ik na een paar keer wel voor gezien, want ze waren veel te duur en er kwamen te veel toeristen. Ik heb er nog wel Sartre zien zitten, voordat hij er voorgoed werd verjaagd door lastige handtekeningenjagers. Twee tafeltjes van het mijne zat hij te schrijven, het tafelblad vol papieren, het lege koffiekopje gevaarlijk dicht naar de rand geschoven. Hij schreef gehaast, bijna driftig, en zijn bijziende, loensende ogen leken erg moe achter de dikke brillenglazen. Af en toe hield hij even op en keek met de pen in de hand naar buiten, tot zich een nieuwe gedachte scheen te vormen. De drukte en het geroezemoes om hem heen deerden hem blijkbaar niet. Het was alsof hij gewoon in zijn werkkamer zat, beschermd door een onzichtbare wand die hem in staat stelde het contact met de wereld rondom hem niet te verliezen, maar zonder dat het hem hinderde. Als het plotseling stil zou zijn geworden om hem heen, zou hij daar waarschijnlijk met een kort, licht geërgerd gebaar op gereageerd hebben.

Een paar buitenlandse toeristen wezen naar hem en stootten elkaar aan. Ik durfde nauwelijks in zijn richting te kijken, bang dat mijn blikken hem zouden storen. Ik was geweldig onder de indruk. Ik had *La nausée* en de verhalen van *Le mur* gelezen, de film *Les jeux sont faits* gezien, *Les mains sales* zien opvoeren in het Théâtre du Vieux Colombier, en ik was net begonnen aan de eerste pagina's van *L'Existentialisme est un humanisme*. Ik had dus best naar hem toe willen stappen om wat met hem te babbelen, maar zou dat in nog geen honderd jaar gedurfd hebben. Terwijl

ik daar discreet voor me uit zat te kijken, stond hij op, pakte zijn spullen en liep vlak langs me heen naar buiten. Jezus, dacht ik. Dit is hem dus. Hij bestaat echt. Alsof het God was.

Later zag ik hem nog wel eens over de boulevard of door de rue Bonaparte lopen, alleen of met zijn vriendin, met een tijdschrift of boek onder zijn arm, druk pratend of, als hij alleen was, een beetje gebogen in zijn saaie grijze pak, diep in gedachten verzonken, en ook eens 's avonds laat, op een bank onder het rokerige keldergewelf van Le Tabou, aandachtig luisterend naar de nieuwste bebop.

Nog weer later, toen de toeristen, aangespoord door hun reisgidsen, in drommen op de terrassen van Le Flore en Les Deux Magots neerstreken om er naar de existentialisten te kijken–en tot de ontdekking kwamen dat er alleen maar andere toeristen zaten die met dezelfde bedoeling waren gekomen–liet Sartre zich helemaal niet meer zien, en de existentialisten ook niet. Die zaten een paar honderd meter verder in Le Mabillon.

Café Le Mabillon, van de place Saint-Germain af gezien een eindje voorbij de kerk, aan de linkerkant van de boulevard, was het punt waar we elkaar altijd weer ontmoetten en vanwaar we in de loop van de avond uitzwermden naar de andere stamcafés: Le Bonaparte in de straat van dezelfde naam, vlak bij het huis van Le Maître, La Rhumerie, waar je de meeste kans had meisjes te versieren, vooral jonge toeristes, La Pergola, een wat mondainere bar aan de overkant, waar adembenemend mooie maar ongenaakbare meiden en ook heel louche figuren kwamen, en ten slotte Le Tabac Saint-Claude, die de hele nacht open was en waar we vaak tot het ochtendgrauwen zaten te discussieren. Die nachten in de Saint-Claude, met branderige ogen van rook, slaap en moeheid, met als geluidsachtergrond het kwaadaardige gesis van de stoom afblazende koffiemachine en de keiharde stem van de kelner: 'Deux

crèmes, deux, un exprès et une fine à l'eau, une!' En daarna sjok-sjok door de lange, hellende rue Monsieur le Prince naar huis. Halverwege soms nog een afzakkertje aan de bar van Le Prince, omdat ik daar door de geopende deur een glimp van iets vrouwelijks meende op te vangen, maar dat bleek dan altijd weer bij een of andere dronken Schot of Brit te horen, of het was oud en afstotelijk lelijk.

* * *

Op zoek naar Le Vieux Colombier, waar ik eens probeerde de zonde in zijn extreemste vormen te ontdekken, kom ik onvermijdelijk langs de Église Saint-Sulpice, die nog even monsterachtig is als ik hem toen al vond. Als een somber, megalithisch monument van roomse oppressie en obscurantisme verheft de reusachtige steenklomp zijn grauwe torens naar de lage regenwolken. Daaruit spettert af en toe een buitje, zodat ik mijn toevlucht moet zoeken in de ingang van een van de vele vrome winkeltjes waar deze buurt zo rijk aan is, met de etalage nog net als vroeger boordevol gepropt met aandoenlijk lelijke heiligenbeeldjes, images d'Épinal, *rozenkransen, medaillons en amuletten. Toch zijn er niet meer zo exorbitant veel van die pieuze bedrijfjes als vijf decennia geleden. De een na de andere worden ze, zie ik, verdrongen door kunsthandels, antiekzaakjes, boetieks en snuisterijenwinkels.*

Eindelijk bereik ik tussen de buien door veilig de straat van de Oude Duiventil. Nu het theater nog, want daar moet de ingang van de kelder zijn. Ik zie een groot, somber gebouw, maar dat is de kazerne van de sapeurs-pompiers, *wat ik altijd een grappige pompeuze benaming vond voor brandweermannen. Ik nader de rue de Rennes al, maar nog steeds is er geen Cave du Vieux Colombier te zien. Zo erg kan ik me toch niet vergist hebben? Ik zie mezelf nog midden in de nacht met Claude en de anderen door de rue de Rennes lopen en dan linksaf de hoek omslaan naar de jazzkelder. Aan de overkant van de rue de Rennes*

loopt nog een stukje rue du Vieux Colombier, maar daar kan het onmogelijk zijn. Voor alle zekerheid steek ik toch maar over en ja, daar is het, Théâtre du Vieux Colombier. Het is nu van de Comédie-Française en er speelt een stuk van Jean-Claude Brisville, L'Entretien de M. Descartes avec M. Pascal le jeune. *De ingang van het theater is grondig gemoderniseerd. Van de kleine deur aan de rechterkant, die toegang gaf tot de donkere keldertrap, is zelfs niet meer het geringste spoortje te bespeuren.*

Vlak bij het theater is een Parloir Chrétien gekomen. 'Parloir du Colombier, café, sandwiches, soyez les bienvenus' staat er op de ruit. Ik kijk nieuwsgierig naar binnen. Op ieder tafeltje ligt een exemplaar van de evangeliën. Er zit geen hond. 'Parloir Chrétien', hoe verzinnen ze het, subtiele christelijke infiltratie in wat eens het domein van atheïsten en existentialisten was. Het woord doet me onwillekeurig toch weer aan iets zondigs denken, aan parlor house, *bordeel, en dat soort dingen.*

Door de rue de Rennes loop ik snel door naar Saint-Germain-des-Prés. Ik blijf even staan als ik aan de overkant van de boulevard de kerk zie opdoemen. Anders dan de meeste kerkgebouwen is hij me sympathiek omdat hij zo simpel, zo aandoenlijk oud en grijs is, niets imponerends of oppressiefs uitstraalt en er op de een of andere absurde manier zo helemaal bij hoorde, bij dat rare leventje dat we daar leidden. Als niet meer dan een decoratief element weliswaar, maar er niet uit weg te denken. Eigenlijk is die kerk het enige dat niet veranderd is in Saint-Germain-des-Prés.

Terwijl ik daar in vaag gedroom verzonken sta te kijken, stuurt God een zonnestraal door het grauwe wolkendek, die precies op die strenge, sobere, haast calvinistische toren valt zodat de grijze, verweerde stenen zich enkele ogenblikken lang helverlicht aftekenen tegen het donkere zwerk.

De voetgangerslichten springen op groen en ik laat me door de mensenstroom meevoeren naar de overkant. Natuurlijk, Le Flore en Les Deux Magots zijn er nog, dat moest er nog bij komen. Hun terrassen en zalen zitten vol met druk telefonerende

zakenheren, toeristen en andere welgestelden. Achter aan het kleine plein voor de kerk heeft Le Bonaparte, vroeger een simpel bruin café, een deftig jasje aangetrokken met veel rood en franje en verguldseltoestanden. De librairie Le Divan, de eens zo beroemde boekhandel, is gesloten en de etalageruiten zijn witgekalkt. Het pand is aan een exclusieve modezaak verkocht. Waarschijnlijk, denk ik, ben ik de enige overjarige existentialist die hier nog rondloopt.

Ik ga terug naar de Boulevard Saint-Germain, steek over en loop langzaam in de richting van de place de l'Odéon. Le Tabac Saint-Claude heet nu Le Tabac Québec omdat het pleintje daar die naam gekregen heeft. Hij ziet er ook heel anders uit. La Pergola is volledig verdwenen en heeft plaatsgemaakt voor een grote modezaak. Er vlakbij heeft Léon de Bruxelles zich gevestigd en prijst zijn mosselen en patat aan. Ik steek weer over en loop terug richting kerk, zoals ik vroeger zo vaak gelopen heb, honderden en honderden keren, steeds maar weer over datzelfde brede trottoir. Maar nu kom ik slechts moeizaam vooruit tussen de gigantische mensenmassa's. Vroeger waren er toch niet zo ontzaglijk veel mensen, denk ik, hoewel de stad toen ook al twee à drie miljoen inwoners had. En er reden oneindig veel minder auto's zodat er meer gelopen werd, zou je zeggen, maar zo'n compacte menigte kan ik me niet herinneren.

Niets is meer zoals het was. Overal zijn nieuwe boetieks en restaurants gekomen, en een Haägen-Dazs en een Mövenpick, en luxueuze cafés met lampenkappen van kantwerk. Vlak achter het parkje van de kerk prijken zelfs de United Colours of Benetton. Maar eindelijk zie ik toch weer een herkenningspunt: het terras van La Rhumerie Martiniquaise. Alleen dat laatste is eraf gehaald. Het heet nu alleen nog maar Rhumerie. En daar vrijwel naast–waarachtig, je houdt het niet voor mogelijk dat het er nog is–mijn oude stamcafé: Le Mabillon.

Ik ga naar binnen, zoek een leeg tafeltje, bestel een pilsje en kijk om me heen. Nee, het Mabillon-gevoel wil niet komen. Het café lijkt wel een disco. Er branden midden op de dag helle lich-

ten, die af en toe outfaden, het interieur is in agressieve kleuren gedecoreerd, met veel chroomstaal, rood, paars, oranje en gifgroen, er draait keiharde techno-house of hoe het ook heten mag, en er zitten geen arme artiesten en would-be existentialisten meer, die af en toe de straat oplopen om een paar franc voor een café-crème bij elkaar te bedelen. Het zit er vol met rijke studenten en andere yups, en, het moet gezegd, ontzettend mooie meiden, de meesten met de zaktelefoon aan het oor. Ik kijk mijn oog uit.

Stel je nu eens voor, denk ik, dat ik vijftig jaar jonger was, dat ik hier en nu jong en postmodern zat te zijn en die afschuwelijke muziek mooi vond of, waarschijnlijker nog, al niet eens meer hoorde, en dat ik me zonder zorgen drie whisky's van honderd franc per stuk kon permitteren zoals die twee knapen aan het tafeltje naast me, in plaats van oud en moe te zijn en me te sappel te moeten maken over de uitgave van vijfentwintig franc voor een klein pilsje. Maar ik denk het zonder een spoor van spijt.

* * *

De beste vriend die ik in Saint-Germain-des-Prés had was Claude Moreau. Hij was ongeveer even oud als ik, had een mager, bleek, bijna ascetisch gezicht met een blond snorretje en grote, zeer diep liggende, helblauwe ogen, die je heel doordringend, bijna prikkend, konden aankijken. Hij kwam uit Bretagne en het feit dat hij Breton was, vervulde hem met trots. Bretagne moest maar zo snel mogelijk een onafhankelijke staat worden, zei hij, net als Friesland, waarmee hij zich zeer solidair voelde. Een Bretons bevrijdingsleger, waarvan hij te zijner tijd ook deel zou uitmaken, was al in oprichting en zou, als de taak in het eigen land volbracht was, ongetwijfeld de Friezen te hulp snellen. Verder was hij een fanatiek monarchist, maar hij haatte de graaf van Parijs, die hij 'l'usurpateur' noemde. Zijn held was de

hertog van Bourgondië. Af en toe riep hij dan ook met krachtige stem 'Vive le Duc de Bourgogne, à bas le Duc d'Orléans!' over het terras. Niemand keek daarvan op. Iedereen was wel een beetje gek in dat milieu.

Claude was bezeten van jazz en kon urenlang praten over Charlie Parkère, Ella Fitzgéràlde en Bennie Goodemànne. Studeren deed hij al lang niet meer – 'À quoi bon?' – en dat begon ik me zo langzamerhand ook af te vragen. Af en toe ging ik nog wel eens naar een college middeleeuws of vergelijkende literatuur, maar doordat ik vaak veel meer 's nachts leefde dan overdag, kwam het er hoe langer hoe minder van.

Claude beloofde me 'le vice' in zijn extreemste vorm te leren kennen – het absolute toppunt van de zonde. Door de manier waarop hij het woordje 'vice' uitsprak, met een raar vertrokken mondje, alsof het om iets ging dat onuitsprekelijk vies en tegelijkertijd onnoembaar heerlijk was, maakte ik me er de stoutste voorstellingen van. In mijn verbeelding zag ik niet meer de bruinzwarte bakstenen muur 'waar het vet van afdroop', maar een onontwarbaar kluwen van naakte, zweterige, op en over elkaar krioelende lichamen, een allerverrukkelijkste, zachte en toch stevige massa van bloot, blank vlees, van dijen, borsten, billen en sappige vagina's waarin ik naar hartelust kon rondgraaien, gevolgd door een nooit eindigend, dagen en nachten voortdurend, multiorgasme. 'Le vice', zei hij, was te vinden in 'les caves', en daar gingen we dus met een stel jongens heen.

In de meeste jazzkelders hadden we gratis toegang omdat we er de jive dansten. Dat was leuk voor de toeristen onder de bezoekers, die dat zelf nog niet konden of durfden en zo konden zien hoe de existentialisten zich vermaakten, en ook voor de musici zelf, die zeiden dat ze prettiger speelden als er gedanst werd. 'Le vice' was er niet te vinden, maar de muziek was goddelijk. Claude Luter en Sidney Bechet in Le Vieux Colombier, onder het theater,

Art Blakey en zijn Jazz Messengers in de Club Saint-Germain, minder bekende Franse bebopcombo's in Le Tabou en La Rose Rouge van de rue de la Harpe. En niet te vergeten de Kentucky Jazz Club, de Kent, die geen kelder was maar een cafézaaltje waar we zaterdagsmiddags naar jamsessions luisterden.

Meisjes, meisjes, meisjes, overal poezige, kittige, spitse, stralende of juist verrukkelijk languissante meisjes, maar meer dan even dansen of wat kletsen zat er niet in. Donkerrode schemer of, als je pas de nauwe trap af was gekomen, bijna inktzwarte duisternis met hier en daar wat lichtpuntjes, gezichten die leken te zweven in de rooknevels, vage, schokkerig bewegende schimmen, af en toe wild van elkaar weggeslingerd en onmiddellijk weer naar elkaar toe gerukt, het blinkende flitsen van de instrumenten, het brutale, door de lage keldergewelven weerkaatste geschetter van een trompet, afgewisseld door de zachtere, zuivere, ietwat klaaglijke klanken van de klarinet, en vooral het allesoverheersende, donkere, dwingende ritme van bas, slagwerk en piano. Warmte, zweet, niet te lessen dorst, lange, geurende vrouwenharen die over mijn gezicht zwaaiden, de zachte, in een strakgespannen bloesje opgesloten borsten van een verder onzichtbaar meisje die langs mijn hunkerende lijf streken, ineens een zoetig, snel weer verdwijnend vleugje van hasjrook. Geen 'vice', maar die hele schemerdonkere atmosfeer van oorverdovende muziek, ritme en rook werkte zo verslavend dat ik niet meer was weg te slaan van de kelders.

'La Rose Rouge van de rue de Rennes,' zei Claude, 'daar heerst "le vice".' We liepen erheen, de lange, al nachtstille rue de Rennes in. La Rose Rouge was een grote, donkere ruimte met een dansvloer en de allures van een exclusieve nachtclub. In het licht van de schijnwerpers stond een van top tot teen in het zwart gehuld meisje met een bleek gezicht en lange zwarte haren. Ze had een prachtige, enigs-

zins rauwe stem en zong een lied dat me uit het hart was gegrepen: 'Je haïs les dimanches'. Ik had het zelf geschreven kunnen hebben, dacht ik. Maar al haatte ze net als ik de zondagen, ook Juliette Gréco personifieerde het toppunt van de zonde niet. Ik begon me al af te vragen wat Claude nu uiteindelijk onder 'le vice' verstond. Hij weigerde dat te specificeren. 'Wacht maar af,' zei hij telkens geheimzinnig.

Juist toen we uit La Rose Rouge wilden vertrekken, kwam er een kennis van hem aan ons tafeltje zitten, een rijzige figuur in een zwart pak met een grijze coltrui, die ik al eens eerder in de wijk had zien rondscharrelen. Hij had grijzend haar, een kaarsrechte, scherpe neus, een buitengewoon hoog, terugwijkend voorhoofd en grijze ogen met zware, zwarte wenkbrauwen. Het prototype van een zeer decadente aristocraat, dacht ik. Hij stelde zich voor en zei toen, alsof het zijn beroep was: 'Je suis pédéraste.' Het klonk alsof hij er erg trots op was, en dat was hij ook, want terwijl we even later door de rue de Rennes naar de Boulevard Saint-Germain terugliepen, roemde hij in zeer bloemrijke, poëtische bewoordingen de onvergelijkelijke schoonheid van de pederastie, haar diepgaande ethische en filosofische implicaties en de etherische zuiverheid van de oude Griekse knapenliefde, die mijlenver verheven was boven de banale, vulgaire, louter dierlijke passie tussen man en vrouw, et cetera, et cetera. Er kwam geen eind aan. Ten slotte gaf hij me zijn visitekaartje, waar zoals ik al verwachtte een driedubbele achternaam op stond, maar die ben ik inmiddels vergeten.

'Hij is een intieme vriend van Jean Cocteau,' lichtte Claude me in, toen we hem kwijt waren, 'la personnification du vice.'

We vormden een raar stelletje, het groepje existentialisten waarvan ik min of meer actief deel uitmaakte, voorzover je dan van actief kunt spreken. Overdag hingen we

urenlang in Le Mabillon of Le Bonaparte, levend op een café-crème, een stuk brood of een zakje frites. Af en toe gingen er een paar naar buiten om over te gaan tot het ritueel dat 'faire la cloche' werd genoemd. Wie nog nooit gebedeld had, wie nog nooit, al was het maar voor een paar uurtjes, het leven van een clochard had geleid, telde niet mee. Het kwam erop neer dat je met een ontwapenende glimlach een paar langslopende, nieuwsgierig om zich heen kijkende toeristen aanklampte om hun wat geld af te troggelen. Nou, dat vond ik helemaal niet leuk, zeker niet in mijn eentje. Met twee of drie man durfde ik desnoods nog wel, ik voelde me er nu eenmaal toe verplicht, maar als ik het kon vermijden deed ik er niet aan mee, want ik schaamde me dood. Ik was zelfs blij als zo'n toerist zonder te reageren doorliep of gewoon 'nee' zei, alles liever dan een munt van tien franc aan te nemen en 'merci beaucoup' te moeten zeggen. Het liefst had ik die mensen willen uitleggen: 'Ik ben eigenlijk niet echt zo, meneer, mevrouw, ik doe alleen maar alsof.'

Ik was ook niet echt wat je noemt arm. Ik kreeg moeders toelage, verdiende af en toe wat bij met oud papier, maar er waren altijd wel dagen dat ik zelfs geen geld had om een boekje maaltijdbonnen te kopen in de rue Soufflot, en dan bestond ook voor mij de hoofdmaaltijd uit niet meer dan een homp in koffie gesopt brood.

In ons groepje zaten een paar prettig gestoorde monarchisten, behalve Claude Moreau nog een verlopen markies – een tamelijk dikke knaap met een rond hoofd en een keurig getrimde snor, die Jean-Silve de Ventaron Barbot de Terreville heette – en een van oorsprong Italiaanse jongen met blonde krullen, Christian. Van hem werd beweerd dat hij fascist was. Hij liet zich dat om de een of andere reden graag aanleunen. Hij droeg altijd zwarte hemden, maar dat viel nauwelijks op in een milieu waar zwart in de mode was, en hij zong vaak de lof van Mussolini. Ik had sterk de

indruk dat hij het alleen maar speelde, omdat hij het leuk vond te choqueren. Zijn tegenpool was een al wat oudere, linkse, volslagen gedesillusioneerde Spaanse republikein die César heette. Deze was in de winter van '38-'39 over de Pyreneeën gevlucht en had de hele oorlog in de maquis gevochten. Dan was er nog Ghislain, een ongelofelijk smerige kunstschilder met een lange, verwilderde baard van onbestemde kleur. Hij paste de conceptuele kunst avant-la-lettre in zijn zuiverste vorm toe, want hij had nog nooit penseel of potlood op doek of papier gezet. Hij praatte er alleen maar over, maar was wel altijd omringd door een stuk of drie, vier jeugdige groupies, die er zo mogelijk nog goorder en grauwer uitzagen dan hij, zodat je iedere lust verging om zelfs maar in gedachten met ze naar bed te gaan.

Van vrijwel alle anderen ben ik zowel de namen als de gezichten vergeten. Er waren enkele beginnende dichters en schrijvers bij of mensen die daarvoor door wilden gaan. Gaston Criel kwam, al hoorde hij er niet echt meer bij, ook wel eens een café-crème in Le Mabillon drinken. Hij was een bleke, sombere jongen in een zwarte coltrui, die ons altijd vriendelijk toeknikte en er soms bij kwam zitten om een praatje te maken, maar zich verder afzijdig hield, want hij was echt aan het schrijven. Hij genoot toen al een zekere faam omdat hij in een dienstbodekamertje boven het appartement van Jean-Paul Sartre woonde, de meester vrijwel dagelijks zag en ook een tijdje secretaris van Gide was geweest. Een paar jaar later, toen zijn nogal opzienbarende roman–*La grande foutaise*–verschenen was en ik artikelen voor een respectabel Nederlands weekblad schreef, heb ik hem in dat rommelige, overvolle kamertje geïnterviewd. 'Ik heb aangetoond dat alle waarden waar de mensen zo graag in geloven, vals zijn,' zei hij. 'Alles is vals. Dat is alles, en verder is er niets.'

Sommigen van de dichters in ons groepje publiceerden

in gestencilde blaadjes of in eigen beheer uitgegeven boekjes die we dan met ons allen aan caféklanten en voorbijgangers probeerden te verkopen. Dat was in elk geval minder beschamend dan bedelen, maar de praktijk wees uit dat het gemakkelijker was de mensen geld af te troggelen dan hun een boekje met mooie poëzie te verkopen.

Ik herinner me één gedicht dat volgens de auteur het kortste poëem was dat ooit in de geschiedenis van de dichtkunst geschreven was. Het was inderdaad nog één regel korter dan: 'Hier ligt Poot, hij is dood.' Het luidde: 'Je suis un vers solitaire', een versregel die niet alleen een opmerkelijk binnenrijm bevat, maar ook buitengewoon rijk aan betekenissen is, want als je de s van vers wegdacht, stond er: 'Je suis un ver solitaire', ik ben een lintworm, zodat het, als je het hoorde voordragen, niet alleen de grote eenzaamheid van een eenzaam vers weergaf, maar ook die van een eenzame worm. Voor de rest was het vooral veel epigonisme van Jacques Prévert, die in onze kringen als de grootste dichter aller tijden gold, nog groter dan Paul Éluard, en van Isidore Isou, de lettristische dichter.

De lettristen organiseerden eens een poëzieavond in een zaaltje in de rue de l'École de Médecine. Het zaaltje stroomde vol met studenten en ander jeugdig volk. De volslagen onbegrijpelijke, maar wel zeer muzikale verzen werden gevoelvol voorgedragen door een mooi, lang meisje van een jaar of twintig. Het was wel duidelijk dat, als dat niet het geval zou zijn geweest, er geen hond naar de gedichten was komen luisteren. Ook nu werd er trouwens weinig geluisterd. Haar voordracht werd algauw onhoorbaar doordat het mannelijk gedeelte van het publiek, dat veruit in de meerderheid was, luidkeels 'À poil! À poil!' begon te roepen, waar het meisje terecht geen gevolg aan gaf. Ze hield al haar kleren aan en ging nog een tijdje wanhopig door met reciteren, maar het lawaai werd steeds erger, want het geroep bleef aanhouden, waarop de vrouwen

onder het publiek met schel gekrijs begonnen te protesteren, zodat er helemaal niets meer van haar te horen was. De begenadigde voordrachtskunstenares barstte ten slotte in tranen uit en verdween achter de coulissen. Ik vond het een beschamende vertoning maar, hypocriet die ik was, ik had haar, hoewel ik niet meedeed met het 'À poil!'-geroep, toch eigenlijk best naakt willen zien. En inderdaad, waarom zou je poëzie niet naakt kunnen voordragen, dacht ik.

Het was wel een spannend bestaan in dat milieu, een soort *vivere pericolosamente*, want Parijs was in die tijd een echte politiestad en er ging vrijwel geen avond voorbij of ergens in de wijk werd een razzia gehouden. Mijn papieren waren in orde, dus daar hoefde ik niet bang voor te zijn, maar toch, je kon nooit weten. Naar je papieren vroegen ze meestal niet eens. Een stuk of twee, drie overvalwagens – 'paniers à salade' werden ze genoemd, maar ze hadden niets van slamandjes; het waren sinistere, vierkante zwarte dozen op wielen – stopten voor een café waar verdachte elementen kwamen, en die kwamen bijna overal. Op hetzelfde moment gingen de portieren open, de agenten met hun witte knuppels en zwarte capes, plus nog een paar man in burger en met pistolen in de schouderholster, stormden het café in, namen iedereen zonder onderscheid mee en pas op het bureau controleerden ze of je papieren en je antecedenten in orde waren. Als dat zo was, dan kon je naar huis, maar je had dan intussen wel de halve nacht, door zwaarbewapende flics bewaakt, in een naargeestig lokaal op een houten bankje tussen allerlei gespuis gezeten.

Maar op de een of andere manier functioneerde er een perfect waarschuwingssysteem, want de solidariteit in onze kringen was bewonderenswaardig. Er was altijd wel iemand die, als hij je op straat tegenkwam of in het café langs je tafeltje liep, in het voorbijgaan fluisterde: 'Ze staan voor de Saint-Claude', of: 'Ze komen deze kant op, de rue

Dauphine is afgezet.' Dan pakte je je biezen en liep naar een ander café, of je zorgde ervoor met een wijde boog om Le Tabac Saint-Claude heen te lopen en de rue Dauphine te ontwijken. Dan maar een keer niet naar Le Tabou.

Een heel enkele keer bracht ik een halfuurtje door in een café dat weinig met de existentialistenscene te maken had, hoewel het midden in de wijk lag. Het was de Bar Jacob in de straat van dezelfde naam. Ik ging er hoofdzakelijk heen in de vage hoop er een of ander toeristenmeisje of au pair te versieren. Het was een klein, rommelig, altijd overvol café waar vooral rugzaktoeristen kwamen, onder wie soms erg aantrekkelijke meisjes. Er heerste een blijmoedige, pure, gezonde, padvinderskampachtige atmosfeer, lichtjaren ver verwijderd van de broeierige, onreine en volstrekt ongezonde sfeer van de existentialistencafés, waaraan ik overigens veruit de voorkeur gaf.

Er trad gek genoeg vaak een Hollander op, een lange, slungelige knaap van een jaar of veertig, die ondanks zijn jarenlange verblijf in Parijs erbarmelijk slecht Frans sprak, met een tenenkrommende Hollandse intonatie. Hij speelde er gitaar en zong liedjes, maar het idiote was dat hij helemaal geen gitaar kon spelen, zelfs niet de allereenvoudigste akkoorden. Hij rammelde maar wat los op dat ding, op alle snaren tegelijk en steeds maar dezelfde toon. Het was niet om aan te horen. De liedjes die hij zong waren van het allervreselijkst allooi, kampvuurversjes en dat soort dingen, en zingen kon hij ook niet, maar hij deed het allemaal met zo'n feestelijk elan en zo'n geweldige bravoure, dat het publiek wild enthousiast was en die rugzakmeisjes met smachtende bewondering naar hem opkeken. Hij hoefde zijn pink maar te bewegen en ze kropen al bij hem in bed, maar mij zagen ze niet zitten, dat was wel duidelijk.

Intussen begon ik me wel af en toe af te vragen of ik daar in Saint-Germain-des-Prés nu werkelijk mijn levensvervulling dacht te vinden. Nee dus, want de vraag stellen

hield het antwoord al in. Voor die jongens en meisjes daar impliceerde Sartres filosofie niet meer dan dat alles absurd en zinloos was, en het dus ook geen enkele zin had om wat dan ook te doen of je waar dan ook druk over te maken: à quoi bon? Een prachtig excuus om je willoos te laten meedrijven met de nergens heen leidende stroom van een zinloos en illusieloos bestaan, een houding die in wezen niet veel anders was dan die van iedere willekeurige spitsburger die zich met de stroom van valse illusies en valse bestaansredenen liet meevoeren. Al kon je natuurlijk altijd nog aanvoeren dat het een bewuste keuze was geweest waarvan je als goed sartriaan de consequenties en de verantwoordelijkheid aanvaardde.

Zo kon de meester het toch niet bedoeld hebben, dacht ik. Hoe dan wel, dat was me ook niet al te duidelijk. Van Husserl en Heidegger had ik nooit een letter gelezen en ik was dus nauwelijks voorbereid op de ontologische en fenomenologische denkbeelden die Sartre in *L'Être et le néant* ontvouwde. Daar kon ik dan ook niet doorheen komen. Maar de heldere, concieze stijl van *L'Existentialisme est un humanisme* bracht me, samen met die van enkele fragmenten uit *Situations*, zoals *La liberté cartésienne*, wel een eindje verder. Voor mij bleek zijn leer zelfs de bevestiging van iets wat ik al jarenlang intuïtief geweten had, de absolute, bevrijdende tegenpool van het verschrikkelijke dogma van de predestinatie, waarin ik was opgevoed. Uiteindelijk was ik al op mijn dertiende atheïst geworden zonder zelfs maar van het woord 'atheïsme' gehoord te hebben. Ik wist dus al dat ik alleen stond, alleen aan mezelf verantwoording verschuldigd was en niet aan een of ander hoger wezen dat ergens boven vanaf een onzichtbaar wolkje al mijn doen en laten via een heleboel onzichtbare touwtjes bestierde. Het tot zijn uiterste consequenties doorgevoerde atheïsme van Sartre was precies wat ik nodig had om mijn eigen vage denkbeelden op dat gebied bevestigd te zien.

Iedereen in Saint-Germain haalde natuurlijk uit de ideeen van de meester wat hem het beste uitkwam. Ook het mijne was een volslagen opportunistisch existentialisme, dat weinig met de echte existentiefilosofie te maken had. Ik was duidelijk geen Roquentin. Ik voelde geen angst, geen walging, had evenmin het gevoel tot vrijheid, tot totale eenzaamheid *veroordeeld* te zijn. Integendeel, die vrijheid en die eenzaamheid trokken me aan. Ik vond ze fantastisch, maar dan wel zonder 'die totale verantwoordelijkheid in de totale eenzaamheid die de onthulling van onze vrijheid is'. En de absurditeit van het bestaan wilde ik ook nog wel accepteren, maar zonder daaraan de logische consequenties te verbinden, want zonder illusies kon ik niet leven, ook al wist ik dat ze vals waren. En dus was ik vanzelfsprekend helemaal geen existentialist maar, om in de sartriaanse terminologie te blijven, een doodgewone *salaud* die zich aan escapisme schuldig maakte, met de schrale troost dat ik niet de enige was, want strikt genomen behoorde dan vrijwel iedereen tot de salauds.

En omdat een van mijn illusies was nu eindelijk eens die verdomde studie af te maken en dat 'nuttige lid van de maatschappij' te worden waar ik mijn oude moeder zoveel plezier mee dacht te doen, begon ik me geleidelijk terug te trekken uit de scene van Saint-Germain-des-Prés en weer wat vaker college te lopen. In de caves kwam ik nog wel af en toe, maar in en om Le Mabillon zagen ze me niet meer rondhangen.

Inmiddels had ik weer een andere bar ontdekt. Dat was Le Latin, in de rue Sarrazin, tussen de Boulevard Saint-Michel en de rue de l'École de Médecine in, een kort, smal straatje dat op de Saint-Michel uitkwam, dus nog net in het zesde arrondissement gelegen, maar al bijna in het vijfde, mijn eigen *quartier*.

7

Vandaag heeft de godganse dag dat liedje door mijn hoofd gespeeld. Ik kon het maar niet kwijtraken en het vervelende is dat ik niet meer weet hoe het heet. Het was gewoon een onbenullig Frans liedje uit het begin van de jaren vijftig. Wat later werd het ook in Nederland populair, maar toen hadden de Amerikanen zich er al meester van gemaakt en hoorde je het vroeger zo luchtige, klaterende musettemelodietje verwerkt tot een brutale trompetsolo met lelijke, lange uithalen. Ik maakte me daar toen behoorlijk kwaad om. Moesten ze weer zo nodig iets oorspronkelijk Europees veramerikaniseren en verpesten. Maar verdomme, hoe heette het toch ook weer? Veertig jaar geleden wist ik het nog. Mijn geheugen is ook niet meer wat het geweest is.

Niet dat het nu zo verschrikkelijk belangrijk is, zo'n stom liedje, maar iedere keer als ik het, terug in Nederland, op de radio hoorde, riep het een vleugje heimwee in me op, want het was het liedje van de bar Latin, waar het iedere middag zo vaak werd gedraaid dat je er ten slotte helemaal horendol van werd. Dat kwam door Nicole.

Nicole was het hulpje van monsieur Cécile, de uitbater van de bar. Monsieur Cécile, Italiaan van oorsprong, nogal dik en gedrongen – een jaar of vijftig zal hij geweest zijn – was een gemoedelijke, laconieke man die als een vader zorgde voor zijn vaste klanten. Je kon zelfs gemakkelijk krediet bij hem krijgen als hij je eenmaal kende. Nicole was een beetje dommig, nogal onaanzienlijk plattelandsmeisje van een jaar of achttien, niet echt wat je noemt een schoonheid, maar ook niet lelijk en met een figuur ergens

tussen mollig en hoekig in. Ze was absoluut niet geschikt voor dat werk, want ze deed op een wanhopig makende manier alles verkeerd en liet een hoop glaswerk stukvallen. Een regelrechte ramp voor monsieur Cécile, maar hij handhaafde haar zonder mopperen. Waarschijnlijk ging hij met haar naar bed, of misschien was ze wel familie van hem, niemand wist er het ware van. Wij, de vaste klanten, hadden als er niets anders ter beschikking was misschien ook wel met haar naar bed willen gaan – want ze had in elk geval de charme van het jeugdige – als ze niet een nogal onaangename lichaamsgeur om zich heen had verspreid, alsof ze zich van onderen nooit goed waste.

De schulden van een aantal klanten, die steeds hoger opliepen en ondanks de vriendelijke, zachtmoedige aanmaningen van monsieur Cécile nooit werden afgelost, waren er samen met de industriële hoeveelheden gebroken glaswerk de oorzaak van dat hij de bar na een paar jaar wegens faillissement moest sluiten. Het was nog een wonder dat hij het zo lang had volgehouden.

Le Latin was ongeveer even groot als laten we zeggen café Eijlders in Amsterdam. Als je er binnenkwam, had je net als in Eijlders de bar links, en in het smalle gedeelte rechts een aantal zitjes. Er was alleen geen verhoging achterin. Om een uur of vier 's middags ging hij open. Die eerste uren van de middag was het er nog stil en dan had het café iets intiems, iets intens huiselijks. Je voelde je er echt helemaal thuis. We zaten er met vier, hooguit zes man te kletsen of een of ander spelletje te spelen, poker, bridge of 421, en naar dat verdomde liedje te luisteren. Want Nicole was bezeten van dat liedje en zette het plaatje telkens weer op. Ze probeerde het ook mee te zingen, maar dat kon ze ook al niet. 'Nicole, alsjeblieft, iets anders nu, merde alors!' riepen we af en toe. François, de jongen uit Perpignan, probeerde het soms met 'La malagueña' te overstemmen, maar dat was ook niet om aan te horen. We kon-

den het haar er ook niet al te lastig mee maken, want de enige keren dat monsieur Cécile echt kwaad werd, was als er iemand aan Nicole kwam. Op een keer, toen hij er niet was, probeerde een van de jongens haar het plaatje met geweld afhandig te maken en iets anders op te zetten. Toen huilde ze zo hartverscheurend dat iedereen op slag medelijden met haar kreeg.

Later op de avond was het vanzelf afgelopen met dat musettemelodietje, want dan kwamen de Zuid-Amerikanen. Het café was een centrum van Spaanssprekende ballingen: Argentijnen die voor generaal Perón, Venezolanen die voor dictator Jiménez, Colombianen die voor Rojas Pinillo op de vlucht waren gegaan, en ook César, die al veel eerder voor Franco was gevlucht, kwam er vaak. Met de Zuid-Amerikanen werd het enorm gezellig in Le Latin. Algauw vond er een algehele verbroedering tussen ballingen en studenten plaats. Nicole kreeg geen kans meer haar plaatje op te zetten, want de Zuid-Amerikanen brachten hun eigen muziek mee. Ze speelden gitaar en zongen soms de hele avond. 'Se va el caimán, se va el caimán, se va para Baranquilla...', 'La mujer del panadero...', 'Una niña de quince años, a su madre preguntó...' Alleen wat fragmenten herinner ik me er nog van, maar ik leerde er wel mijn eerste Spaans.

Hun namen weet ik niet meer en hun gezichten kan ik me niet meer voor de geest halen, behalve Antonio, een zeer lange, altijd tot in de puntjes geklede Argentijn, die een prachtige sonore stem had en een gigantische vrouwenversierder was. Hij hoefde een vrouw maar even aan te kijken en ze viel al voor hem, onherroepelijk. Later, toen ik foto's zag van de in 1936 terechtgestelde oprichter van de Spaanse Falange, José Antonio Primo de Rivera, werd ik weer aan hem herinnerd: precies zo'n gezicht moet hij hebben gehad, lang, knap, met grote glanzende ogen en sensuele lippen, en met precies datzelfde mengsel van zelf-

verzekerde arrogantie, nietsontziende hardheid en zachte kwetsbaarheid dat bij jonge meisjes smachtende verliefdheid en bij oudere vrouwen vertedering en moederlijke gevoelens opwekte.

Er kwamen ook vrouwen in Le Latin. Conchita bijvoorbeeld, een Spaanse. Wat een beeldschoon meisje was dat, echt iemand om zacht smeltend verliefd op te worden. Ze was precies wat ik me als de klassieke Spaanse schone voorstelde. Romero de Torres had haar geschilderd kunnen hebben of als model voor het oude bankbiljet van honderd peseta kunnen gebruiken. Ze was ook heel lief. Ze praatte graag met me, zei ze. Ze was in Sevilla geboren en als heel klein meisje met haar moeder naar Frankrijk gevlucht, nadat haar vader door de fascisten vermoord was. Ik had haar wel in mijn armen willen nemen om haar te troosten, maar ze was erg zedig. Zelfs Antonio had geen kans gezien haar te veroveren. Eenmaal mocht ik haar thuisbrengen, helemaal naar de Boulevard Richard Lenoir, waar ze met haar moeder woonde. Bij de deur mocht ik haar een vluchtig kusje op de wang geven.

Patricia was lang niet zo mooi, maar ze had prachtige, immens grote bruine ogen en ze was heel wat gewilliger. Ze was een tamelijk dik meisje uit Montevideo in Uruguay, ze zat vol humor en ik kon ontzettend veel plezier met haar hebben. Ze straalde een soort warme gezelligheid uit, maar ze was ook een echte roddeltante.

Op een middag gingen we naar de bioscoop. We zaten nog geen vijf minuten in de donkere zaal toen ik haar hand voelde, die de mijne pakte en naar haar dijen bracht, die ik natuurlijk onmiddellijk geestdriftig begon te strelen, vooral toen ik merkte dat al dat weelderige, zachte vlees ook nog in kousen met jarretels was gehuld. We zagen de film niet eens uit, maar gingen regelrecht naar haar kamer en plofften op het enorm brede, zachte bed neer.

Maar Patricia woonde niet alleen. Er was ook nog een

witte keeshond met een grote roze strik om de nek. De hond kwam uit zijn of haar mand, sprong op het bed en begon kwaadaardig te keffen. Ik stond juist op het punt Patricia te penetreren. Mijn penis werd van schrik helemaal slap en was niet meer omhoog te krijgen. Patricia rolde van het bed van het lachen. Toch had ik nog een tijdje een soort verhouding met haar. Iedere keer als ik bij haar kwam, sprong dat jaloerse beest op het bed, maar op den duur wende ik eraan. De hond blijkbaar ook, want voortaan bleef hij rustig aan onze voeten liggen en keek me alleen maar af en toe kwaad aan.

* * *

Ik loop door de rue de l'École de Médecine, langs het sombere, bijna zwarte gebouw van de medische faculteit, sla de hoek van de rue Hautefeuille om en ga dan weer rechtsaf naar de rue Sarrazin, die ik helemaal uitloop tot aan de Boulevard Saint-Michel. Ik bekijk zorgvuldig iedere gevel. Nergens, nergens is zelfs maar het vaagste spoor te zien van iets wat de Bar Latin geweest zou kunnen zijn. Ik loop weer terug. Rue Hautefeuille, rue Hautefeuille, was het niet daar, in plaats van in de rue Sarrazin? De rue Hautefeuille, het korte stukje ervan dat van de École de Médecine naar de Boulevard Saint-Germain loopt. Ineens herken ik het, ineens zie ik, voel ik mezelf weer door dat smalle straatje lopen en even voor de hoek de bar binnengaan. Maar ook daar wijst niets erop dat er ooit een Bar Latin is geweest.

Ik steek het kruispunt van Boulevard Saint-Germain en Saint-Michel over, waar achter het hoge traliehek de half opgegraven ruïnes van de thermen van Cluny er nog net zo bij liggen als vijftig jaar geleden. Daar, aan de overkant, tegenover de hoek waar nu het café Le Cluny is, was eens de Dupont Latin, maar ook daar is geen spoor meer van terug te vinden. En dat was toch een behoorlijk groot café. Wat er nog wel is, dat is de

boekhandel van Joseph Gibert. Het moet hem erg voor de wind zijn gegaan, want zijn zaak is nu vele malen groter. De Joseph Gibert-winkels rijen zich aaneen langs de boulevard en er is zelfs een Joseph Gibert Jeune bij gekomen.

* * *

Op een keer kreeg ik weer een briefje van een Hollands meisje dat naar Parijs was gekomen. Deze keer was het geen nichtje, maar iemand die ik van mijn schooltijd kende. Martine heette ze. Een tijdlang hadden we bijna iedere dag samen in dezelfde bus naar Gorinchem gezeten, waar zij de HBS bezocht en ik het gymnasium. Ik stapte al in Sliedrecht in en zij pas in Boven-Hardinxveld, en soms zaten we naast elkaar, meestal niet. Een keer, toen ordinaire jongens van de ambachtsschool me plaagden – want er gebeurde van alles in die bus; er werd zelfs eens een meisje door een stel jongens onzedelijk betast op de achterbank – nam ze het voor me op. Dat vond ik erg dapper van haar. Het mooiste was dat ze nog respect voor haar hadden ook, maar dat kwam misschien omdat haar vader het grootste bedrijf van het dorp bezat, een kleine scheepswerf waar vrachtschepen voor de kustvaart gebouwd werden. Waarschijnlijk dachten ze dat ze daar ooit nog eens zouden willen werken en dus moesten oppassen. Als de winter voorbij was, gingen we op de fiets en dan kwamen we elkaar soms tegen en reden naast elkaar verder. Ze was lief, een beetje aan de mollige kant en had kort blond haar. Daar viel ik niet op, ik hield van lang.

In de acht jaar dat ik haar niet gezien had, was ze, net als ik, volwassen geworden, maar het viel me op dat ze nauwelijks veranderd was. Haar haar was nu halflang, maar op haar gezicht lag nog steeds hetzelfde waas van kinderlijke onschuld als toen ze vijftien was.

Tegelijk met dat briefje van haar lag er nog iets in mijn

sleutelvakje, een uitnodiging van de Cercle Louis XVII voor een bijeenkomst enkele dagen later, die zou worden opgeluisterd door de aanwezigheid van niemand minder dan 'Son Altesse Royale la Princesse Madeleine'. Wauw, dacht ik, dat was een prachtige gelegenheid om indruk op Martine te maken.

In die Cercle Louis XVII was ik enkele maanden eerder geïntroduceerd door de verlopen markies Jean-Silve de Ventaron Barbot de Terreville. Zelf kwam hij vanzelfsprekend al lang niet meer bij dat stelletje duffe ouwe lullen en verlepte taarten, maar hij gaf me zijn kaartje, het adres van de Cercle en de dagen waarop ze bijeenkwamen, want mij als Hollander zou dat vast wel interesseren.

Louter uit morbide nieuwsgierigheid ging ik er in mijn beste pak naartoe. Het was ergens in de buurt van de Avenue Matignon, een deftige wijk. Een knecht in livrei deed open. Een deftige dame liet me verder komen, luisterde welwillend toen ik haar mijn grote belangstelling voor de wetenschappelijk-historische activiteiten van de Cercle Louis XVII kenbaar maakte, en verbleekte toen ik de naam van Jean-Silve de Ventaron Barbot de Terreville noemde, die, zei ik, helaas verhinderd was. De dame antwoordde koeltjes dat dit niet erg was, want zijn aanwezigheid in de Cercle werd niet meer zo bijzonder op prijs gesteld. Ik begreep dat hij het zwarte schaap van die kringen was geworden. Maar, vervolgde de dame op warmer toon, ik moest me daar vooral niets van aantrekken. Als Hollander was ik van harte welkom. Want mijn land had in 1845 gedurende enkele maanden gastvrijheid verleend aan de toen al bejaarde zoon van koning Lodewijk de Zestiende, en daar leefde nog steeds een directe nazaat van die doorluchte vorst: Louis Henri Charles Adelberth de Bourbon.

Terwijl ze me naar de salon begeleidde, uitte ze de veronderstelling dat ik deze prins toch wel zou hebben ontmoet. Nu is Holland wel erg klein, maar Louis de Bour-

bon was ik er nog nooit tegengekomen. Ik loog dus maar dat ik wel met veel genoegen zijn verzen had gelezen.

In de salon vol achttiende-eeuwse meubelen zaten een stuk of wat buitengewoon deftige dames en heren die, toen de dame me had voorgesteld en daarbij ook nog op mijn diepgaande kennis van het dichtwerk van prins Louis de Bourbon had gewezen, opperden dat ik dan in de toekomst misschien wel eens een lezing zou kunnen geven over de poëzie van deze grote dichter. Jezus nee, dacht ik geschrokken, maar ik antwoordde welwillend dat ik hun voorstel in overweging zou nemen.

Toen stond de uitgenodigde historicus op om zijn referaat te houden over de vele onweerlegbare bewijzen die sinds de in het vorige jaar, 1950, in het Hollandse stadje Delft uitgevoerde lijkschouwing nog gevonden waren, en die ten overvloede aantoonden dat de zogenaamde Karl Wilhelm Naundorff, aldaar in augustus 1845, enkele maanden na zijn aankomst, op zestigjarige leeftijd overleden, in werkelijkheid wel degelijk prins Charles Louis de Bourbon en dientengevolge de wettige Lodewijk de Zeventiende was, waarmee de usurpators en andere tegenstanders nu definitief alle argumenten uit handen waren geslagen.

Dat referaat en de daaropvolgende discussies waren buitengewoon slaapverwekkend en ik ging dan ook niet meer naar de volgende bijeenkomsten, maar ze bleven me hun uitnodigingen sturen. Martine was opgetogen toen ik haar de laatste liet zien. 'Een echte prinses,' zei ze, en ze viel me om de hals van dankbaarheid en bewondering. Dat gaat goed, dacht ik.

We waren veel te vroeg en er was nog niemand in de salon toen we binnenkwamen. Er stond wel een indrukwekkende stoel, die ik er de eerste keer niet had gezien. Een stoel met een zeer hoge rug, armleuningen met leeuwenkoppen, veel rood pluche en krullerig verguldsel, en in

de bekleding van de rugleuning een met gouddraad geborduurd wapen compleet met kroon, maagden en de drie lelies.

'Gossie, wat een mooie stoel,' zei Martine. Ze stevende er zodra de livreibediende vertrokken was, onmiddellijk op af en nam plaats. 'Jij kunt er ook nog bij,' nodigde ze me uit.

'Ik weet niet of dat de bedoeling is,' zei ik aarzelend.

'Ik zit al, en niemand die me eruit krijgt,' antwoordde ze, en ze schurkte zich nog eens extra behaaglijk met haar rug tegen het koninklijk wapen aan.

Toen kwam de livreibediende binnen met twee piepkleine kopjes koffie op een minuscuul zilveren dienblaadje. Hij liet het bijna vallen van schrik. 'Madame, c'est le trône,' zei hij letterlijk. Hij was er helemaal onthutst van. 'C'est le trône de son Altesse la Princesse Madeleine,' zei hij nog eens.

Martine stond gehoorzaam op en kwam braaf naast me zitten, terwijl de livreiknecht een plumeau haalde en ostentatief zitting, rug en armleuningen van de troon begon af te wapperen. Net op tijd, want op dat moment ging de deur open en schreed de prinses binnen, een al bejaarde en behoorlijk gezette dame, gevolgd door de andere gasten. Dat wij daar al koffie zaten te drinken, klopte duidelijk niet met het protocol, maar niemand zei er iets van. Men keek alleen op een discrete manier lichtelijk bevreemd.

Toen we, zonder openlijk in slaap te vallen of de slappe lach te krijgen, de lezing en de discussies uitgezeten hadden, wat beleefdheden hadden uitgewisseld en ook de bejaarde prinses voorzichtig en met een lichte nijging de hand hadden gedrukt, vertrokken we en liepen een beetje lacherig door de Avenue Matignon, op weg naar de metro en, hoopte ik, naar mijn kamer. Maar het was inmiddels donker geworden en eerst wilde ik haar nog iets van het vroege nachtleven laten zien. Van jazz hield ze niet en naar

mijn gewezen stamkroegen in Saint-Germain-des-Prés bracht ik haar liever niet. Ik besloot met haar naar Le Latin te gaan, zoals ik wel vaker deed met meisjes die ik pas ontmoet had. Ik had al eens iemand bewonderend en afgunstig horen zeggen: 'Allemachtig, wat breng jij vaak meisjes mee, en telkens weer andere, hoeveel heb je er wel?' Wat voelde ik me toen trots. Waarschijnlijk hoopte ik eens de reputatie van Antonio te kunnen overtreffen. Maar goed, ik besloot haar dus triomfantelijk aan mijn vrienden in Le Latin te tonen.

Had ik dat nu maar niet gedaan, want juist Antonio was er, veel vroeger dan anders. Toevallig had hij op dat moment niets om handen. Het meisje Martine had het geweldig naar haar zin met al die charmante aandacht die al die aardige Zuid-Amerikanen aan haar besteedden, en vooral die ontzettend knappe, lange Argentijn. Hij leek wel zo'n romantische tangodanser. Ik was nergens meer, dat was duidelijk. Ik begon al de sceptische, ietwat medelijdende blikken van mijn Franse vrienden te voelen. Om een nog droeviger figuur te voorkomen wendde ik een andere afspraak voor, riep vrolijk 'Amuseer je!' naar Martine en ging naar huis.

Voor de volgende middag hadden we weer afgesproken, deze keer om iets cultureels te doen. Zonder veel hoop dat ze zou komen, ging ik naar La Capoulade, en waarachtig, tot mijn verbazing kwam ze toch, al was het een kwartiertje te laat. Ik hoefde niet eens te vragen wat er gebeurd was. Het waas van kinderlijke onschuld was van haar gezicht verdwenen, en daar was een even onmiskenbaar waas van zondebesef voor in de plaats gekomen. Hij was zo onweerstaanbaar, zei ze. Ze was helemaal slap en willoos geworden. Ze waren gaan dansen en daarna had hij haar meegenomen naar zijn appartement en haar ontmaagd. Ze voelde zich vreselijk schuldig, zei ze ook nog.

'Waarom zou je?' antwoordde ik quasi-onverschillig. 'Als je het maar fijn hebt gehad.'

* * *

Gedreven door een dringende fysieke behoefte stap ik in de rue de Rivoli, ter hoogte van het Hôtel de Ville, het eerste het beste café binnen dat ik tegenkom, een doodgewone volkskroeg zo te zien. Achter de bar staat een reusachtige dikke man in grijs T-*shirt met lang, grijzend haar en een woeste grijze baard te praten met twee middelbare mannen die staande aan de* zinc *een rouge drinken. Ik hou niet meer van staande drinken, ook al kost het zittend tweemaal zoveel. Mijn* déca-crème *– de rage van afkortingen richt steeds ernstiger verwoestingen aan in de Franse taal; zelfs* décaféiné *vinden ze al te vermoeiend om in zijn geheel uit te spreken – wordt me gebracht door een dikke jongen in een wit* T-*shirt, dat op de rug het koninklijk wapen blijkt te tonen. Merkwaardig, denk ik.*

Ik kijk om me heen. Reusachtige, door glas beschermde schilderijen van middeleeuwse oorlogstaferelen waarop geharnaste ridders op briesende paarden achter witte banieren met het Kruis aan rennen en met hun zwaarden op goddeloze tegenstanders inhakken, nemen twee muren van het café volledig in beslag. In het hoekje tegenover me, waar drie slaperige heren zitten, hangen grote, van handtekeningen voorziene portretfoto's van de graaf van Parijs, alleen of met zijn gezin. Er staat ook een glazen vitrine vol relikwieën: medailles, ridderordes, sjerpen, heiligenbeeldjes, oude wapens en vrome prentjes. De rest van de wanden is van boven tot onder volgehangen met oude en nieuwe affiches en aankondigingen, die evenementen in een ver of recent verleden of in de nabije toekomst aankondigen: 'Processie ter ere van de Maagd Maria', 'Legitimistische pelgrimstocht naar Sainte-Anne-d'Auray', 'Grote legitimistische bijeenkomst ter ere van de martelaren van 1793, gevallen voor God en de Ko-

ning, op de Leeuwerikenberg (Vendée)', 'Pelgrimstocht van de Katholieke Traditie'.

Leuk, denk ik, origineel om zulke dingen in een kroeg te hangen, ik zie dat al in een Amsterdams grachtengordelcafé.

Ik vraag aan de dikke jongen waar die curieuze decoratie vandaan komt.

'Meneer, dat is geen decoratie. Wij zijn een royalistisch café,' zegt hij met ongeveinsde trots.

De ironie van het noodlot, denk ik, die me bijna vijftig jaar na mijn bezoek aan de Cercle Louis XVII in een café van de legitimisten terecht doet komen.

Als ik de kroeg verlaat, zie ik dat hij Bar Les Templiers heet.

* * *

Later zijn Martine en ik een keer uit rijden gegaan in het autootje dat ze net van haar vader had gekregen, zo'n minuscuul Renaultje met vier piepkleine deurtjes en het motortje achterin. Ze had pas rijexamen gedaan en het ging allemaal nog een beetje onwennig, maar ik kon helemaal niet rijden en had dus geen kritiek. Ze was toen al verloofd met een jonge Fransman die Michel heette. Ze zouden gauw gaan trouwen, zei ze. Ik vroeg maar niet of er soms een Argentijns kindje op stapel stond, maar dat leek niet waarschijnlijk. Die episode was al te lang geleden.

Niet veel later stelde ze me voor aan haar toekomstige echtgenoot, die iets in het leger was. Daar zag hij ook helemaal naar uit. Een fanatiek-patriottistische kop had hij, zo'n strak, mager gezicht met heel dunne, geknepen lippen, niet veel meer dan twee lijntjes, kleine, harde, staalgrijze ogen en kort, blond borstelhaar. Als hij lachte, was het een soort verstarde grijns, ongeveer zoals in oude Franse gangsterfilms de acteur produceerde die de rol van 'le dur des durs' moest spelen. Maar verder was hij wel

aardig. Hij nam me zelfs een paar keer mee als hij met Martine bij zijn ouders ging eten.

In het leger was hij officier bij de para's en hij leidde parachutisten op. Jaren later, toen de onafhankelijkheidsoorlog in Algerije uitbrak en ik over de wreedheden las die de Franse paratroopers daar begingen, dacht ik nog wel eens aan hem en vroeg me af wat hij op dat moment deed. Hij probeerde me indertijd over te halen een cursus parachutespringen te volgen, want burgers mochten er ook aan meedoen. Dat leek me wel wat. Uiteindelijk was het mijn bedoeling Fransman te worden. Ik sprak als de Fransen, met exact de juiste intonatie, en zelfs mijn accent was nauwelijks van dat van een echte Fransman te onderscheiden. Ik gesticuleerde als de Fransen, ik rookte als de Fransen, met het smeulende peukje in de rechtermondhoek, nonchalant over de onderlip bengelend, ik droomde in het Frans en dacht in het Frans, ik dacht zelfs als de Fransen, meende ik, dus waarom zou ik nog Nederlander blijven? Dat ik nog geen stappen had ondernomen om me te laten naturaliseren, kwam alleen maar omdat het er alsmaar niet van kwam. En als ik Fransman wilde worden, dan zou ik toch in dienst moeten, dus waarom niet alvast leren springen? Leuk, met vliegtuigen en zo, en heerlijk zweven in de vrije lucht.

Ik mocht een keer mee om alvast te kijken hoe die opleiding in zijn werk ging. De cursisten waren nog in het stadium dat ze leerden vallen. Ze klommen achter elkaar op een hoge houten stellage en dan moesten ze zich op bevel met volle bepakking laten vallen en op de juiste manier om en om rollen. Bijna niemand deed het goed en ik zag heel wat diep ongelukkige, van pijn vertrokken gezichten en hinkende gestalten. Nee, niets voor mij.

Enkele dagen later zat ik weer eens zonder geld en hij leende me grootmoedig een paar duizend franc. Maar door

een poststaking kwam moeders toelage te laat en ik kon het niet op de afgesproken dag teruggeven. Hij keek me aan met zijn kleine, harde oogjes en die dunne, geknepen mond, en zei: 'Des Français comme toi, on n'en veut pas.'

* * *

De lift in Hôtel du Brésil is zo klein dat hij met moeite plaats biedt aan twee magere mensen zonder bagage of aan één mager mens met een heel klein koffertje. Als een wat gezet persoon erin zou stappen, zou de liftdeur niet meer dicht kunnen. Zelfs ik moet mijn buik intrekken. Ik denk dat de mevrouw van het hotel haar gasten op uiterlijk en omvang selecteert.

Onze kamer is zo klein dat we nauwelijks langs elkaar heen kunnen lopen zonder elkaar op de tenen te trappen. Het tweepersoonsbed blijkt niet meer dan een twijfelaar, ternauwernood breed genoeg voor twee. Als je je na het douchen wilt afdrogen, moet de badkamerdeur open, anders stoot je je ellebogen. Voor het bedrag dat dit kamertje per nacht kost, zou je in Madrid een suite met ligbad kunnen krijgen en een modaal gezin in Calcutta zou er een maand lang vorstelijk van kunnen leven. Maar het ergst van al vindt M. de plastic geraniums.

Alle aantekeningen schrijf ik in een opschrijfboekje met oranje kaft. Ik werk ze uit in een spiraalcahier met zwarte kaft.

Vannacht droomde ik dat ik logeerde in een gehucht ergens boven op een berg. De laatste dag brak aan. Ik keek door het raam. In het oosten, achter de nog zwarte bergen, vertoonde zich het eerste daglicht, een oranje gloed met groenachtige weerschijn. Ik zal dit uitzicht missen, dacht ik terwijl ik naar buiten liep. In het westen was de hemel nog nachtzwart, met een heldere maansikkel. De taxi die me naar beneden bracht, nam razendsnel de haarspeldbochten, maar ik was niet bang. Hoe heet het hotel ook weer waar ik zijn moet, vroeg ik me af. O ja, hotel Alcántara. Beneden in het grote dorp was het nog nacht. Pas toen ik al uit de taxi was gestapt en de gelagkamer van hotel

Alcántara binnenging, realiseerde ik me dat ik mijn koffers boven had laten staan. In die koffers zaten het oranje opschrijfboekje en het zwarte schrift, mijn werk, alles wat ik had opgeschreven en waarzonder ik niet verder kon. Ik raakte in paniek. Ik moest onmiddellijk terug, de berg op om mijn koffers te halen, maar de taxi was al weggereden en in het dorp was geen enkel vervoermiddel dat me boven kon brengen. Mijn paniek nam toe. Zonder het oranje notitieboekje en het zwarte schrift zou ik mijn boek niet kunnen schrijven, mijn levenswerk. Iemand zei me dat hij wel iemand wist. Hij belde op en gaf de telefoon aan mij. Aan de andere kant van de lijn sprak een stem Nederlands. Het bleek een jonge journalist te zijn die voor een Spaanse krant schreef. 'Dat zijn er niet veel,' zei ik, 'Hollanders die voor Spaanse bladen schrijven.' 'Nee,' zei hij, 'jij en ik, verder niemand. Ik kan je wel boven brengen met mijn auto, maar dan wil ik wel een stukje over je schrijven voor mijn krant. Voor wat hoort wat.'

Toen ik wakker werd, knipte ik het licht aan en keek haastig of het oranje boekje en het zwarte schrift nog op het nachtkastje lagen. Ze lagen er nog.

8

9, rue Victor Cousin. Wat was daar? Het is een straatnaam die zomaar ineens in mijn herinnering is komen bovendrijven, met huisnummer en al, maar het roept geen enkele associatie bij me op. En toch moet er iets geweest zijn wat, al was het maar heel vluchtig, een rol speelde in mijn leven. Rue Lhomond, rue Le Goff, rue l'Abbé de l'Épée, place Sainte-Geneviève, rue d'Ulm, rue des Fossés Saint-Jacques, rue du Pot de Fer, al die namen, ik herinner ze me nog alsof het de straatnamen van een klein dorp zijn waar ik mijn leven lang gewoond heb. En natuurlijk, het vijfde arrondissement, het Quartier Latin, was in zekere zin een dorp, op de manier waarop Greenwich Village en Little Italy dorpen zijn. Alleen de rue Victor Cousin was uit mijn geheugen verdwenen en komt nu zonder enige aanleiding plotseling boven.

Al die straatnamen hadden wel ergens mee te maken: in de rue Lhomond was de eerste studentenfoyer waar ik at, en ik kwam dan altijd door de rue d'Ulm, aan de place Sainte-Geneviève stond de Bibliothèque Sainte-Geneviève, waar ik soms een hele middag zat te studeren en me altijd weer verbaasde over de obscene graffiti aan de binnenkant van de deuren van de mannen-wc's, die voor een groot deel door meisjes geschreven waren, zo in de trant van: 'Viens, que je te la suce, Suzette', gevolgd door een telefoonnummer. Soms, als de nood erg hoog was, had ik zin om zo'n nummer te bellen en me door Suzette of hoe ze ook heten mocht te laten pijpen. Ik deed het toch maar niet, ik vertrouwde het niet helemaal.

Maar nummer 9 van de rue Victor Cousin, die in het

verlengde van de rue Le Goff lag, het enige zijstraatje van de rue Royer-Collard? Wacht even, in de rue Le Goff was het Russische restaurant waar ik wel eens ging eten, maar dat gebeurde pas in het laatste jaar, toen ik met al die Russen omging. Rue Victor Cousin... Ineens komt er een flard van een andere herinnering, waarvan ik het gevoel heb dat die ermee te maken zou kunnen hebben: een kamer waar ik enkele dagen woonde of logeerde. De kamer van iemand anders, maar waarom zou ik, als ik er vlakbij zelf een kamer had? En toch is er die kamer, die niet de mijne was, en ik was er alleen.

Ik zie mezelf er staan, bij het onopgemaakte bed, een hoop rommel overal, kleren, boeken, manuscripten. Ik was net opgestaan en keek door het open raam naar de huizen aan de overkant, waar ook een open raam was – het moet dus zomer zijn geweest – en voor dat open raam liep een meisje of jonge vrouw heen en weer. Ze was in haar nachtpon, die ze langzaam over haar hoofd trok. Ik zag haar borsten, die brutaal naar voren staken en grote, spitse tepels hadden. Ik bleef kijken, want ik was ook een beetje een voyeur in die tijd, als de gelegenheid zich voordeed. Ze had een groen slipje aan en ik hoopte dat ze dat ook zou uittrekken, maar dat deed ze niet. Ze liep naar de spiegel en begon langzaam en langdurig haar haar te borstelen, dat lang en donker was, en haar borsten wipten dan telkens even op. Toen ze daarmee klaar was, gespte ze een groene bh om, liep naar een kast achter in de kamer, pakte er een jurk uit en kleedde zich verder aan.

Wat een merkwaardig, absurd mechanisme is het geheugen toch, dat zo'n idiote, volstrekt onbelangrijke herinnering in al haar details terugkomt, terwijl veel belangrijker zaken, zoals de onbeantwoorde vraag van wie die kamer was en waarom ik er logeerde, voorgoed van de vaste schijf gewist lijken.

Of toch niet helemaal misschien. Er komt weer een

flard boven. Ik zie mezelf, doodmoe en slaperig van een hele nacht discussiëren, de trap opgaan en de sleutel in het slot van mijn kamerdeur steken, maar hij gaat er niet in. Nog eens proberen, zo zat ben ik toch niet? Maar het lukt weer niet, en dan zie ik het. Het sleutelgat is dichtgemaakt met keihard geworden was. Een stille wenk van monsieur Goulet om me te laten weten dat ik een paar maanden achter ben met de huur. Kan het zijn dat iemand, maar wie in godsnaam, zo vriendelijk is geweest me toen die kamer in de rue Victor Cousin te lenen? Nee, want ik herinner me nu ook dat diezelfde morgen monsieur Goulet na een kleine reprimande de deur weer voor me openmaakte. Sommige vragen zullen wel voor altijd onbeantwoord blijven.

* * *

9, rue Victor Cousin. Om te proberen het mysterie op te lossen, loop ik de rue Le Goff uit, steek de rue Soufflot over en ga verder de rue Victor Cousin in. 'Victor Cousin, 1792-1864, philosophe et homme politique' lees ik. Ik loop aan de even kant. Het straatje is heel kort en eindigt bij nummer 12. De oneven kant van de straat wordt grotendeels in beslag genomen door een gedeelte van de voorgevel van de universiteit, en de rest komt niet verder dan nummer 7. Mijn geheugen heeft een vreemd spelletje met me gespeeld.

Ik ga de rue Soufflot weer in, kom langs nummer 15, waar nog steeds, net als vroeger, lange rijen studenten voor de ingang staan, loop achter het Panthéon langs en bereik de place Sainte-Geneviève. Daar staat de gelijknamige bibliotheek, een streng, klassiek renaissancegebouw, dat ineens meer recente herinneringen aan Florence bij me oproept dan verre, grijze reminiscenties aan de jaren vijftig. Ik ga naar de ingang. Die is dicht. Een handgeschreven papier op de deur vermeldt dat de bibliotheek wegens een vierentwintiguursstaking van het bibliotheekperso-

neel de hele dag gesloten blijft. Op een bordje naast de ingang staat dat om veiligheidsredenen uitsluitend mensen met een geldig pasje toegang hebben. Wat was de wereld vroeger veilig, denk ik.

Ik loop verder richting rivier, steek de rue des Écoles en de Boulevard Saint-Germain over en kom in het straatjeslabyrint rondom de kerkjes Saint-Sévérin en Saint-Julien-le-Pauvre. Daar ergens moet de Kentucky zijn geweest, de Kent, en daar ook moet het Joegoslavische restaurant zijn waar ik eens het bekoorlijke filmsterretje Marina Vlady ontmoette. Hoewel het er stikt van de etnische eethuisjes, van een Joegoslavisch of ex-Joegoslavisch restaurant is niets te bekennen. Het is hier een complete kermis geworden. Alle toeristen van heel Parijs lijken op dit punt samengestroomd te zijn. Alleen al in de rue de la Harpe zijn meer toeristische Griekse restaurants dan in Athene op de hele Plaka en omgeving bij elkaar. Ook La Rose Rouge blijkt opgeslokt door de Griekse invasie.

Ik loop terug, neem het vertrouwde, steil oplopende perspectief van de rue Saint-Jacques in me op, met rechts het lange, donkergrijze massief van de Sorbonne, waarboven de toren van het observatorium met zijn kopergroene koepel op een rare manier uitsteekt, alsof hij er niet helemaal bij hoort. Via een van de achteringangen kom ik op de binnenplaats. Het begint te regenen. De keien glimmen en weerspiegelen fragmentarisch de koepel en de barokke gevel van de kapel. Ik ga op de stenen bank onder de arcaden zitten. Studenten lopen af en aan, met een krant of paraplu boven het hoofd, boek of cahier onder de arm of in het rugzakje. Achter mijn rug zijn nog steeds de nogal lelijke, donker geworden muurschilderingen van een zekere J. J. Weerts.

Een plotselinge herinneringsflits komt boven. Een zesentwintigste juni, ik was jarig en zat hier op diezelfde stenen bank, zoals ik er zo vaak had gezeten voordat de colleges begonnen. Ik zat hier, met boeken en schriften naast me op de bank gelegd en de opengevouwen krant in mijn hand, en ik voelde me helemaal niet jarig. Dat voelde ik me toch al nooit, maar die keer nog

minder, want ik had net in de krant gelezen dat de oorlog in Korea was uitgebroken. Voor het eerst voelde ik me op een vage manier betrokken bij de dingen die ver buiten mijn wereldje aan het gebeuren waren. Ik kreeg ineens het gevoel dat die dingen bedreigend voor me waren en misschien wel op een onaangename manier in mijn leven zouden ingrijpen zonder dat ik daar iets tegen kon doen.

Ik sta op, loop de gang in en neem de lift naar de vierde en hoogste verdieping, waar de archieven zijn. Een aardige, ietwat gezette dame begrijpt onmiddellijk wat de bedoeling van mijn eigenaardige verzoek is. Ze staat van achter haar computer op, haalt vier zware boeken die in lichtgrijs maar al aardig vergeeld linnen gebonden zijn, uit een kast en legt ze voor me op tafel. Na het invullen van een paar formulieren mag ik ze openslaan en bestuderen.

De boeken beslaan de jaren 1949-1954. Wat ik zoek zijn de namen van enkele professoren die uit mijn geheugen verdwenen zijn, misschien wel verdrongen door schuldgevoel omdat ik die studie nooit heb afgemaakt. Zijn ze zo belangrijk, die namen? Nee, helemaal niet. Ik kan best zonder, maar ik kan het niet uitstaan dat ik ze vergeten ben, en ja, zodra ik ze zwart op wit voor me zie, herken ik ze weer. 'Histoire de la Langue française: Prof. Charles Bruneau', en later 'M. Frappier; M. Wagner: Littérature du Moyen Age, amphithéâtre Michelet', en ach ja, 'M. Pierre Le Gentil, Littérature pré-classique, amphithéâtre Edgar Quinet', en niet te vergeten 'M. Jean-Marie Carré' van 'Littérature comparée'. Ik probeer me hun gezichten voor de geest te halen, maar dat is te veel gevraagd. Af en toe verschijnt er een schimmig gelaat, maar ik weet niet meer bij welke naam het hoort.

Even later zit ik in het amphithéâtre Michelet. De zaal is stampvol, ik kan nog net een plaatsje bij de ingang vinden, naast een jonge Vietnamees. Niemand kijkt bevreemd op, niemand lijkt zich af te vragen wat die ouwe baardmans daar tussen al die studenten – voor het merendeel meisjes – te zoeken heeft. De

zaal is kleiner dan ik me herinnerde, maar er is niets veranderd. Dezelfde bruine lambriseringen, dezelfde houten banken, links van me de hoge ramen met de kleine ruitjes waar het grijze middaglicht door valt, de ietwat hoge, monotone stem van de professor. Het zou monsieur Wagner kunnen zijn, denk ik, of was het monsieur Le Gentil, die ook zo'n hoog stemgeluid had? Het idee dat die allemaal al lang dood zijn, en dat ik nog steeds leef en weer hier zit. Jezus wat ben ik al oud.

In het reusachtige amphithéâtre Richelieu met zijn hoge, ovale daklicht is het stiller. Er zitten maar enkele studenten over de hemicyclus verspreid, en de professor is er nog niet. Ik ga zitten en ruik dezelfde oude geur. Ook hier is niets veranderd. Zelfs de afzichtelijke romantische schilderijen vol rozig blanke, wulpse, halfblote dames, die beter op hun plaats zouden zijn als decoratie voor een ouderwets bordeel, hangen er nog.

* * *

Er waren ook perioden dat ik veel geld had, of meer dan normaal in elk geval. Waarom dat zo was, kan ik niet meer achterhalen, maar de meest voor de hand liggende reden is dat mijn moeder me soms wat meer stuurde dan gewoonlijk. Zo had ik eens blijkbaar genoeg geld om me een echte vakantie van tien dagen aan de Côte d'Azur te permitteren. Het kan ook best zijn dat ik dat alleen maar kon door de huur een paar maanden niet te betalen, zodat er een mogelijk verband is aan te wijzen tussen dat reisje en de was waarmee monsieur Goulet mijn sleutelgat dichtmaakte.

Dat reisje kwam voort uit een spontane opwelling, een plotselinge gril. Ik ging niet liftend, zoals de eerste keer, maar deftig met de trein, de hele nacht in een overvolle coupé, dat wel, niet eens een couchette, maar toch, de trein. In mei moet het geweest zijn. Toen ik in Nice aankwam en op een terras aan zee koffie had gedronken, zag

ik een bus klaarstaan waarop 'Ventimiglia-Bordighera-Ospedaletti-San Remo-Imperia' stond. Italië. Het was zo dichtbij, waarom niet? Ik stapte in en kocht een kaartje naar Ospedaletti, omdat ik het een mooie naam vond. Kwam ik toch nog in Italië, nadat het de eerste keer mislukt was doordat ik te lang in Nice was blijven hangen. Een mens komt ten slotte toch waar hij zijn wil. Zoals ik uiteindelijk ook in 1994 in Praag aankwam, nadat ik in de herfst van 1946 op weg daarheen was gegaan. Achtenveertig jaar, bijna een heel mensenleven, lag er in dat geval tussen vertrek en aankomst.

Ospedaletti bleek een lief, kleurig plaatsje vol uitbundig bloeiende bomen en struiken aan de Costa di Fiori. Dat klonk nog beter dan de Côte d'Azur, want daar ging toen zo langzamerhand al iedereen naartoe. Ik nam een kamer in een eenvoudig hotel met uitzicht op groene heuvels en witte villa's met helrode daken, liet me rood verbranden op het strand, las de drie boeken van Stendhal die ik had meegenomen–*La vie de Henri Brulard*, *De l'amour* en *Chroniques italiennes*–helemaal uit, keek naar de Italiaanse meisjes en at ontzettend veel pasta. Want van pasta, had ik gehoord, daar werd je dik van en ik was nog steeds veel te mager. Maar ondanks de kolossale hoeveelheden macaroni, spaghetti, ravioli en lasagna die ik iedere dag naar binnen werkte, kwam ik geen onsje aan. Ik herinner me dat ik ook een paar keer om polenta vroeg, want ik had eens een Italiaanse roman gelezen waarin de mensen veelvuldig van de door een dikke grootmoeder bereide polenta smulden, en het leek me ontzettend lekker, maar dat hadden ze nergens. Pas veel later begreep ik dat het een soort armeluisvoedsel was, dat geen enkel zichzelf respecterend restaurant opdiende. Dat soort teleurstellingen heb ik in Italië wel vaker gehad. Met Campari bijvoorbeeld. Dat dronken we in Spanje altijd op de terrassen, heerlijk. In Italië zou

het ongetwijfeld nóg lekkerder zijn, dachten we, maar nee dus. Het werd er in kleine flesjes geserveerd, kant en klaar, vermengd met veel te veel sodawater.

Echt wat je noemt mooi bruin werd ik in Ospedaletti ook niet. Rood als een pas gekookte kreeft was ik, vooral mijn neus. De vellen hingen erbij. Al die mooie meisjes keken naar me en giechelden. Maar ik trok me daar, anders dan vroeger, weinig van aan. In Ospedaletti genoot ik vooral van de rust en het alleenzijn, want dat was op dat moment het belangrijkste van alles.

Ik was graag alleen. Ik was ook graag omringd door mensen – ik was bijna altijd omringd door mensen, want ik had in die tijd een enorm aantal kennissen en vluchtige, voorbijgaande vrienden en vriendinnen om me heen verzameld – maar als het even kon, brak ik eruit en zorgde ervoor alleen te zijn, al was het maar een uurtje of zo met een boek of pen en schrift op een bruingeverfd ijzeren stoeltje in het Luxembourg, tegenover de vijver waar kinderen met bootjes speelden. En als ik echt een tijdje alleen wilde zijn, dan nam ik in het Gare du Luxembourg de trein van de Ligne de Sceaux en ging naar La Vallée de Chevreuse, waar ik dan een hele middag in de bossen of langs het riviertje wandelde, in Saint-Rémi op een terrasje nog gauw een pilsje dronk en daarna weer in de trein stapte, terug naar huis.

* * *

De zon breekt door en ik ben even in de Jardin du Luxembourg gaan zitten, ongeveer op dezelfde plaats waar ik vroeger altijd zat, met mijn rug naar het paleis en mijn gezicht naar de vijver en de statige rijen bomen, sommige nog zomergroen, andere al herfstig bruin. In de verte de koepel van het Observatoire en, nieuw element in het beeld, de slanke wolkenkrabber van Montparnasse, die me met een vleugje heimwee aan het IDS *Center in*

Minneapolis doet denken. Afgezien daarvan is het exact hetzelfde perspectief als vroeger. Vreemd, denk ik, na vijftig jaar weer terug op hetzelfde punt. Ook vroeger had ik al die neiging om steeds weer hetzelfde plekje op te zoeken, waar ik ook was, zelfs in café, restaurant of trein, mijn tafeltje, mijn stoel, mijn bank, en altijd dat vluchtige gevoel van ontreddering als iemand anders erop blijkt te zitten. Een indringer in mijn territorium.

Er spelen geen kinderen bij de vijver, en de palmen in hun vierkante houten bakken zijn al naar hun winterverblijf gebracht, hoewel het nog warm is voor de tijd van het jaar. Of misschien zijn er al lang geen palmen meer. Er zijn wel erg veel bloemen, meer dan vroeger lijkt het, in prachtige warme kleuren. Lang geleden al zijn er nieuwe stoelen geplaatst, ook van ijzer, van een nieuw model, die inmiddels ook oud zijn geworden, maar van de oorspronkelijke zijn er nog enkele over. Ik herken de ronde, ietwat roestig geworden zittingen met gaatjes, het ijzeren geluid waarmee de poten over het grind slepen als je ze verplaatst. Vroeger moest je betalen, meen ik me te herinneren, om op die stoelen te mogen zitten, een paar franc van toen. Het minuscule kartonnen kaartje moest je bewaren, want dat was de hele dag geldig. Ik sluit mijn ogen en luister naar het verre grommen van het verkeer, stemmen, het knerpen van voetstappen op het grind, probeer het gevoel op te roepen dat ik hier zit, toen en nu, en straks terug zal gaan naar mijn kamer in de rue Royer-Collard, of naar college, of naar een afspraak met een meisje. Maar het lijkt of het grind minder, of anders knerpt, of misschien ligt er gewoon minder grind dan vroeger.

Ik sta op, loop net als vroeger in de richting van het iets omhooglopende pad, langs al die mooie stenen heiligen en koninginnen die daar op hun sokkels tussen de bomen staan, 'Sainte-Geneviève, 425-512(?)', 'La Reine Mathilde, duchesse de Normandie, morte en 1080', 'Sainte-Bathilde, reine de France, morte en 680', 'Berthe ou Bertrade, reine de France, morte en 783'. Ik ga het pad naar het hek op, waar nog steeds de kastanjeverkopers staan. Even de ogen dicht, de geur opsnuiven, het

geroosterde-kastanjegevoel. De boulevard oversteken, langs het nu onder de grond verzonken Gare du Luxembourg. Ik steek de rue Gay-Lussac over, aarzel even. Recht voor me is de rue Le Goff, Hôtel du Brésil. Rechts daarvan, schuin omhoog de rue Royer-Collard. Nee, niet weer dat verdomde straatje vol herinneringen in.

* * *

Als ik mensen wilde ontmoeten, ging ik naar Le Latin, l'Odéon of een van de vele andere cafés, en sporadisch ook nog wel eens naar Le Mabillon of Le Tabac Saint-Claude. Als ik op meisjes uit was, vertoonde ik me een enkele keer in een club die, geloof ik, zijdelings iets met de ambassade te maken had. Die club, waarvan je geen lid hoefde te zijn om er te komen, was opgericht met de bedoeling au pairs de gelegenheid te geven elkaar en andere gelijkgezinden 's avonds te ontmoeten en zich op verantwoorde wijze te amuseren zonder zich aan de zedelijke en andere gevaren van het Parijse nachtleven bloot te stellen. Er stond nog net geen sjoelbak.

De eerste keer dat ik er kwam, deinsde ik bijna terug voor de duffe sfeer die er heerste. Het leek wel het naaikransje Dorkas van de Gereformeerde Bond in het Maranathazaaltje, waar mijn vader uit de Schrift voorlas en voorging in het gebed, en mijn moeder het vreselijk gezang van de dames op het piepende harmonium begeleidde. Maar voordat ik gehoor gaf aan de impuls me halsoverkop om te draaien en in paniek de trap af te vluchten, zag ik dat er toch nog wel een paar aardige meisjes zaten tussen de calvinistische en paapse trutten en in nette pakken gehulde zakenheren. Een van de meisjes, een wat mollig kind van hooguit twintig, zat zich aan een tafeltje achter een glas cola overduidelijk te pletter te vervelen. En waar-

achtig, ze glimlachte naar me, alsof ze mijn heimelijke bedoelingen geraden had.

Ze bleek Betsy te heten, of all names, mijn moeder heette ook Betsy, maar die naam vergaf ik haar, want ze was helemaal in voor mijn voorstel ergens anders ons heil te zoeken. Ze kende nog niets en niemand in Parijs. Ze bleek van jazz te houden, en dus gingen we even dansen in Le Vieux Colombier. Langer dan een uurtje kon ze niet, want ze moest voor twaalven thuis zijn. De langdurige tongkus voor de deur van het huis waar ze au pair was, beloofde veel. De eerstvolgende middag dat ze vrij had, wilde ze graag mijn kamer komen bezichtigen.

Dat gebeurde een paar dagen later en haar bezoek herhaalde zich in de loop van de volgende paar maanden nog een keer of wat. We gingen op een leuke, vrijblijvende, ik zou bijna zeggen sportieve manier met elkaar om, zonder hinderlijke gevoelens van verliefdheid, bezitslust, jaloezie en zo, en hadden geweldig veel lol in bed. Aangespoord door dat snelle succes ging ik nog wel eens vaker naar die club en verdomd, het leek wel of ze er op me zaten te wachten. Er was een lang Amerikaans meisje bij dat Joan heette, geloof ik, maar nee, nu vergis ik me toch, die had ik in Le Tournon opgescharreld, waar al die Amerikaanse meisjes kwamen die de Cours de Civilisation Française volgden. Het liep ook niet goed af, want juist toen ze op mijn bed lag en ik haar begon uit te kleden, werd er op de deur geklopt. We hielden ons doodstil. Even later werd er een briefje onder de deur door geschoven en hoorden we de voetstappen langzaam de trap af gaan. Het briefje bleek van een ander meisje te zijn, dat Adrienne heette en heel teleurgesteld was, want ik had blijkbaar die middag met haar afgesproken. Toen wilde Joan ineens niet meer. Ze kwam ook nooit meer terug.

Dan was er ook nog een episode met een meisje dat ik

wel op die club ontmoette, een beschamende episode, moet ik toegeven. Hoe ze heette, weet ik niet meer. Ze had rood haar en sproeten, waar ik nooit zo dol op was geweest, maar ze was erg lief en ging diezelfde avond nog met me mee naar mijn kamer, maar toen we allebei naakt in bed lagen merkte ik dat ze een heel sterke muskusgeur had. Dat had ik nog nooit meegemaakt. En haar huid voelde ook niet zo prettig glad en glanzend aan, maar op de een of andere manier zacht en ruw tegelijk. Bijna schubbig leek het wel, zoals een bleke, sproetige huid soms zijn kan. Ik kon daar niet tegen, en op die muskusgeur knapte ik helemaal af. Ze bleef lief en ik deed mijn best, maar het wilde niet lukken. Steeds maar die lucht in mijn neus. Ik zei ineens dat ik eigenlijk liever de nacht alleen doorbracht. Ze stond gehoorzaam op, kleedde zich aan en liep zachtjes de trap af. Wat een execrabel jongmens was ik toen. Ik begrijp nog niet hoe ik zoiets heb kunnen doen. Zelfs nu, na zevenenveertig jaar, voel ik me er nog schuldig over.

De verdiende straf kwam toen ik Ankie ontmoette, ook op de club. Ankie was erg mooi, zo'n koele blonde schoonheid met blauwgrijze ogen en een volmaakt figuur, precies van het soort waarvoor ik nu juist niet had moeten vallen omdat ik er wel donder op kon zeggen dat ik haar type niet was, maar waar ik in mijn puber- en nog maar zo recente postpuberjaren altijd hopeloos verliefd op werd. En dat gebeurde dus ook nu weer, onherroepelijk. Ik probeerde op alle manieren indruk op haar te maken, maar niets hielp. Ik ging met haar eten in exotische gelegenheden, dansen in de jazzkelders, ik bracht haar in de meeste van mijn stamcafés, waarbij ik Le Latin angstvallig vermeed vanwege de Argentijn Antonio, hoewel ik verschrikkelijk graag met haar had willen pronken bij mijn vrienden daar. Ik nam haar zelfs mee naar Louis Jouvet, die Tartuffe

speelde in het Théâtre de l'Odéon. 'Kun je later aan je kleinkinderen vertellen dat je Louis Jouvet nog hebt gezien,' zei ik, 'net als die ouwe mensen in Nederland die iedereen laten weten dat ze Royaards en Bouwmeester nog hebben zien spelen.' Ze vond het allemaal prachtig en was me er o zo dankbaar voor, maar meer dan een kusje op haar koele wang, na een lange wandeling langs romantisch naar jasmijn geurende tuinen in de avenue waar ze werkte, kon er niet af.

Tot ze er op een keer eindelijk in toestemde in mijn kamer te overnachten. Ze moest wel, want het was laat geworden, er reed geen metro meer en de mogelijkheid van een taxi opperde ze niet. Maar ze sliep in het smalle extra bed dat aan de andere kant van de kamer stond.

Ik was verschrikkelijk verliefd. Ik moest en zou haar hebben, ik hield het niet meer. Ik zou de hele nacht geen oog dicht kunnen doen als ik haar nu niet kreeg. Ik knielde bij haar bed, kuste haar gezicht, probeerde haar te strelen, te vermurwen, haar met alle mogelijke rationele en irrationele drogredenen over te halen, maar ze bleef me afweren.

Toen besloot ik dat ik op moest houden met dat vernederende gedoe, want het enige alternatief was haar te verkrachten, en dat wilde ik niet. Ik zou het niet eens gekund hebben. Ik stond dus op, zei zo onverschillig mogelijk: 'Ik ga nog even een borrel drinken', en stak de straat over naar de Russische bar aan de overkant, waar ik gek genoeg nog nooit binnen was geweest. Ik zette me aan de bar met de vooropgezette bedoeling me te bezatten. Want dat, meende ik, deed een man in die omstandigheden. Ik dronk snel achter elkaar een stuk of wat glazen cognac, wankelde terug naar huis en liet me ladderzat op het brede, lege bed vallen. Toen ik de volgende dag heel laat en met een kater van hier tot gunder wakker werd, was ze verdwenen. Het bed had ze keurig opgemaakt. Curieus

genoeg was mijn verliefdheid ook op slag verdwenen. Een beetje drank kan soms een heilzaam ontnuchterend effect hebben.

Het moet ongeveer in die tijd zijn geweest dat ik een fiets kocht. Het was een prachtige fiets: een aluminium frame, zilver met helrood van kleur, versnellingen, twee kleine koplampjes naast elkaar op het voorspatbord, een houder voor twee aluminium kruikjes aan het stuur, indrukwekkende kabels voor remmen en versnellingshendel. De banden hadden nog helemaal de opwindende geur van nieuw, ongebruikt rubber. Geen racefiets, maar een toerfiets. Je kon hem aan je pink optillen, zo licht was hij. Heel iets anders dan de hoge, rechte, sombere, zwarte, loodzware, oerdegelijke, calvinistische rijwielen in Nederland.

Mijn eerste echte fiets kreeg ik voor mijn zevende of achtste verjaardag. Hij stond 's morgens vroeg als grote verrassing voor me klaar bij de keukendeur in de achtertuin. Ik zie hem nog staan. Ik liet het niet merken–want het was me geleerd dat ik altijd dankbaar moest zijn–maar ik was vreselijk teleurgesteld. Ik zag al direct dat hij niet nieuw was. Het frame en de spatborden waren op een slordige, haastige manier met zwarte verf overgeschilderd en de spaken vertoonden roestpuntjes. Bovendien was hij veel te groot. Ik kon er met geen mogelijkheid op, zelfs niet met van die beschamende houten blokken op de trappers. Mijn ouders, die zelf niet meer fietsten–daar waren ze al veel te oud voor–hadden een miskoop gedaan.

Een paar dagen later kochten ze een nieuwe fiets voor me, wat kleiner maar toch nog wel op de groei. Nu was ik er wel blij mee, vooral omdat hij blonk van nieuwheid. Dat was tenminste een fiets waarmee ik voor den dag kon komen. Maar het leren fietsen viel niet mee. Rijden ging nog wel. Wat me onoverkomelijk veel moeite kostte was het op- en afstappen. Ik weet dat aan de onderbroeken van harde, dikke wol die mijn moeder voor me breide. Gebrei-

de onderbroeken, om nog maar te zwijgen van de borstrokken, ik krijg er nog de kriebels van als ik eraan denk. Die harde, stijve wol, die grauw van kleur was, prikte niet alleen onduldbaar, maar belemmerde me ook in mijn bewegingen. Met gymnastiek op school had ik er last van en ik kreeg daardoor altijd slechte cijfers. Als ik op of af wilde stappen, kon ik mijn been niet snel genoeg over het zadel krijgen en viel dan. Iedereen lachte me uit.

Remmen viel ook niet mee met dat rare terugtrapsysteem. Ik schijn eens onder het paard van de vuilniskar door te zijn gereden. Ik herinner me nog dat immens hoge en dikke, bruine paard dat plotseling voor me opdoemde en me de weg versperde, en ook dat ik niet kon remmen en dus maar doorreed.

Op zondag en andere christelijke feestdagen mocht ik niet fietsen. Dat was een zware zonde. Door de week mocht ik gaan en staan waar ik wilde. Het liefst fietste ik alleen, dat gaf me een onmetelijk gevoel van vrijheid. Ik fietste door de hele Alblasserwaard, langs al die schilderachtige dorpjes aan het water, Bleskensgraaf, Molenaarsgraaf, Wijngaarden, Ottoland. Ik zou ze best nog eens terug willen zien. Tegen zonsondergang reed ik langzaam en loerend over weggetjes waarvan de vriendjes op school vertelden dat je er in de struiken oudere jongens en meisjes kon zien die het met elkaar deden. Ik zag nooit iets.

Later mocht ik ook naar Dordrecht, over met het veer en dan met de fiets helemaal alleen door die grote, drukke stad, wat opwindend was dat. Met Jan Eijkelboom en nog een paar gymnasiumvriendjes ben ik ook eens over de Moerdijkbrug gefietst, dat gloednieuwe wereldwonder dat de toorn van vrome boeren en middenstanders opwekte want 'wat God gescheiden had, mocht de mensch niet verbinden'.

In de laatste zomer voor de oorlog, toen mijn ouders met de trein naar Rhenen gingen, waar we een maand in

een pension zouden logeren, mocht ik er op de fiets heen. Ook daar fietste ik veel, altijd alleen, door de bossen, in razende vaart de lange, steile helling van de Grebbeberg af. Ik herinner me de op een na laatste dag van die vakantie, op het fietspad van de met hoge bomen omzoomde weg langs Wageningen. Door de open ramen van alle huizen waar ik langskwam, hoorde ik opgewonden radiostemmen zonder goed te kunnen verstaan wat er aan de hand was. Over de klinkerweg reden lange colonnes soldaten te paard, en door paarden getrokken kanonnen. Prachtig vond ik dat. Terug in het pension hoorde ik dat in Polen de oorlog was uitgebroken en in Nederland de mobilisatie was afgekondigd. Iedereen ging halsoverkop naar huis. Mijn vader ging voor in het gebed.

Toen het ook in Nederland oorlog werd, fietste ik in de buurt overal heen waar gebombardeerd was, en nam geestdriftig foto's met het boxje dat ik voor mijn verjaardag had gekregen. Mijn toekomstplannen waren drastisch gewijzigd. Als ik groot was, wilde ik geen architect meer worden, maar oorlogscorrespondent. Dat was het vak van de toekomst. Op de dag na het bombardement fietste ik zelfs, zonder het iemand te vertellen, naar het nog brandende Rotterdam, maar omdat er al overal Duitse soldaten liepen, durfde ik niet zo goed foto's te nemen. De ware doodsverachting van de oorlogscorrespondent had ik nog niet.

Een paar jaar later reed ik, ditmaal zonder boxje, naar het station van het dorp, waar net een trein vol Duitsers door Engelse jachtbommenwerpers in brand was geschoten. Toen ik er al vlakbij was, kwamen ze nog eens terug. De raketten scheerden over mijn hoofd en ik liet me met fiets en al plat op de grond vallen. Toen ik, doof van de knallen, opkeek, zag ik brandende huizen en uiteengereten lichamen om me heen. Een soldaat met opengescheurde buik, die waarschijnlijk al dood was, leek nog zachtjes met

zijn rechterarm te zwaaien. Ik vond het niet leuk meer en maakte dat ik wegkwam.

Op de dag na Dolle Dinsdag besloot ik in mijn eentje de Engelsen tegemoet te fietsen. Dat had een bijzondere reden. Ik was verliefd op een buurmeisje dat Gerrie heette, maar ze wilde niets van me weten. Als ik nu naar de Engelsen ging, die al in België vlak bij de Nederlandse grens zaten, zou ik daar dienst nemen en samen met hen Nederland bevrijden. In mijn dagdromen zag ik mezelf met de tommyhelm op mijn kop en een geweer in de hand het dorp binnentrekken. Precies voor de deur van het huis waar Gerrie woonde, werd ik door een vijandelijke kogel getroffen. Niet erg, alleen maar in arm of schouder, maar toch, ik stortte ter aarde. Gerrie, die in de deuropening stond om de bevrijders te verwelkomen, herkende me, gaf een gil, rende op me af om me te troosten en, vol bewondering voor mijn heldendom en spijt over haar vroeger zo afwijzende houding, mijn wonden te verbinden, et cetera, et cetera.

Mijn vader was, vierentachtig jaar oud, enkele maanden eerder overleden. Voor mijn moeder, die al een eind in de zestig was, zat er niets anders op dan alles wat ik deed en wilde, gelaten goed te vinden. Niet boos, alleen maar heel verdrietig. Ik riep dus: 'Dag moeder', en reed naar de frontlinie, waar ik overigens nooit aankwam. Dat werd een vast patroon in mijn leven – naar plaatsen gaan waar ik nooit of pas jaren later aankwam.

De vorige dag waren de Duitsers en de NSB'ers inderdaad in paniek op de vlucht geslagen. Ik kwam er niet één tegen. Ik fietste langs Loon op Zand, waar ze een munitieopslagplaats in brand hadden gestoken en waar het af en toe nog behoorlijk knalde, en ook boven Tilburg zag ik donkere rookwolken opstijgen. Ik reed langs het Wilhelminakanaal in de richting van Breda, waar volgens de geruchten de Engelsen het dichtst bij zaten, maar even voor-

dat ik in Oosterhout kwam, waarschuwde iemand me dat de Duitsers er waren teruggekomen. Daar kon ik dus niet meer doorheen. Ik was moe van een hele dag fietsen en besloot in Raamsdonksveer aan te kloppen bij vrienden van mijn vader. Daar kreeg ik eten en ik mocht er blijven slapen. Ze waarschuwden me dat de Duitsers al weer overal zaten. Dat front kon ik dus wel vergeten. Ik zei dat ik dan wel graag bij de plaatselijke verzetsgroep wilde komen, maar ze vonden me te jong en opperden dat ik maar het best langs kleine weggetjes naar huis terug kon keren, naar mijn ongetwijfeld dodelijk ongeruste moeder.

In Drongelen werd ik door een Duitse patrouille opgepakt om, net als de rest van de mannelijke dorpsbevolking, gaten te graven in de op- en afritten van de brug. Als zo'n gat klaar was, legde een Duitse soldaat er heel voorzichtig een grote platte ronde landmijn in. Ik vond dat geen prettig werk, niets voor mij, veel te zwaar. Het viel me op dat al die stoere dorpskerels ongelofelijk langzaam werkten en dat deed ik dus ook maar. Ik prentte de plaatsen waar de mijnen gelegd waren goed in mijn geheugen en 's avonds maakte ik er in de schuur waar we sliepen op een klein velletje papier snel een situatietekening van, je kon nooit weten of het niet nog eens van pas kwam. Het papiertje stopte ik gewoon in het borstzakje van mijn hemd.

De volgende dag zon ik op middelen om weg te komen. Ik trok mijn onschuldige gezicht en zei half huilend en met een zacht, bedeesd stemmetje tegen de *Feldwebel* dat mijn lieve moeder ernstig ziek was en dat ik zo gauw mogelijk naar huis wilde. Hij bekeek mijn persoonsbewijs, nam me van hoofd tot voeten keurend op, zag dat ik ook eigenlijk niet veel bijzonders was om gaten voor de Wehrmacht te graven, en zei dat ik kon gaan. Ik mocht zelfs mijn fiets meenemen.

Een paar kilometer verder raakte ik de fiets toch nog kwijt aan een Duitser, die hem zonder meer vorderde en

ermee wegreed. Wel verdomme, dacht ik, hoe moet ik nu thuiskomen? Ik liep en liep en liep en een heel eind verder, even voor een dorpje, reed een oude dikke Duitse soldaat me langzaam voorbij op een rammelende damesfiets. Bij een van de huizen van het gehucht stapte hij af, zette het rijwiel tegen het hek van het voortuintje en ging het huis binnen. Even later kwam ik erlangs, keek om me heen, zag niemand, pakte de fiets en reed er rustig mee weg. Het was een oude rotfiets, vergeleken met mijn eigen exemplaar, maar vooruit, het reed.

Tegen het eind van de middag kwam ik in Werkendam, al dicht bij huis, en daar werd ik weer aangehouden. Deze keer was het boomstammen zagen, ook geen leuk werk, maar ook hier werkte iedereen weer zeer traag. Zelfs ik zou het sneller gekund hebben.

De bewakers waren SS'ers van het beruchte Doodskoppenregiment, dus dat voorspelde weinig goeds. Maar het boomstammen zagen vond plaats op een klein terrein achter het dorpscafé en op een gegeven moment was er geen bewaker meer te zien. Ze zaten allemaal bier te hijsen en luidkeels te zingen in de gelagkamer. Algauw waren ze volslagen laveloos. Eén jongen liep weg, een oudere man volgde zijn voorbeeld, en ik pakte de fiets en ging er ook vandoor. Op dat moment kwam een van de SS'ers waggelend de deur uit, schouderde zijn geweer en begon te schieten, maar hij was zo zat dat de kogels hoog over me heen floten. Ik schrok me ongelukkig en racete zo hard als ik kon op die ouwe rammelkast het dorp uit. Een paar uur later was ik thuis. 'Waar is je mooie fiets?' vroeg mijn moeder nadat ze mij omhelsd en de Heere geloofd had.

Met mijn mooie Parijse fiets was ik zeer in de wolken. Ik kwam er sneller mee door de stad dan met de bus en maakte in mijn eentje tochtjes naar Sèvres, Saint-Germain-en-Laye en Fontainebleau. Op een dag kwam het idiote idee bij me op dat ik best op de fiets naar Nederland kon

rijden. De lange zomervakantie stond voor de deur, ik was er al in een paar jaar niet geweest, en dan kon ik die mensen daar eens laten zien hoe een echte fiets eruitzag. Ik zag me al door het dorp racen op mijn helrode en zilverkleurige toerfiets en al die jongens die me vroeger voor dominee uitscholden, afgunstig naar me kijken vanaf hun trage, sombere rijwielen.

Ik propte alles wat ik nodig dacht te hebben in een grote weekendtas, bond die achter op de bagagedrager en ging 's morgens vroeg op weg. Ik genoot van de rit, van de vochtige, prikkelende geuren van groen en pasgemaaid gras 's morgens als het nog nevelig was, van de prettig warme zon overdag, want het bleef maar mooi weer, en van de nevels die 's avonds weer op de dreven neerdaalden. De versnelling werkte perfect. Ik klom moeiteloos tegen de heuvels op en reed daarna heerlijk freewheelend omlaag, nam af en toe een slok lauw water uit een van de aluminium kruikjes, at in een goedkope routiers en sliep in een goedkoop weghotelletje.

Ik reed via Compiègne en Noyon, deed het kalm aan, zonder me te forceren, en arriveerde tegen het eind van de tweede dag bij de Belgische grens even ten zuiden van Mons. Ik vroeg aan de grenswachten of er in de buurt een goedkoop hotelletje was, want ik had geen puf meer om door te rijden naar Mons. Dat was er niet, zeiden ze, maar ik mocht wel in de cel slapen, die toch leeg was. De cel maakte deel uit van een klein, vroegmiddeleeuws vestingwerk met metersdikke muren. Boven de zware houten deur was een boogvormige opening met een traliewerk van dikke, elkaar kruisende ijzeren staven, waar de bijna volle maan doorheen scheen en de schaduw van het rasterwerk op de muur achter me wierp. Ik lag op de met een bultige strozak bedekte brits, dacht dat dit misschien wel de cel was waarin Verlaine eens opgesloten had gezeten en voelde me zeer vereerd. Van moeheid kon ik niet slapen. Ten slot-

te masturbeerde ik me maar in slaap, denkend aan de benen van alle meisjes die ik graag had willen hebben en nooit kon krijgen.

De volgende morgen waste ik me op de binnenplaats onder de pomp, reed vrolijk verder en berekende dat ik tegen de avond wel bij moeder thuis zou kunnen zijn. Daar zou ik een paar dagen blijven en dan zo gauw mogelijk verdergaan naar Amsterdam, dat ik nog niet kende. Ik wilde wel eens zien hoe het leven daar was.

Even voorbij Halle, op een lange, steile helling die ik razendsnel freewheelend afreed, bleek het wegdek plotseling met grind bestrooid te zijn en voordat ik er erg in had, ging ik onderuit en klapte tegen de grond. Ik gleed nog een heel eind door over dat verdomde grind. Verbouwereerd krabbelde ik overeind en nam de gevolgen van de ramp in ogenschouw. De fiets lag er verkreukeld bij met een nog draaiend, verwrongen voorwiel. Zelf verrekte ik van de pijn, maar er was niets gebroken. Ik raapte de fiets op, sjorde de weekendtas, die er bijna af was gevallen, weer vast en hinkte met het kaduke rijwiel aan de hand het dorp langs de weg in, op zoek naar een apotheek. Rotbelgen, mopperde ik, grind op hun toch al zo rottige wegen strooien en geen mens die even stopt om me te helpen of al was het maar te vragen of ik me bezeerd heb.

In de apotheek liet ik mijn wonden ontsmetten en verbinden, wat een langdurig werkje was, want ze zaten vol grind en gruis. Met mijn linkerarm en linkerbeen in een bloederig verband liep ik terug naar de weg en probeerde te liften, maar niemand wilde me meenemen met mijn verkreukelde fiets en die bloederige ledematen. Zeker bang dat ik hun bekleding zou bezoedelen. Rotbelgen, dacht ik weer.

Eindelijk stopte er een vrachtauto die naar Breda moest. De fiets werd in de open laadbak gesmeten en ik klauterde erbij en ging met mijn rug tegen de achterkant van de ca-

bine zitten. Ik verging van de pijn in die laadbak, die op en neer hotse en bonkte over de Belgische keien, en de zon brandde door het verband heen. Jezus, wat een tocht, dacht ik, was ik er maar nooit aan begonnen.

In Breda zette ik de fiets op de trein en een paar uur later kon ik eindelijk 'Dag moeder, daar ben ik weer' zeggen. Ze schrok zich een ongeluk toen ze me zag, en stuurde me meteen naar de dokter, die anderhalf uur werk had om alle nog overgebleven steentjes uit de inmiddels hevig ontstoken wonden te peuteren.

9

Met mijn weekendtas in de hand liep ik van het Centraal Station het Damrak op, met de bedoeling ergens in de binnenstad een goedkoop hotelletje te zoeken, maar de hemel, die toen ik uit Sliedrecht vertrok nog stralend blauw was geweest, was bij Den Haag al loodgrijs geworden en voordat ik de Dam bereikte, begon het te plenzen. Ik haatte regen. Als het regende, kon je niet buiten komen, vond ik. Levensgevaarlijk. Ik bezat geen paraplu en mijn regenjas had ik in Parijs achtergelaten. Ik was helemaal vergeten hoe de zomers in Holland konden zijn. Rechts van me zag ik hotel De Roode Leeuw. Het zag er duur uit, maar door de regen gedwongen stapte ik naar binnen.

Even later stond ik voor het raam van mijn kamer naar de regen te kijken en naar de gevel van de Bijenkorf, waar de lichten aangingen, zo donker was het geworden. Beneden me zag ik de glimmende daken en de beugels van de trams langsglijden. Er was een vrij druk verkeer van veel fietsen, wat auto's en vrachtwagens, en verder mensen die mistroostig met gebogen hoofd door al dat nat liepen. Toch, vergeleken met de drukte in Parijs leek het een dorpsstraat. Het opwindende gevoel in Amsterdam te zijn was weggeëbd. Ik had best zin om de stad te gaan verkennen, maar daar kwam niets van. Die regen kon wel dagen duren, misschien hield het nooit meer op. Wat doe ik hier, vroeg ik me af. Waarom ben ik niet rustig in Parijs gebleven?

Ik kende Amsterdam niet of nauwelijks. Er woonde ook niemand die ik kende, maar dat was niet erg. Ik vond het zelfs wel prettig er helemaal alleen te zijn. Eén keer, toen

ik een jaar of tien, elf was, was ik met mijn vader drie dagen in Amsterdam geweest. We logeerden toen in een christelijk pension in een van de drie Helmersstraten. Die naam Helmersstraat herinnerde ik me gek genoeg nog (drie straten, genoemd naar een van de vreselijkste poëten ooit door Nederland voortgebracht), en verder vooral het bezoek aan Artis en aan het Bijbelsch Museum, dat veel indruk op me maakte, want toen was zelfs de gedachte aan ongeloof nog niet bij me opgekomen. En de donkerblauwe trams. Die waren er nog steeds. Ze bezorgden me zelfs een klein schokje van herkenning toen ik ze zag rijden. Trams betekenden veel voor me toen ik nog een kind was. Een stad was geen stad als er geen trams reden, en de blauwe trams van Amsterdam vond ik mooi, vooral toen ik ze in de stromende regen langzaam langs het zware, druipende groen van de bomen van Artis zag rijden, hoewel ik de donkergele trams van Rotterdam eigenlijk nóg mooier vond. Ze zongen welluidender als ze de bocht omgingen.

Er klonken een paar knetterende, nog lang narommelende donderslagen, een paar minuten lang stortte het water bij bakken omlaag zodat iedereen, zelfs mensen met paraplu's, in paniek ergens binnenvluchtte, en toen hield het op met regenen. Boven het dak van de Bijenkorf verscheen een snel groter wordende lap hardblauwe hemel met bolle witte wolken. Plotseling was de zon er weer.

In het winderige, Hollands-heldere zomerzonlicht vond ik Amsterdam toch wel erg mooi. Als een echte toerist slenterde ik wat rond over de bruggetjes en langs de grachten, zonder vooropgezet doel. Op een gegeven moment kwam ik, als door een magneet aangetrokken, als vanzelf op de Walletjes terecht. Wauw, dacht ik, en ik liep keurend langs de ramen met al die lonkende en lokkende dames. Ik was al sinds zeker anderhalf jaar niet meer bij een hoer geweest. Toen ik een paar prachtige lange, in matglanzend nylon gehulde benen zag, stapte ik daar zonder aarzelen

naar binnen. Nauwelijks vijf minuten later stond ik al weer buiten. Jezus, dat ging snel. Duur was het niet, maar het was niet te vergelijken met wat de Parijse hoeren je boden. Zo kil en rap en zakelijk, ik kreeg ternauwernood een paar seconden de kans om nog een beetje met die verrukkelijke nylondijen te spelen: betalen, pik uit de broek, condoom erom en hup, klaar was Kees. Zonde van het tientje, dacht ik. Om het gevoel van frustratie kwijt te raken at ik een broodje paling in een snackbar. Daarna zette ik mijn verkenningstocht voort.

Onderweg kwam ik langs een kiosk. Het Nederlandse nieuws interesseerde me weinig, maar ze hadden er ook Franse kranten. Niet *Le Monde*, maar wel *Le Figaro* en de *France-Soir*. *Le Figaro* was me te reactionair, dus dan de *France-Soir* maar, die drie dagen oud was. Met de krant in mijn hand ging ik op zoek naar een gezellig ogend café om hem op mijn gemak te lezen.

Door stom toeval kwam ik op het Leidseplein terecht en stapte uitgerekend café Reynders binnen. Ik installeerde me bij het open raam, keek even naar buiten, naar het nog bijna lege terras en het beroemde plein, waar onder het lichtgroene lommer wat auto's geparkeerd stonden, en bestelde een kop koffie. Terwijl ik met een vies gezicht van de slappe Hollandse pruttelkoffie dronk, sloeg ik de krant open en las eerst van al de dagelijkse strip. Niet Mandrake, die ze in die jaren ook publiceerden, maar een andere, iets komisch of satirisch, waarvan de naam me ontschoten is. Door die lectuur begon ik me weer een beetje thuis te voelen, terug in Parijs. Het viel niet te ontkennen, ik had een piepklein beetje last van heimwee. Uiteindelijk was ik moederziel alleen in een stad die ik niet kende, in een land dat me vreemd was geworden, met een heel andere levenswijze en andere gewoonten en gebruiken, die vroeger ook de mijne waren maar die ik nu raar vond. Ik voelde er veel voor om zo gauw mogelijk terug te gaan.

Inmiddels waren er wat meer mensen het café binnengekomen. Achterin klonk het geklik van biljartballen. Er waren jongeren van mijn leeftijd en ook ouderen, een publiek dat duidelijk niet uit doorsneeburgers bestond. Ze waren artistiek van uiterlijk, een beetje bohémienachtig. Heel in de verte deed de sfeer me zelfs enigszins aan die van Le Mabillon denken, maar dan ook heel in de verte. Misschien was dit toch wel een café waar ik me min of meer thuis zou kunnen voelen, dacht ik.

Toen ik het blad helemaal uit had, vouwde ik het op en keek om me heen. Ik zag mensen aan een naburig tafeltje naar mijn krant kijken, daarna naar mij, en vervolgens weer naar de krant. Ik zag ze denken: hé, een Franse krant, zou dat een Fransman zijn? Ik stak een sigaret op uit het pakje Gitanes dat ik voor me had liggen en waarvan ik een hele voorraad had meegenomen. Ik was aan de zwarte tabak gewend geraakt en lustte niets anders meer.

Ik vond het niet erg als de mensen dachten dat ik Fransman was, integendeel. Uiteindelijk was een van de voornaamste doelstellingen van mijn leven nog steeds niet iedereen te zijn, maar net een beetje anders, net een beetje meer. Iedereen hier was Hollander, ikzelf natuurlijk ook, daar viel niet aan te ontkomen. Maar als de mensen dachten dat ik Fransman was, dan was ik voor hen in elk geval geen Hollander en dus niet iedereen. Wat de mensen denken dat je bent, is belangrijker dan wat je bent, dacht ik toen blijkbaar, aansluitend op het sartriaanse 'on n'existe que pour les autres', maar dan wel met een iets andere intentie.

Juist toen ik de sigaret in de asbak uitdrukte en mijn krant wilde pakken om weg te gaan, viel er een schaduw over mijn tafeltje. Ik keek op. Er stond een vrij kleine, tengere figuur in een geruit hemd en met een blond baardje voor me. In aarzelend Frans vroeg hij: 'Pardon monsieur, vous êtes français?'

'Oui,' zei ik.

Het kwam eruit als een reflex, automatisch, zonder dat ik erbij nadacht. Een absurde opwelling. Als ik 'nee' had gezegd, zou er niets gebeurd zijn.

'De Paris?' vroeg hij verder.

'Oui, bien sûr,' zei ik weer, alsof dat vanzelfsprekend was, maar nu wel iets meer naar waarheid, want uiteindelijk woonde ik daar.

Er zou nog altijd niets gebeurd zijn als ik op dat moment was weggegaan. Maar ik bleef zitten, nieuwsgierig. De man met het baardje mompelde: 'Pardon', en liep terug naar de grote ronde tafel, waar hij met nog een stuk of wat anderen zat.

'Hé, zie je wel,' hoorde ik hem triomfantelijk zeggen. 'Het is een Fransman, een Parijzenaar.'

Ze keken nu allemaal naar me. Ik voelde me een beetje opgelaten, wilde al weggaan, maar constateerde dat er een paar aardige meisjes bij zaten. Wie weet wat er allemaal nog kon gebeuren. 'Zullen we hem erbij vragen?' hoorde ik een van de meisjes zeggen. 'Hij lijkt best aardig.' Ze wenkten me, gul, gastvrij. 'Kom erbij zitten.'

Ik stond op, pakte de stoel die voor me werd aangeschoven, dronk uit het glas dat ze me aanboden en deelde als tegenprestatie mijn Gitanes rond, die dankbaar werden geaccepteerd. Het Frans van de meesten was niet best. Of ik Engels sprak. 'Un peu,' zei ik, en toen, met een zwaar aangezet Frans accent: 'A little', wat ongeveer als 'Ee liedel' moet hebben geklonken. Ik kon niet meer terug.

* * *

Kort geleden, toen ik weer eens in Nederland was, ben ik voor het eerst sinds een jaar of dertig in een opwelling café Reynders binnengestapt. Er was een groot, overdekt terras gekomen, dat er vroeger niet was, en tante Miep stond niet

meer achter de bar, maar in de cafézaal was het eerste wat me opviel dat er niets veranderd was. De donkere houten tafeltjes met, leek het, nog dezelfde vlekken en krassen in het tafelblad, de grote ronde tafel in het midden, de oude, sepiakleurige foto's aan de geelbruine muur boven de donkere lambrisering, de zwarte ronde kachel, het biljart achterin, het was allemaal nog precies als dertig, veertig, vijfenveertig jaar geleden. Het gaf me een schok, alsof ik plotseling uit het eind van de jaren negentig was teruggeplaatst in een ver verleden, waarin ik dezelfde was en toch iemand anders. Zelfs de geur van het café leek niet veranderd.

Ik ging aan een tafeltje bij het raam zitten, misschien wel hetzelfde als waaraan ik toen, vijfenveertig jaar eerder, gezeten had. Deze keer had ik geen Franse krant bij me, maar een Spaanse, *El País*, alleen niet met de illusie dat iemand me voor een Spanjaard zou aanzien. Niemand zou me ooit voor een Spanjaard kunnen houden, en bovendien kan het me al lang niet meer schelen wat de mensen denken dat ik ben. *El País* koop ik, in de paar weken die ik vrijwel ieder jaar in Nederland doorbreng, omdat ik nu eenmaal gewend ben hem elke dag te kopen en vooral omdat ik op de hoogte wil blijven van wat er allemaal gebeurt in dat land, dat toch zo langzamerhand na bijna veertig jaar ook een beetje mijn land is. Het is goed om twee landen te hebben, waarvan het ene niet meer dan een land van herkomst is, en in beide vreemdeling te zijn.

Maar deze keer las ik niet in *El País*, en ook niet in *de Volkskrant*, die ik erbovenop had gelegd. Ik keek verbaasd om me heen, nog steeds met dat intense gevoel van vervreemding, van uit de tijd waarin ik leefde te zijn gelicht. Ik stond op en liep naar het toilet, gewoon omdat ik moest, maar ook nieuwsgierig of de kreet 'WIJ MOETEN IETS DOEN!!!' nog op de muur geschreven stond. De toiletten bleken gerenoveerd, en op de blinkend witte tegel-

muren was geen enkel graffito meer te zien. Bob Jagt had die wanhoopskreet geschreven, een paar jaar voordat de provo's kwamen. Wij moesten iets doen, maar niemand wist wat. Bob Jagt ook niet. De laatste keer dat ik hem zag was in het begin van de jaren zestig, in La Penya van Ibiza, waar ik met een driftig fotograferende Cas Oorthuys rondliep. Tot onze verbijstering zagen we hem ineens langslopen, geboeid tussen twee kleine, dikke guardias civiles in, waar hij zeker een halve meter boven uitstak. Misschien had hij uiteindelijk toch nog iets gedaan.

In die tijd was Ibiza 'een dependance van het Leidseplein' geworden, maar toen ik, tien jaar eerder, met mijn *France-Soir* café Reynders binnenstapte, dacht nog niemand aan Ibiza, maar iedereen dacht wel aan Parijs. Er bleek in die kringen een geweldige francofilie te heersen. Er werd enorm gezwijmeld bij de liederen van Yves Montand, in de slijterij van Jan Jonkers stonden ze in de rij om goedkope, abjecte Franse landwijn te kopen, op ieders boekenplank stonden, al of niet in vertaling, *Le silence de la mer*, *Le diable au corps* en *L'Étranger*, en voor de Franse films, zelfs die met het paardenhoofd van Fernandel en de onvermijdelijke Gérard Philipe, liep het storm. Maar dat wist ik toen allemaal nog niet. Er kwamen ook nog niet zoveel toeristen naar Amsterdam, en vrijwel geen Fransen. Dat alles verklaart waarom ik bij wijze van spreken met gejuich aan die ronde tafel bij Reynders werd binnengehaald.

* * *

Ik had er op slag een heleboel vrienden bij gekregen. Ze waren allemaal zo aardig dat het hoe langer hoe moeilijker voor me werd om, zonder van schaamte door de grond te zakken, te bekennen dat ik een doodgewone Hollander

was, net als zij. Ik wist ook absoluut niet hoe ik dat zou moeten brengen, dus stelde ik het voorlopig nog maar even uit.

Het was overigens soms wel benauwend, en ook vermoeiend. Als ik het nog een tijdje vol wilde houden, mocht ik geen moment uit mijn rol vallen. Meestal was dat niet zo vreselijk moeilijk. Ik voelde me niet alleen Fransman, op die momenten wás ik het ook. Volledig. Maar soms werden er verschrikkelijk leuke grappen verteld waar iedereen om bulderde van het lachen, terwijl ik geen spier van mijn gezicht vertrok en pas in een spontane schaterlach losbarstte nadat iemand de grap voor me had vertaald. Het was vaak een nogal moeizame vertaling, die er een extra dimensie van grappigheid aan toevoegde, wat tot de spontaniteit van mijn gelach bijdroeg. Er werd natuurlijk ook van me verwacht dat ik na verloop van tijd een paar Hollandse woorden leerde. 'Kodfertómme,' zei ik dan, of: 'Asjbák.' Dat gaf ook weer de nodige aanleiding tot hilariteit.

Ik vermaakte me wel in Amsterdam. Reynders en Eijlders werden mijn stamcafés, en in een mooi oud huis aan de Nieuwe Keizersgracht gaven de bewoners vaak spontane feesten, die de hele nacht duurden en waar ik nog veel meer aardige kennissen opdeed, zodat ik mijn voornemen zo snel mogelijk naar Parijs terug te keren voorlopig liet varen. Het enige probleem was dat die kamer in De Roode Leeuw veel te duur was en dat mijn geld begon op te raken. Bij mijn moeder wilde ik niet meer aankloppen, dus ik moest wel iets gaan doen om in leven te blijven.

Via de ASVA kreeg ik op vertoon van mijn Franse collegekaart een tijdelijk baantje op het kantoor van een cosmetisch bedrijf aan de Plantage Middenlaan, niet ver van het huis waar ze die feesten gaven. Op die manier begon ik een volmaakt dubbelleven te leiden. Overdag zat ik als een doodgewone Hollandse werkstudent rekeningen te typen

en naar het domme geklep van de andere kantoorbedienden te luisteren, en 's avonds was ik weer de getapte Parijzenaar. En intussen maar hopen dat geen van mijn nieuwe vrienden me dat kantoor in of uit zou zien lopen, want ik had geen idee hoe ik dat zou moeten uitleggen. Wat ik in geen geval wilde, was door de mand vallen. Ik was wel degelijk van plan om op een gegeven moment zelf, op eigen initiatief, het masker af te werpen, maar dat mocht niet door een of ander stom, ongelukkig toeval gebeuren. Bovendien begon ik het spelletje hoe langer hoe leuker te vinden.

Een tijdje nadat ik die middag voor het eerst met mijn *France-Soir* onder de arm café Reynders was binnengestapt, gebeurde het onvermijdelijke. Ze heette Linda, had donker haar, donkere ogen en een merkwaardige, beweeglijke mond met zeer rode, vlezige lippen, een mond die als een gulzige open wond was en me onweerstaanbaar aantrok. Ze sprak geen Frans, dus spraken we Engels, maar van praten kwam niet veel. We liepen om drie uur 's nachts in een zachte motregen door het Vondelpark en bleven om de paar minuten staan om elkaar langdurig en zeer diepgaand te zoenen, waarbij onze tongen als spiraalveren om elkaar heen draaiden en zich aan elkaar vastzogen. Jezus, wat kan die meid zoenen, dacht ik.

Na een uur of zo kwamen we in de Achillesstraat aan, waar ze haar kamer had. Ze maakte haar tasje open en begon zenuwachtig en lacherig naar de sleutels te zoeken. Die waren weg. Paniek. 'Keer het tasje om,' stelde ik na een tijdje voor. Ze keerde het om op de natte stoep, wroette wat in de troep die eruit was gevallen, en vond de sleutels. 'Ssst,' zei ze toen we naar binnen gingen, 'schoenen uit.' We slopen in het stikdonker naar boven, ik op mijn sokken, zij op haar blote voeten, om vooral maar niet het minste geluid te maken, en op de derde trap liet ze haar schoenen vallen, die kletterend en bonkend naar beneden

rolden. Van achter een deur klonk zacht gemopper. Toen we ons nog nagiechelend op het smalle bed lieten vallen, kwam het eerste morgengrauwen al door haar dakraam.

Vanaf die nacht woonde ik in de Achillesstraat, maar ik leidde er zo'n beetje het leven van een onderduiker, want de hospita en de buren mochten niets merken van mijn aanwezigheid.

De derde of vierde dag, een zondag, nam Linda me in triomf mee naar een vriendin die een kamer in de buurt bewoonde. Angela heette ze. Jezus, dát was een mooi meisje, knapper dan Linda eigenlijk. Ik had haar best ook willen hebben. Ze had lang, donker haar, een mooi, lang gezicht, dat iets Italiaans had, en prachtige lange benen waarmee ze na een tijdje in een nogal schaamteloze maar wel zeer aantrekkelijke houding op het bed zat, zodat ik precies in haar kruis kon kijken. Ik zag dat ze een vrijwel doorschijnend broekje aanhad, waar toefje en spleet duidelijk doorheen schemerden. Allemachtig, dacht ik, en ik voelde hem weer zwellen.

Af en toe keek ze nieuwsgierig naar me terwijl ze met Linda praatte. Frans sprak ze helemaal niet en Engels maar weinig, dus praatten ze vrijwel de hele tijd Nederlands met elkaar. Niet erg beleefd tegenover een buitenlander, maar ik vermaakte me best. Er viel genoeg te kijken terwijl ik deed alsof ik niet luisterde. Aan hun accent was duidelijk te horen dat ze allebei uit Groningen kwamen. Ze hadden het over mij. Op een gegeven moment hoorde ik Angela vragen: 'Hoe is hij in bed?'

'O, nou, best wel goed hoor,' antwoordde Linda tot mijn tevredenheid, hoewel het ook niet overenthousiast klonk, meer zo van: vooruit, een zeventje, maar het kon beter.

Maar ik voelde me nu toch wel erg indiscreet worden. Dit begint uit de hand te lopen, dacht ik, dit kan niet

meer, ik moet iets doen om er een eind aan te maken. Angela nam zo mogelijk nog verleidelijker houdingen aan, maar ik keek er al niet eens meer naar. Ik keek naar Linda, die af en toe verliefd naar me glimlachte met die vlezige rode lippen van haar, die op kleine diertjes leken, en ik begreep dat er iets onherstelbaars aan het gebeuren was.

Onderweg naar huis kwamen we langs een saai, stil buurtcafé dat me een geschikte, neutrale plek leek om de knoop door te hakken. Ik had geen vermoeden hoe ze zou reageren. De kans dat ze me in een openbare gelegenheid als een furie naar de strot zou vliegen, leek me in elk geval niet groot. Ik loodste haar naar binnen.

'Ik moet je iets vertellen,' zei ik in perfect Nederlands zodra we tegenover elkaar aan een tafeltje met een namaak-Perzisch kleedje zaten.

Ze keek me aan zonder iets te zeggen. Ik zag haar mond heel langzaam opengaan. Een hele tijd bleef ze zo zitten, totaal verbijsterd, en ik wist niet of ze in tranen uit zou barsten of in lachen. Dat laatste leek me het minst waarschijnlijk, maar ze deed het. Ze schaterde zo hard dat de twee middelbare heren die aan de bar zaten verstoord omkeken. Ze kwam niet meer bij.

'Nou zeg, jij bent me er eentje,' zei ze eindelijk, nog nahikkend. Ze vond het een kostelijke grap. Wat een opluchting, dacht ik, en begon ook maar te lachen. Toen stak ze haar hand uit en streelde me over mijn haar en wang. 'Koppetje,' zei ze. 'Wat een gek koppetje heb je toch. Ik ga je Koppetje noemen.' Ze glimlachte met die gulzige rode wond van haar, een glimlach die tegelijk iets smartelijks had, en ze keek me aan alsof ze me uit louter liefde ter plekke wilde verslinden. Dit kon niet meer stuk, dat was duidelijk.

'Maar ik neem je niet meer mee naar Angela.' Haar ogen werden ineens heel donker. 'Ik zag je wel kijken.'

Ze is jaloers, dacht ik. Dat betekende dat ze echt verliefd op me was. Een meisje dat verliefd op me was, dat niet zomaar even seks met me had, dat was me nog nooit overkomen. Ik vroeg me af of ik het zelf ook was. Verliefd was ik tot nu toe alleen maar geweest op meisjes die ik niet kon krijgen.

'Maar dan woon je zeker ook niet in Parijs?' vroeg ze ineens, zonder overgang.

'Jawel,' antwoordde ik. 'En ik moet over een paar weken al weer terug, want dan beginnen de colleges.'

'Dus je gaat weg? En dan zie ik je niet meer?'

Bijna kwamen de tranen toch nog.

'Je kunt toch mee als je wilt,' opperde ik.

Ze keek me aan alsof ze niet kon geloven dat ik het meende. Het klonk mij ook niet erg overtuigend in de oren.

'Waar zou ik van moeten leven?' vroeg ze. 'Jij kunt me vast niet onderhouden.'

Nee, dat was waar. Ik kon mezelf al nauwelijks onderhouden. Ik stak een sigaret op en keek naar buiten, naar de saaie straat waar niemand voorbijkwam, naar al die nette, eendere huizen met allemaal dezelfde erkertjes en portiekjes en naar de keurig rij aan rij gelegde, één voor één zorgvuldig in de onderlaag van grijs zand vastgeklopte straatklinkers en trottoirtegels, die glommen in de miezerige motregen. Ik huiverde bij de gedachte dat ik, door een of andere plotselinge ramp gedwongen, voor altijd daar zou moeten blijven. Ineens werd ik bevangen door het panische gevoel dat ik onherroepelijk werd meegesleurd door een reeks noodlottige gebeurtenissen die ik zelf over me had afgeroepen, en er was niets waaraan ik me vast kon klampen.

'Het geeft niet,' zei ze, toen ze merkte dat ik niet antwoordde. 'We zullen wel zien hoe het allemaal loopt. Vanavond gaan we bij mijn zusje eten, je weet wel, de vrouw

van dat huis waar ze die feesten geven. Maar ik ga haar wel vertellen dat je geen Fransman bent.'

'Ik wist niet dat jullie zusjes waren,' zei ik verbaasd.

Op de avond voor mijn vertrek werd er een feest gegeven. Deze keer was het niet in het huis van Linda's zusje, maar in een hoekhuis aan de Amstel, het atelier van Peter, een decorschilder. Linda's zusje, Nienke, was er ook. Ze leken helemaal niet op elkaar, die zusjes. Linda was iets kleiner dan ik en had kort, donker haar. Nienke, de oudste, was zeker een hoofd groter en haar haar was lang en blond. Ze was keurig getrouwd met een vlieger van de KLM, die op dat ogenblik in de cockpit van een DC-4 Skymaster ergens tussen Karachi en Jakarta moest zitten.

Ongeveer in het midden van het feest, toen iedereen al een beetje aangeschoten maar nog niet echt lazarus was, begon ik plotseling vloeiend en accentloos Nederlands te spreken. Ik kan me zelfs in de verste verte niet meer herinneren wat ik zei, maar iedereen was op slag doodstil. Ze keken alsof er een wonder gebeurd was, zoiets als het pinksterwonder, toen de apostelen ineens in vreemde tongen gingen spreken. Misschien dachten ze wel dat de Heilige Geest in me gevaren was, maar het duurde niet lang. Plotseling barstte er een geweldig tumult los en een geroep van: 'Hé, wacht even, wat is dát nou!' Iemand vroeg dreigend: 'Is hij soms een Belg?'

Ik zie mezelf nog staan in die halfdonkere, rokerige ruimte, met een glas wijn in de ene en een sigaret in de andere hand, en al die vage schimmen die om me heen dromden en er meer van wilden weten. Ik begon hem een beetje te knijpen. Ik was zelf geschrokken van wat ik had aangericht. Uiteindelijk had ik ze allemaal bijna anderhalve maand lang voor de gek gehouden. Dat was niet leuk, en ik had geen idee wat de reacties zouden zijn.

Ineens stonden Linda en Nienke naast me en ze riepen

allebei boven het lawaai uit: 'Nee hoor, hij is geen Belg, hij is een rasechte Hollander.' Vooral Nienke lachte zich een ongeluk.

'Wát, wisten jullie het dan? Zaten jullie ook in het complot?' klonk het uit de menigte, en toen kwam Peter op me af. 'Als je een Belg was geweest, hadden we je subiet in de Amstel gegooid,' zei hij.

'Ik zal je gauw schrijven,' beloofde Linda toen ze me de volgende morgen bij de trein uitwuifde.

10

De beloofde brief kwam twee weken later, na een telefoontje van haar zwager, de vlieger. Hij zou de brief zelf meebrengen, zei hij, want donderdag vloog hij op Parijs en dan had hij wel een paar uurtjes de tijd. De donderdag daarna deed hij weer Parijs aan en dan zou hij eventueel mijn antwoordbrief mee terug kunnen nemen. We spraken af om half acht 's avonds in de bar van Le Bourget.

Vreemd, dacht ik, een brief met de post sturen was wel zo eenvoudig, maar het spaarde in elk geval een postzegel uit. Het was nog een ingewikkelde reis ook: eerst helemaal naar de Porte de la Vilette en dan de 143 van Courneuve naar Drancy nemen en bij de halte Le Bourget uitstappen. Ik zat in mezelf te mopperen terwijl ik in de bus door al die treurige, donkere voorsteden reed. Ik had me een leukere manier voorgesteld om de avond door te brengen, maar ik voelde me ook wel een beetje opgewonden bij de gedachte een brief van Linda te ontvangen. Twee weken, ik was al bang dat ze me vergeten was, maar nee dus. Ik had nu toch maar een vast meisje. Dat was niet niks, al was het dan op een afstand. Ik had nog nooit in mijn leven een vast meisje gehad, en dat vond ik een zeer bevredigende gedachte.

Mark, de zwager, zat in de bar van het vliegveld op me te wachten in zijn keurige zwarte uniform met dikke gouden strepen op de mouwen. De weinige keren dat ik hem thuis trof, had ik hem alleen maar als een aardige, vlotte jongen in grijze slobberbroek en open sporthemd gezien. In uniform leek hij een heel andere persoonlijkheid, iemand met gezag, iemand om respect voor te hebben, maar

hij bleek niet minder aardig. Hij gaf me de brief, een dikke, voelde ik, en ook nog een langwerpig pakje, met onmiskenbaar de geur van gerookte paling. Die bleek er later ook in te zitten. Hij bood me een borrel aan. Zelf nam hij een vruchtensap, want hij moest nog vliegen.

'Waarom kom je niet naar Holland?' vroeg hij. 'Ik wil me er niet mee bemoeien, maar Linda is echt wel gek op je. Ze verlangt naar je. Dan is het toch te dol om los te lopen dat jij hier zit en zij daar.'

Dat was natuurlijk leuk om te horen, een meisje dat naar me verlangde. Tot dan toe was mijn moeder de enige vrouw geweest die naar mijn aanwezigheid verlangde, een verlangen waaraan ik, als het niet om louter egoïstische redenen was, nooit had toegegeven. En ikzelf, ja, zelf verlangde ik ook wel een beetje naar Linda, dat viel niet te ontkennen, vooral omdat ik in de paar weken die ik terug was nog geen enkel nieuw contact met een vrouwelijk wezen had weten te leggen. Maar zo groot dat ik ervoor naar Holland zou gaan, was mijn verlangen nu ook weer niet.

In Holland zou ik gemakkelijk werk kunnen vinden, vervolgde hij. Bij de KLM bijvoorbeeld. Leuk, afwisselend werk, goed betaald, en na een tijdje nog gratis vliegen ook.

'Jawel, maar mijn studie dan?'

'Ach, in Holland kun je toch ook studeren.'

Hij keek op zijn horloge en dronk zijn glas leeg.

'Nou ja, denk er nog maar eens over na.' Hij stond op om naar zijn Convair te gaan, die klaarstond voor het vertrek. 'Tot volgende week dan.'

Ik bleef nog even zitten om de brief te lezen. Toen begreep ik waarom hij er zo op had aangedrongen dat ik naar Holland zou gaan. Linda schreef dat ze al een week of drie over tijd was en hoe dat nu moest.

Daar was ik wel even stil van. Dit was iets waar ik absoluut geen rekening mee had gehouden. Ik had er altijd maar op los genaaid zonder zelfs maar aan de mogelijkheid

te denken dat zoiets ook gevolgen kon hebben. Natuurlijk, af en toe werden er kinderen geboren, maar dat overkwam alleen anderen. Ik had nooit gedacht dat ik daar zelf toe in staat zou zijn. Ik, een kind verwekken? Iemand als ik, vader worden? Onvoorstelbaar, maar blijkbaar niet onmogelijk. De gedachte begon me wel een beetje te strelen. Ach, als mijn goede oude vader dat nog eens had mogen beleven. Die had er, voordat hij weduwnaar werd, wel dertien verwekt, van wie er overigens, toen ik als nummer veertien werd geboren, nog maar twee in leven waren. Vader worden, wie had dat ooit kunnen denken. Ik nam er nog een borrel op.

Maar ja, hoe dat nu verder moest, dat wist ik eigenlijk ook niet zo goed. In zulke gevallen werd er gewoonlijk getrouwd, meende ik te weten, en dan kwam het kindje. De vader werd geacht op een redelijke manier het brood te verdienen voor zijn jonge gezinnetje. Maar dit kwam wel erg onverwacht. Ik was er nog niet klaar voor. Rekening houdend met het tempo waarin ik studeerde, kon het nog wel een jaar of tien duren voordat het zover was. Dat kon natuurlijk niet, dan had het kindje inmiddels de prepuberale leeftijd bereikt. Ik zou nu, ter plekke, tot een besluit moeten komen en mijn verantwoordelijkheden op mijn schouders moeten nemen. Nou ja, nu. Ik had nog een week.

Inmiddels had ik een nieuw klusje gevonden om moeders toch wel wat krappe toelage aan te vullen. Eén of twee keer per week leidde ik een bus met Nederlandse toeristen rond. Overdag ging het langs de bekende monumenten, waar ik dan zo'n beetje de geschiedenis en de bijzonderheden van vertelde. Tussen de middag kregen ze een lunch in een grote brasserie ergens in de buurt van het Gare Saint-Lazare. Echt wat je noemt leuk werk vond ik het niet. Ik hoopte altijd maar dat niemand van mijn vrienden me er ooit mee bezig zou zien. Dan zou ik me dood-

schamen, aan het hoofd van zo'n kudde in driedelig grijs gestoken spitsburgers en dikke schommeltantes met krulletjeshaar en in bloemetjesjurken die de reusachtige rode nek en schouderpartij bloot lieten.

Op een keer ging er iets mis in de brasserie. Ze lustten die Franse liflafjes niet–dat was toch geen eten–en ze protesteerden luidkeels, alsof het mijn schuld was. Van de gerant, een grote dikke man met een enorme snor, kreeg ik ook op mijn kop. Die kwam hevig geschokt op me toelopen en zei, minachtend en verwijtend tegelijk: 'Monsieur, vous êtes un guide apprenti.' Ik voelde me zeer gekwetst, niet zozeer omdat hij te kennen gaf dat ik het vak nog moest leren en er niets van terechtbracht, maar omdat hij me voor een echte gids hield, en ik wás helemaal geen gids. Ik was een student in de letteren, een toekomstig intellectueel, die dat zoveel lagere vak alleen tijdelijk uitoefende, maar dat kon ik hem natuurlijk niet allemaal uitleggen. Terwijl ik de kudde weer in de bus probeerde te krijgen, liep hij me nog namopperend achterna.

Soms moest ik zo'n Hollandse groep ook 's avonds gidsen. Dan gebeurde waar ze de hele reis en lang daarvoor al naar hadden uitgekeken: Paris la Nuit, het Parijs waarover in die kringen met nadrukkelijke knipoogjes en vette glimlachjes werd gesproken, het Parijs van de bruisende champagne en de halfblote revuemeisjes die de ondeugende cancan dansten. Op die manier kwam ik in de legendarische Moulin Rouge en, met een groepje wat duurdere heren, het Lido terecht, zaken waarin ik me normaal nooit zou hebben vertoond. Ik had eens een gezelschap boeren die allemaal stuk voor stuk ouderlingen of diakenen van de Christelijk-Gereformeerde Kerk of de Vrijgemaakte Gereformeerde Gemeente Onderhoudende Artikel 31 der Dordtse Kerkorde in Barneveld, Krabbendijke of Molenaarsgraaf hadden kunnen zijn, allemaal met een sigaar in de bek. Er kon geen lachje af. Het leek wel of ze op studie-

reis waren om rapport uit te brengen over de wijze waarop in die paapse stad de zonde werd bedreven, maar aan hun glinsterende oogjes en rode koontjes was duidelijk te zien dat ze zich best amuseerden.

Als het om een wat kleiner, selecter gezelschap ging, bracht ik ze ook wel eens naar Madame Arthur. Daar zaten ze dan ademloos naar het toneel te kijken. Zoiets hadden ze nog nooit gezien, want het zou nog heel veel jaren duren voordat er ook in Amsterdam een Madame Arthur kwam en Franse toeristen ademloos zaten te kijken naar wat er in de Amsterdamse sekstheaters allemaal te zien was.

In de Parijse Madame Arthur had ik eens een dikke, al wat oudere heer die in de pauze geestdriftig iets moois begon op te bouwen met een beeldschoon jong meisje. Hij wilde haar mee naar zijn hotelkamer nemen. Hij riep mijn bemiddeling in, want hij sprak geen woord Frans. Hij werd ontzettend kwaad toen ik hem waarschuwde dat dat meisje, dat al zowat bij hem op schoot zat, helemaal geen meisje was, maar een verklede jongen, net als die danseresjes op het podium, weet u wel. Hij weigerde me te geloven. Om zijn gelijk te halen stak hij zijn hand onder haar rokken, greep in haar broekje en trok abrupt zijn hand terug alsof een wild beestje er zijn vlijmscherpe tandjes in had gezet. Hij keek me vol afgrijzen aan. Toen werd de travestiet ook kwaad. Bijna was er een vechtpartij uitgebroken.

Dat reisleidersklusje had ik gekregen van een Hollander die bij een Zwitserse reismultinational werkte. Hoe hij heette, weet ik niet meer, net zomin als waar ik hem ontmoet had, waarschijnlijk op die club waar ik af en toe een au pair vandaan haalde. Ik herinner me alleen nog dat hij een kalend, ietwat bollig mannetje was en dat hij ergens eenzaam in een zolderkamertje woonde. Hij nodigde me er eens te dineren uit. Dat heb ik beleefd geweigerd, want hij had me al eerder verteld dat hij zijn eigen potje kookte:

een enorme pan dikke soep waar hij de hele week van at. Soms zelfs tien dagen, als hij wat langer doorging met er steeds maar weer water bij te gooien. Waarom hij zo extreem zuinig leefde, heb ik nooit begrepen. Waarschijnlijk potte hij alles op voor de oude dag, of misschien betaalden die Zwitsers hem een Zwitsers-zuinig salaris, want hun honorarium voor een dag gidsen hield ook niet over.

Weer zat ik aan een tafeltje in de drukke bar van Le Bourget. Deze keer was ik de eerste. Toch was ik zeker tien minuten later dan het afgesproken uur binnengekomen. Ergens in mijn achterhoofd hoopte ik dat Mark niet zou komen, dat ik nooit meer iets zou horen en dat het allemaal niet zou doorgaan, zodat ik mijn oude leventje voort kon zetten zonder de beklemmende gedachte dat het maar van korte duur was en ik binnen zeer afzienbare tijd naar Nederland terug zou moeten gaan. Want dat was iets waar ik heel erg tegen opzag. Linda, oké, en desnoods ook nog met een kindje erbij, maar Holland, nee.

De week was razendsnel voorbijgegaan. Iedere dag dacht ik eraan dat ik het antwoord moest schrijven, maar het kwam er gewoon niet van. Ik bleef het maar uitstellen. Ten slotte had ik het op het laatste moment toch nog klaargespeeld, een uur voordat ik op weg ging naar het vliegveld, vier kantjes waarin ik na rijp en langdurig beraad toezegde naar Holland te zullen terugkeren, maar niet direct. Er viel nog zoveel te regelen, het was een enorme stap, mijn hele leven zou erdoor veranderen, mijn toekomstplannen, alles, maar ja, natuurlijk, ik was tot iedere oplossing bereid, ook als dat een huwelijk inhield, uiteindelijk hielden we toch van elkaar, niet, en vader worden was toch ook voor mij een grootse en ingrijpende belevenis, et cetera, et cetera. Terwijl ik dat alles nog eens overlas –Mark was er nog steeds niet– dacht ik: meen ik dat nou allemaal echt?

Juist toen ik me begon af te vragen of hij nog wel zou komen, kwam hij kwiek aanstappen en zwaaide met een brief. 'Sorry, sorry,' zei hij met een brede glimlach, 'drie kwartier te laat, dikke mist op Schiphol, nee, nee, dank je, geen tijd nu, ik moet direct weer weg. Heb je het antwoord?'

Ik plakte de envelop dicht en we ruilden van brief.

In de bus scheurde ik de hare open. Het was een kort, vrolijk briefje. Geen wonder, het was allemaal loos alarm geweest. Een dag nadat ze de vorige brief geschreven had, was opoe toch nog op bezoek gekomen.

Ineens zie ik mezelf zitten, met mijn beste maar al behoorlijk vaal geworden ribfluwelen colbertje aan, Linda rechts naast me, in iets donkerroods, geloof ik, iets wat haar erg goed stond in elk geval, en aan mijn linkerkant, in deftig donkerblauw kostuum, haar vader, een geslaagde, ietwat gezette zakenman, eigenaar of beheerder van een groot kledingmagazijn niet ver van de Martinitoren, en links van hem zaten Nienke en Mark, en aan de overkant van de grote tafel en rechts van Linda waren nog meer familieleden en vrienden, alles bij elkaar wel een stuk of twaalf, veertien man. Op de tafel stonden de halflege bierglazen en borrelglaasjes en de borden met de resten van het bruiloftsmaal: bruinige rijstkorreltjes, vegen eigeel, half afgeknabbelde stukjes kroepoek en verpieterde kwakjes sambal, een nasi goreng speciaal voor allemaal. Iedereen was dronken.

Bij Tante Mia was dat, op de Oudezijds Voorburgwal, of Achterburgwal, dat weet ik niet meer zo precies. Tante Mia was in die tijd de beroemdste goedkope Chinees van Amsterdam. Het bestaat niet meer. Dat is jammer, want iedere keer als ik in Amsterdam kom, bekruipt me een eigenaardig, pervers-nostalgisch verlangen om nog één keer zo'n lekkere vieze nasi goreng speciaal bij Tante Mia te

eten. Als bruiloftsmaal stelde het natuurlijk niet veel voor, maar ja, pa betaalde alles en had waarschijnlijk niet veel zin om ter gelegenheid van het huwelijk van zijn jongste dochter met zo'n raar armoeiig type scheppen geld uit te geven in een van de weinige gerenommeerde restaurants die Amsterdam toen telde.

Het moet ergens in december zijn geweest. Ik was eerder dan aanvankelijk mijn bedoeling was naar Amsterdam gekomen. We hadden in een huis aan de Ceintuurbaan een kamer gehuurd. Die noemden we het gemeubileerde bed omdat het reusachtige ledikant vrijwel het hele vloeroppervlak in beslag nam. Er was zelfs nauwelijks ruimte om eromheen te lopen. Toen we een tijdje later een echt huis vonden, een halve verdieping driehoog achter in de Da Costastraat, besloten we om ook zonder directe noodzaak toch maar te trouwen.

Ik had nu ook echt, fatsoenlijk werk, niet zomaar van die vage tijdelijke baantjes. In een keurig zwart uniform, maar zonder gouden strepen op de mouwen, en met een KLM-pet op mijn kop checkte ik op Schiphol passagiers in of hielp ze door de transit. Het was in die tijd nog een heel gedoe om bij de KLM te komen. Op de vragenlijsten van het sollicitatieformulier moest je zelfs invullen welke kranten en weekbladen je las. *De Telegraaf*, *Elsevier* en de *Haagse Post* waren in orde, maar wie *Het Vrije Volk*, *Vrij Nederland* of *De Groene* invulde, werd gegarandeerd niet aangenomen, om nog maar te zwijgen van *De Waarheid*. Maar precies zoals Mark me in het vooruitzicht had gesteld, was het best leuk, afwisselend werk.

Waarom we nu eigenlijk zo graag wilden trouwen, weet ik niet. Misschien was het enige argument wel: waarom niet? Waarschijnlijk dacht ik gewoon dat het zo hoorde. Ik was al een jaar of vijfentwintig en dan hoorde je als man zo langzamerhand wel getrouwd te zijn en een gezin te stichten, zoiets. Echt wat je noemt verliefd was ik niet. Seksueel

konden we prima met elkaar overweg, maar ik keek nog even begerig als vroeger naar andere meisjes en vond het jammer dat haar vriendin Angela niet op de bruiloft was. Linda was in die tijd waarschijnlijk nog wel verliefd op me, maar of dat voor haar de doorslaggevende reden was om met me te willen trouwen, weet ik niet. Gek genoeg is het zelfs nooit bij me opgekomen haar ernaar te vragen.

Het idiote was dat je, als je in die jaren wilde trouwen, zelfs als volwassen man nog toestemming aan je ouders moest vragen. Pas na je dertigste hoefde dat niet meer. Dan was je blijkbaar oud en wijs genoeg. Nederland was waarschijnlijk het enige westerse land waar die absurde regel nog bestond.

Linda's vader zette zonder me zelfs maar gezien te hebben zijn handtekening, maar ik moest mijn aanstaande wel aan mijn moeder voorstellen. Ze was nogal verbaasd, want ik had haar nooit iets over de verhouding verteld. Toch was ze ook blij. Nu zou ik eindelijk een normaal, nuttig lid van de maatschappij worden. Misschien kwamen er wel kleinkindertjes van. Ze vond het jammer dat Linda geen gelovige Nederlandsch-hervormde jongedochter was die me weer op het rechte pad zou kunnen brengen. Maar ze was in elk geval niet paaps, en dat was het belangrijkste.

Iemand aan de grote tafel bij Tante Mia stond op, hief zijn jeneverglas, begon langzaam heen en weer wiegend 'Lang zullen ze leven' te zingen en viel toen ineens zijdelings om, boven op zijn tafeldame, een mij onbekende nicht of tante, die met haar gezicht in de etensresten van haar andere buurman terechtkwam.

'Kom, heren, zo is het wel welletjes geweest,' klonk een deftige stem. Linda's vader keek op zijn horloge, kwam moeizaam overeind en liep wankelend naar de telefoon om een taxi te bellen. Hij moest de laatste trein naar Groningen nog halen.

'Blijft hij niet in Amsterdam slapen?' vroeg ik aan Linda.

'Welnee, morgenochtend om negen uur wil hij weer in de zaak staan, Koppetje.'

Voordat hij de deur uitging, sprak hij me nog even vermanend toe. 'Denk erom dat je goed voor haar zorgt. Laat ik geen klachten horen.'

11

Een lang leven was het niet beschoren, ons prille geluk. Het hele huwelijk duurde alles bij elkaar nog geen jaar, waarvan we minder dan de helft samen waren. Nauwelijks een maand waren we getrouwd toen ze op een avond een schaar naar mijn hoofd gooide. De schaar miste me ruimschoots, kwam met een harde tik tegen de muur en viel kletterend op de grond. Maar ik was wel geschrokken. 'Sorry,' zei ze, en ze stond op om hem op te rapen. Het was raar, zij zat rustig een jurk te verstellen, ik zat rustig een boek te lezen, gewoon een vredig, huiselijk tafereeltje zou je toch zeggen, lieflijker kon het niet, en ineens flitste die schaar langs mijn hoofd. Ik begreep er niets van. Ik dacht aanvankelijk nog dat het een ongelukje was. Waarschijnlijk was het ook niet haar bedoeling geweest raak te gooien. Het was alleen maar een manier om me te laten merken dat iets haar niet lekker zat. Ze begon zich met me te vervelen. Ik bleek een saai burgermannetje te zijn geworden, niet wat ze zich van me had voorgesteld. En aan ons intermenselijk contact ontbrak ook zo het een en ander, dat was duidelijk. Met scharen gooien is nu niet direct het meest geëigende middel om tot wederzijds begrip te komen.

Ook ons eens zo bruisende seksleven was niet meer wat het geweest was. Dat merkte ik toen ik haar op een morgen gepassioneerd aan het strelen was terwijl zij zonder enige reactie met wijdopen ogen op haar rug bleef liggen en met haar ietwat lijzige stem zei: 'Het plafond moet nodig gewit worden.'

Maar jaloers was ze nog wel. Op een avond kwam Ange-

la onaangekondigd op bezoek. Toen die na een uurtje of zo weer vertrok en ik ook was opgestaan om haar uit te laten, stak ze zonder enige aanleiding langzaam maar zeer doelbewust haar hand uit naar mijn gulp, maakte één voor één de knoopjes los, haalde hem eruit en begon zacht strelende bewegingen over de onmiddellijk in zeer opgewonden staat verkerende eikel te maken. Dat was een verrukkelijk gevoel. Ik begreep niet waar ik dat zomaar ineens aan te danken had, maar ik zag Linda's ogen heel donker worden. Ze zei niets. Niemand zei iets. Het duurde verscheidene seconden voordat ik Angela's hand van me af duwde en hem weer veilig in zijn katoenen holletje opborg. Ik zag nog net dat er om Angela's lippen een ondeugend, triomfantelijk glimlachje speelde. Linda was razend, terecht natuurlijk, hoewel ze pas losbarstte toen de ware schuldige de trap af was. Ik verontschuldigde me door te zeggen dat ik de eerste ogenblikken te verbouwereerd was geweest om te reageren, maar ze begreep ook wel dat ik het veel te zonde vond om er zo gauw al een eind aan te maken.

Toch hadden we die eerste paar maanden nog wel plezier. We gingen vaak naar het Leidseplein, waar ik al die bekende gezichten van de zomermaanden weer terugzag. Gek dat het me pas nu, na vijfenveertig jaar, opvalt hoe opmerkelijk veel Jannen daarbij waren: Jan van Herwijnen, Jan Peters, Jan den Brabander, Jan Wolkers, Jan Rietveld, Jan Sierhuis – die we om de een of andere reden altijd Jantje noemden – en nog wel een paar meer, denk ik. Lange, dorstverwekkende avonden waren dat, van Reynders naar Eijlders, van Eijlders naar de Bamboo-bar, vandaar naar de Old Inn of de Clochemerle, dan weer terug naar Reynders, naar Eijlders, en tot besluit soms nog naar de Kring, als we iemand bij ons hadden die ons introduceerde. Ook de befaamde spontane feesten in het huis aan de Nieuwe Keizersgracht vonden weer met een zekere onregelmatige re-

gelmaat plaats. Maar steeds vaker gebeurde het dat we ieder onze eigen weg gingen. Als ik avonddienst had en pas laat in de nacht thuiskwam, was Linda soms nog de hort op.

In die tijd leerde ik Mia kennen. Mia zat achter een raam op het Singel, ongeveer ter hoogte van het Kattengat, waar toen *Het Vrije Volk* en De Arbeiderspers gevestigd waren. Mia was een jaar of vijfentwintig, stevig gebouwd maar erg goed geproportioneerd. Ze had heel zacht, blond haar. Ze droeg een dun gouden kettinkje om haar hals en een om haar linkerenkel, en ze droeg prachtige, lichtbeige nylonkousen met een brede, donkere rand en witte, soms zwarte jarretels. Bovendien was ze erg lief. Ik mocht heel lang bij haar blijven voor weinig geld, en als ik helemaal niets had, vond ze het ook niet erg. De mooiste momenten kwamen altijd als ik mijn gezicht op haar dijen legde, vlak bij het blonde toefje, terwijl mijn handen de zachte, opwindende stroefheid van het nylon streelden en met de knopjes van de jarretels speelden. Dan streelden haar fijne vingertoppen en het puntje van haar tong afwisselend het topje van mijn penis en kriebelden me zo heel zachtjes, heel langzaam klaar. Jezus, wat was dat lekker. Ik had nog nooit iemand gehad die dat zo geraffineerd kon. Het voegde weer een nieuwe dimensie toe aan mijn seksleven en het troostte me in mijn beginnende ellende.

Op een nacht, een zaterdag, kwam Linda helemaal niet thuis. Ik was kwaad, verdrietig, ongerust, gekwetst, alles tegelijk. Pas om een uur of tien 's morgens stond ze plotseling in de huiskamer, kletsnat, bemodderd en verpieterd, met sliertjes wier in haar piekerige, druipende haren.

'Hè, wát?' zei ik verbaasd.

'Nou, gewoon, in 't water gereden, hè.' Ze rende gelijk door naar de slaapkamer en deed de deur op slot. Toen ze zich gewassen, gedroogd en verkleed had kwam ze terug en vertelde nerveus lacherig dat ze in de auto langs de Am-

stel waren gereden, een beetje te hard misschien, want op een gegeven moment waren ze uit de bocht gevlogen en ineens midden in de rivier terechtgekomen. In details beschreef ze hoe het koude, donkere water langzaam hoger klom en dat Jan, toen het water tot hun nek gestegen was, het portier had opengetrapt en ze allebei watertrappelend bovengekomen waren en naar de kant waren gezwommen.

'Welke Jan?' vroeg ik.

'Rietveld.'

Ik voelde me ineens helemaal slap en misselijk worden bij de gedachte dat ze daar in die auto in dat donkere, dodelijke water... dat ze verdomme dood had kunnen zijn.

'Mooi is dat.' Dat was alles wat ik kon uitbrengen.

Een scheermesje. Zo'n rechthoekig, vals blinkend, vlijmscherp Gillette-mesje met drie ronde gaatjes erin en zo klein dat het ternauwernood voldoende ruimte biedt om het tussen duim en wijsvinger stevig genoeg vast te houden om er een beetje kracht mee te zetten. Nu ik eraan terugdenk kan ik me met de beste wil niet meer voorstellen dat ik het was die dat deed, maar zo was het toch.

Ik zat op de vloer van de slaapkamer, bracht het mesje met de rechterhand naar mijn linkerpols, drukte voorzichtig een hoekje ervan in de huid. Au, dat deed pijn. Er kwam waarachtig al een druppeltje bloed uit, maar ik klemde mijn tanden op elkaar en zette door. Een jaap zou ik het niet willen noemen. Laten we zeggen een flinke kras, waarbij ik er wel voor oppaste niet te dicht in de buurt van de slagader te komen. Peuteren was het eigenlijk, peuterwerk, priegelwerk. Vooruit, nog maar een keer, wat dieper nu, want de eerste had alleen maar een dun rood streepje opgeleverd, maar bij de tweede kwam er al meer bloed uit. Het stroomde over mijn pols, over mijn hand, het drupte op de vloer. Jezus, ik had toch niet per ongeluk de slagader... Nee, dan zou het eruit spuiten. Niks

aan de hand, nog één krasje maar, wat minder diep dan, en nu gaan liggen. Op de harde vloer lag het toch wat oncomfortabel, dus ging ik op het bed liggen, er zorg voor dragend dat er nog wat bloedsporen op de lakens kwamen. Het bebloede scheermesje liet ik achteloos op de grond vallen.

Het was natuurlijk geen moment mijn bedoeling geweest om dood te gaan. Het enige wat ik wilde was dat ze, als ze straks thuis zou komen na weer een hele nacht weg te zijn gebleven, mij met mijn bloedende pols zou zien liggen, zich dood zou schrikken, op me toe zou rennen, in snikken uit zou barsten, me in haar armen zou nemen, et cetera, et cetera. Maar dat gebeurde natuurlijk niet. Om te beginnen kwam ze die morgen helemaal niet thuis. Ik dommelde in en toen ik wakker werd was het bloed al opgedroogd en zat er niets anders op dan op te staan, mijn pols te wassen, wat mercurochroom op de wondjes te doen en het geheel met een flinke pleister te bedekken. En toen ze eindelijk, ver in de middag al, thuiskwam en de pleister, de rommel en de bloedvlekjes zag, schrok ze wel even, maar daarna waren minachting, hoon en spot mijn deel.

'Ik denk dat we maar het beste kunnen gaan scheiden,' zei ze verstandig.

Ook al was dat gedoe met het Gillette-mesje niet serieus bedoeld, een mens komt niet zomaar tot zo'n idiote handeling. Er moet een zekere wanhopigheid zijn die hem ertoe drijft. Maar voelde ik me nu echt zo wanhopig of speelde ik ook dat alleen maar, bijvoorbeeld omdat ik meende dat een man die door zijn vrouw bedrogen wordt, wanhopig hoort te zijn en tot de een of andere wanhoopsdaad hoort over te gaan? Ik had natuurlijk ook anders kunnen reageren. Ik had Linda een pak slaag kunnen geven. Sommige mannen doen dat, door oprechte woede gedreven of ook gewoon omdat ze denken dat een man dit in die omstandigheden hoort te doen. Maar Linda slaan, nee, dat

was niets voor mij. Ik had ook Jan Rietveld kunnen opzoeken om met hem op de vuist te gaan, maar hij was een behoorlijk potige kerel, één bonk spieren, dus daar voelde ik helemaal niets voor.

Als mijn wanhoop gespeeld was, dan speelde ik het in elk geval zo goed dat ik er zelf in geloofde. Ik wás dus wanhopig, op dat moment, maar waarom? Ik was niet eens echt verliefd op haar, laat staan dat ik van haar hield, en om een zekere gehechtheid te kunnen voelen waren we veel te kort bij elkaar geweest. Maar ook wanneer er geen liefde, verliefdheid of zelfs maar gehechtheid in het spel is, wellen er primitieve gevoelens van bezitsdrang in je op zodra degene met wie je bent van je wordt afgepakt. Dan komen de wanhoop en de woede vanzelf, gespeeld of niet.

Niet lang na dat belachelijke voorval, maar lang genoeg om de beschamende littekens ervan te laten verdwijnen, besloot ik een bezoek aan de mooie, geile Angela te brengen. Wist ik wat ik deed in mijn smart? Dit was de kans om tenminste een beetje troost te vinden in mijn ellende. De keren dat ik haar ontmoet had, had ze me zo geprovoceerd dat ze, dacht ik, er gewoon op lag te wachten om me bij zich in bed te nemen. Ik belde haar op.

'Ja, natuurlijk, kom maar. Ik ben de hele avond thuis,' zei ze. Dat klonk veelbelovend. Begripvol voegde ze eraan toe: 'Ik begrijp best dat je wilt praten.'

Praten? Ik zag weer dat doorschijnende broekje voor me en dat triomfantelijke lachje toen ze mijn lid streelde. Ik rende er bijna heen.

Maar deze keer lag ze niet in allerlei uitdagende houdingen op het bed. Ze bleef de hele avond op een rechte stoel tegenover me zitten, met haar rok preuts over haar prachtige knieën getrokken, en ze zei een heleboel verstandige dingen over Linda en over mij en waarom het allemaal zo gelopen was. Ik voelde donders goed aan dat ik zelfs niet hoefde te proberen om ook maar de geringste fysieke toe-

nadering te zoeken. Zelfs een kusje op de wang kon er niet af.

Ik begreep hoe langer hoe minder van vrouwen, dat was me wel duidelijk geworden.

Misschien dat de psychiater daar iets aan kon verhelpen. Op het werk hadden ze de pleister op mijn pols gezien en de bedrijfsarts had me na een kort gesprekje meteen doorgestuurd naar een psychiater van het ziekenfonds, een aardige jonge knaap met een bollig, ietwat meisjesachtig gezicht en een bril met dikke, donkere randen. Hij bekeek de littekens op mijn pols, zei: 'Dat was niet erg serieus bedoeld', en vroeg naar mijn dromen. Ik moest ze voor hem opschrijven, iedere droom die ik me kon herinneren.

Sinds dat eerste onderhoud ging ik iedere week een uurtje met hem babbelen, niet op de divan maar gewoon in een stoel tegenover hem. Ik vond die gesprekken wel prettig en schreef ook trouw mijn dromen op. Daar waren veel telkens terugkerende faalangstdromen bij, en dromen waarin neerstortende vliegtuigen voorkwamen. In de oorlog had ik vliegtuigen zien neerstorten, grote viermotorige bommenwerpers soms, die in de lucht vaak al staart of vleugel verloren, langzaam omlaagdwarrelden, dan met een lange, doffe dreun de grond raakten en in een enorme vuurbal uiteenspatten. Machtig mooi vond ik dat. In mijn dromen keek ik er ook graag naar, maar daar waren het meestal kleine vliegtuigjes, rare, ouderwetse modellen. Ik dacht dat die dromen iets met mijn oorlogsherinneringen te maken hadden, maar de psychiater dacht daar anders over.

'Het zijn ook faalangstdromen,' zei hij, 'maar seksuele. Angst voor de coïtus, angst dat je niets klaar kunt spelen. Angst voor impotentie, dus. Heb je daar last van?'

'Nee,' zei ik tot zijn teleurstelling, 'vroeger wel eens, maar de laatste jaren zelden of nooit.' Toen vroeg ik: 'Maar waar droomden de mensen die daar last van hadden

dan vroeger van, toen er nog geen vliegtuigen waren, en waarom zijn die symbolen veranderd?'

Daar wist hij ook niet zo gauw een afdoend antwoord op.

Later kwamen er ook andere dromen, waarin ik voor een twee- of driesprong kwam en moest beslissen welke weg ik zou nemen, of waarin er een vreemd huis stond midden op het bospad waar ik liep, en waar ik dan doorheen moest om verder te kunnen gaan, bij de voordeur erin en bij de achterdeur er weer uit, maar ik durfde niet aan te bellen om die mensen te vragen of ik door hun huis mocht. Toen ik, na een stuk of tien, twaalf sessies, dat soort dromen kreeg, vond hij dat ik het verder wel alleen af kon. Ik hoefde niet meer terug te komen.

'Ik wil je alleen nog één raad geven,' zei hij. 'Ga schrijven.'

Ja, schrijven, daar zei hij wat. Had ik dat niet eigenlijk altijd al willen doen? Het was er alleen nooit van gekomen.

Het café waar ik, niet lang daarna, mijn eerste verhaal schreef, is er nog. Ik kom er wel eens langs als ik in Amsterdam ben. Het staat aan de Amstel, op een hoek, zo'n typisch, oud Amsterdams, wat slaperig café. Na die ene keer, vierenveertig jaar geleden, ben ik er nooit meer binnen geweest.

'Ogen van plastic' heette het verhaal, dat een beetje Edgar Allan Poe-achtige sfeer had. 'Er was een onnatuurlijk licht in het café, een vreemd oranjeachtig schijnsel dat helder en tegelijkertijd ook somber was. Het werd veroorzaakt door een lage herfstzon die via een donkergeel glas-in-loodraam in het café scheen.' Niet zo'n erg sterk begin, ik zou het nu anders schrijven. Telkens als ik langs dat café kom, bekruipt me de nieuwsgierigheid of dat vreemde, onwerkelijke avondlicht er nog is. Maar ik kom er niet op het juiste moment langs, of ik heb geen tijd.

Dat verhaal werd gepubliceerd in de *Haagse Post*, dat toen nog op roze krantenpapier werd gedrukt, met een mooie tekening erbij. In plaats van nog meer verhalen te schrijven ging ik tot artikelen over. Ik was toch ooit eens journalist geweest. Jarenlang meende ik me te herinneren dat het Simon Vinkenoog was die me voorstelde om voor de *Haagse Post* te gaan schrijven. Ik had hem in Parijs leren kennen, maar hoe, dat herinner ik me niet meer. Ik zocht hem een paar keer op in het Unesco-gebouw, waar hij een functie had, en hij gaf me één of twee van zijn dichtbundels en het eerste nummer van het tijdschriftje *Blurb*, of *Braak*. Ik herinner me nog dat ik met dat blad in de hand een café binnenstapte en er aan de bar geboeid in begon te lezen. Ineens kwam die bolle Hollander van dat Zwitserse reisbureau naast me zitten. Hij wilde weten wat ik las, pakte het blad van me af, bladerde er even in en barstte toen in een hatelijk, dom lachen uit. 'Hahaha, dat is vast een gek die dat geschreven heeft. Die moesten ze opsluiten. Dat is toch geen gedicht? Wat een idiote vergelijkingen, en het rijmt niet eens.' Wat een plurk, dacht ik kwaad. Ik pakte het tijdschrift terug, rekende af en liep zonder groeten weg.

Maar Simon kan het niet geweest zijn, want die kwam pas een jaar of vier, vijf later bij de *Haage Post* werken. Het geheugen speelt soms wel erg rare spelletjes met me. Wie het dan wel was, kan ik met geen mogelijkheid meer achterhalen, maar hoe dan ook, die onbekende persoon stelde me voor aan Sylvia Brandts Buys, die me een lichtelijk geexalteerde dame leek. Toen ze hoorde dat ik ging scheiden, gaf ze me de raad 'eens met een dominee te gaan praten', maar ze accepteerde me wel als los medewerker.

Ik schreef een aantal artikelen, waarvan er één nog door Lucebert werd geïllustreerd. Omdat ik mijn baan op Schiphol inmiddels had opgezegd – dat was toch niets voor mij – dacht ik erover om ook maar tot de redactie van dat

roze weekblad toe te treden. Dat kon, maar dan moest ik wel eerst een officiële sollicitatiebrief schrijven.

Dat deed ik. Ik schreef een prachtige brief met een compleet curriculum van al mijn activiteiten op journalistiek gebied, die in een ver verleden bij het wekelijks verschijnende *Nieuws- en Advertentieblad voor Gorinchem en Omstreken* begonnen waren. Omdat ik toch aan het schrijven was, schreef ik diezelfde middag ook nog een brief aan een oom, een jongere broer van mijn vader. Ik was helemaal niet familieziek. Integendeel, ik ging er zelfs prat op nooit iemand van mijn familie te zien, en ik had dan ook in geen jaren iets van me laten horen. Maar die middag dacht ik: zo'n rijke oude oom, je weet nooit waar het nog goed voor is.

Toen ik klaar was, bracht ik beide brieven naar de post. Van mijn oom hoorde ik nooit meer iets, maar van mr. G. B. J. Hiltermann kreeg ik enkele dagen later een schrijven dat als volgt begon: 'Geachte Heer, uw familieomstandigheden hebben mij zeer geboeid, maar ik zou toch ook wel graag iets van uw beroepsachtergrond willen weten. Verder wil ik u erop wijzen dat ik voorzover mij bekend geen oom van u ben.'

Wonderlijk genoeg nodigde hij me toch uit voor een sollicitatiegesprek. Dat vond plaats in zijn kantoor, een langwerpige zaal waar hij, helemaal aan het eind, achter een kolossaal bureau zat. Vandaar keek hij je met borende blik aan terwijl je die eindeloze afstand tussen deur en schrijftafel aflegde, zodat je knieën begonnen te knikken en je de grond haast onder je voeten voelde wegzinken. Ondanks dat alles verliep het gesprek bevredigend, maar de psychotechnische test die ik een paar dagen later moest ondergaan, wees uit dat ik ten enenmale ongeschikt was om vast bureauwerk te doen.

Ik woonde toen natuurlijk al lang niet meer in de Da Costastraat. Linda was er ook weggegaan. Toen ik een

week of wat later nog eens terugkwam om iets te halen, stonden er een stuk of twintig flessen zuur en groenig geworden melk voor de deur. De melkboer was, als een automaat, gewoon doorgegaan met iedere morgen de melk te bezorgen, want niemand had hem iets gezegd. Het ontroerde me bijna.

Ik had een kamer in de Kerkstraat gevonden, onder het regiem van een vreselijke Duitse hospita. Ze sprak met een afschuwelijk, schreeuwerig accent Nederlands. Ik verdacht haar er sterk van dat ze ooit een van die befaamde Duitse dienstmeisjes was geweest die in de jaren dertig Nederland overstroomden en heimelijk de Duitse inval hielpen voorbereiden. Ze had ook best een grijze muis geweest kunnen zijn. Nog jaren later kwam ze in mijn nachtmerries voor.

Linda en ik hadden intussen een heel geschikte pro-Deoadvocaat ingeschakeld, die in betrekkelijk korte tijd de scheiding erdoor kreeg. Ik had er weinig verdriet van, en zij nog minder. Het enige wat ik van dat kortstondige huwelijk heb overgehouden, is de collectie Groningse mopjes die ze vertelde en die ik nog steeds graag laat horen aan de weinige mensen die ze nog nooit gehoord hebben.

12

Op een morgen in Reynders, aan de grote ronde tafel, leerde ik Rico de Voot kennen. Hoe we met elkaar in gesprek kwamen weet ik niet meer, maar we hadden iets gemeen. Ook hij lag in scheiding.

Rico de Voot was ongeveer even oud als ik. Ik kan me nu met de beste wil van de wereld niet meer herinneren hoe hij er toen uitzag. Hij had een snorretje, maar dat puntbaardje, had hij dat ook al? Hij begon voortijdig te kalen. Was dat in die tijd al te zien? *Geheimratsecken* misschien. Daar had hij het soms over, meen ik me te herinneren, over zijn 'Geheimratsecken'. En dat zwarte schipperspetje, waarzonder ik me hem nu niet meer kan voorstellen. Het lijkt toch onwaarschijnlijk dat hij dat toen ook al droeg.

We zaten allebei aan die grote ronde tafel en kwamen als vanzelf aan de praat, zoals je in café Reynders wel vaker met wildvreemden een gesprek begon. Algauw bleek dat we iets gemeen hadden. Dat ging waarschijnlijk zo van: 'O, kom je net van je advocaat? Dat is toevallig, ik ook.' Zijn huwelijk had aanzienlijk langer standgehouden dan het mijne: een paar jaar in plaats van een paar maanden. Twee heren die allebei 'in scheiding lagen', zoals dat om duistere reden heet, dat schept een band. Je komt er wat sneller toe samen nog een borrel te nemen en ervaringen uit te wisselen. Zijn scheiding leverde meer problemen op dan de mijne, maar hij vatte het allemaal op met een onnavolgbaar gevoel voor humor, dat zich op wisselende wijze uitte, van fijne ironie tot scherp, maar vrolijk sarcasme en luchtig cynisme. Ik wist toen nog niet dat achter die opgewekte

façade een uiterst complexe, duistere wereld van pijn, verbittering en vernedering schuilging.

Rico had net als ik zijn vaste baan opgegeven. Hij bleek erudiet, had veel gevoel voor alle vormen van kunst, vooral muziek, poëzie en toneel. Hij bezat ook onmiskenbaar zekere talenten, maar deed er niets mee en gaf er de voorkeur aan van allerlei ongeregelde klusjes te leven en een volmaakt vrij, onafhankelijk bestaan te leiden, dat radicaal tegengesteld was aan het ambtenarenleven dat hij had geleid toen hij nog met zijn toekomstige ex leefde. Het bestaan van een levenskunstenaar, zou je kunnen zeggen. In andere tijden en een andere omgeving zou hij een perfecte boulevardier zijn geweest.

Soms ging hij voor een paar maanden naar Zweden of Noorwegen, waar hij een tijdje als bordenwasser werkte tot hij weer genoeg geld had om verder te trekken. Dan weer zwierf hij op een schoen en een slof door Joegoslavië. Een avontuurlijk bestaan, waar ik hem om bewonderde, want zo ver had ik toch nooit durven gaan. Hij woonde nog steeds in het huis van zijn vrouw, een prachtig, oud hoekpand aan de Herengracht. Toen hij van mijn Duitse hospita hoorde, dat mens dat me het leven zuur maakte met haar gevit, bood hij me aan dat ik voorlopig bij hem mijn intrek zou nemen. Hij had nog een leeg zolderkamertje, zei hij, een aanbod waar ik dankbaar gebruik van maakte.

In die tijd begon het net een beetje lente te worden, en mijn plannen om naar Parijs terug te gaan namen steeds vastere vormen aan. Mr. G. B. J. en Sylvia B. B. wilden wel graag een correspondent in Parijs hebben. Ze konden me alleen geen vast salaris bieden, dus ik zou met de zelfs voor die tijd nogal povere honoraria genoegen moeten nemen. Het was in elk geval beter dan niets. Bovendien was moeder bezig haar huis te verkopen. Hoewel ze behoorlijk geschokt was door het bericht van de scheiding – 'Wat de

Heere verbindt, dat mag de mens niet scheiden' – was ze niet echt boos, alleen maar verdrietig. Als het huis verkocht was, zei ze, mocht ik het geld wel hebben, want zij zat in dat rusthuis en had het toch niet nodig. Ik voelde me natuurlijk weer ontzettend schuldig, beschaamd en bezwaard, maar nam haar aanbod evengoed geestdriftig aan. De vooruitzichten waren dus riant te noemen.

Daarbij was het on-Hollands mooi voorjaarsweer. Het lijkt haast onvoorstelbaar, maar in mijn herinnering scheen die hele anderhalve maand lang iedere dag de zon, en dan te denken dat nog maar zo kort geleden de grote waterssnoodramp had plaatsgevonden. In de gracht toeterden rondvaartboten ons vrolijk wakker, op een terras aan het Rembrandtplein, beschut tegen de nog koude voorjaarswind, dronken we koffie in de al koesterende zon en 's avonds gingen we soms gezamenlijk op meisjesjacht. Rico was een begenadigd vrouwenversierder en ging daarbij op bijna ouderwets-charmante wijze te werk. Niet dat dat altijd tot concrete resultaten leidde, meestal niet zelfs, maar het ging dan ook meer om de spanning van het jagen zelf dan om het wild. Men moet zich van die barre jaren vijftig, toen de tweede feministische golf nog in een verre toekomst lag, natuurlijk geen atavistische voorstelling maken van prehistorische figuren die vrouwen met een knuppel bewusteloos sloegen en aan de haren mee naar hun hol sleepten. Zo ging dat niet. Je stapte gewoon het café binnen, en als er toevallig een aardig meisje in je buurt zat, knoopte je een gesprek met haar aan – dat kon toen nog zonder dat je van ongewenste intimiteiten op de cafévloer werd beschuldigd – en als het erin zat, nam je haar mee naar je kamer, of zij jou naar de hare, dat was alles. Net als nu eigenlijk.

Op een avond, toen ik eerder naar huis was gegaan, kwam hij thuis met een meisje dat ik enkele weken eerder eens mee naar mijn kamer in de Kerkstraat had genomen.

Dat stak me toch wel even, hoewel het natuurlijk volslagen idioot was dat zelfs na zo'n eenmalig, vrijblijvend sekscontact de primitieve bezitsdrang het kopje al weer opstak, alsof alleen ik recht op haar had en hij niet. Maar aan onze vriendschap deed dat verder geen afbreuk.

Op een dag was het huis in Sliedrecht verkocht. Het zou leeg opgeleverd worden en ik moest erheen om ervoor te zorgen dat dit gebeurde. Voor de gezelligheid nam ik Rico mee.

Ik was er een hele tijd niet geweest, en terwijl het me anders niets deed en ik er alleen maar zo snel mogelijk weer weg wilde gaan, ontroerde het me nu. Het deed me iets, dat ouderlijk huis, waar ik het grootste deel van mijn kinder- en puberjaren had doorgebracht, terug te zien. Ik ging de voorkamer binnen, waar ik eens, diep weggezakt in de pluchen crapaud, met mijn vingertje in het gulpje, waarvan ik één knoopje had opengemaakt, van achter de vitrage naar de langsfietsende grote meisjes gluurde, in de hoop dat heur rokjes zouden opwaaien en ik een glimp van de dijen zou opvangen, of misschien zelfs van het broekje. Ik liet me in de crapaud wegzakken, dezelfde crapaud die daar al twintig jaar op dezelfde plaats stond, en keek naar buiten, maar er fietste alleen maar heel traag een oude vrouw voorbij.

Ik ging de trap op naar mijn eigen kamer, waar ik 's avonds mijn huiswerk maakte en af en toe het stiekem gekochte humoristische weekblad *De Lach* van onder mijn studieboeken te voorschijn haalde om me bij de badpakkenfoto's van Bette Davis, Deanne Durbin en andere verleidelijke filmsterren langdurig en met overgave af te trekken. Al die dingen vertelde ik natuurlijk niet aan Rico, die verbaasd en nieuwsgierig in het huis rondscharrelde. Over zulke dingen sprak je niet, zelfs niet onder vrienden. Toen niet in elk geval.

Ik ging ook de studeerkamer van mijn vader binnen,

zonder kloppen. Daar stond het reusachtige cilinderbureau, waar hij zijn preken voorbereidde en waar ik eens het voor mij nog strikt verboden boek over *Het geslachtsleven van den mensch, met uitvouwbare illustraties* ontdekte. Boven het bureau hing nog zijn portret, vanwaar hij me streng aankeek. Ik huiverde en liep snel de trap af, op zoek naar Rico. Die was er niet. Hij bleek op zolder te zitten en riep me, gierend van het lachen.

'Moet je nou eens kijken!'

Ik klom de zoldertrap op. Hij had een grote pispot van gebloemd aardewerk in zijn hand, waarvan hij het deksel afhaalde. Ik keek erin. De pot zal vol met pakjes Van Nelle-thee.

We keken verder rond. Het bleek verbijsterend wat daar allemaal lag. Complete voorraden van pakjes thee, suiker en vooral zeep. Sunlight en Lux-toiletzeep, alles verspreid over kartonnen dozen en wasteilen, en die pispot dus. Het verbijsterendst was dat alles nog van vóór de oorlog was. De thee rook oud en muf en van de zeep was iedere geur verdwenen, maar het was waar, die thee en vooral die zeep hadden ons door de oorlog heen geholpen. Mijn moeder, wijs geworden door haar ervaringen in de Eerste Wereldoorlog, had toen de Tweede dreigde industriële voorraden thee en zeep ingeslagen. Daar was in de Eerste het meest gebrek aan, zei ze. In de hongerwinter gaven de boeren oneindig veel meer tarwe en aardappelen voor een stukje zeep dan voor gouden sieraden. Ik had alleen nooit geweten dat er nog zoveel van over was. Misschien had ze de rest bewaard voor als de Derde Wereldoorlog uitbrak, maar het kan ook zijn dat 's Heeren zegen erop rustte, zodat de voorraden zichzelf vermenigvuldigden en nooit opraakten, zoals eens Jezus de broden en de vissen had vermenigvuldigd.

Het cilinderbureau, de crapauds, de eettafel en de bedden, de antieke wasmachine – een houten tobbe met een

zware Siemens-motor tussen de poten–, de schilderijen, de zware folianten met bijbelexegesen en de christelijke romans van de Nobel-reeks, het moest allemaal het huis uit. Ik belde een opkoper, die dezelfde middag nog met twee knechten en een verhuiswagen kwam voorrijden, voor het hele zaakje tienmaal zoveel bood als we verwacht hadden en ook nog bereid was de rommel van de zolder mee te nemen.

De dag kwam waarop ik het geld van het huis in ontvangst kon nemen. Met aftrek van wat er nog aan hypotheek stond, notaris- en andere onkosten, was er elfduizend driehonderdvijftig gulden van overgebleven, een reusachtig bedrag. Ik had nog nooit zoveel geld bij elkaar gezien, laat staan in handen gehad. Wauw, dacht ik. Had moeder er echt niets van nodig, vroeg ik bezorgd, maar tegelijkertijd hopend dat ze nee zou zeggen. 'Nee jongen,' zei ze, 'maar wees er wel zuinig mee, en dat Gods zegen er maar op moge rusten.'

Die driehonderdvijftig guldentjes die boven op de elfduizend kwamen, dacht ik, daar mocht ik toch wel even van genieten, als de elfduizend maar overbleven om mee naar Parijs te nemen. Ik trakteerde vriend Rico op een lekker etentje, trakteerde mezelf daarna op een mooie, dure hoer, kocht nieuwe kleren, nieuwe koffers en een vliegticket enkele reis naar Parijs. Niet meer per trein, nu. Reizen zoals rijke mensen reisden, en me als veeleisend passagier op Schiphol vertonen, niet meer als nederig employé. Alleen al die subtiele geur van luxe die in het KLM-kantoor in de Leidsestraat hing. Ik genoot. Aan dat alles ging natuurlijk wel heel wat meer geld op dan die driehonderdvijftig gulden, maar ach, dacht ik, elfduizend is toch een raar bedrag, tienduizend was veel ronder.

De laatste avond werd er een afscheidsfeest voor me gegeven in het huis van Mark en Nienke op de Nieuwe Keizersgracht. Linda was er ook. Uiteindelijk waren we als

goeie vrienden uit elkaar gegaan. Maar ik weet niet wat me overkwam, ineens voelde ik me verdrietig worden, en hoe meer ik dronk, des te sterker dat gevoel werd. Ik lag half achterovergeleund in een gemakkelijke stoel, als een rustpunt te midden van het feestgewoel. Ik zag Linda dansend voorbijkomen, met haar hand op de schouder van haar partner, wiens arm zich om haar middel bevond, op gepaste afstand van haar billen, heel keurig allemaal. Ze dansten alsof ze op een avondje met bal na van de vereniging Oefening Baart Kunst waren, in plaats van op een feestje van Mark en Nienke, waar altijd alles mocht en wij, de mannelijke gasten, tijdens een polonaise eens allemaal een lintje om ons lid gebonden kregen. Ze was toch eigenlijk wel mooi, dacht ik, terwijl ik zo naar haar keek. Het leek zelfs of ze mooier was geworden sinds ze niet meer bij me was. Misschien had ik toch wel van haar gehouden, misschien hield ik, zonder dat ik me ervan bewust was geweest, nog steeds van haar, ach Linda, et cetera, et cetera.

Ik pakte de jeneverfles, zette hem – iets wat ik anders nooit zou doen, er zat niet zo erg veel in, maar toch – aan mijn mond en klok-klok-klok ging het. Ineens golfde het Grote Verdriet als een tsoenami over me heen. De tranen stroomden over mijn wangen. Ach wat was ik zielig. Iedereen schrok en ze kwamen allemaal om me heen staan om me te troosten, Nienke, Mark, Rico en al die andere vertrouwde gezichten, wazig en zweverig in de alcoholdampen. Zelfs Linda boog zich bezorgd over me heen. Wat heerlijk was dat toch.

De volgende morgen werd ik door het hele stel naar het vliegveld gebracht. De meesten waren nog behoorlijk zat. Ik ook. Niet eens een kater, die moest nog komen, maar gewoon lazarus. Ik wankelde zelfs even toen ik voor de balie stond om mijn ticket aan de ex-collega's te overhandigen. Rico pakte me bij mijn elleboog om me steun te geven, hoewel hijzelf ook niet al te stevig op zijn benen

stond. Ik kon me nauwelijks herinneren wat er in de afgelopen nacht gebeurd was. Iets beschamends in elk geval, daar kon je donder op zeggen. Waar ik ook kwam, ik wist er altijd wel weer voor te zorgen dat ik iets verkeerds deed of zei.

Ondanks mijn wankele toestand probeerde ik me, toen ik in het vliegtuig stapte en naar mijn plaats zocht, het air van een ervaren luchtreiziger te geven, want ik was als de dood dat de mensen, en vooral de stewardessen, zouden denken dat ik voor het eerst vloog. Dat was natuurlijk wel zo, maar het mocht niet te merken zijn.

Toen ik eenmaal in mijn stoel zat, kwam er plotseling een knallende koppijn opzetten. Ik vroeg een paar aspirientjes en een glas water aan de stewardess die zich over me heen boog om te controleren of ik mezelf wel goed had vastgegespt. Wat zag ze er lief uit, wat lachte ze stralend naar me en wat een prachtige nylons had ze aan. Zelfs in mijn ergste pijn en ellende ontgingen zulke details me niet. Ik zou op slag een heel nieuw leven met haar kunnen beginnen, dacht ik wazig voordat ik in slaap sukkelde.

Mijn oude kamer in de rue Royer-Collard was niet meer vrij, maar monsieur Goulet had mijn brief ontvangen en een andere voor me vastgehouden, één verdieping hoger, ook aan de voorkant, even groot en zelfs nog iets ruimer, want er stond geen extra bed in. Boven het zeer brede ledikant, dat voor drie personen ontworpen leek, was evenals in de vorige kamer een boekenplank aangebracht, waar ik opnieuw kon beginnen met een minibibliotheekje op te bouwen. *La peau de chagrin* zette ik er alvast neer, samen met de nieuwe boeken die ik uit Holland had meegebracht. Dat was een vaste gewoonte van me geworden. Waar ik ook terechtkwam: eerst de boeken een plaats geven, pas daarna de kleren en de rest.

Ik ging voor het open raam staan en boog me over de

ijzeren balustrade. Daar was het vertrouwde uitzicht weer. Links van me de rue Saint-Jacques met de stalletjes van de openluchtmarkt. Rechts, aan de overkant van de boulevard en het kruispunt, de al lichtgroene bomen–in Amsterdam waren ze nog kaal–van de Jardin du Luxembourg en, heel in de verte, de erbovenuit priemende Eiffeltoren. Vlak onder me stond de nieuwe zwarte Peugeot van monsieur Goulet geparkeerd. En aan de overkant waren nog steeds het Indo-Chinese restaurant en de Russische nachtbar Bartek. Ik snoof de geuren op, luisterde naar het verre, aanhoudende grommen van het verkeer, haalde heel diep adem. Ik was weer thuis. Anderhalf jaar Nederland, maar het was alsof ik helemaal niet weg was geweest.

Ik voelde me goed. De hoofdpijn was weg en ik was weer vol energie. Ik begon plannen te maken. Een radio kopen, me toch maar weer laten inschrijven aan de universiteit, een artikel maken, oude vrienden opzoeken. De dag was nog jong, het was warm, ik moest eruit, had zin om overal tegelijk heen te gaan.

Toen ik een paar stappen buiten de deur gedaan had, kwam het katterige, duizelige gevoel weer terug. Het licht was zo schel dat ik mijn ogen dicht moest knijpen. Plotseling verlangde ik naar de koele, donkere ruimte van een bioscoopzaal. In *Le Monde* had ik gezien dat er een nieuwe, opzienbarende film in première ging, *Le salaire de la peur*, met Yves Montand in de hoofdrol. Had ik meteen stof voor mijn eerste artikel als Parijs correspondent van dat roze blad. Bravo, dacht ik, direct de eerste dag al aan het werk. Ik nam een taxi naar de Champs-Élysées, kocht een kaartje aan het loket van het luxueuze Gaumont Palace, waar ik me nog nooit had durven vertonen, ging zitten en viel in een diepe, droomloze slaap.

13

Er waren weer musici gekomen in het hotel. Beneden me, in mijn vroegere kamer, woonde nu iemand die aan het conservatorium studeerde. Op de plaats waar vroeger het extra bed stond, had hij een piano laten plaatsen. Daarop speelde hij niet langer dan een uurtje per dag telkens weer dezelfde sonate van Mozart. Halverwege maakte hij onveranderlijk steeds weer hetzelfde foutje, waarop hij dan weer helemaal opnieuw begon. In het begin vond ik het prettig, die pianoklanken die van beneden kwamen. Pianomuziek is meestal wel mooi, maar van een zekere afstand is het nog mooier. Niets streelt het oor méér, bijvoorbeeld, dan op een zomeravond door een laan met villa's te lopen en dan door een open raam de klanken van een piano te horen. Ik ben zelfs wel eens zover gegaan om bij een pianorecital in mijn eentje buiten op een stenen bank te gaan zitten, zodat ik de muziek door de geopende tuindeuren kon horen en tegelijkertijd naar de zonsondergang kon kijken. Maar de eindeloze herhaling van steeds maar weer dezelfde sonate werd op den duur toch vervelend, en vooral dat irriterende foutje.

Van ergens boven kwam, gewoonlijk tegen het eind van de middag, een wonderlijk, volkomen onwezenlijk, golvend geluid, dat door geen enkel door mensenhand vervaardigd instrument kon zijn voortgebracht, en evenmin door een menselijke stem. Een soort muziek der sferen was het, hemelse klanken, door engelen in lange witte gewaden geproduceerd, maar om te zeggen dat het mooi was, nee. Het klonk eerder wee.

Iedere middag omstreeks dezelfde tijd begon dat geluid,

en na een uur of zo verdween het langzaam, als vanzelf. Ik begon me ongerust te maken. Misschien was ik wel de enige die het hoorde, en begon ik aan auditieve hallucinaties te lijden – het begin van een snel voortschrijdend dementieproces, veroorzaakt door te veel roken, drinken en masturberen. Pas na een dag of wat durfde ik aan monsieur Goulet te vragen wat dat toch voor raar geluid was daarboven, doodsbang dat hij zou antwoorden: 'Wát voor geluid? Ik hoor niks.'

'Dat is een zingende zaag,' zei hij, 'een artiest die er overdag op oefent en 's avonds in een cabaret optreedt.'

Een zingende zaag. Ik wist niet eens dat zoiets bestond.

Maar ik had nu ook zelf muziek in mijn kamer. Ik had een radio gekocht, die ik tussen het geleidelijk aangroeiende rijtje boeken had gezet. Wat een luxe. 's Morgens bij het wakker worden hoefde ik me alleen maar even half op te richten en mijn arm uit te steken om de prachtigste barokmuziek te horen. 's Avonds, als ik geen zin had om erop uit te gaan, was er altijd wel ergens een goed jazzprogramma te vinden. Ik had het me werkelijk heel comfortabel gemaakt in mijn nieuwe kamer en deed mezelf, omdat niemand anders het voor me deed, af en toe zelfs een bloemetje cadeau om het nog huiselijker te maken. Ik leefde als een gevestigde burger en opende, om het compleet te maken, een rekening bij de Parijse stadsgiro, waarop ik iedere maand de honoraria voor mijn artikelen stortte. Er ging natuurlijk aanzienlijk meer van die rekening af dan dat erbij kwam, maar daar maakte ik me voorlopig geen zorgen over.

Mijn boekenbezit breidde zich nu zo snel uit dat er een tweede plank moest worden aangebracht. Daar zorgde Pierre voor, die inmiddels was afgestudeerd maar nog steeds bij zijn ouders woonde. De meeste boeken hoefde ik niet eens te kopen. Met de perskaart die ik van het roze weekblad had gekregen, ging ik naar de uitgevers en kreeg

zonder moeite de nieuwste uitgaven als recensie-exemplaren mee. Die perskaart gaf me het prettige gevoel dat ik nu toch echt wel iemand was. Hij opende deuren voor me die voor het gewone volk gesloten bleven en bezorgde me een plaatsje vooraan bij belangrijke societygebeurtenissen en andere evenementen. Ik versloeg openingen van Bernard Buffet en dat soort schilders, waar *le tout Paris* zich verdrong, een ongelofelijk aanstellerig stelletje rijke snobs. Ik was zelf ook hard op weg om in elk geval een arme snob te worden. Ik schreef artikelen over auteurs die in Nederland nog onbekend waren, als Jean Genet, Raymond Queneau, Jules Supervielle, maakte interviews, recensies. Ik bezocht de luchtvaartshow op Le Bourget, waar voor het eerst de Mirage en de Caravelle vertoond werden, en ook een merkwaardig monster als de Armagnac, het grootste verkeersvliegtuig ter wereld, een miljoenenproject waar later nooit meer iemand iets van gehoord heeft. Ik geloof dat het bij die gelegenheid was dat ik voor het eerst Ed van der Elsken ontmoette. Een paar Franse fotografen gingen bijna op de vuist met hem omdat hij met al zijn camera's ergens bovenop klauterde waar hij hun het uitzicht benam.

Ik was ook eens op de Kermesse des Étoiles, een soort supersocietygebeuren waar de bejaarde president Vincent Auriol prijzen uitreikte en sterren als Julien Duvivier, Michel Simon, Gina Lollobrigida, Gary Cooper en Gregory Peck in kraampjes voor het publiek te kijk zaten en handtekeningen uitdeelden. Dat soort stukken schreef ik nog in de pluralis majestatis. Dat moest van mevrouw B. B., want in die tijd vonden ze dat mooi of leuk. Later weigerde ik het. Je kreeg zo zinnen als: 'Vlak naast ons stond de roodharige lieveling van het Franse publiek, Martine Carol, ongeduldig met haar kleine voetjes trappelend, te wachten tot haar naam werd afgeroepen. Zij stond zo dicht bij ons dat wij haar, om zo te zeggen, zó hadden kunnen aanraken, maar wij zagen het nut daarvan niet in.' Als ik

zulk proza nu overlees in het oude vergeelde plakboek met mijn eerste artikelen, dan zink ik van schaamte door de grond, maar op de redactie vonden ze het blijkbaar nog niet slijmerig genoeg en voegden er ongevraagd zinnen als 'die hele verrukkelijke sterrenregen' aan toe.

Pas na jaren was ik erachter gekomen dat vlak bij me, op de hoek van de rue Royer-Collard en de rue Gay-Lussac, monsieur Vanderpyl woonde, een van de merkwaardigste Nederlanders die ik ooit ontmoet had en die dus, besloot ik, een prachtig onderwerp voor het blad van Sylvia B. B. en mr. G. B. J. was. Strikt gesproken was monsieur Vanderpyl, of Vanderpiel zoals hij het zelf uitsprak, van beroep dichter, schrijver en kunstcriticus, geen Hollander. Hij kende zelfs geen woord Nederlands meer. Merkwaardig genoeg sprak hij zijn Frans onberispelijk, maar, na bijna zestig jaar, nog steeds met een loodzwaar Hollands accent.

Hij was een vrij gezette, tachtigjarige heer met een keurig verzorgd wit puntbaardje en snor, een typische negentiende-eeuwse figuur, die aan het eind van de vorige eeuw naar Parijs was getrokken en daar altijd was gebleven. In dat deftige appartement, dat op het Luxembourg uitkeek, woonde hij al meer dan vijftig jaar met zijn twee jaar oudere vrouw Hermine, een levendig, donkerogig dametje uit Arles, dat nog steeds lesgaf aan het British Institute. Hij was Fransman geworden doordat hij in 1914 als tolk bij het Franse leger dienst had genomen.

Ik bekeek hem met een zeker ontzag. Hij was een legendarische figuur, die in een legendarische tijd geleefd had. Verlaine, Apollinaire, André Salmon, Max Jacob, Alfred Jarry, Picasso, Maurice de Vlaminck, Van Dongen, Juan Gris, Braque, Kisling, Chabaud, Foujita, doden en levenden, hij had ze allemaal gekend, met hen gedronken en eindeloos geouwehoerd in de bistro van le père Azou en andere cafés in Montmartre en Montparnasse. Zijn huis hing vol met schilderijen en portretten die ze van hem ge-

maakt hadden en die lijst aan lijst de muren bedekten. Voor tientallen miljoenen, schatte ik snel. Van achter een oude pendule haalde hij een kleine Kisling te voorschijn die hij daar verstopt had omdat hij hem niet mooi vond. Een kamer met portretten, een kamer met stillevens en bloemstukken, een kamer met fauvisten en surrealisten. En een paar kubisten, maar daar hield hij niet zo van. Picasso was jarenlang kwaad op hem geweest, zei hij, omdat hij in zijn boek *Peintres de mon époque* had geschreven dat Picasso wel kon tekenen, maar niets van schilderen wist. 'Alors, tu fais toujours ton sale métier?' had de meester hem niet lang geleden nog toegevoegd. 'Ik weet niet waar ik ze allemaal laten moet,' klaagde hij. 'Op zolder staan er ook nog een heleboel. Ik heb er gewoon geen plaats voor in dit huis.' Ik wou dat hij er een paar aan mij gaf, dacht ik, maar zover ging hij niet.

Ik had nog altijd geen nieuw verhaal geschreven, maar het oude, 'Ogen van plastic', had ik op een dag in het Frans vertaald. Want, zo meende ik, waarom zou ik geen tweetalig auteur worden? In Nederland beroemd zijn stelde niet zoveel voor, maar in Frankrijk, dat was toch even wat anders. 'Les yeux en plastique', heette het nu, en ik liet het aan Roger lezen, een nieuwe vriend die ik sinds enkele weken kende. Hij had een kritische geest, nam geen blad voor de mond als hem om zijn eerlijke mening werd gevraagd, en dat was precies wat ik nodig had.

Roger was, schatte ik, tien of vijftien jaar ouder dan ik, maar het kan ook zijn dat hij er zoveel ouder uitzag doordat hij aan zware astma leed. Daarbij rookte hij als een ketter. Hij sprak hijgerig, nerveus, gejaagd, alsof hij nog haastig zijn zin wilde afmaken voordat een nieuwe aanval hem het spreken belette. Zijn manier van lopen was net zo. Het was een soort hollen met kleine stapjes, af en toe even stilstaan om een pufje te nemen uit een inhaler en dan verderhollen, alsof hij de verloren tijd wilde inhalen. Hij had

grote, altijd tranende, diep in hun kassen liggende ogen in een hol, grauw gezicht. Niet wat je noemt een toonbeeld van blakende gezondheid. Ik vermoedde dat hij niet lang meer te leven had en in die korte tijd nog zoveel mogelijk tot stand wilde brengen, want hij was hyperactief.

Roger werkte voor Paris Inter in de hoorspelsector. Hij vond 'Les yeux en plastique' een aardig verhaal, maar zag er meer 'une pièce radiophonique' in. Waarom maak je er geen hoorspel van, zei hij. Ik vond het best, als er maar wat mee gebeurde. Om de een of andere reden was hij van mening dat het verhaal niet in Amsterdam, maar in Dordrecht hoorde te spelen. 'Doordregjt,' zei hij. Hij had iets met Dordrecht. Hij was er nooit geweest, evenmin als in Amsterdam of welke andere Nederlandse stad ook, maar hij had veel over de plaats gehoord, erover gelezen, er foto's van gezien, en het leek hem dat 'Doordregjt' meer dan Amsterdam de Hollandse ziel weergaf, en vooral die typisch Hollandse sfeer die het verhaal ademde. Er moest trouwens ook een vrouw in voorkomen, al was het maar in een bijrolletje. Een hoorspel zonder ook maar één vrouwenstem, dat kon niet. Dat zwijgende paar in het verhaal bijvoorbeeld, dat moest geactiveerd worden. Die vrouw moest af en toe wat te zeggen krijgen. Goed, best, prima. Ik verzon een rolletje voor die vrouw, en samen bewerkten we het verhaal net zo lang tot hij tevreden was en het volgens hem een goed hoorspel kon worden.

Op een dag kwam hij me halen om er in een zaaltje met een paar bevriende acteurs een proefopname van te maken. Er was een meisje bij dat de stem van de vrouw moest doen. Ze was niet echt mooi, maar had een prikkelend, opwindend mondje en ondeugende, provocerende ogen, en ik stelde me er al weer heel wat van voor. Ze bleek getrouwd te zijn met de man die de kastelein deed en die ongeveer het gezicht en het postuur van een Deense dog had. Dus concentreerde ik me maar op mijn werk, want ik

mocht er ook een paar zinnetjes in zeggen. Die moest ik geloof ik wel dertig keer herhalen voordat het eindelijk naar Roger zijn zin was. In het begin vond ik het allemaal nog wel grappig om mijn tekst door acteurs te horen zeggen, maar die proefopname duurde een hele eindeloze middag en dat was wel erg lang.

Daarna hoorde ik er niets meer van. Ook Roger kreeg ik niet meer te zien, dus ik geloofde er al niet meer in dat het nog ooit wat zou worden. De meeste van dat soort dingen worden nooit wat, zoals ik in mijn latere levensjaren zou leren. Roger zelf bleef spoorloos en ik begon te vrezen dat hij in een van zijn astma-aanvallen gebleven was. Toen ik weer in Nederland woonde, vertaalde ik het hoorspel terug in het Nederlands en stuurde het naar een paar omroepen, maar niemand wilde het hebben.

Een jaar of drie nadat ik uit Parijs was vertrokken, opnieuw een getrouwd man en zelfs vader van twee kinderen, was ik met M. voor een paar weken in Parijs. Dat hele hoorspel was ik toen al lang vergeten, maar toen we, kort voor ons vertrek, over de Boulevard Saint-Germain liepen, toen – hoe ter wereld is het mogelijk in een stad van vier miljoen inwoners – zag ik plotseling de doodgewaande Roger op ons afkomen. Hij bleef hijgend staan, bracht de spray naar zijn mond, inhaleerde een paar keer heftig en schudde me toen langdurig de hand. We holden met hem mee naar een café – 'Vijf minuten maar, ik heb vreselijke haast, hijg hijg' – en daar gaf hij me een papiertje met een adres. 'Ga daar zo gauw mogelijk naartoe,' zei hij, 'er ligt een smak geld voor je.' Ik ging erheen en nam ik weet niet meer hoeveel duizend franc in ontvangst, waar de belastingen al af waren. Het hoorspel was in een zaal met publiek opgevoerd, twee keer door Paris Inter uitgezonden, een keer door Brussel Frans en ten slotte nog een keer in Lausanne, waar het een prijs had gekregen.

Er is ook eens iets met een film geweest. Ik meen me te

herinneren dat hij François heette, de jongen die ik – ik weet niet meer hoe, waar of wanneer precies – leerde kennen. Hij moet ongeveer even oud als ik zijn geweest. Hij was helemaal bezeten van film en leek een beetje op Alain Delon. Tenminste, als ik later Alain Delon in een film zag, moest ik onwillekeurig aan hem denken, bijna als een herkenning. Hij was ook rijk, anders dan de meesten van ons, want hij bezat een auto, een gloednieuwe Renault Dauphine, een model dat pas op de markt was verschenen. In die tijd, toen ik eens met hem meereed, voelde ik voor de eerste en enige keer het verlangen in me opkomen ook een auto te bezitten, zo'n comfortabele, besloten ruimte waarin je je zelfstandig kon voortbewegen, met geheimzinnige lichtjes en knopjes en zelfs een lampje in het plafond, waardoor het geheel iets huiselijks kreeg, iets waarop het woord 'privacy' van toepassing was. Je had toen zelfs nog auto's met een vaasje op het dashboard, waarin je een echt bloemetje kon doen om het allemaal nog huiselijker te maken. En niet te vergeten de motor die in zo'n ding zat, iets wat oneindig veel sterker en zwaarder was dan jij en waarover je toch macht had. Ik zag een auto ook al direct als iets volstrekt onbereikbaars, iets wat ik in mijn hele leven niet zou kunnen bezitten, zodat ook het verlangen ernaar, onrealistisch als het was, op slag verdween. Totdat het bezit van een auto even vanzelfsprekend was geworden als dat van een bed, een tafel of een portemonnee.

Vreemd dat ik me zoiets onbenulligs als dat kleine verlangen, dat niet langer dan enkele seconden duurde, nog tot in alle details kan herinneren, terwijl verder iedere herinnering aan die jongen en de film die we zouden maken, verdwenen is. Of toch niet helemaal misschien. Na lang en geconcentreerd nadenken komt er weer iets bovendrijven. Ik geloof dat ik de opzet voor het scenario had geschreven, iets over een eenzame jongen in een hotelkamer, en een meisje natuurlijk, dat mocht niet ontbreken, en, o ja, be-

paalde objecten die er een cruciale rol in speelden en die op surrealistische wijze gerangschikt dienden te worden, of in ieder geval zo dat het geheel een surrealistische indruk maakte, want het surrealisme was in die jaren ineens weer in de mode gekomen.

Blijkbaar zag hij er wel iets in. Op een dag kwam hij naar mijn kamer met de jongen en het meisje, een camera en nog een paar vrienden, die de rest van het materiaal droegen, vooral veel lampen. Hij had zelfs zo'n zwart bord meegenomen waar met krijt de titel van de film op geschreven stond. Het meisje dat erin speelde, deed ook dienst als scriptgirl. Op een gegeven moment lagen ze allebei, dat meisje en de eenzame jongen (maar toen was hij niet meer zo eenzaam) in elkaars armen op mijn bed, gekleed en wel, want naakt kon toen nog niet. Haar rokje was een heel eind omhooggeschoven en ik zag haar dijen en de jarretels. Zulke zaken vergeet ik niet gauw.

Pierre Goulet had bezorgd zijn hoofd geschud toen hij al die kabels en lampen naar boven zag sjouwen. Terecht, want toen er na een halfuurtje filmen nog een extra lamp aangloeide, sloegen alle stoppen van het hotel door, zodat we naar een andere locatie moesten zoeken. Wat er verder gebeurde weet ik niet meer, maar met die film zal het wel niets geworden zijn.

* * *

Terwijl we over de Boulevard Saint-Michel naar de place de la Sorbonne lopen om op een van de terrassen daar een pilsje te drinken, kijkt M. zoekend om zich heen.

'Wat kijk je toch?'

'Ik zoek jou,' zegt M. 'Ik probeer jou terug te vinden tussen al die studenten die hier lopen, ik zoek net zo'n jongen als jij toen was, mager, onzeker, sjofel, een beetje bangige ogen achter de brillenglazen, en dat snorretje natuurlijk, dat vreselijke snor-

retje, maar ik zie niemand met een snorretje, en ze zien er ook allemaal zo weldoorvoed en goedgekleed uit, en zo zeker van zichzelf, of toch, die jongen daar misschien, die jongen met die bril die daar op de hoek zoekend om zich heen staat te kijken, zie je hem? Nee, je ziet hem natuurlijk weer niet, maar goed, die zou jij kunnen zijn zoals je toen was, maar dan zonder dat snorretje.'

Ik zie hem. Ze kijkt alsof ze hem, en dus ook mij zoals ik toen was, vertederend vindt, misschien zou ze die jongen die ik zou kunnen zijn wel over zijn bol willen strijken, iets bemoedigends tegen hem zeggen.

Maar ik vind mezelf niet terug.

* * *

Sinds ik in Parijs terug was, had ik heel andere vrienden gekregen. De Bar Latin bestond niet meer en het groepje Latijns-Amerikanen was uiteengevallen, her en der verstrooid als kaf voor de wind. Ook de meesten van mijn Franse vrienden van vroeger zag ik niet meer. Maar gek genoeg was ik nu plotseling midden in een groep Russen terechtgekomen. Dat gebeurde in een goedkoop Senegalees restaurantje waar ik 's avonds wel eens ging eten. Die keer was ik laat. Ik was de enige eter. Zelfs de zwarte studenten die er geregeld kwamen, waren al vertrokken. Ineens kwamen er een stuk of acht jongens binnen met een paar gitaren en een balalaika. Ze gingen achterin zitten, bestelden drank en begonnen onmiddellijk te spelen en te zingen. Het bleek dat ze dat iedere donderdagavond deden, zomaar voor hun plezier.

Toen ze zagen dat ik klaar was met eten en nog even zat te luisteren, riepen ze me erbij. Het waren aardige jongens, allemaal zonen van Wit-Russen, emigrés die zich na de revolutie in Parijs hadden gevestigd. Uit protest tegen hun verkalkte ouders waren ze allemaal communist geworden.

Sommigen dachten erover eens naar het land hunner vaderen terug te keren en hun leven in dienst te stellen van de revolutie, de Sovjet-Unie en de vrede en vriendschap tussen de volkeren. Ze gaven zelf toe dat dat wel een voor eeuwig onvervulbaar verlangen zou blijven. Daarom vulden ze de glazen nog maar eens bij. 'Za mir,' riepen ze iedere keer als ze een slok namen, of: 'Za Lenin', 'Za Stalin', maar toen ze mijn glas hadden ingeschonken, hadden ze me toch wel beleefd eerst met een 'Za vasje zdorovije' toegeklonken.

Ze namen me op in hun kringetje, iedere donderdag in het Senegalese restaurant en later, toen ze daar ruzie hadden gekregen, in een Joegoslavische eettent in de rue Saint-Sévérin, vlak bij het kerkje van Saint-Julien-le-Pauvre. Daar aten we dan ook. Naar het Russische restaurant in de rue Le Goff, vlak bij mijn eigen straatje, wilden ze niet, want dat waren vuile kapitalisten en tsaristen.

Soms was er een adembenemend mooi meisje bij. Ze werd altijd gechaperonneerd door haar moeder of een oudere zus, want ze was pas zestien, en ze vertrokken als het echte drinken en zingen begon. Ze heette Marina Vlady en was aardig op weg om beroemd te worden. Ze had al een paar keer een hoofdrol in Franse films gespeeld, die ik natuurlijk onmiddellijk ging zien maar die, afgezien van Marina, die er in zwart-wit heel anders bleek uit te zien dan in het echt, weinig indruk op me maakten. Met haar lange, blonde haren, haar volle, sensuele lippen en onschuldige blauwe poppenogen had ze iets van de jonge Brigitte Bardot, die toen nog niet ontdekt was. Eigenlijk was ze mooier, misschien omdat er ook iets van de befaamde Russische ziel in haar gezicht doorschemerde. Dat tragisch-pathetische heeft Brigitte Bardot pas in haar ouderdom gekregen, sinds ze zich met het beschermen van zeehondjes en van Jean-Marie Le Pen bezighoudt.

Op een keer nodigden de Russen me bij een van hen

thuis uit. Ze gaven een feest, want ze hadden voor het eerst helemaal zelf hun eigen wodka gefabriceerd. Daar moest op gedronken worden. Nu wilde het geval dat ik al een paar dagen verschrikkelijke kiespijn had. Die morgen was ik naar de kliniek van de École dentaire geweest. De kies moest urgent getrokken worden. Dat kon alleen niet, want er was een levensgroot abces. Spoelen en over een week terugkomen. Ik verging van de pijn. Het liefst was ik met een handjevol aspirines naar bed gegaan, maar aspirines hielpen niet meer, dus ging ik toch maar naar dat feest, dat in een groot appartement in ik weet niet meer welk arrondissement gegeven werd. Wat ik me vreemd genoeg wel met zeer grote duidelijkheid herinner, is het moment waarop ik de binnenplaats betrad, een kleine binnenplaats met tegelpaden, een plantsoentje met minuscule, driehoekige gazons, lage hekjes en een paar lantaarns. Het geheel werd aan vier zijden omgeven door immens hoge achtergevels, waar hier en daar lichten brandden. Ik bleef even staan, keek omhoog en dacht om de een of andere reden dat het ook een binnenplaatsje in Moskou zou kunnen zijn.

Het feest werd gegeven in een reusachtige zolderruimte, met hier en daar een bed, een matras of een divan en wat stapeltjes kussens op de planken vloer om op te zitten, een lelijk dressoir waar de grammofoon op stond, en een tafel met grote kannen, waaruit de sterke wodka – van 80 % – werd geschonken. 'In één teug opdrinken,' zeiden ze terwijl ze zo'n klein, overlopend glaasje voor me inschonken, 'dan word je niet dronken.' En daar ging het weer: 'Za Beria', 'Za mir', 'Za Zdjanov.' Het brandde als de hel, maar verdomd, het brandde ook dat vervloekte abces radicaal weg. Ik nam er nog een, spoelde er voor de zekerheid nog eens goed mijn mond mee alvorens het door te slikken, en na het derde of vierde glas was ieder spoor van pijn verdwenen. Ik begon het spul zelfs lekker te vinden. Er was een meisje dat met me wilde dansen, maar ik zag haar als

een wazige schim alsmaar heen en weer zwaaien. Na twee passen viel ik op een van de matrassen en trok haar in mijn val mee. Op hetzelfde moment sliep ik als een blok, of ik was misschien wel half bewusteloos.

De volgende dag had ik een gigantische kater, maar de kiespijn bleef weg. Ik hoefde zelfs niet meer terug naar de École dentaire om de kies te laten trekken.

Met een schok realiseerde ik me in die dagen dat ik zevenentwintig was geworden. De dertig naderde, als een fatum, onontkoombaar. Wat had ik eigenlijk gedacht? Dat ik altijd maar twintig zou blijven, ieder jaar opnieuw tweeentwintig zou worden?

Ik was terug in de stad waar ik thuis meende te horen. Mijn stad, mijn wijk, in dat labyrint van straten waar ik ronddwaalde als Cortázar op zoek naar zijn Maga. Ik schreef af en toe een stukje, een reportage, een recensie, en die werden geplaatst, door enkele duizenden wildvreemden gelezen en zelfs betaald. Ik deed zo nu en dan wat aan een studie die wel voor altijd onafgemaakt zou blijven. Ik las, ik luisterde naar muziek, ik voerde eindeloze, oeverloze gesprekken. Ik had weer een hoop nieuwe vrienden, en zo nu en dan voor één of twee nachten een meisje in bed, wederzijds vrijblijvende relaties.

Maar, anders dan in die eerste periode, voelde ik me op sommige momenten een beetje eenzaam, een tikkeltje verloren. En de enige persoon van wie ik kon zeggen dat hij een echte, een goede vriend was, woonde ver weg, in Holland. Of misschien stond hij wel borden te wassen in Scandinavië, ergens in de buurt van de poolcirkel.

* * *

Ik ben nu tweeënzeventig jaar oud. Een soort patriarch voel ik me soms, vader van een dochter en twee zonen,

grootvader van twee al bijna volwassen kinderen. Een oude man met een witte baard, aan één oog blind. Ik moet iedere dag pillen slikken om te voorkomen dat ik weer een licht of misschien wel niet zo'n licht herseninfarct zal krijgen. Ik ben tweeënzeventig en probeer terug te kijken op een periode waarin ik zevenentwintig was en me begon af te vragen wat ik nu eigenlijk met mijn leven aan moest. Of dit nu mijn levensvervulling was. Jezus, 'levensvervulling', wat een woord. Niets wordt ooit vervuld, en als het vervuld wordt, is het niet leuk meer.

Zevenentwintig. Een man al, iemand die door vreemden met 'monsieur' werd aangesproken. Een volwassen puber, een puberale volwassene. Tweeënzeventig, en ik verbaas me erover dat ik zo weinig van die zevenentwintigjarige jongen weet. Wat heb ik met hem te maken? Hij is een vreemde voor me, en ik voor hem. Toen hij er was, was ik er nog niet. Nu ik er ben, bestaat hij niet meer. En toch ben ik hem en is hij mij.

Ik zit op het terras van het kleine hotel waar ik voor enkele dagen mijn intrek heb genomen, zogezegd in geestelijke retraite ben gegaan. Thuis, veertig kilometer vanhier, drie kwartier rijden over de smalle, bochtige wegen van het eiland, thuis in mijn eigen comfortabele werkkamer met dat prachtige uitzicht, ging het niet meer. Logés, bezoek, een huis vol mensen en kinderen die je aandacht vragen, bijna iedere dag naar de stad rijden om nu eens dit, dan weer dat te regelen, de telefoon, de fax. Hier, heb ik me voorgenomen, zal ik in één dag meer doen dan thuis in een hele week.

Ik zit op dat terras en zie tussen de pijnbomen door de kleine baai, die glad en bewegingloos is als een matglazen plaat. Er liggen wat vissersscheepjes, een paar jachten, een enkele speedboat. Aan de verre overkant is het nieuwe dorp, en erachter verheft zich een blauwe berg die een beetje op de Vesuvius lijkt. Op een minuscuul schiereiland

dat in de baai uitsteekt, ligt de oude dorpskern, een compact groepje witte en okergele huizen. Daarbovenuit steekt het kerkje met zijn twee torentjes, die het op een minikathedraaltje doen lijken. Ik kijk naar een van de meest idyllische plekjes van dit toch al zo idyllische eiland, waar ik nu al een mensenleven lang woon. De herfst is begonnen, maar het is nog erg warm. Boven de bergen in het westen hangt een zwarte onweerslucht. In de verte klinkt een aanhoudend, donker rommelen. Verder is het stil. De meeste Duitsers zijn al vertrokken. Drie tafeltjes verder zitten er nog twee, een wanstaltig dikke man met een kleurig kleuterpakje aan en een even zware, aan alle kanten uitpuilende vrouw in griesmeelpuddingroze hotpants. De laatste staartkwispelingen van het zomertoerisme, zoals het Spaans dat zo mooi kan zeggen: 'los últimos coletazos'.

Ik probeer me weer op die tweede en laatste periode in Parijs te concentreren, maar het valt niet mee. Vreemd, zo weinig als ik me juist van dat laatste jaar kan herinneren, zo weinig relevante details vooral. Ik weet de namen van mijn Russische vrienden niet meer, kan me de meesten ook niet meer voor de geest halen, alleen die ene, die lange, met die prachtige sonore stem waarmee hij 'Kalinka' zong. Er staat me vaag iets van bij dat hij Viktor heette. Was zijn achternaam zoiets als Kontsjarov? Zijn gezicht zie ik heel vaag voor me, maar meer als een collectief gezicht. Het doet me denken aan die jonge acteurs die de grote held speelden in de oude sovjetfilms uit de jaren vijftig, waarin ze zich houterig bewogen en zich, telkens als ze iets te zeggen hadden, nadrukkelijk tot het publiek richtten en niet tot hun tegenspelers, alsof ze op een toneel stonden in plaats van voor de filmcamera.

Er moeten toch ook meisjes zijn geweest in die periode. Hoe is het mogelijk dat ik me ook daar zo weinig van herinner? Er was een kleine Hollandse, die Tineke heette, maar wat was daar ook weer mee? Iets beschamends zal het

wel weer geweest zijn. En Dominique, die een hoofd langer was dan ik, maar ook zij is een hiaat in mijn geheugen geworden. En Conchita, hoe zat het daar nu precies mee? Is het waar dat ik haar nog heb teruggezien en met haar naar bed ben geweest, zoals ik later in een verhaal schreef, of heb ik dat verzonnen?

Het is alsof het allemaal is weggevaagd, geëclipseerd door wat daarna gebeurde.

14

Op een nog warme septemberavond gebeurde het. Ik stond voor het open raam een sigaret te roken en me een beetje eenzaam te voelen. Dat overkwam me de laatste tijd wel vaker, vooral op dat onzalige uur tussen licht en donker, als de zon al onder is en dat huilerige halflicht zich eindeloos rekt. Ik hield van helderheid, van licht of donker, niet van halftinten en langzaam vervagende contouren. Die deden me te veel denken aan het verplichte schemeruurtje thuis, waarin je niets kon doen, alleen maar machteloos kijken naar het flakkerende schijnsel van het waxinepitje achter de rode ruitjes van het theelichtje en luisteren naar het zingen van de ketel op de kachel en het trage tikken van de wandklok. Ik schudde huiverend de herinnering van me af. Ik wou dat er bezoek kwam, dacht ik, wie ook maar.

Een autoportier klapte dicht. Een vrouwenstem riep onder mijn raam: 'Alors, André, tu viens, oui?' Over de boulevard gromde zacht het verkeer. Ik kon natuurlijk gaan stappen. Ik hoefde alleen maar een jasje aan te trekken, de trap af, de straat op, een helverlicht café binnengaan, vrienden opzoeken, maar ook dat trok me niet aan. Lusteloos. *Le spleen.* 'C'est bien la pire peine / de ne savoir pourquoi / sans amour et sans haine / mon coeur a tant de peine,' kwam onwillekeurig in me op. Net een vrije vertaling van 'Ich weiss nicht, was soll es bedeuten / dass ich so traurig bin', dacht ik er melig achteraan. Op dat moment werd er geklopt.

De deur ging al open voordat ik 'Entrez!' kon roepen. Het was Rico.

'Wel allemachtig,' zei ik. 'Hoe kan dat?'

'Ja, hoe kan zoiets, hè?' zei hij lachend. Hij stapte verder de kamer binnen, zette zijn koffer op de grond. Handen schudden, schouderkloppen, wel wel, hoe is het godsterwereld mogelijk? 'Ach ja,' zei hij, 'ik dacht: kom, laat ik eens gaan kijken hoe hij het maakt.' Rico hield van verrassingen, maar hij had wel de deur open laten staan.

Toen ik erheen liep om hem te sluiten, hield hij me tegen. 'Ik hoop niet dat je het erg vindt, maar ik heb iemand meegebracht.'

Uit het donker van het trapportaal stapte een meisje naar voren. Ze glimlachte verlegen, zette haar weekendtas neer en bleef een beetje onbeholpen staan, alsof ze zich geen raad wist met haar houding.

'Dag,' zei ze zacht. 'Ik ben Wanda.'

Mijn hart stond stil. Jezus, dacht ik terwijl ik haar een hand gaf, wat een verschrikkelijk mooi meisje is dat. Ze was een jaar of achttien, leek me. Ze had lang, golvend blond haar, blauwgrijze ogen, een hoog voorhoofd, klassieke, regelmatige trekken. Oppassen, dacht ik onmiddellijk, ze is precies het type waar ik vroeger altijd voor viel en waarvan ik nooit het type was.

'Ga toch zitten,' zei ik.

Ze gingen op de rand van het bed zitten, want de beide stoelen lagen vol met nieuwe boeken waar ik nog een plaats voor moest vinden. Ik bleef bij de wastafel staan.

'We zijn komen liften,' zei Rico. 'We wilden een dag of tien in Parijs blijven. We storen je toch niet?'

'Nee, natuurlijk niet. Ik heb alleen niets in huis, geen wijn, geen koffie. Ik drink altijd buitenshuis. We kunnen ergens iets gaan drinken.'

Het meisje vroeg: 'Kun je me wijzen waar het toilet is?'

'Één trap op,' zei ik. Ik ging haar voor en knipte het licht in het trapportaal aan. Ze liep langs me. Een onbe-

schrijfelijk zachte haarlok streek langzaam langs mijn gezicht. Het kriebelde. Ze rook lekker.

Rico vroeg: 'Hoe vind je haar?'

'Aardig,' zei ik, 'gefeliciteerd. Je hebt me nooit over haar geschreven. Kennen jullie elkaar al lang?'

'Ja, al bijna twee weken. Dat kan lang zijn.'

'Ja,' beaamde ik. 'Dat kan lang zijn.'

Onderweg naar de kroeg had ik me van alles voorgenomen: niet te veel naar haar kijken, niet proberen haar te imponeren, enzovoort. Daar kwam natuurlijk weer niets van terecht. Zodra er een aantrekkelijke vrouw of meisje in mijn buurt kwam, zette ik al mijn borstveren op, mijn wanglellen en de kam op mijn kop kleurden zich prachtig rood, en mijn staart spande zich tot een volmaakte verenboog. Dat ging gewoon automatisch, als een reflex. Ik kon het niet nalaten af en toe een vluchtige blik op haar te werpen. Ik zag dat haar ogen heel groot waren en een beetje verwonderd rondkeken, alsof alles wat ze zag haar verbaasde. Soms voelde ik dat ze al naar mij keek voordat ik mijn blik op haar richtte, alsof ze me zat te observeren. Het viel me op dat ze een stil meisje was, verlegen misschien. Op mijn vraag wat ze deed, antwoordde ze dat ze aan het laatste jaar gymnasium was begonnen, en dat ze herfstvakantie had.

'Haar vader is dichter,' vertelde Rico. 'Je kent hem wel, hij komt altijd bij Eijlders.'

Daarna zei ze niets meer, luisterde alleen maar naar onze gesprekken en neuriede af en toe mee als er een bekende melodie uit de jukebox klonk. Rico geeuwde.

'Jullie zullen wel moe zijn van de reis,' zei ik toen we weer in mijn kamer waren, waar ik nu haastig alle boeken van de stoelen veegde. 'Heb je al een hotel?'

'Morgen gaan we er een zoeken,' antwoordde Rico. 'Tenminste, als we vannacht bij jou kunnen slapen?'

'Natuurlijk,' zei ik, 'maar ik heb maar één bed.'

'Het is wel erg breed. Ruim genoeg voor drie, als jij er tenminste niets op tegen hebt.'

'Ik niet. Het is breed genoeg, ja.'

'En jij?' vroeg hij aan Wanda. 'Heb jij er geen bezwaar tegen?'

'Nee,' antwoordde ze lachend. Ze hield haar hoofd guitig scheef. 'Nee, ik vind het wel grappig. Het is zo heerlijk dwaas.'

Godallemachtig, wat is ze mooi, dacht ik, maar waarom zegt ze zoiets raars? 'Grappig' is nog tot daaraan toe, maar 'heerlijk dwaas'. Ze had me aangekeken toen ze dat zei, en ik voelde me bijna door de grond gaan. Ik wendde snel mijn blik af.

Dat werd me een gedoe in dat bed. Rico was aan de rechterkant gaan liggen. Hij kon er nog net 'Slaap ze' uitbrengen, draaide zich op zijn rechterzij en viel als een blok in slaap. Wanda lag in het midden, op haar rug, en ik aan de linkerkant, ook op mijn rug. Het was niet helemaal donker in de kamer. Ik sloot nooit de luiken en in het blauwige schijnsel van een straatlantaarn kon je net de contouren van de dingen onderscheiden. Ik draaide mijn hoofd een beetje naar rechts en zag dat ze met grote, wijdopen ogen naar het gestucte plafond lag te staren, waarover af en toe de lichten van een langsrijdende auto gleden. Haar haar lag als een vacht over de kussenrol uitgespreid en kriebelde een beetje in mijn oor. Ik rook haar geur weer. Ga slapen, zei ik streng tegen mezelf. Juist toen ik me om wilde draaien, voelde ik dat ze dichter naast me kwam liggen, veel dichter dan de breedte van het bed noodzakelijk maakte. Het leek me niet beleefd haar nu de rug toe te keren. Rico lag ook al met zijn rug naar haar toe. Dat moest voor een meisje een wel erg eenzaam gevoel geven, zo tussen twee mannenruggen in. Ik voelde haar warmte, een stukje warme, blote huid raakte de rug

van mijn rechterhand. Ik had gezien dat ze een kort nachthemd of ponnetje droeg, dus het moest haar heup of dij zijn die tegen mijn hand drukte. Ik trok hem niet terug, maar draaide hem om, legde hem op haar huid en hield hem daar, zonder hem te bewegen, alsof het zo hoorde, als een gebaar van saamhorigheid. Ik wilde dat niet, het ging vanzelf. Mijn hand had een eigen wil gekregen. Ineens voelde ik haar hand op de mijne, haar vingers, die zacht maar onmiskenbaar mijn vingers streelden, als om mijn gebaar van saamhorigheid te beantwoorden. Maar kuise saamhorigheidsgevoelens of niet, mijn lid begon onrustbarend te zwellen. Het had een eigen wil, die, zoals ik uit ervaring wist, vaak sterker was dan de mijne. Nee, dacht ik, nee, niet doen, draai je onmiddellijk om en ga slapen, verdomme. Maar in plaats van me van haar af te wenden, draaide ik me naar haar toe, kuste voorzichtig haar hals, de donzige haartjes achter haar oor, en ik voelde dat er een lange rilling door haar lichaam ging. Ze wendde haar gezicht naar me toe, keek me aan en glimlachte.

Rico kwam abrupt overeind en stak een sigaret op. Hij ademde zwaar, maar zei niets. Niemand zei iets. We lagen allebei op onze rug, alsof er niets gebeurd was, maar ik voelde haar hand nog om de mijne, in een steviger greep nu, alsof ze niet van plan was hem ooit los te laten. Rico zei met een vreemde, gespannen kalmte in zijn stem: 'Jullie dachten zeker dat ik sliep.'

Het bleef doodstil in de kamer. Alleen het ademen was te horen, drie ademhalingen in verschillende ritmen en geluidsintensiteiten. Plotseling vloog het meisje op, zwaaide met haar armen alsof ze Rico wilde slaan, en riep woedend: 'Je mág niet kwaad worden, je mág niet kwaad worden. Ik kan er niets aan doen.' Toen draaide ze zich om, liet zich boven op me vallen en sloeg haar armen om me heen. Jezus, dacht ik, wat nu?

Tegen mijn zin duwde ik haar zachtjes van me af. Deze

keer was de wil van het hoofd sterker dan die van de onderbuik. Daar lagen we weer, met ons drieën in dat bed, Rico half opgericht, steunend op zijn elleboog. Hij had een nieuwe sigaret opgestoken en rookte met snelle, nerveuze trekjes. De stilte was om te snijden. Ik hief mijn arm op en zette de radio aan. Een man zong 'Tourne, tourne, mes personnages, c'est la ronde de l'amour', maar hij zong het in het Duits en dat klonk vreselijk.

'Het is wel toepasselijk,' zei Rico bitter.

Ik draaide de knop weer om en keek naar het meisje. Ze ademde snel en haar ogen waren vochtig. Ik gooide de dekens van me af, stond op en begon me aan te kleden.

'Ik ga een eindje om,' zei ik. 'Misschien is het beter dat jullie het even met elkaar uitpraten.'

'Niet weggaan,' zei ze zacht.

Ik luisterde niet naar haar.

Rico zei: 'Kom over een kwartier maar terug, dan hebben we alles gezegd wat er te zeggen valt.'

Het meisje bleef stil.

Buiten begon het al licht te worden. Hoe was dat mogelijk? De nacht kon nauwelijks begonnen zijn. Was hij zo snel voorbijgegaan? De straatlantaarns brandden nog, maar de bomen van het Luxembourg staken zwart af tegen de bleke hemel. De krantenverkoper op de hoek begon zijn ochtendbladen uit te stallen, een paar arbeiders passeerden me gehaast op weg naar de eerste metro. Ik rilde in de morgenkou. Drie mannen stonden koffie te drinken aan de bar van Le Départ, dat bleek en kil verlicht was. Koffie, lekkere warme koffie, dacht ik, maar ik liep verder. Ik voelde me vreemd, verward, verbijsterd, vervreemd van mezelf en mijn omgeving, alsof ik ineens in een andere wereld terecht was gekomen, die ik niet kende. Ik begreep het allemaal niet meer. Dat meisje, bijna het prototype van alle meisjes die ik nooit kon krijgen omdat ik hun type niet was, het meisje van Rico bovendien, bleek mij nu plotse-

ling wel haar type te vinden. Het kan niet waar zijn, dacht ik. Straks zal wel blijken dat ik me vergist heb, dat het alleen maar een spelletje was, een 'heerlijk dwaas' spelletje. Eigenlijk hoopte ik zelfs een beetje dat dat het was. Het zou alles veel gemakkelijker maken.

Ik stapte de Bar Cujas binnen, waar ik in lange tijd niet geweest was. Achterin, aan hetzelfde tafeltje waaraan ik, nu al weer zoveel jaren geleden, met de godbetert door gonorroe aangetaste en ook tamelijk diefachtige medische studente Chantal kennismaakte, zaten een jongen en een meisje te slapen. Het meisje lag met haar hoofd op de schouder van de jongen. Hun koffie stond onaangeroerd koud te worden. Een kelner in blauw voorschoot veegde voorzichtig de vloer om hun voeten heen.

Ik ging aan de bar staan en bestelde koffie met een glas cognac. Er stonden twee vrouwen en een man naast me.

'Alors, imagine-toi...' zei een van de vrouwen. De man geeuwde hartgrondig en luidruchtig, zodat de rest van de zin verloren ging.

De cognac brandde in mijn nuchtere maag. Ik voelde me beter, weer helemaal bij de tijd. De klok, die in een grote fles Martell was ingebouwd, wees kwart voor zes. Er was een halfuur voorbijgegaan. Lang genoeg, dacht ik, ze hebben alle tijd gehad om wat dan ook te beslissen. Ik was er niet eens nieuwsgierig naar. Ik had plotseling het gevoel dat het me allemaal niet meer kon schelen, dat ik er niets mee te maken had. En dat had ik natuurlijk ook niet. Uiteindelijk was het een kwestie tussen Rico en zijn meisje. Ik ben helemaal niet verliefd, hoe kom je erbij, hield ik mezelf voor, het was alleen maar een vluchtig, voorbijgaand gevoel geweest.

Ik bestelde nog een kop koffie. Ik dacht: als ik lang genoeg wegblijf, zijn ze misschien allebei vertrokken. Dat zou de beste oplossing zijn. Dan heb ik tenminste mijn rust weer terug. De koffie was gloeiend heet, in geen half-

uur te drinken, dacht ik ongeduldig. Ik brandde mijn tong en in mijn haast om weg te komen liet ik de helft staan, doodsbang ineens dat ze misschien echt weg zouden zijn. Ik nam de kortste weg naar huis. Ik holde bijna.

* * *

Ik moet door de rue Le Goff zijn gelopen. Dat is inderdaad de kortste weg, die ik altijd nam als ik haast had. Je snijdt dan een heel stuk af en vermijdt de hoeken tussen Soufflot en Saint-Michel en tussen Saint-Michel en Gay-Lussac. Ik moet dan langs Hôtel du Brésil zijn gekomen, waar ik nu samen met M. voor het open raam naar het onweer sta te kijken dat boven de stad is losgebarsten. Het begon al te weerlichten en te druppelen toen we dat pilsje zaten te drinken op het terras van het café-tabac aan de place de la Sorbonne, en we moesten hollen om nog droog thuis te komen. Hollen door de rue Le Goff. De regen klettert op de geraniums, waarvan de plastic blaadjes trillen alsof er leven in is gekomen. Die plastic geraniums waren er vijfenveertig jaar geleden nog niet, denk ik. De gedenkplaat voor doctor Freud was er ook niet. En van het grijze poedeltje dat altijd voor de ingang staat, ligt, zit of nerveus heen en weer dribbelt, moest zelfs de overgrootmoeder nog geboren worden. Verder is er niets veranderd aan Hôtel du Brésil. Ik herinner me dat ik, als ik erlangs liep, altijd even naar binnen keek door die glazen deuren met de gouden letters, zelfs als ik erg veel haast had. Waarom had ik die prille morgen ineens zo'n haast?

* * *

Toen ik, nog nahijgend van het harde lopen, de kamer binnenkwam, lagen Rico en het meisje Wanda zwijgend in bed. Ze rookten allebei, alsof ze zojuist de liefde hadden bedreven en voldaan de postcoïtussigaret hadden opgesto-

ken. Maar zo was het niet. Ze lagen elk aan één kant en de ruimte tussen hen bedroeg op zijn minst een meter.

'Ze heeft me net verteld dat ze verliefd op je is,' zei Rico.

Ik antwoordde niet direct, moest het even verwerken.

'Is dat waar?' vroeg ik na een tijdje aan het meisje.

Ze knikte en zei bijna geluidloos: 'Ja.' Ze glimlachte naar me terwijl ze dat zei. Ik weet niet meer of ik ook glimlachte. Als het zo was, dan zal het wel een rare, verkrampte grimas zijn geweest.

'En wat nu?' vroeg ik.

Rico antwoordde: 'Het beste is dat ik maar wegga. Ik kan wel ergens anders logeren.'

'Nee,' protesteerde ik heftig. 'Ze is met jou gekomen, dus ze hoort bij jou te blijven.'

'Dat meen je niet,' reageerde hij snel en scherp. Hij had gelijk, ik meende er niets van. 'Het heeft trouwens nu toch allemaal geen zin meer,' besloot hij somber.

Ik antwoordde niet. Ik durfde hem niet aan te kijken. Ik durfde ook niet naar het meisje te kijken. Haar ogen en haar glimlach maakten me helemaal slap. Tegelijkertijd was ik bijna kwaad op haar omdat ze me in die moeilijke positie had gebracht. Ik stak een sigaret op, gooide het raam wijd open en leunde naar buiten.

Achter mijn rug hoorde ik haar zeggen: 'Ik wil liever bij hem blijven.'

'Goed,' zei Rico. 'Dan ga ik weg.'

Hij stond op en begon zich aan te kleden.

Ik draaide me om. 'Kleed je ook aan,' zei ik tegen haar, 'we lopen zover met hem mee.' Ik kon het niet verdragen hem op die manier te laten vertrekken. Door gezamenlijk de deur uit te gaan leek het minder erg te worden.

Rico pakte zijn koffer en met ons drieën liepen we het hellende straatje af. Op de hoek van de rue Gay-Lussac en

de Boulevard Saint-Michel bleef hij staan en zei mat: 'Ik ga die kant op. Dag. Het ga jullie goed.'

Ik dacht: ik kan hem nog terugroepen, maar ik zei: 'Dag', en voelde me rot. Wanda zei niets. Ze keek een beetje verwonderd voor zich uit.

'Waar gaan we heen?' vroeg ze even later.

Ja, dat was een goeie vraag, want we stonden zo langzamerhand al een minuut of vijf op die straathoek. Rico was al lang uit het gezicht verdwenen. Het meest voor de hand liggende zou natuurlijk geweest zijn onmiddellijk naar huis terug te gaan en dat te doen waar we al de hele nacht zin in hadden, maar nee dus.

'Koffie,' zei ik. 'Ik heb een gigantische trek in een kop koffie met croissants. Jij ook?'

Ja, dat had ze wel, maar die koffie dronken we ook niet in het dichtstbijzijnde café om daarna zo snel mogelijk naar huis en naar bed te gaan. Ik denk dat het een onbewust mechanisme is dat je ertoe brengt om wat je het liefst zou doen zo lang mogelijk uit te stellen. Het verlangen is misschien wel heerlijker dan de verwezenlijking ervan. Hoe dan ook, ik stak de Boulevard Saint-Michel over en liep zonder concreet doel de rue Monsieur le Prince in. Ze liep gehoorzaam mee. Ik waagde een blik opzij. Ze liep snel en doelbewust, alsof ze wist waar we heen gingen. En ze was mooi, zag ik. Dat wist ik al, maar zulke dingen kunnen niet vaak genoeg bevestigd worden. In het morgenlicht leek ze zelfs nog mooier dan de vorige avond. Toch had ze de hele nacht niet geslapen, wat mensen er meestal niet op hun voordeligst uit doet zien. Ik voelde me nog steeds verbijsterd. Het ene moment had ik niets, en het volgende moment had ik zomaar ineens zo'n prachtig meisje.

'Betekende Rico iets voor je?' vroeg ik.

Ze bleef even staan en keek me met vragend opgetrokken wenkbrauwen aan. Jezus, die ogen!

'Betekenen? Nee, waarom? Hij was gewoon een vriend, een kennis. In Reynders ontmoet. Hij vertelde dat hij naar Parijs wilde. Ik had ook zin om naar Parijs te gaan. Toen gingen we samen. Dat is alles.'

'O,' zei ik opgelucht. 'Ik dacht dat je zijn meisje was.'

'Welnee. Maar hij heeft me veel over jou verteld. Jullie zijn heel goeie vrienden, niet?'

'Waren, vrees ik.'

'Ja, het is moeilijk,' zuchtte ze begrijpend, maar ze glimlachte en in haar ogen schitterde iets. Iets triomfantelijks, leek het wel.

Intussen waren we ongemerkt op het carrefour de l'Odéon gekomen. De ochtendspits raasde grommend en dreunend over de Boulevard Saint-Germain.

'Ik herken dit,' zei ze. 'Saint-Germain-des-Prés. Ik was er vorig jaar met de kerst, met een groepje van school. Ik liep er rond op lekkende schoenen, het was nat en mistig, ik vond het niet prettig, ik voelde me er triest en alleen. Wat raar dat jij hier toen ook al was, vlak bij me misschien, maar we kenden elkaar niet.'

De zon brak door de nevels heen. We gingen op het terras van Le Bonaparte zitten. Er was nog niemand. Ik bestelde koffie en croissants. De kelner kwam het geeuwend brengen.

'Hierboven woont Sartre,' zei ze. 'Ik heb dat eens ergens gelezen.'

'Ja, dat klopt. Ik zag hem wel eens, vroeger toen ik hier vaker kwam.'

'Goh,' zei ze, en even later: 'Ik zou graag een glas wijn willen. Of vind je dat gek, zo vroeg in de morgen?'

De zon begon al warmer te worden. De schaduw van de grijze kerktoren, die over het plein en het terras van Les Deux Magots viel, werd geleidelijk korter en kwam onze kant op. Het was kwart over negen, de twintigste september van 1953.

* * *

Dat laatste, die datum en dat uur, zou ik niet geweten hebben als ik het niet had gelezen in een eeuwenoud, vergeeld typoscript dat ik na tientallen jaren terugvond onder in een kast, in een uit elkaar vallende map. Ik wist niet eens dat ik het nog had. Ik herken de letter. Ik moet het op de zware, grijsgroene Olympia portable hebben getypt die ik toen gebruikte. Een roman moest het worden. Het is geschreven nauwelijks anderhalf jaar nadat het allemaal gebeurd was. Boven aan de eerste bladzij heb ik met de pen mijn adres en telefoonnummer genoteerd: Eerste Jan Steenstraat 127 driehoog, tel. 62272. De nummers hadden toen nog vijf cijfers. Dat adres en dat nummer was ik ook al heel lang vergeten. Manuscript, in een fles gevonden in de zee der vergetelheid.

Querido, de enige uitgever bij wie ik het durfde aan te bieden, stuurde het terug met een persoonlijk briefje van Alice van Nahuys. 'Schrijven kunt u!' schreef ze met een uitroepteken. Dat is ook het enige dat ik van dat briefje heb onthouden, want dat was in elk geval al heel wat, dacht ik toen. De rest kwam er waarschijnlijk op neer dat ik het idee eerst nog maar eens een paar jaartjes moest laten rijpen, of iets in die trant. Met andere woorden, het was puin, die zogenaamde roman van me. En inderdaad, zelfs als ik alleen maar even in dat typoscript blader, beginnen mijn tenen zich al te krommen.

* * *

'Nu wil ik naar huis,' zei ze, 'naar je kamer bedoel ik, maar dat is nu hetzelfde.'

We stonden op en liepen langzaam terug. Er was geen haast, we hadden nog tien dagen.

In de middag, toen we eindelijk insliepen, werd er op de deur geklopt.

Even later herhaalde het kloppen zich, driftiger, indringender. Er werd nu ook aan de deurknop gerukt. Ik vloekte, sprong uit bed, schoot haastig iets aan en opende de deur. Het was Rico. Dat had ik al gedacht.

Hij stapte de kamer binnen. Zijn gezicht stond strak. Zo had ik hem nog nooit gezien. Hij deed of hij me niet zag, liep zwijgend langs me naar het raam en ging op de vensterbank zitten. Hij keek naar Wanda, die bang onder de dekens was weggekropen, en zei: 'Jij gaat met me mee. Nu, onmiddellijk.'

Ik vroeg: 'Wil je met hem mee?'

Ze kwam met haar hoofd onder de dekens uit, schudde het heftig en glimlachte naar me. 'Nee,' voegde ze er ten overvloede aan toe.

'Je hoort het,' zei ik, 'ze wil hier blijven. Ze is vrij om te doen en te laten wat ze wil. Als ze met jou mee wilde, zou ik haar niet tegenhouden,' voegde ik er grootmoedig aan toe. Maar ik zou wel behoorlijk de pest in hebben.

Ik durfde Rico niet in de ogen te kijken. Ik zag alleen maar zijn mond, de strakke, dunne lippen onder de snor, die groter en donkerder leek dan eerst. Hij keek trouwens ook niet naar mij. Hij deed of ik lucht was en zei tegen Wanda: 'Ik geef je vijf minuten om je aan te kleden. Als je niet binnen vijf minuten meegaat, neem ik je met geweld mee.'

'Dat lijkt me niet verstandig,' merkte ik op. 'Daar krijg je alleen maar problemen mee.'

Rico kwam van de vensterbank. Zonder me aan te kijken zei hij: 'Hou jij je erbuiten. Met jou heb ik niets te maken. Maar ik weet nog iets beters. Als ze niet vrijwillig meegaat, haal ik de politie erbij. En dan kom jij in de problemen. Ze is nog minderjarig.'

'Niet voor de Franse wet,' zei ik kalm. 'Achttien jaar is het hier. En dat is ze.'

Wanda keek me vragend aan. Ze was bang geworden. Wás ze wel achttien, vroeg ik me ongerust af.

'Wat moet ik doen?' fluisterde ze. 'Zal ik dan toch maar meegaan?'

'Nee,' zei ik.

Rico draaide zich om. Ik zag nog net dat hij het raam sloot. Het volgende ogenblik lag ik achterover op het bed. Uit mijn neus spoot een rode fontein van wel een halve meter hoog.

* * *

Ik heb niets meer uit die tijd. Geen brieven, geen dagboekfragmenten, geen enkele tastbare herinnering. Het is allemaal in die kamer achtergebleven waarin ik eens, ooit, hoopte terug te keren nadat ik er met schulden beladen vertrokken was.

De foto is ook weg. Hij moet een paar dagen na die Big Bang zijn genomen door een straatfotograaf op de Boulevard Saint-Michel, ergens tussen de rue Soufflot en de rue des Écoles. Wanda in haar blauwgrijze anorak en ik met een indrukwekkende pleister over mijn neus. We liepen met de armen om elkaars middel, of hand in hand, dat weet ik niet meer. Hoe dan ook, de klassieke foto van het verliefde jonge paar. Ik heb hem nog een paar jaar bewaard, toen de verliefdheid een chronische ziekte, een zeurende pijn was geworden, zuinig bewaard als het enige tastbare bewijs dat het allemaal echt gebeurd was, want al die dagen leek het net of het niet echt was, de huizen, de Seinekades, de kleuren van het fruit in de stalletjes van de rue de Buci, de bomen, de mensen, de tuinen van Versailles, mijn kamer, het bed. Ik zag het allemaal door een rozig, alles romantiserend waas, alsof al die zo vertrouwde

dingen voor me langs zweefden, onbereikbaar als een droom, een hersenschim, een fata morgana, terwijl ik er toch middenin zat.

In mijn herinnering was het ook steeds mooi weer, met 's morgens van die ijle, blauwe nevels waar later de zon doorheen brak, die de hele verdere dag uitbundig bleef schijnen. Als het al eens geregend mocht hebben, of koud en grijs was, dan drong dat waarschijnlijk niet eens tot me door. Ik leefde al die dagen en nachten in een roes van sublieme verbazing. Ik had ook nog nooit zoiets meegemaakt. Voor het eerst deelde ik bed en een brokje leven met een meisje op wie ik verliefd was. Voor het eerst in mijn leven werd mijn verliefdheid beantwoord, en nog wel door het type meisje wier type ik vroeger nooit was.

Ik werd pas weer een beetje mezelf toen ik haar zag wegrijden naar het punt vanwaar ze terug zou liften. Ze stond op het achterbalkon van bus 152. Ze zwaaide. Ik zwaaide. Dag Wanda. Toen draaide ik me om, liep naar de metro en vond alles weer terug zoals het altijd geweest was.

* * *

Omstreeks die tijd was ik net begonnen aan het schrijven van een boek. Per slot van rekening wilde ik schrijver worden en het leek me niet onverstandig om te beginnen met een roman waarmee ik, onder schuilnaam, misschien aardig wat geld zou kunnen verdienen. Als ik daar een beetje zuinig van leefde, zou ik vervolgens onder eigen naam de betere boeken kunnen schrijven.

In Amsterdam had iemand me voorgesteld aan een uitgever die gespecialiseerd was in het soort lectuur dat toen 'fel-realistisch' werd genoemd. Regelrechte porno mocht in die jaren nog niet. Het vermelden van lichaamsdelen als 'borsten' (in het meervoud!) in plaats van 'boezem' was

nog maar net toegestaan. Die uitgeverij had ook een heel keurige naam: Nederlandse Keurboekerij. Een jaar of wat eerder, toen ik 's nachts nog vaak in de hoerenwijken rondzwierf en in de cafés daar wel eens een babbeltje met die meisjes maakte, had ik heel wat hartverscheurende, uit het volle leven gegrepen verhalen aangehoord. Daaruit distilleerde ik nu een mooi, larmoyant plot over een vreselijk zielig plattelandsmeisje, Ginette geheten, dat door allerlei rampen werd getroffen en daardoor in Parijs en in het leven terechtkwam, waar het helemaal bergafwaarts met haar ging. Wat er allemaal precies gebeurde, weet ik niet meer. Ik kan het ook niet meer achterhalen, want van dat boek heb ik al heel lang geen enkel exemplaar meer over. Ik zal haar wel in handen van een of andere beestachtige pooier hebben laten vallen, die haar wreed aftuigde en zo.

Hoe dan ook, een paar weken voordat Wanda zo onverwachts mijn leven binnenstapte, had ik een synopsis gemaakt en opgestuurd. De uitgever zag er wel iets in en stelde een contract en een aanlokkelijk voorschot in het vooruitzicht zodra ik de eerste drie hoofdstukken zou inleveren.

Maar dat is nu zo raar met mij. Ik bedoel: ik krijg een idee, ik heb ontzettend veel zin om het uit te voeren, maar zodra iemand zegt: 'Ja, leuk zeg, moet je doen', heb ik er geen zin meer in, want dan krijg ik het gevoel dat het moet, dat het een plicht, een taak is geworden.

De episode met Wanda had me ook niet erg gestimuleerd om eraan verder te werken. Integendeel, ik schaamde me dood dat ik me met zo'n minderwaardig project bezighield, en dat terwijl haar vader een groot dichter was, een echte 'dichtervorst' zoals dat toen in bepaalde kringen genoemd werd. De goddelijke dagen die ik met haar had beleefd, zouden me juist tot prachtige lyriek hebben moeten inspireren. Maar dat probeerde ik zelfs niet, want ik wist

dat er dan alleen maar erbarmelijke–nee, niet eens rijmelarij want ik kon nog geen sinterklaasversje bij elkaar rijmen –laten we zeggen de weerzinwekkendste poëtasterij uit mijn pen zou vloeien, nog niet eens geschikt voor wat schoolmeisjes vroeger een poessiealbum noemden.

Ik zat dus nogal tegen dat boek aan te hikken, maar zette me ten slotte, door geldgebrek gedwongen, over mijn tegenzin heen. Later heeft het zelfs nog enkele herdrukken beleefd, maar daar heb ik weinig plezier van gehad. Doordat ik altijd in geldnood zat, had ik de rechten voor een prikje verkocht aan iemand die me wel eens geld leende.

Dat ik zo goed met geld kon omgaan, kwam doordat mijn vader me al vroeg de waarde van het geld had leren kennen. Dat gebeurde toen ik dertien werd en met goed gevolg het toelatingsexamen voor het Marnixgymnasium in Rotterdam had afgelegd. Vanaf die dag kreeg ik iedere week een kwartje zakgeld. Dat mocht ik onder geen voorwaarde gebruiken. Het moest de hele week onaangeroerd in de portemonnee blijven zitten die hij me erbij gaf. Aan het eind van de week moest ik de portemonnee aan mijn vader overhandigen. Hij nam dan het kwartje eruit, liet het plechtig in de gleuf van mijn spaarpot glijden en stopte een nieuw kwartje in het beursje. Als de spaarpot vol was, werd de inhoud naar de Rijkspostspaarbank gebracht en op mijn boekje bijgeschreven, waar het tot mijn eenentwintigste moest blijven staan.

Dat was niet leuk. Gelukkig kreeg ik ook nog iedere dag een dubbeltje mee voor een flesje schoolmelk, waarvan ik iets plezierigers kocht dan die saaie melk. Vaak bleken die dubbeltjes niet genoeg voor al de leuke verboden dingen die een dorpsjongen in de grote stad kon doen of kopen. Dan sprak ik ook het kwartje aan, maar omdat ik mijn vader geen lege portemonnee kon laten zien, leende ik tegen het eind van de week een kwartje van een van mijn schoolvriendjes. Dat geleende kwartje verdween in de spaarpot,

en het nieuwe kwartje mocht ik niet uitgeven, zodat ik het vriendje moest terugbetalen met melkdubbeltjes. Daardoor had ik weer minder geld te besteden. En omdat ik me geen enkel genoegen, hoe nietig ook, wilde ontzeggen, moest ik opnieuw gaan lenen, zodat ik in een vicieuze cirkel terechtkwam, waaruit ik pas na heel veel jaren wist te ontsnappen. Alleen ging het later niet meer om kwartjes, maar om tientjes en honderdjes.

* * *

De mevrouw van Hôtel du Brésil is een kreng. Ze groet nooit, bekt iedereen af, of bijna iedereen. Tegen sommigen is ze weliswaar niet poeslief, maar in elk geval correct. Een jong Amerikaans echtpaar dat een kamer zoekt wordt kwaadaardig weggeblaft, een Argentijns paar ontvangt ze vrij vriendelijk, terwijl een Frans stel uit de provincie weer onheus bejegend wordt. Ik ben er nog niet achter gekomen wat voor criteria ze handhaaft. Visueel kunnen ze niet zijn, want toen ik haar uit Spanje opbelde om de kamer te reserveren, viel het me al op hoe snibbig ze klonk.

Het is haar ook aan te zien. Ze heeft een hard gezicht met een verongelijkte trek om de mond en stijf, stroblond krulhaar. Die krulletjes zijn zo hard en stijf dat ze niet echt lijken, net als haar geraniums. Ze heeft iets van de boze hospita die me vroeger in mijn nachtmerries achtervolgde. 'Het komt omdat ik Indisch ben,' zegt M. 'Ze is vast een raciste.'

Ik blijf haar hardnekkig vriendelijk groeten iedere keer als ik langs de receptie kom. 'Bonjour, Madame', 'Bonsoir, Madame', maar er komt nooit een groet terug, zelfs geen knikje. Soms, als ze er even niet is, zit haar grijze poedeltje op de stoel achter de balie. Het beestje kijkt ons bars en verongelijkt aan als we langslopen, en laat een onderdrukt kefje horen.

Op de laatste dag, als ik naar beneden ga om de rekening te betalen, maak ik de mevrouw van Hôtel du Brésil mijn compli-

ment en zeg, op een toon waaruit ik ieder zweem van sarcasme weer, dat ze een toonbeeld van beminnelijkheid is. Ze kijkt me wantrouwig aan met haar kille grijze poedelogen, aarzelt even en zegt dan: 'Je vous remercie, Monsieur, Madame, au revoir et bon voyage.'

Plotseling, terwijl ik met M. door de rue de Seine loop, galerie in, galerie uit, van de sculpturen van Byung Hoon naar de opgezette schapen van Fourtou, van de collages van Alessandri naar de akoestische Small Music-installatie van Julius, komt er een sinds lang vergeten herinnering boven. Eens, het moet in de periode kort voor of kort na Wanda zijn geweest, liep ik door deze zelfde straat–alleen waren er toen nog niet zo exorbitant veel kunsthandels–met een klein schilderij onder mijn arm, een donker op hout geschilderd landschap, een paneeltje dus, vermoedelijk begin negentiende eeuw. De signatuur van de schilder was onleesbaar. Ik liep daar met dat schilderij omdat ik wilde proberen het in de galeries of antiekzaken van de rue de Seine en omliggende straten te verkopen. Het was de eerste en enige keer in mijn leven dat ik me met de kunsthandel bezighield, maar niemand wilde het hebben. Het was wel oud, maar niets waard.

Niels Augustin had me dat kunstwerkje gegeven, kort voordat hij naar Nederland terugging. Ik had hem geld geleend–voor één keer leende ik eens iemand geld in plaats van omgekeerd–en omdat hij het niet terug kon betalen, gaf hij me die oude meester. 'Je kunt er een hoop geld voor krijgen,' zei hij. Ja, ja.

En ineens weet ik ook weer wat er met de rue Victor Cousin was. Daar woonde Niels.

* * *

Drie dagen nadat Wanda vertrokken was, kwam er een brief van haar. Een brief met foto's. Later stuurde ze er nog meer. Ze wist heel goed dat ze mooi was, en fotoge-

niek. Hele series had ze laten maken. De twee mooiste hing ik aan de muur boven mijn werktafel, en een andere boven het bed, naast 'ON LES AURA!', het vergeelde affiche uit 1914 dat ik eens van iemand had gekregen. Wat was ik trots. Als er bezoek kwam, was het eerste wat men zei: 'Wat een mooi meisje. Wie is dat?'

'O, gewoon,' zei ik dan bescheiden, 'mijn meisje.'

Intussen was het wel duidelijk dat ik het behoorlijk te pakken had. Dit was geen voorbijgaand avontuurtje geweest. De gedachte dat dat mooie meisje van de foto's onbereikbaar was, vierhonderdvijftig kilometer ver, werd ondraaglijk. Ik dacht aan niets anders meer. Ik verwaarloosde mijn werk, ik verwaarloosde mijn studie nog meer dan vroeger, ik verwaarloosde mijn vrienden. Ik taalde zelfs niet meer naar andere meisjes, hoe opwindend sexy ze er ook uitzagen. En hoe langer hoe vaker betrapte ik mezelf erop dat ik met iets vijandigs in mijn blik naar mijn kamer, naar de huizen aan de overkant en de grijze gebouwen van de boulevard keek, terwijl ik me afvroeg: wat doe ik hier?

Na anderhalve maand hield ik het niet meer uit. Ik stapte in bus 82 en kocht bij Air France in het Gare des Invalides een retourticket naar Amsterdam. Op Schiphol stond ze me op te wachten, want ik had haar nog wel tijdig weten te berichten dat ik er aankwam.

'Je bent gek,' zei ze lachend terwijl ze haar armen om me heen sloeg. 'Je bent gek, met het vliegtuig, wat kost dat wel niet? Heb je soms de geldpest?'

'Nee, Konijntje,' antwoordde ik. 'Louter instinct tot zelfbehoud. Die acht uur in de trein zou ik niet overleefd hebben. Zelfs het vliegtuig ging me te langzaam.'

Ja, dat is waar ook, dat was ik vergeten. Ik noemde haar Konijntje. Dat kwam doordat ze een keer had gezegd: 'Wat jammer dat we geen lange witte oren hebben net als konijnen. Wat zouden we dan mooi zijn.' Konijntje, zei ik dus, en zij antwoordde dan om de een of andere reden met

'Kwi-kwi' of iets wat daarop leek, en hield haar hoofd guitig schuin. Onvoorstelbaar, de idiote, volslagen debiele dingen die verder toch redelijk intelligente mensen tegen elkaar zeggen als ze verliefd zijn. En daar gingen we vrolijk mee door, al die tien dagen dat ik in Amsterdam was. Tien dagen, want ik hield van orde en symmetrie en had besloten exact even lang bij haar te blijven als zij bij mij was geweest. Ze had overigens wel een slecht bericht voor me. 'Mijn moeder wil niet dat we in dezelfde kamer slapen,' zei ze de eerste avond. Even later, toen het bedtijd was en ze me naar mijn kamer bracht, fluisterde ze: 'Ga maar lekker slapen. Misschien komt er straks wel een fee op bezoek.'

Die fee kwam iedere nacht. Hoewel ik nog steeds verschrikkelijk verliefd was, zag ik Amsterdam niet door een ijl, rozig waas. Dat zal wel aan het weer hebben gelegen, want al die dagen hing er een donkergrijze mist in de straten. Af en toe motregende het, zo'n miezerige, door alles heen dringende regen. De natte kou verkilde me tot op het bot en de winkels bereidden hun etalages al voor op het komende sinterklaasgebeuren, iets waar ik ook niet echt vrolijk van werd. Ik verlangde al weer naar Parijs en voelde me zelfs een beetje schuldig, alsof ik de stad ontrouw was geworden, haar met een andere stad bedrogen had.

'Ik zou hier nooit kunnen leven,' zei ik.

'Ik ook niet,' antwoordde ze. 'Niet zonder jou. Misschien kom ik wel bij je wonen. Die stomme school kan me de pot op.'

Ik wachtte Wanda op in het Gare du Nord. Ik was anderhalf uur te vroeg. Tienmaal bestudeerde ik het bord waarop de aankomsttijden van de treinen stonden aangegeven. Ik liep heen en weer. Ik kocht een krant en dronk een kop koffie in de wachtkamer. Ik kon mijn aandacht niet houden bij wat er in de krant stond, en gooide hem op de stoel naast me. Ik was bang. Bang dat ze niet zou komen. Dat er

op het laatste moment iets tussen was gekomen. Dat ze zich bedacht had. Dat ze iemand anders had ontmoet. Dat de trein waarin ze zat zou ontsporen, frontaal op een goederentrein zou botsen, in brand zou vliegen. Dat ze de trein gemist had. Alles was mogelijk. Het meest onvoorstelbare leek me ten slotte dat ze straks gewoon uit de trein zou stappen.

Ik liep weer naar buiten, bestudeerde het bord met de aankomsttijden nog eens, vergeleek de tijd op mijn horloge met de tijd op de stationsklokken, één minuut verschil, verkende alvast de situatie op het perron waar de trein uit Amsterdam zou arriveren. Nog drie kwartier. Ik begon honger te krijgen. Dat was nog het idiootste van alles, dat ik in mijn zenuwen domweg vergeten had iets te eten. Ík, vergeten te eten, dat was me nog nooit overkomen, zelfs niet in tijden van de bitterste armoede of ellende. Eten was altijd het eerste waaraan ik dacht. Ik stapte de kleine, door meedogenloos neon verlichte wachtkamer weer binnen en at een broodje. Buiten sisten en floten de treinen, witte wolken rook en stoom stegen op, botsten tegen de overkappingen, sloegen neer en verspreidden zich over de perrons, waar alles schimmig werd in de helverlichte duisternis.

Toen de trein eindelijk aankwam, wist ik met absolute zekerheid dat ik haar, in het onwaarschijnlijke geval dat ze werkelijk zou komen, zou mislopen doordat ik haar niet zou zien in de reusachtige menigte die uit de wagons stapte, ineens het hele perron vulde en als een compacte, dreigende massa op me afkwam. Ik kon me nauwelijks staande houden in die onweerstaanbaar opdringende vloedgolf. Stel dat ik haar niet vind, dacht ik, dan zou ze alleen naar mijn huis gaan, dat zou ze nog wel kunnen vinden, maar ze zou me niet thuis treffen omdat ik in mijn wanhoop naar de kroeg was gegaan, en ze zou in haar eentje door de stad zwerven, allerlei rampen zouden haar overkomen of ze zou

iemand ontmoeten, die haar onderdak bood. Wat een ellende toch allemaal, dacht ik.

Vergeefs probeerde ik over de hoofden heen te kijken, maar iedereen was langer dan ik. Ach, laat ik het maar opgeven, dacht ik ten slotte, ze is er toch niet bij. Pas helemaal aan het eind van de stoet, waar de menigte al aardig was uitgedund, ontdekte ik haar. Het eerst zag ik die lange blonde vacht. En toen zag ik haar helemaal. Ik kon het niet geloven. Ze liep snel en zeker, met in iedere hand een koffer en over haar schouder een rieten mand. Ze zag me, bleef staan, zette één koffer op de grond en begon wild te zwaaien.

In de metro zaten we tegenover elkaar. Ik was nog steeds nerveus. De rieten mand had ze op schoot, maar de koffers had ik bij de deuren achter me gezet, zodat ik me gedwongen voelde telkens achterom te kijken of ze er nog waren. Ik was me er op een akelige manier van bewust dat ik daardoor een onhandige, zenuwachtige onzekerheid uitstraalde. Dat was nu juist het tegenovergestelde van wat ik wilde, maar ik kon het niet laten. Ik was zo volledig geobsedeerd door die koffers en de gedachte dat iemand ze mee zou kunnen nemen, dat niet eens goed tot me doordrong wat ze me allemaal vertelde.

Het duurde lang: Château d'Eau, Strasbourg-Saint-Dénis, Réaumur-Sébastopol. Ik hoorde haar zeggen: 'Wat heerlijk om weer in de metro te zitten. Die geuren, dat lawaai.'

Ja, de koffers stonden er nog. Châtelet, Cité, Saint-Michel. Ze vroeg: 'Moeten we er hier niet uit?'

'Nee,' zei ik. 'Odéon, dat is iets korter, dan lopen we door de rue Monsieur le Prince.'

We liepen door de rue Monsieur le Prince, kwamen op de Boulevard Saint-Michel, stapten langs het drukke, helverlichte terras van La Capoulade, staken de rue Soufflot over, gingen door de rue Le Goff, langs de glazen deuren

van Hôtel du Brésil, waar ik zoals altijd, zonder goed te weten waarom, even naar binnen keek. Voor de balie stond een oude heer met bril en wit baardje. Hij had zijn arm om de schouders van een kleine vrouw gelegd, die grijs haar en een Indisch gezicht had. Naast hen stonden twee koffers en een reistas. Toen kwamen we bij de hoek en we sjokten moeizaam over de hobbelige keien van mijn straatje omhoog naar nummer 8. Ik kon nog steeds niet geloven dat het Wanda was die ik daar mee naar binnen nam.

'Eerst uitpakken,' zei ze toen we binnen waren en ik haar wilde kussen, want verdomd, ze was het echt. 'Eerst uitpakken, jochie, dan zijn we daarvan af.'

Wat zijn vrouwen toch praktisch, dacht ik terwijl ze zich bukte en in haar koffers begon te graaien. In vijf minuten tijd lag de hele kamer vol rokken, jurken, bloesjes, broekjes, hemdjes, bustehouders, kousen, een nachtpon, een pyjama en een aangebroken pak maandverband. Maandverband?

Ze zag me kijken. 'Ja, uitgerekend vandaag. Pech hè?'

'Geeft niet,' loog ik.

'Je zult een plaatsje voor me moeten inruimen in je kast.'

Ik schoof mijn kleren tot over de helft van de roe en stapelde de rest in een hoek van de kast. Haar kleren in mijn kast. Onze kast, rectificeerde ik snel. Vreemd, dacht ik. De eerste keer was het een soort roze droom. Nu is het ineens realiteit.

We keken allebei naar de kast, toen naar elkaar en begonnen op hetzelfde moment verschrikkelijk te lachen, zomaar ineens, om niets. We kwamen niet meer bij.

'En nu je wastafel nog,' zei ze. 'Die is veel te vol. Mijn spullen moeten er ook nog bij.'

Nou ja, vol, zoveel ligt er niet, vond ik, het moet alleen een beetje anders gearrangeerd worden. Ik begon de wastafel op te ruimen. Heel even, terwijl ik scheercrème,

kwast, krabbertje, tandenborstel en tandpasta van hun vertrouwde plekjes wegnam en in het uiterste hoekje van het marmeren plateautje legde, had ik het gevoel dat er ineens iemand in mijn eenzaamheid was binnengedrongen, dat ik iets van mijn vrijheid, mijn privacy, mijn zelfstandigheid, iets van mijn zelfgeschapen territorium en ten slotte ook iets van mezelf zou moeten prijsgeven. Nu de ruimte voor scheercrème en kwast, later misschien ook andere, ingrijpender zaken. Ik keek naar de wastafel en zag haar flesjes, potjes, tubes en poederdoosjes er al staan.

'Dag Wanda,' zei ik tegen haar spiegelbeeld. 'Welkom in mijn kamer.'

15

Ik werd het eerst wakker. Het was zondag. Ik zette de radio aan en hoorde nog net de laatste noten van de elfde pianosonate van Beethoven. Toen kwam er een man die een lezing hield over de honingteelt in Alpes-Maritimes. Ik draaide de knop weer om en bleef nog even rechtop zitten om de slaap uit mijn ogen te wrijven. Toen voelde ik een vingertop die langzaam over mijn rug streek, van boven naar beneden, precies de lijn van mijn ruggegraat volgend.

'Kwi-kwi,' zei Wanda.

Ik draaide me om en zei: 'Morgen, Konijntje, heb je lekker geslapen?'

Ze ging ook rechtop zitten en rekte zich uit als een tevreden poes. Of konijn voor mijn part. Ze zag er volmaakt uitgeslapen uit en verschrikkelijk gezond. Ik vroeg: 'Wat heb je liever, een blaadje sla of een wortel?'

'Geen van beide,' antwoordde ze. 'Ik wil koffie, net als een echt mens.'

Het was elf uur. De zon scheen op de huizen aan de overkant. Voor het eerst week ik af van mijn vastgeroeste gewoonte om in La Capoulade te ontbijten met koffie, croissants en het ochtendblad. Ik was niet meer alleen. De dag voor Wanda's komst had ik koffie en melk gekocht, en een spiritusstelletje, dat ik, terwijl Wanda geamuseerd toekeek, na veel geworstel en gevloek wist aan te krijgen. Een koffiepotje had ik nog, maar doordat ik het in geen jaren had gebruikt en het nooit goed had schoongemaakt, waren de filters vastgeroest. Ze waren zelfs met titanenkracht niet meer van elkaar los te schroeven. We gingen dus toch maar naar het café. Daarna zouden we door de rue Saint-

Jacques lopen om inkopen te doen voor het middageten. Want die zenuwendag voor Wanda's komst had ik niet alleen een spirituskomfoor, maar ook borden, messen, vorken, lepels, wijnglazen, een kookpannetje, een braadpannetje en zelfs een pannensponsje gekocht.

Ik hield van de rue Saint-Jacques op zondagmorgen. Dan stonden er, in het korte stukje tussen de rue Soufflot en de rue Gay-Lussac, handkarren met fruit, groenten, kazen en worsten. De levensmiddelenwinkels waren ook open en er heerste een vrolijke drukte. Heel anders dan de zondagen in Nederland, waar alleen de beierende klokken en de schuifelende voetstappen van ernstige kerkgangers en bedachtzame zondagswandelaars te horen waren. Op de hoek van de rue Soufflot stond een lange, bleke communist die onophoudelijk een monotoon '*L'Húmanité Dimanche*! *L'Húmanité Dimanche*!' riep. Ik kocht altijd een krant van hem, want ik begon in die tijd een piepklein beetje politiek bewust te worden. Ik maakte me bijvoorbeeld ernstige zorgen over de koloniale oorlog die zelfs de socialistische regeringen in Indo-China voerden. Een paar meter van hem af probeerden de jongens van De Gaulle hem te overstemmen met hun 'Áchetez, lísez, díffusez le *Rássemblement*, porte-parole du Général de Gaulle. Áchetez, lísez, díffusez...' En daartussendoor klonk het zangerige geroep van de marktvrouwen. Ik hield van die straat, van die stad, en nu, hand in hand met Wanda, nog veel meer.

Ik kocht wijn, vlees, *nouilles*, olijven en twee pijpjes geitenkaas. Ik kookte, we aten, nadat ik met één kolossale armzwaai alle boeken en schriften van de tafel had geveegd, en de wijn dronken we uit elkaars mond. Dat soort dingen deden we, die eerste dagen en weken. Daarna werd het wat minder idyllisch.

* * *

'Hier liep je met haar,' zegt M. terwijl we door de rue Saint-Jacques lopen, 'met Wanda. Hier deden jullie je inkopen. Ik herinner me dat nog uit dat vreselijke boek dat je toen aan het schrijven was.'

Ze heeft een goed geheugen, want dat vreselijke boek, dat typoscript dat ik nu zelf ook tenenkrommend vind, liet ik haar eenenveertig jaar geleden lezen.

'Jij vond het een Libelle*-verhaal,' zeg ik, 'en ik was tot in het diepst van mijn ziel gekwetst toen je dat zei, want ik vond het prachtig, al zei ik het zelf.'*

'Ja, en dan had je er ook nog zo'n hoogdravende, quasi-literaire titel aan gegeven. Het... het... hoe was het ook weer?'

'"Het proefondervindelijk bewijs".' Ik krijg de titel met moeite over mijn lippen. 'Ik schaam me er nu nog voor,' zeg ik.

We gaan het Tibetaanse restaurant binnen. Het is klein en vol. Achterin zitten waarachtig twee monniken in lange, helrode gewaden met de eigenaar te praten en thee te drinken. Het tafeltje bij het raam komt vrij. Rechts van ons hangt een grote wegenkaart van Tibet, nu ja, wegenkaart, er is zo te zien maar één weg. We eten Tibetaans. 'Het lijkt eigenlijk een beetje op Chinees,' stelt M. teleurgesteld vast. 'Zeg dat niet hardop,' zeg ik. We eten Tibetaans op de hoek van de rue Saint-Jacques en de rue Royer-Collard, op twintig stappen van nummer 8. Het is ineens hard gaan regenen. Mensen lopen haastig langs ons raam met opgestoken kraag en een krant of paraplu boven het hoofd. De twee monniken, die jonge, zeer ernstige gezichten hebben, nemen in de deuropening afscheid van de eigenaar en stappen met hun prachtige rode pijen de grijze regen in.

Ik kijk naar de overkant van de rue Saint-Jacques. Niets is daar veranderd sinds ik hier, bijna vijftig jaar geleden, kwam wonen. Ik zie nog steeds dezelfde donkere, lugubere ingang van garage Soufflot, met nog altijd dezelfde nat glimmende keien, beroete muren, het houten bord, dat bijna onleesbaar is geworden door het vuil. Er rijdt nooit een auto in of uit, toen ook al niet. Links van de garage is nog steeds hetzelfde bloemenwinkel-

tje. Rechts is wel iets veranderd. Daar is nu een klein Chinees restaurant. Vroeger, herinner ik me ineens weer, was daar het papier- en tijdschriftenwinkeltje waar ik mijn cahiers kocht, en af en toe een pornoblaadje. Plotseling zie ik de foto weer voor me: een jong meisje dat op een tafel ligt, met een gescheurd bloesje aan, waar één blote borst helemaal uit piepte en de andere half, met het rokje tot op de buik opgeschort, de benen wijd gespreid, één kous afgezakt en de andere nog aan de jarretel bevestigd, en het broekje aan een enkel bungelend. 'Après la violation,' stond er onder die foto. 'Daar, aan de overkant,' zeg ik tegen M., 'waar nu dat Chinese restaurant is, was vroeger een papier- en tijdschriftenwinkeltje waar ik mijn cahiers kocht, en af en toe een pornoblaadje.'

'Deed je dat ook toen je met Wanda was?' wil ze weten.

'Nee. Daarna weer wel.'

* * *

In die korte periode toen alles nog zo idyllisch was dat de libellen dansend en trillend om ons heen zweefden, legden we bezoeken af, zoals het een echt paar betaamt. Dan zouden ook anderen kunnen constateren hoe gelukkig we waren. Ik herinner me een middag bij Simon, die ik al een hele tijd niet meer had gezien. Wanda wilde erheen omdat een schoolvriendin van haar bij hem was komen wonen. Simon woonde aan de Boulevard Garibaldi, een lange, eentonige straat met in het midden de eindeloos lange rij ijzeren boogbruggen van de metro, die daar bovengronds reed. Het was een ingewikkeld gedoe om bij Simon te komen. Hij bewoonde een grote zolder op de achtste verdieping, maar de lift ging niet verder dan de zesde. Uitstappen en met de trap naar de zevende. Daar was een deur met een bordje waarop stond dat je, om bij Simon Vinkenoog te komen, flink hard op de bolle onderkant van de trap naar de achtste verdieping moest bonken.

Midden in de reusachtige zolderruimte stonden Simon en zijn vriendin, een mooi meisje met lang, donker haar, ons op te wachten. Bij het raam stond een lange, donkere jongen tegenover een enigszins zigeunerachtig meisje, een soort wilde schoonheid in kleurige, tot op de grond hangende rokken. Die twee hadden ruzie, dat was duidelijk. Er hing dreiging in de lucht. Ze zwegen opvallend toen we binnenkwamen, en keken elkaar woedend aan.

Simon was er een beetje verlegen mee. Hij zei: 'Jullie hebben mijn plat nog niet gezien', en ging ons voor naar buiten.

Vanaf zijn plat had je een indrukwekkend uitzicht over de stad. De lucht was bleekblauw, bijna wit, en ook de zon was bleek. In het westen waren wat roodachtige vegen. Boven de daken stegen grillige, roodbruine rooksluiers op, alsof er een grote brand had gewoed, die nog nasmeulde. Oneindig diep beneden ons denderden over het ijzeren viaduct de metrotreinen langs. Om ons heen was een woud van schoorstenen in allerlei bizarre vormen.

Toen we weer binnenkwamen, waren de lange jongen en het zigeunerachtige meisje vertrokken.

'Ze zijn nog geen week bij elkaar,' zei Els, Wanda's schoolvriendin, 'en nu wil ze al weer weg.'

Simon verontschuldigde zich dat hij niets in huis had en stelde voor in mijn wijk iets te gaan drinken. 'Daar is het leuker dan in deze buurt,' zei hij.

Onderweg liepen we een eindje achter de twee meisjes aan.

'Houdt ze je niet van je werk?' vroeg hij op een gegeven moment.

Ik zei nee, maar de waarheid was dat sinds ze bij me was, zelfs de gedachte aan werken nog nauwelijks bij me was opgekomen.

Een enkele keer liepen Wanda en ik naar de rue Santeuil om Bram Boogaart te bezoeken. Op die immens grote zol-

der, die door houten schotten in kamertjes en ateliers verdeeld was, woonden nog meer Hollandse schilders. Doortje Tuinman onder anderen, die ik in mijn Amsterdamse jaar wel eens in Reynders had ontmoet, en Karel Appel. Ze hielden er min of meer clandestien verblijf en namen de verschrikkelijke stank die van de straat opsteeg, voor lief. Het was een stank van ongelooide beestenvellen, want in de rue Santeuil was een aantal leerlooierijen gevestigd. Boven viel het nog wel mee en op den duur wende je er waarschijnlijk aan, maar zodra je de trap weer afging, benam die walgelijke lucht je de adem.

Bram vertelde over 'dat Delft' waar hij geboren was en waarvan hij even weinig hield als ik van 'dat Sliedrecht'. Hij vertelde ook over de interne vetes die – hoe kon het anders onder Hollanders – even onzichtbaar en hardnekkig als een veenbrand voortwoekerden in het schildershuis. Waar die vetes over gingen, weet ik niet meer. Zelfs 'Het proefondervindelijk bewijs' kan me daar geen uitsluitsel over geven, maar zeker is dat hij al een jaar geen woord meer had gewisseld met Doortje, die in het atelier naast hem woonde. Toch kwamen ze elkaar verscheidene malen per dag tegen. Met Karel, bij wie we wel eens een praatje gingen maken, leek het me erg moeilijk om ruzie te krijgen, maar zelfs dat bleek mogelijk. Soms kwam ook Rob Wout binnenvallen, van wie ik me vooral herinner dat hij op de meest onverwachte momenten met luide stem in het zingen van 'O Cangaceiro' losbarstte, het nieuwste lied dat je in die dagen uit alle jukeboxen kon horen.

'Bram is een kunstenaar,' zei Wanda op een avond toen we van de rue Santeuil naar huis liepen.

'Ja, dat zou ik denken,' antwoordde ik. Ik vond zijn werk prachtig.

'Jij bent het niet,' zei ze plotseling fel. 'Mijn vader is het wel.'

Het klonk alsof ze me verweet dat ik geen kunstenaar

was, alsof ik haar teleurgesteld, bedrogen had. Het irriteerde me een beetje, hoewel ik wist dat ze gelijk had. Voor het eerst na al die dagen en weken in *Libelle*-sfeer voelde ik me onprettig. Die hele grimmige middag had er al iets in de lucht gezeten. Het licht dat door het kleine raam van Brams atelier binnenviel, had alles in een onwezenlijk grijs gehuld. Ze zat op een krukje onder dat raam en zelfs haar haar leek grijs. Haar gezicht was oud en hard en grauw geworden.

Toen we in de rue Soufflot kwamen, was er net een grote studentendemonstratie begonnen. 'Lapie voleur, Lapie voleur,' scandeerden ze onophoudelijk, terwijl ze naar de Boulevard Saint-Michel trokken, waar op alle hoeken de zwarte overvalwagens gereedstonden. Lapie was de minister van Onderwijs, die het budget drastisch had beknot, legde ik Wanda uit. 'En zijn naam betekent ook "ekster", daarom noemen ze hem een dief.'

'Moet je niet meedoen?' vroeg ze.

'Nee,' zei ik. 'Ik studeer toch niet meer. En als ze me oppakken zetten ze me het land uit.'

Ik vroeg me af of ze het moediger zou hebben gevonden als ik wel had meegedaan, vooral toen de agenten uit de overvalwagens sprongen en als een zwerm grote zwarte vleermuizen op de studenten afstormden. Er vielen harde klappen, en even later kwamen ook de mannen van de CRS er nog bij, die met de kolven van hun karabijnen om zich heen sloegen. Geen kunstenaar, en nu ook nog geen held, dacht ik bezorgd.

Natuurlijk nam ik haar ook mee naar mijn Franse vrienden, hoofdzakelijk om met haar te pronken. Op een morgen gingen we naar René-Georges Leuck, een jonge, ietwat streberige dichter die ik bij uitgeverij Debresse had leren kennen. We zaten meer dan een uur op hem te wachten in de salon van het deftige appartement van zijn ouders. Hij was de afspraak vergeten, zoals hij altijd alles

vergat. Zijn moeder zei dat we maar aperitiefjes moesten drinken zoveel als we wilden, het stond ervoor, en liet ons verder alleen in die salon, die over de Tuilerieën uitzag. We waren al een beetje dronken toen hij eindelijk kwam en ons meesleurde naar de Brasserie Lipp, waar hij ons voorstelde aan de oude dichter Audiberti en aan een lange, blonde auteur die *Le salaire de la peur* had geschreven. Wanda zat stil en verbaasd om zich heen te kijken terwijl we aten en over literatuur en andere hogere dingen discussieerden. Niemand had oog of oor voor haar. Tot overmaat van ramp raakte ze er haar handschoenen kwijt.

Ik herinner me een regenmiddag bij François, maar wie was François? Het was niet de François van de Bar Latin, de donkere jongen uit Perpignan die af en toe in 'La malagueña' uitbarstte, en evenmin de filmer die op Alain Delon leek. Deze François had ik later leren kennen, maar hoe, waar en wanneer precies, daar heb ik geen flauw vermoeden meer van. Gek genoeg kan ik me hem nog wel voor de geest halen. Hij was vrij lang, had donkerblond, krullend haar, geloof ik, en een heel serieus gezicht. Hij wás ook een ernstige jongen, die zelden lachte.

We zaten in zijn koude kamer met de grote Bretonse kachel, die maar niet wilde branden. De regen kletterde tegen de ramen. Hij probeerde platen voor ons te draaien op een oude elektrische platenspeler. Die deed het niet, maar hij had er nog meer: een antieke houten kast met slinger en een enorme hoorn, en een aantal koffergrammofoons, die je ook moest opwinden. Hij probeerde de een na de ander, tot hij er eindelijk een vond die een redelijk geluid produceerde. Hij zette iets van Moessorgski op en daarna jazz, waarop we dansten om warm te worden, Charlie Parkère, Gerry Mulligànne. Toen Wanda even naar het toilet was, vroeg ik: 'En, hoe vind je haar?'

Hij tuitte zijn lippen en dacht na, alsof het een intens moeilijke gewetensvraag was. Toen zei hij: 'Mooi meisje.

Maar ze zegt niet veel. Ik hou niet van meisjes die zo weinig zeggen.'

Terwijl we door de regen naar huis liepen, zei Wanda: 'Hij heeft een erg leuke mond.'

* * *

In de rue Monsieur le Prince zien we, in een stil hoekje bij een iets uitspringende muur, een jong zwart katje. Een poesje in een vrijwel poesloze stad. Het heeft een rood halsbandje met een belletje om zijn nek, ziet er goed verzorgd uit en is met een riempje vastgebonden aan de paal van een verkeersbord. Het riempje biedt het diertje een actieradius van ongeveer anderhalve meter. Binnen die cirkel ligt een oud poppendekentje, waarop het kan slapen, en er staat een piepschuimen bakje met nog wat kattenbrokjes. Het poesje heeft ook een ietwat geblutst pingpongballetje om mee te spelen, maar dat is door een wat al te krachtige beweging van zijn pootje buiten zijn territorium gerold. Het beestje mauwt klaaglijk en wijst met zijn rechtervoorpootje naar het balletje. Benen van voorbijgangers lopen onverschillig langs, maar M. bukt zich, pakt het balletje op en legt het voor het poesje neer, dat er zonder zich een ogenblik te bedenken een krachtige tik met zijn pootje tegen geeft, zodat het opnieuw buiten de cirkel rolt. M. schuift het pingpongballetje nu met haar voet terug. Het pootje schiet weer uit, en als het balletje niet ver genoeg wegrolt, rent het katje erachteraan en trapt het opnieuw buiten pootbereik, als een baby die op een wanhopig makende manier steeds maar weer zijn speeltjes uit de wieg smijt. 'Ja, zeg,' zegt M., 'we blijven niet aan de gang.' Ze probeert het katje te aaien, maar het haalt uit en geeft haar een haal over haar hand. 'Au!' roept ze.

'Ik denk dat je zijn bedoelingen verkeerd hebt geïnterpreteerd,' zeg ik troostend. 'Het wil helemaal niet met dat rotballetje spelen.'

Ik denk ineens aan Vlosje, onze eigen kat, een al bejaarde Si-

amees met dikke vacht, die de laatste tijd steeds vaker en langduriger aan Hogere Dingen zit te denken, maar soms ook heel welwillend naar ons kan kijken en nooit krabt, alleen af en toe kleine, pijnloze liefdesbeetjes geeft. We hebben haar helemaal alleen achtergelaten in dat grote lege huis van ons.

'Ik hoop dat de kinderen geen enkele dag vergeten haar eten te brengen en even te aaien,' zegt M.

* * *

'Ik geloof dat ik niet meer verliefd op je ben,' zei ze.

Dat was een klap. Hij verdoofde me helemaal. Het was een nog veel grotere klap dan de Big Bang die, iets meer dan vier maanden geleden, mijn neusbeentje had gebroken en onze verhouding had ingeleid. Toch kwam het niet onverwacht. Er waren al eerder kleine irritaties geweest, en nauwelijks opgemerkte symptomen van subtiele veranderingen.

Een van de duidelijkste signalen was dat ze besloten had om werk te gaan zoeken. Ze wilde niet altijd op mijn kosten blijven leven, had ze een tijdje geleden gezegd. Dat leek me heel positief, want mijn geld raakte op en om te zorgen dat er nieuw geld binnenkwam, zou ikzelf ook weer eens flink aan het werk moeten gaan. Maar ze wilde geen saai baantje, niet op Franse kindertjes passen, zoals al die buitenlandse meisjes. Ze wilde iets opwindends, iets wat 'heerlijk dwaas' was, om haar terminologie van die eerste nacht nog maar eens aan te halen. Poseren bijvoorbeeld. In La Grande Chaumière konden ze modellen gebruiken, had ze gehoord. Zadkine gaf er les. Geweldig, toch? Ze had zich trouwens al opgegeven, ze hadden haar aangenomen en ze kon de volgende dag al beginnen.

Wanda was een doortastend meisje, dat was duidelijk. Ze kreeg een idee en voerde het meteen uit, geen gezeur. Maar ik was er niet echt blij mee. Ik was gewoon ouder-

wets jaloers omdat anderen haar naakt zouden zien, een privilege dat, meende ik, uitsluitend aan mij was voorbehouden. Zoals ik me ook ouderwets en ziekelijk jaloers had gevoeld toen ze me vertelde dat ze eens, 'lang voor jouw tijd, hoor', met twee jongens van school onder de struiken van het Weteringplantsoen had liggen rotzooien. Maar omdat ik vooral niet als een ouderwetse, bekrompen, ziekelijk jaloerse man op haar over wilde komen, liet ik er niets van merken en zei dat ik het best vond. Ik bracht haar zelfs naar die Grande Chaumière en haalde haar aan het eind van de middag weer op. De eerste dagen tenminste. Daarna zei ze dat het niet meer hoefde, ze kon de weg wel alleen vinden.

Als er eenmaal iets misloopt, dan loopt, volgens de wet van Murphy geloof ik, ook alles mis wat er maar mis kan lopen. De posterijen waren weer eens een langdurige staking begonnen, zodat het geld dat ik voor mijn pas verzonden manuscript verwachtte niet binnenkwam. Wat Wanda verdiende was bij lange na niet voldoende. Het eerst van al ging de radio naar de 'berg van mededogen', en daarna werden de niet strikt onmisbare boeken naar Joseph Gibert gebracht. In diezelfde week barstte de grimmigste koudegolf los die Parijs ooit gekend had sinds het nog Lutetia heette en Gaius Julius Caesar het op de Galliërs veroverde. Het was die beruchte winter waarin voor het eerst l'abbé Pierre de media haalde door allemaal dakloze stakkers van de bevriezingsdood te redden nadat er een aantal doodgevroren waren.

De antieke centrale verwarming in onze kamer brandde overdag op een laag pitje. Geld om de hele dag in een lekker warm café te zitten was er niet, zodat ik er bijna over dacht om ook maar bij de abbé Pierre aan te kloppen. De extreem lage temperaturen hadden ook de arbeidsvreugde van Wanda enigszins getemperd, want de potkachels in La Grande Chaumière konden er niet tegenop. Ze bibberde

van de kou als ze daar in haar nakie stond, klaagde ze, maar ondanks alles zette ze dapper door. Als beloning vroeg ze op een avond of ze naar de bioscoop mocht.

'Ik heb geen geld,' zei ik. 'Volgende week zal het er wel zijn, dan gaan we die nieuwe film zien, weet je wel.'

'Dat bedoel ik niet,' antwoordde ze. 'Ik wil nu, met een jongetje van de Grande Chaumière. Toe, vind je het goed?' Ze hield haar hoofd weer zo guitig schuin.

'Nee,' zei ik. 'Natuurlijk niet.'

'Je hoeft het niet goed te vinden, want ik ga toch. Ik heb al afgesproken.' En even later was ze de deur uit.

Ze had wel beloofd direct na de film thuis te komen, wat toch aardig van haar was, maar ze kwam pas om drie uur 's morgens. Ik lag al uren in bed en kon niet slapen, ten prooi, zoals dat vroeger heette, aan de zwartste gedachten en de vreselijkste vermoedens. Toen ze eindelijk in bed stapte, wilde ik haar kussen, maar ze weerde me af en klemde haar lippen stijf op elkaar. Wel verdomme, dacht ik, dat is nog nooit gebeurd.

'Wat heb je? Wat is er?'

'Niets. Ik ben moe, ik wil slapen, laat me met rust.'

'Je bent niet moe, ik wil weten wat er is.'

'Goed,' zei ze, 'als je het dan met alle geweld weten wilt...'

Vervolgens sprak ze die fatale zin uit.

Toen ik uit de verdoving bijkwam, vroeg ik: 'Ben je soms op dat jongetje van de Grande Chaumière verliefd geworden?'

'Welnee, dat is het niet. Ik ben gewoon niet meer verliefd op jou.'

Zo simpel was dat. Maar een man, vooral als hij nog maar pas begint met man te zijn en in zijn eerste tien, twintig of dertig leerjaren is, begrijpt zulke dingen niet. Hij denkt: hoe kán dat nou, zomaar ineens, dat kán toch helemaal niet? Hij begrijpt er niets meer van. Een vrouw

trouwens evenmin, als de rollen omgedraaid zijn. Zoiets begrijp je alleen als je zelf degene bent die niet meer verliefd is. 'Nou ja, gewoon, weet je wel, ik hou niet meer van jou. Die dingen gebeuren.' Uitleggen kun je het ook niet.

'Je mag niet kwaad worden. Ik kan er niets aan doen,' zei ze nog. Dat had ik eerder gehoord, maar toen zei ze het tegen Rico. Nu was het mijn beurt om het aan te horen.

Natuurlijk zocht ik de oorzaak eerst bij mezelf. Ik begin haar te vervelen, dat zal het zijn, dacht ik. Ik weet haar niet meer te boeien, ze had méér van me verwacht en ik heb haar teleurgesteld. Ik was geen kunstenaar, ik was geen held, ik bleek eigenlijk maar een klein burgermannetje te zijn. In bed wist ik ook niets nieuws meer te bedenken. Zelfs dat begon een sleur te worden. Voor haar tenminste, niet voor mij. Dat was natuurlijk ook allemaal waar, maar pas veel later begon het me duidelijk te worden dat er meer aan de hand was.

Wanda bleek nymfomane te zijn, maar ze was geen gewone nymfomane. Ze nam geen genoegen met normale verhoudingen of avontuurtjes. Er moest altijd iets bij komen dat het gecompliceerd en zelfs gevaarlijk maakte. Met twee jongens onder de struiken kruipen in plaats van met één. Met een vriend op reis gaan en dan de vriend van die vriend versieren. Daar begon het mee. Later waren de mannen die ze wilde veroveren vrijwel altijd getrouwd, of verloofd, of ze hadden al een vriendin met wie ze erg gelukkig waren. Om haar doel te bereiken ging ze over lijken. En ze was bereid om als het moest zelf de ergste vernederingen te ondergaan. Zo liet ze in de loop der jaren een spoor van verwoestingen achter in allerlei huwelijken en verhoudingen.

Het was boeiend om zoiets van nabij mee te maken. Acht jaar na ons kortstondige Parijse avontuur, toen ik al met M. op het eiland woonde, kwam Wanda een maand bij

ons logeren. Ik merkte dat mijn verlangen naar haar – of heimwee of wat het ook wezen mocht – nog niet helemaal verdwenen was, maar ik was niet nieuw meer voor haar. Dus de kans dat ze weer op mij zou vallen, was nihil. Ze viel op onze buurman, Philip, een New Yorkse journalist, die met zijn Engelse vrouw Lynn en hun twee kindertjes op de bovenverdieping woonde van het oude, vervallen herenhuis dat we gehuurd hadden. Philip was wat je noemt een mooie jongen. Binnen drie dagen had Wanda hem veroverd.

Op een nacht werd ik wakker in de serre waar we sliepen. In het licht van de volle maan zag ik Lynn in haar witte nachtpon door onze tuin sluipen. Als een spookverschijning zweefde ze langs de reusachtige palmboom. Even later stond ze voor de serredeur met een groot mes in haar hand, dat blikkerde in het maanlicht. Ze krijste dat ze Wanda aan dat mes zou rijgen. We moesten haar onmiddellijk te voorschijn halen.

M. zei: 'Je moet iets doen.'

Ja, het was duidelijk dat ik iets moest doen. Wanda zelf bleek al onder haar bed gekropen te zijn. Wat een gedoe, dacht ik terwijl ik in mijn slipje naar buiten stapte om te proberen met redelijke argumenten de bovenbuurvrouw van haar voornemen af te brengen. Dat lukte uiteindelijk, maar een paar dagen later kwam ze weer, deze keer met de rekening van de stomerij die de spermavlekken uit haar mans broek had verwijderd. Dat moest Wanda maar betalen, vond ze. Dat deed Wanda ook, met bevende vingers.

Die gebeurtenis brengt weer iets anders in herinnering, ook iets met een groot mes, dat een paar jaar daarna gebeurde. De buren waren als een ontwricht gezin vertrokken en wij hadden de bovenverdieping erbij genomen. We moesten op reis naar het vasteland en een jong, pasgetrouwd stel uit Nederland zou zolang op ons huis passen. De man was een aardige blonde jongen, een soort wel-

zijnswerker of zo, in elk geval iemand uit de zachte sector. Het meisje, ik geloof dat ze Carla heette, zag er buitengewoon sexy uit en had ook onmiskenbaar iets nymfomaans over zich. Arme jongen, dacht ik. Ik had trouwens zelf best zin in haar als ik zo naar haar keek, maar ik kende het type zo langzamerhand en gelukkig viel ze niet op mij. De avond voor ons vertrek zouden we bij kennissen gaan eten. Dat jonge stel mochten we wel meenemen, zeiden ze, er kwamen nog meer gasten.

De gastheer, een ietwat poenige, pafferige Indische Nederlander en een groot charmeur, was getrouwd met een donkerharige Zweedse die opvallend veel op Liz Taylor leek. We aten in de patio. Carla zat rechts van de gastheer en Britt, zijn vrouw, links van hem. Wij waren met de man van dat meisje tegenover hen geplaatst.

Op een gegeven moment, terwijl we zaten te wachten tot het personeel de volgende gang kwam opdienen, zag ik Carla's linkerhand onder de tafel verdwijnen. Vrijwel meteen verscheen er een verlekkerde uitdrukking op het gezicht van de gastheer, terwijl zijn snorharen hevig begonnen te trillen. O jee, dacht ik, daar heb je het al. Ik was niet de enige die het merkte, want even later verdween de rechterhand van Britt ook onder de tafel. De verlekkerde uitdrukking op het gezicht van de gastheer verstarde. Carla trok abrupt haar hand terug, legde hem zedig voor zich op de tafel en probeerde heel onschuldig te kijken. De enige die niets gemerkt had, was de jonge echtgenoot, die ons bleef doorzagen over de sociale toestanden in Nederland.

Alles ging ineens razendsnel. Britt reageerde als een tijgerin, rende naar de keuken en kwam een seconde later terug met een enorm vleesmes in haar hand. Carla vluchtte in paniek de tuin in en daar renden ze elkaar een tijdje krijsend achterna in een kringetje, tot een van de andere gasten Britt het mes uit de hand wist te rukken. De jonge welzijnswerker zat een beetje sullig en verbaasd voor zich uit

te kijken, terwijl de gastheer een sigaar opstak, alsof het hele gebeuren hem niet aanging en hij zulke dingen wel vaker meemaakte.

Nadat Wanda me die nacht duidelijk had gemaakt dat ze niet meer verliefd op me was, bleef ze toch nog een week of drie bij me. 'We kunnen toch goeie vrienden blijven,' zoals meisjes dat altijd weer zo lief en als vanzelfsprekend kunnen zeggen. Goeie vrienden die hetzelfde bed deelden, weliswaar niet elk op het uiterste randje ervan, maar wel met een forse tussenruimte om iedere toevallige of niet-toevallige aanraking te voorkomen. Dat viel waarachtig niet mee, maar ze sliep ook niet iedere nacht thuis. Ze had inmiddels iets moois opgebouwd met een Japanner, die gastdocent aan La Grande Chaumière was en thuis in Kyoto, zei ze, een vrouw en drie van die schattige Japanse kindertjes had, van wie hij haar de foto's liet zien. Eerlijk gezegd was ik blij toen ze op een dag vertelde dat ze heimwee naar Amsterdam begon te krijgen. Als het op deze manier moest, was ik toch echt liever alleen. Ik bracht haar naar het Gare du Nord en gaf haar op het perron netjes een hand. Dat was het dus. Dag Wanda.

Op een koude, grijze voorjaarsmiddag niet lang daarna liep ik de helling van mijn straatje af en bleef een tijdje besluiteloos op de hoek van de rue Gay-Lussac staan. Ik luisterde naar het gelijkmatige grommen van het verkeer, waar af en toe het geloei van de nieuwe dieselbussen agressief bovenuit klonk. Ik keek naar de huizen en de bomen, die nog kaal waren maar al vol dikke knoppen zaten, naar de haastig door de grimmige kou lopende mensen. Alles leek hard en koud en vijandig. Toen begon ik te lopen, zomaar zonder doel, door de Jardin du Luxembourg tot aan het borstbeeld van Heredia. Daar begon het donker te worden, de hekken werden gesloten. Langs de rue de Vaugirard liep ik langzaam terug en toen ik bij de rue Soufflot

kwam, schrok ik. Het Panthéon stond onmetelijk hoog, zwart en dreigend tegen de gele gloed van de maan, die achter de koepel opkwam in een spelonk van geelzwarte wolken. Hoe langer ik keek, des te groter en hoger de zwarte massa van het Panthéon werd. Ik had een gevoel alsof ik verpletterd dreigde te worden. Ik draaide me snel om en stapte de drukke, helverlichte Capoulade binnen.

Vanaf die dag had ik geen zin meer om nog langer in Parijs te blijven. Ik had het gevoel dat, op hetzelfde moment als mijn verhouding met Wanda, ook mijn relatie met de stad stuk was gegaan. Maar ik werd nu ook niet direct verteerd door het verlangen om naar Nederland terug te keren. Daarom duurde het nog een paar maanden voordat ik tot een besluit kwam. Toen moest ik wel, want ik redde het op geen enkele manier meer. Alleen al mijn huurschuld was tot drie maanden opgelopen.

'Monsieur Goulet,' zei ik, 'ik ga naar Holland om mijn financiën te regelen. Ik kom terug met geld.'

Als onderpand liet ik twee grote, volgepakte koffers bij hem achter. Daar zat alles in wat ik bezat: kleren, boeken, een manuscript, de brieven en de foto's van Wanda. Alleen die ene foto van ons tweeën, die met de pleister op mijn neus, had ik in mijn binnenzak bewaard. Met een klein koffertje waarin alleen het allernoodzakelijkste zat, liep ik de trap af. Even later trok ik de donkergroene deur met het tralieraampje achter me dicht. Ik kom terug, zei ik in gedachten tegen die deur. Over een maand, over drie of vier maanden, maar ik kom terug.

* * *

Vanmorgen vroeg ben ik voor het laatst nog even langs nummer 8 gelopen. Het was nog halfdonker. Achter het tralieraampje in de donkergroene deur brandde het peertje van het ganglicht, maar achter de ramen in de gevel was licht noch leven te bespeu-

ren. Uiteindelijk ben ik toch nog teruggekomen, zei ik in gedachten tegen de deur, al is het pas na drieënveertig jaar.

Ik ben nu bezig mijn koffer te pakken, want straks gaan we weer naar huis, terug naar het eiland waar we wonen. M. is nog even iets gaan kopen in een winkel voor kunstschildersbenodigdheden in de rue Soufflot. Ik heb haar nagekeken door het raam, volgde de helrode vlek van haar regenjas in de grijze morgen tot aan de hoek, waar ze door de massa werd opgeslokt. Ze is nu al drie kwartier weg. Dat is lang. Naar die winkel is het nog geen vijf minuten lopen. Haar koffer ligt geopend en half ingepakt op het bed. Met de mijne ben ik al klaar. Het oranje opschrijfboekje en het zwarte schrift heb ik er als laatste in gelegd. Als die koffer onderweg zoek raakt, ben ik verloren, denk ik panisch.

Ik loop naar het raam, buig me over de plastic geraniums en zie nog niets komen. Het grijze poedeltje dribbelt naar buiten en gaat op de stoep voor de ingang zitten. Meer dan een uur nu al. Een vage ongerustheid begint zich meester van me te maken. Op dat korte stukje kan haar toch niets overkomen wezen? Ik denk aan verhalen over mensen die zomaar ineens in het niets verdwijnen, zoals dat met voorwerpen ook wel eens gebeurt. Net had je die pen nog in je hand en ineens is hij weg, spoorloos. Ik zie al complete rampscenario's voor me. Altijd kalm blijven, houd ik mezelf voor. Eerst de politie bellen, dan de ambassade, de treinreis annuleren. Of kan ik in dat geval maar beter alleen naar huis gaan? Misschien zit ze daar al op me te wachten alsof er niets gebeurd is. Dit wordt te gek. Ik pak een boek en probeer te lezen, maar de rampscenario's blijven zich voor mijn ogen afdraaien.

De deur gaat open. 'Daar ben ik weer,' roept ze vrolijk. 'Sorry dat het zo laat werd, maar ik ben ook nog even wat voor de kleinkinderen gaan kopen.'

'Geeft niet,' antwoord ik. 'We hebben nog zeeën van tijd.'

Terwijl ze alles wat ze gekocht heeft in haar koffer legt, vertelt ze: 'Je hebt iets gemist daarnet. Toen ik terugkwam stond er

een man voor de ingang, een jaar of veertig, bleek gezicht, donker haar, lange donkere jas. Hij keek naar die gedenkplaat van Freud en vroeg: "Heeft Freud hier echt gewoond?" "Ja, dat zal wel," zei ik, "het staat op dat bord." "Weet u ook in welke kamer?" "Nee," zei ik, "maar dat weet die mevrouw misschien wel." De mevrouw van het hotel kwam net naar buiten om dat stomme poedeltje van haar binnen te halen. Ze zei voor haar doen heel vriendelijk dat ze het ook niet wist, maar dat Freud hier wel degelijk gewoond had. Toen had je die man moeten zien. Hij ging voor die gedenkplaat staan, spreidde zijn armen, hief ze ten hemel en zei: "Freud, hij heeft echt hier gewoond. Hij heeft hier geslapen, gedacht, gewerkt. Hier liggen zijn voetstappen nog!" Ik was bang dat hij de grond zou kussen, maar zover ging hij niet.'

Ze sluit de koffer en zet hem naast de mijne op de grond.

'Wat goed,' zeg ik. 'Wat goed dat er nog steeds mensen rondlopen die Freud bewonderen.'

Randa, Mallorca, december 1997

LEVERBARE TITELS IN
»PRIVÉ-DOMEIN«

Sergej T. Aksakov *Een jeugd in Rusland*
Lou Andreas-Salomé *Terugblik op mijn leven*
Paul Auster *Van de hand in de tand*
Marie Bashkirtseff *Waarom zou ik liegen*
Gottfried Benn *Dubbelleven*
Bergman *De tijd te lijf*
Emmanuel Berl *Rachel en andere gratiën*
Willem Bilderdijk *Liefde en ballingschap*
Anna Larina Boecharina
De revolutie ging in het rood gekleed
Louis Paul Boon *Memoires van Boontje*
Louis Paul Boon *Brieven aan literaire vrienden*
L. E. J. Brouwer & C. S. Adama van Scheltema
Droeve snaar, vriend van mij
Jeroen Brouwers *Kroniek van een karakter*
E. B. de Bruyn *Uit een leven*
Günter de Bruyn *Verschoven stad*
Maxime Du Camp *Uren met Flaubert*
Elias Canetti *Het geheime hart van het uurwerk*
Elias Canetti *Het pantheon van vergeten dingen*
Louis-Ferdinand Céline *Van de ene dood naar de andere*
Louis-Ferdinand Céline *Sterven of liegen*
John Cheever *Verscheurde stilte*
Tibor Déry *Geen oordeel*
Denis Diderot *Brieven aan Sophie*
Ilja Ehrenburg *Ik ben nooit onverschillig geweest*
Frans Erens *Vervlogen jaren*
Gustave Flaubert *Haat is een deugd*
Gustave Flaubert *De kluizenaar en zijn muze*
Gustave Flaubert & George Sand
Wij moeten lachen en huilen
Theodor Fontane *Brieven*
Jean-Paul Franssens *Zuiderkerkhof 1*
Matthieu Galey *Dagboek*
George Gissing *De intieme geschriften van Henry Ryecroft*
Edmond & Jules de Goncourt *Dagboek*

Edmond & Jules de Goncourt *God, geld en seks*
Julien Green *Journaal 1926-1945*
Julien Green *Journaal 1946-1976*
Graham Greene *Vluchtwegen*
Peter Handke *De geschiedenis van het potlood*
Maarten 't Hart *Het roer kan nog zesmaal om*
Friedrich Hebbel *Een blinde bij zonsopgang*
Alexander I. Herzen *Feiten en gedachten 1812-1838*
Alexander I. Herzen *Feiten en gedachten 1838-1847*
Alexander I. Herzen *Feiten en gedachten 1847-1852*
Alexander I. Herzen *Feiten en gedachten 1852-1864*
Alexander I. Herzen *Feiten en gedachten 1864-1868*
Friedrich Hölderlin *Onder een ijzeren hemel*
Marcel Jouhandeau *Dagboeken*
Joyce & Co. *Venetiaanse brieven en Calabrese dagboeken*
Franz Kafka & Max Brod *Een vriendschap in brieven*
Ursula von Kardorff *Gebombardeerd dagboek 1942-1945*
Søren Kierkegaard *Dagboeken*
Gerrit Komrij *De buitenkant*
Paul Léautaud *Literair dagboek 1893-1921*
Michel Leiris *Arena*
Michel Leiris *In de tegenwoordige tijd*
Giacomo Leopardi *Gedachten*
Golo Mann *In de schaduw van de tovenaar*
Klaus Mann *Opgejaagd, gedoemd, verloren*
Thomas Mann *Duitsland heeft me nooit met rust gelaten*
Frank Meyrink *Gottliebs dood*
Henry de Montherlant *Spelen met stof*
Paul Morand *Venetiës*
Adriaan Morriën *Plantage Muidergracht*
Adriaan Morriën *Ik heb nu weer de tijd*
Vladimir Nabokov *Zuivere kleuren*
V. S. Naipaul *Proloog voor een autobiografie*
Friedrich Nietzsche *Nietzsche contra Wagner*
Boris Pasternak *Autobiografische geschriften*
Boris Pasternak & Olga Freidenberg
Contradans in brieven 1910-1954
Konstantin Paustovskij *Verre jaren*
Konstantin Paustovskij *Onrustige jeugd*

Konstantin Paustovskij *Begin van een onbekend tijdperk*
Konstantin Paustovskij *De tijd van de grote verwachtingen*
Konstantin Paustovskij *De sprong naar het Zuiden*
Konstantin Paustovskij *Boek der omzwervingen*
Konstantin Paustovskij *De gouden roos*
J. J. Peereboom *Ik ben niets veranderd*
J. J. Peereboom *Vraag niet waarom*
Fernando Pessoa *Het boek der rusteloosheid*
Fernando Pessoa *Mijn droom is van mij*
Vladimir Petsjerin *Van over het graf*
Josep Pla *Het grijze schrift*
Arthur Power *Gesprekken met James Joyce*
Man Ray *Belicht geheugen*
Jules Renard *Dagboek* (twee delen)
A. Roland Holst *Brieven*
Jean-Jacques Rousseau *Bekentenissen*
Vasili Rozanov *Roem is een slang*
Françoise Sagan *Dierbare herinneringen*
Danièle Sallenave *Gepasseerd station*
Annie Salomons *Herinneringen uit de oude tijd*
Jean Schalekamp *Dr. Freud heeft hier gewoond*
Arthur Schopenhauer *Er is geen vrouw die deugt*
Arthur Schopenhauer *De wereld deugt niet*
F. Scott Fitzgerald *De namiddag van een schrijver*
Misia Sert *Misia*
Dmitri Sjostakovitsj *Getuigenis*
Pitirim Sorokin *Bladen uit een dagboek*
Botho Strauss *Niemand anders*
August Strindberg *Verslag van twee huwelijken*
Italo Svevo *Autobiografisch profiel*
Junichiro Tanizaki *Kinderjaren*
Michail Tsjechov *Rondom Tsjechov*
Giuseppe Verdi *Autobiografie in brieven*
Hendrik Nicolaas Werkman *Brieven van H. N. Werkman*
Rogi Wieg *Liefde is een zwaar beroep*
August Willemsen *De val*
August Willemsen *Vrienden, vreemden, vrouwen*
Paul de Wispelaere *Het verkoolde alfabet*